

T.C.

ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ

SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI

SOSYAL HİZMET YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**EŞİ CEZAEVİNDE OLAN KADINLARIN YAŞADIĞI SORUNLAR
BAĞLAMINDA SOSYAL HİZMET ALGISI**

GÜLŞAH ECE PAYZA

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Abdulkakim BEKİ

İSTANBUL-2019

T.C.

ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ

SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI

SOSYAL HİZMET YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**EŞİ CEZAEVİNDE OLAN KADINLARIN YAŞADIĞI SORUNLAR
BAĞLAMINDA SOSYAL HİZMET ALGISI**

GÜLŞAH ECE PAYZA

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Abdulhakim BEKİ

İSTANBUL-2019

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Anabilim Dalı : Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

Program : Yüksek Lisans Programı

Öğrenci No : 164205075

Öğrenci Adı Soyadı : Gülşah Ece PAYZA

Eşi Cezaevinde Olan Kadınların Yaşadığı Sorunlar Bağlamında Sosyal Hizmet Algısı isimli çalışma aşağıdaki jüri tarafından 01.08.2019 tarihinde yapılan sınavda Yüksek Lisans Tezi olarak oybirliğiyle kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı : Doç. Dr. İsmail BARIŞ
(Üsküdar Üniversitesi)

İmza

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Abdulhakim BEKİ
(Üsküdar Üniversitesi)

İmza

Üye : Doç. Dr. Hasan Hüseyin TAYLAN
(Sakarya Üniversitesi)

İmza

ONAY

Bu tez, yukarıdaki jüri üyeleri tarafından uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulu'nun tarih ve sayılı kararıyla kabul edilmiştir.

Doç.Dr. Türker Tekin ERGÜZEL
Enstitü Müdür V.

ÖZET

Konusu, eşi cezaevinde olan kadınların yaşadığı sorunlar ve bu sorunlar bağlamında kadınların mevcut sosyal hizmet algısından oluşan bu çalışmada eşin cezaevine girişi, kadının dezavantajlılığını arttıran bir unsur olarak değerlendirilmiş; cezaevi sürecinin kadının yaşam deneyiminde ne türlü sorunları oluşturduğunun anlaşılması ve bu sorunların etkisiyle eşi cezaevinde olan kadınların sosyal hizmeti algılama biçimlerinin açığa çıkarılması amaçlanmıştır. Kadınların sosyal hizmet algısında etkili görülen toplumsal yapı ile uygulanan sosyal hizmet politikalarının var olma biçimi, araştırmanın problemini oluşturmuştur. Çalışmanın amacına ulaşabilmek adına benimsenen nitel yöntem doğrultusunda; İstanbul ilinde, kartopu örnekleme ile ulaşılan ve eşi cezaevinde olan 15 kadın ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yapılan derinlemesine görüşmelerde eşi cezaevinde olan kadınların demografik özellikleri, aile ilişkileri ve eşlerinin cezaevi süreci ile oluşan yaşam deneyimleri sorgulanmış; uygulanan politikaların niteliği ile eşi cezaevinde olan kadınların sahip olduğu sosyal hizmet algısı arasındaki ilişki araştırmanın önemini oluşturmuştur.

Sonuç olarak; ataerkil yapı ve toplumsal cinsiyet tabanında eğitim ve istihdam konularında erkeğin gerisinde kalarak dezavantajlı gruplar içinde yer alan kadınların çoğunun eğitim seviyelerinin düşük olduğu, erken yaşta evlilik gerçekleştirdiği ve yaşamlarının geçmiş dönemlerinde çalışma deneyimlerinin olduğu ancak evlilik süreciyle beraber çalışma yaşamını sonlandırarak çalışmama gerekçesi olarak küçük yaştaki çocuklarının bakımını öne sürdükleri, aile içinde şiddet, aldatılma, eşin madde kullanımı gibi yapısal sorunların bulunmasına rağmen neredeyse kadınların tamamının boşanmayı düşünmediği görülmüştür. Tespit edilen bu bulgular ışığında eşi cezaevinde olan kadınların sosyal hizmet algısının ekonomik unsurlar üzerinden temellendiği, çoğu kadının sosyal hizmetin kapsayıcı niteliğini bilmediği, sosyal hizmet algısının daha çok sosyal yardım ile eşleştiği, hizmet noktasındaki tüm taleplerin sosyal yardım görünürlüğünde ekonomik temele dayandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eşi cezaevinde olan kadın, sosyal hizmet, sosyal hizmet algısı, cezaevi

SOCIAL WORK PERCEPTION IN THE CONTEXT OF PROBLEMS EXPERIENCED BY WOMEN WHOSE HUSBANDS ARE IN PRISON

ABSTRACT

In this study, which consists of the problems experienced by women whose husbands are in prison and women's perception of social services in the context of these problems, the entry of the husband to the prison was evaluated as an element increasing the disadvantage of women; The aim of this study is to understand the problems that the prison process creates in women's life experience and to reveal the perception of social service of women whose husbands are in prison. The social structure that is effective in women's perception of social work and the manner in which social service policies are implemented have been the problem of the research. In line with the qualitative method adopted in order to achieve the aim of the study; In-depth interviews were conducted with 15 women who were reached by snowball sampling in Istanbul. During the in-depth interviews, the demographic characteristics of the women whose husbands are in prison, their family relations and their experiences in the prison process were questioned; The relationship between the quality of the policies implemented and the perception of social service of women whose husbands are in prison has constituted the importance of the research.

As a result; In the patriarchal structure and gender-based education and employment issues, most of the women in disadvantaged groups lagging behind in men have low educational levels, early marriages, and previous past experiences of their lives, but with the marriage process, It is seen that although there are structural problems such as violence, deceit, substance abuse in the family, almost all of them do not intend to divorce. In the light of these findings, it was concluded that the perception of social services of women whose husbands are in prison is based on economic factors, that most women do not know the inclusive nature of social services, that the perception of social services is more matched with social assistance, and that all demands at the service point are based on economic visibility.

Key Words: Woman whose spouse in prison, social work, perception of social work, prison

TEŞEKKÜR

Bu alıŐmaya baŐladıđım ilk zamanlarda tanıdığım, deneyim ve bilgisinden yararlandığım, yapmış olduğu yönlendirmeleri ile çalıŐmamda beni motive eden ve çalışmanın ortaya çıkışında fazlasıyla emeği olan, akademik yaŐamımın önceki süreçlerinde tanısaydım dediğim danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Abdulkakim BEKİ'ye,

Çalışma sürecinde yaşam deneyimlerini paylaşarak çalışmaya katkı sunan tüm katılımcılara,

Çalışma sürecinde maddi ve manevi katkılarını sunan dostlarım Elif CORA KARACA ile Muzaffer TELİMEN'e,

Yüksek lisans yapmaya birlikte karar verdiğimiz, tüm çalışma sürecini birlikte geçirdiğimiz ve birbirimize destek olduğumuzu düşündüğüm, iş yaşamının bana kazandırdığı dostum Rukiye AKALİN'e teşekkür ediyorum.

Son ve en özel teşekkürümü ise tanıdığım ilk andan itibaren yaŐamımı değiştiren sevgili eşim Kemal PAYZA'ya sunmak istiyorum. İhtiyacım olduğu her an yanımda olan, yaşadığım tüm zorluklarda sevgi, Őefkat ve özverisi ile varlığını yanımda hissettirerek bana güç veren ve zorlukları kolaylaŐtıran yol arkadaşım, biricik eşim Kemal PAYZA'ya sonsuz teşekkür ediyorum.

BEYAN FORMU

Bu çalışmanın kendi tez çalışmam olduğunu, planlanmasından yazımına kadar hiçbir aşamasında etik dışı davranışımın olmadığını, tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, tez çalışmasıyla elde edilmeyen bütün bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

15.07.2019

GÜLŞAH ECE PAYZA

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR	iii
BEYAN FORMU	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar DİZİNİ	ix
KISALTMALAR	x
1.GİRİŞ	1
2.GENEL BİLGİLER	6
2.1.Sosyal Hizmet	6
2.1.1.Sosyal Hizmetin Tarihçesi	8
2.1.2.Sosyal Hizmetin Kapsamı	11
2.1.3.Sosyal Refah ve Sosyal Politika.....	14
2.1.4.Sosyal Refah ve Sosyal Hizmet İlişkisi.....	19
2.1.5.Sosyal Hizmet Uygulamaları ve Sosyal Yardım.....	20
2.2.Kadın ve Sosyal Hizmet.....	28
2.2.1.Kadın Sorunsalı	32
2.2.1.1.Ataerkil Yapı İlişğinde Kadın	36
2.2.1.2.Toplumsal Cinsiyet Kavramı	39
2.2.1.3.Kadının Eğitim ve İstihdamı	46
2.2.1.4.Dezavantajlılık	56
2.2.2.Sosyal Hizmet Kuramlarından Kadına Bakış.....	57
2.2.2.1.Sistem Kuramı.....	58
2.2.2.2.Ekolojik Yaklaşım.....	61
2.2.2.3.Güçlendirme Yaklaşımı.....	63
2.2.2.4.Feminist Sosyal Hizmet Yaklaşımı	69
2.3.Eşi Cezaevinde Olan Kadınlar	73
2.3.1.Suç Olgusu	74

2.3.2.Cezaevi Süreci.....	77
2.3.3.Eşi Cezaevinde Olan Kadınların Yaşadığı Sorunlar	80
2.3.3.1.Tek Ebeveynli Aile Yapılanması	81
2.3.3.2.ekonomik Sorunlar	83
2.3.3.3.Toplumsal ve Psikososyal Sorunlar	85
3.GEREÇ VE YÖNTEM	88
3.1.Araştırma Modeli	88
3.2.Araştırmanın Evren ve Örneklemi	90
3.3.Veriler Toplama Araç ve Teknikleri	91
3.4.Veriler Toplama Süreci	92
3.5.Verilerin Analizi ve Yorumlanması	93
3.6.Süre ve Olanaklar	94
3.7.Sınırlılıklar	94
3.8.Araştırmanın Etik Boyutu	95
4.BULGULAR	96
4.1.Sosyo-demografik Bilgilere Dair Bulgular	96
4.2.Evlilik ve Aile İlişkilerine Dair Bulgular.....	117
4.2.1.Katılımcıların Eşleri ile Tanışma Biçimleri ve Evlilik Süreçlerine Dair Bulgular.....	117
4.2.2.Katılımcıların Eşleri ile Olan İlişkilerine Dair Bulgular.....	120
4.2.3.Katılımcıların Eşlerini Tanımlama Biçimlerine Dair Bulgular.....	123
4.2.4.Katılımcı Eşlerinin Çocukları İle İlişkilerine Dair Bulgular.....	125
4.2.5.Katılımcıların Kendi Aileleri ve Eşlerinin Aileleri ile Olan İlişisine Dair Bulgular. .	126
4.2.6.Katılımcı Eşlerinin Kendi Aileleri ve Görüşmecilerin Aileleri ile Olan İlişisine Dair Bulgular.....	128
4.2.7.Katılımcıların Eşleri ile Birlikteliklerinde Yaşadıkları Sorunlar ve Bu Sorunları Çözme Biçimlerine Dair Bulgular.....	129
4.3.Katılımcıların Eşlerinin Suça Karışma ve Cezaevi Sürecine Dair Bulgular	132
4.3.1.Katılımcıların, Eşlerinin ve Ailelerinin Geçmişte Suça Karışma Durumlarına Dair Bulgular.....	132
4.3.2.Katılımcıların Eşlerinin Cezaevi Süreci Öncesi ve Sonrasındaki Hislerine Dair Bulgular.....	133

4.3.3.Katılımcıların Eşlerinin İşlediği Suç Türünü Tanımlama Biçimine Dair Bulgular.	138
4.3.4.Katılımcıların Cezaevindeki Eşleri ile Görüşme Durumlarına Dair Bulgular	139
4.3.5.Katılımcıların Eşleri Cezaevine Girdikten Sonra Yaşamlarında Oluşan Değişime Dair Bulgular.....	141
4.3.6.Katılımcıların Eşlerinin Cezaevine Girişi Sonrasında Yaşadıkları Sosyal Dışlanma ve Sosyal İçerme Deneyimlerine Dair Bulgular	147
4.3.7.Eşleri Cezaevine Giren Katılımcıların Yaşadıkları Zorluklarla Baş Etme Yöntemleri.....	150
4.4.Katılımcıların Sosyal Destek Mekanizması Olarak Sosyal Hizmet ve Sosyal Yardıma Karşı Algı ve Düşüncelerine Dair Bulgular	152
4.4.1.Katılımcıların Faydalandıkları Destek Türlerine Dair Bulgular	152
4.4.2.Katılımcıların Yaşadıkları Zorluklar Karşısında Tercih Ettikleri İlk Destek Mekanizmasına Dair Bulgular.....	155
4.4.3.Katılımcıların Sosyal Hizmet ve Sosyal Yardımlara Ulaşma Biçimlerine Dair Bulgular.....	157
4.4.4.Faydalanılan Hizmetlerin Katılımcılar İçin Ne İfade Ettiğine Dair Bulgular	158
4.4.5.Katılımcıların Faydalandığı Hizmetlerin Eksiklikleri Hakkındaki Düşüncelerine Dair Bulgular.....	161
4.4.6.Katılımcıların Faydalandıkları Hizmetlerin Yararlı Olması Adına Sunduğu Önerilere Dair Bulgular.....	162
4.4.7.Sosyal Hizmet Kavramının Katılımcılar İçin İfade Ettiği Anlama Dair Bulgular.....	164
4.4.8.Sosyal Hizmet ve Sosyal Yardım Farkındalığına Dair Bulgular	166
5.TARTIŞMA	169
6.SONUÇ VE ÖNERİLER.....	183
6.1.Sonuç.....	183
6.2.Öneriler.....	185
7.KAYNAKLAR.....	189
EKLER.....	200
Ek 1.Görüşme Formu	200
Ek 2.Etik Kurul Formu.....	202

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1: Katılımcıların Yaş, Eğitim Ve Meslek Durumlarına Dair Bulgular.....	96
Tablo 2: Katılımcıların Eşlerinin İşlediği Suç Türü, Toplam Ceza Süresi, Ne Kadar Zamandır Cezaevinde Olduğu ve Bulunduğu Cezaevinin Hangi Şehirde Olduğuna Dair Bulgular.....	99
Tablo 3: Katılımcıların Evlenme Yaşına Dair Bulgular.....	101
Tablo 4: Katılımcıların Evlilik Biçimlerine Dair Bulgular	102
Tablo 5: Katılımcıların Eşleri İle Olan Birliktelik Durumlarına Dair Bulgular.....	103
Tablo 6: Katılımcıların Evlilik Sayılarına Dair Bulgular.....	104
Tablo 7: Katılımcıların Çocuk Sayılarına Dair Bulgular.....	105
Tablo 8: Katılımcıların Çocuklarının Yaşları ve Cinsiyetlerine Dair Bulgular.....	105
Tablo 9: Katılımcıların Çocuklarının Eğitim Durumlarına Dair Bulgular.....	106
Tablo 10: Katılımcıların Kimlerle Birlikte Yaşadığına Dair Bulgular.....	107
Tablo 11: Katılımcıların Yaşadığı Konut Durumunun Kime Ait Olduğuna Dair Bulgular..	108
Tablo 12: Katılımcıların Çalışma Deneyimlerine Dair Bulgular.....	109
Tablo 13: Katılımcıların Şu Andaki Çalışma Durumlarına Dair Bulgular.....	110
Tablo 14: Şu Anda Çalışan Katılımcıların Çalışmaya Başlama Zamanları.....	112
Tablo 15: Katılımcıların Sosyal Güvence Durumlarına Dair Bulgular	113
Tablo 16: Ailedeki Gelirin Kim Tarafından Sağlandığına Dair Bulgular.....	114
Tablo 17: Katılımcıların Eşlerinin Mesleklerine Dair Bulgular.....	116
Tablo 18: Katılımcıların, Eşlerinin ve Ailelerinin Geçmişte Suça Karışma Durumlarına Dair Bulgular.....	132
Tablo 19: Cezaevi Süreci Öncesinde Katılımcıların Faydalanmış Oldukları Destek Türlerine Dair Bulgular.....	152
Tablo 20: Cezaevi Süreci Sonrasında Katılımcıların Faydalanmış Oldukları Destek Türlerine Dair Bulgular.....	152
Tablo 21: Katılımcıların Şu Anda Ekonomik, Psikolojik ve Sosyal Destekten Faydalanma Durumlarına Dair Bulgular.....	153

KISALTMALAR DİZİNİ

CEDAW : Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi

IASSW : Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliği

IFSW : Uluslararası Sosyal Çalışanlar Federasyonu

KEİG : Kadın Emeği ve İstihdamı Girişi

KİHEP : Kadının İnsan Hakları Eğitim Programı

NAWS : Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği

TCK : Türk Ceza Kanunu

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

OECD : Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü

WHO : Dünya Sağlık Örgütü

1. GİRİŞ

Toplumsal yapı içinde dezavantajlılığı deneyimleyen grupların başında yer alan kadın, tarihsel alanda geçmişten günümüze taşıdığı olgusal varoluşu ve yaşam mücadelesi içinde maruz kaldığı birçok etkenin dokunuşu ile dezavantajlı gruplar içindeki süreğenliğini devam ettirmektedir. Dezavantaj konusunda kadının imgesel ve somut alanda birçok etken ile biçimlendiği, hatta çoğu zaman bu faktörlerin etkisi ile biçim değiştiremediği ve toplumsal alan içinde sıkıştığı söylenebilmektedir.

Biyolojik cinsiyet ayrımının toplumsal alana yansıyan görünürlüğü sebebi ile tek başına bir kavram olarak bile eşitsiz, adaletsiz ve ayrıma tabi tutulmaya dönük yüzüyle toplumsal alandaki aynanın akisine yansıyan kadın, bir de alanda mevcut olan çok sayıdaki değişken unsurlar içinde dönüşümü deneyimlemektedir. Bu dönüşüm içindeki birçok etken kadının dezavantajlılığını arttıran unsurlar biçiminde toplumsal alana temas ederek mevcut sorunları güçlendirmektedir. Konusu eşi cezaevinde olan kadınların yaşadığı sorunlar ve bu sorunlar bağlamında var olan sosyal hizmet algısından oluşan çalışmanın problemi, bu noktada görünür olmakta ve kadının toplumsal yaşam içinde ataerkil yapı, toplumsal cinsiyet, eğitim ve istihdam alanındaki adaletsizlikler ile karşı karşıya kalışı üzerinden şekillenmektedir. Kadınların yaşamını biçimlendiren bu etkenlerin yanı sıra mevcut politikadaki aksaklıkların da kadına dair alandaki sorunları beslediği söylenebilmekteyken; bu çalışma kapsamında sosyal hizmet uygulamalarının gerçekleşme biçiminin kadın perspektifli sosyal hizmet algısındaki temel sorunsal niteliğini oluşturduğu görülmektedir.

Kadının ataerkil zemin içinde yer alması, kadın olgusunu özünde problemlili bir alana taşıırken; toplumsal cinsiyetin eşitlik ve adaletten yoksun yüzü ile eğitim ve istihdam kulvarında gerilerde bırakılan kadının, yaşam mücadelesinin zorlaştığı söylenebilmektedir. Ekonomi, sağlık, eğitim ve istihdam gibi alanlarda erkeğe göre daha zorlu yaşam koşullarında bulunduğu kabul edilen kadının dezavantajlılığında, suç olgusu da bir etkidir. Çalışma kapsamında suç olgusunun kadın odağında birleşerek oluşturduğu dezavantaj durumunun

belirleyicisi, erkek suçluluğudur. Burada eşi cezaevinde olan kadının cezaevi süreci ile birlikte ikincil bir dezavantaj olgusunu içselleştirdiği söylenebilmektedir.

Erkek suçluluğu, eşi cezaevinde olan kadınların çalışmanın öznesi olarak seçilme nedenine ışık tutmaktadır. Şöyle ki; 2009-2017 yılları arasındaki ceza infaz kurumu istatistiklerine bakıldığında; süreç içindeki tüm yıllarda erkek hükümlü ve tutuklu sayısının, kadın hükümlü ve tutuklu sayısından oldukça fazla olduğu; hükümlü ve tutuklu erkekler içinde de en büyük grubu evli erkeklerin oluşturduğu görülmektedir (TÜİK, 2018). Bu bağlamda suç olgusunun kadının yaşam deneyimi alanındaki görünürlüğü ve bu deneyimin sosyal hizmet ile ilişkisi, çalışmanın temel problemini oluşturmaktadır. Suçun doğrudan öznesi olmayan kadın, eşinin işlediği suç sebebi ile ekonomik, sosyal, psikolojik birçok sorunu deneyimlemekte ve içinde bulunduğu toplumun yapısı gereğince zaten dezavantajlı grup içinde yer alırken; suç olgusu ile bu dezavantaj deneyimini daha da derinleştirmektedir.

Kavramlar arasındaki ilişkiler odağında; eşi cezaevine giren kadınların yaşadığı sorunların, doğrudan kadınların sosyal hizmet algılarında etkili olduğu ve sosyal hizmete dair düşüncenin, kadınların içinde buldukları toplumun bir yansıması biçiminde oluştuğu söylenebilmektedir. Çalışma sonucunda eşi cezaevinde olan kadınların sosyal hizmet algıları, sosyal hizmet ve sosyal yardım farkındalıklarının anlaşılması ile yürütülen politikaların işlevselliğinin anlaşılacağına, hizmetlerin yararlı ve eksik yanlarının ayrıştırılarak hizmetlerdeki gelişme ve iyileştirmenin önünü açacağına inanılmaktadır. Çalışmanın bu anlamda literatüre hem kadın perspektifinden bir katkı sunacağı hem de sosyal hizmetin kadın ile birleşim alanında literatürde değinilmeyen sosyal hizmet algısının açıklığa kavuşturulacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın bölümleri değerlendirildiğinde; birinci ve giriş bölümü olan bu kısımdan sonra ikinci bölümde, sosyal hizmet ve kadın temelli bir literatür taraması gerçekleştirilirken; sosyal hizmet ve kadın olgusu, ataerkil toplum yapısı, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, eğitim ve istihdamdaki adaletsizlikler, cezaevi süreci ilişkisiyle sosyal hizmet kuramları çerçevesinde ele alınarak irdelenmektedir. Üçüncü bölümde ise çalışmada izlenen yöntemle dair araştırmanın modeline, evren ve örnekleme, veri toplama araç ve gereçleri ile veri analiz sürecine

değ inilmektedir. Gereç ve yöntem bölümü, çalışmanın nasıl yürütüldüğüne dair bilgileri içerirken; çalışmada elde edilen verilerin yorumlanması, çalışmanın sınırlılıkları, süre ve olanaklar ile etik boyut da yine bu bölüm içinde yer almaktadır. Bu bağlamda çalışma, nitel araştırma modeli benimsenerek, eşi cezaevinde olan 15 kadının belirlendiği örneklem içinde, katılımcılarla gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelere dayanmaktadır. Görüşmelerden elde edilen verilerin tasnif ve yorumuna dayanan bulgular ise çalışmanın dördüncü bölümünü oluşturmaktadır.

Çalışmanın bir sonraki parçası olan bulgular bölümü, çalışma kapsamında gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler doğrultusunda ulaşılan verilerin azaltılması ve belirli başlıklar altında sınıflanması ile çalışmanın başında savunulan ve ulaşılmaması hedeflenen hipotezlerin uyumluluğunun ortaya çıktığı, katılımcıların söylemlerinin doğrudan aktarıldığı ve aktarımların literatürde elde edilen bilgiler doğrultusunda yorumlandığı bölümdür.

Çalışmanın tartışma bölümünde, benzer çalışmalarda elde edilen bulgular yer alırken; çalışma sonucunda elde edilen bulgular ile benzer çalışmaların ortak ve karşıt yanları tartışılmaktadır. Son kısımda ise çalışmanın tüm aşamaları bir araya getirilerek sonuca ulaşmakta ve ulaşılan sonuçlar kapsamında varlığı ortaya konulan sorunların çözümüne yönelik öneriler üretilmektedir.

Sosyal hizmet ve kadın alanında eşi cezaevinde olan kadınların temele alındığı çalışmaların çok sayıda olmadığı dikkat çekmektedir. Önal Dölek (2004), Kolay Çepni (2016), Muşanoviç (2018), Soytürk (2013) ve Akgün ile Tezel (2017)'in yapmış olduğu çalışmaların alanda öne çıkan çalışmalar olduğu söylenebilmektedir. Yapılan çalışmaların, eşi cezaevinde olan kadınların yaşadıkları sorunlar ve yaşam deneyimlerini açığa çıkarması yönünde oldukça işlevsel olduğu, çalışmaların bu işlevsellik içinde cezaevi, suç, hükümlülük, kadın, aile ve sosyal hizmet üzerinde biçimlendiği görülürken; kadın ve sosyal hizmet olgusunun her çalışmada ağırlık kazanmadığı, bazı çalışmaların hükümlülük, hükümlü aileleri, cezaevi süreci odaklı olduğu söylenebilmektedir. Bu anlamıyla çalışmada sosyal hizmet algısı ile kadın olgusunun birleşmesi, çalışmayı diğer çalışmalardan ayıran bir unsur olarak görünür olmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Çalışmanın amacı, kadın sorunsalının gölgesinde, toplumun dezavantajlı grupları içinde yer alan kadınlar arasından indirgeme yapılarak ulaşılan, eşi cezaevinde olan kadınların yaşadığı sorunların ne olduğunu anlamaya çalışarak bu sorunların arka planındaki etkenlerin açığa çıkarılmasını sağlamak; aynı zamanda eşi cezaevinde olan kadınların sosyal hizmet ve sosyal yardımları algılama biçimlerinin ne olduğunu yansıtmaktır. Eşi cezaevinde olan kadınların sosyal hizmet algılarının ne olduğu ortaya çıkarılırken; kadınların içinde buldukları toplum yapısı ile toplumsal alanda yaşadıkları sorunların, sosyal hizmet algısını doğrudan etkilediği düşünülmektedir.

Eşi cezaevinde olan kadınlarla yapılacak görüşmeler doğrultusunda kadınların yaşadığı sorunlar açığa çıkarılmadan önce kadın olgusunun toplum içinde edindiği yerin belirli kavramlarla irdelenmesi ve sosyal hizmetin var olan sorunların hangi odağında durduğunun, sorunları nasıl çözümlendiğinin anlaşılmasının gerekliliği birincil noktada yer almaktadır.

Çalışmanın amaçlarından biri de ataerkil yapı, toplumsal cinsiyet, eğitim ve istihdam kavramlarının gölgesinde, kadının kendisini nasıl gerçekleştirdiğinin anlaşılabilmesi ve kadının bu kendini gerçekleştirme sürecinde devlet mekanizmasının oluşturduğu sosyal politika, sosyal hizmet ve yardımların kadının yaşamında nasıl bir yer edindiği sorunsalının, kadınların söylemleri üzerinden açığa kavuşturulmasıdır. Çalışma kapsamında eşi cezaevinde olan kadınların yaşadığı mevcut sorunların toplumsal boyutu yadsınmadan, kadınların söylemleri üzerinden yeniden bir kurgulama yapıldığında; dile getirilen sorun ve eksikliklerin gün yüzüne çıkması ile sosyal hizmet ve sosyal politikaların çözüm için kendi üzerine düşen payı sahipleneceği düşünülmektedir.

Hipotez dayanağı olarak sunulabilecek düşünce, eşi cezaevinde olan kadınların sosyal hizmet algısının, ataerkil yapı, toplumsal cinsiyet, eğitim ve istihdam, yoksulluk gibi etkenler ilişğinde olduğu yönündedir. Aynı zamanda eşi cezaevinde olan kadınların yaşadığı ekonomik, sosyal ya da psikolojik sorunların çeşitliliğine rağmen kadının toplumsal alandaki konumunun ve sosyal hizmet uygulamalarının temelde sosyal yardım kurgusu ile var olması durumunun sosyal hizmet algısının ekonomik beklentiler üzerinden gerçekleşmesine zemin

hazırladığı düşünülmektedir. İşte bu sebeple araştırmanın yürütülmesi ve sonuca ulaşması ile sosyal hizmetin, tek başına var olmasından ziyade toplumsal alanda bilhassa eşi cezaevinde olan kadınların gözünde nerede olduğunun aktarılmış olacağına ve bu aktarım ile sosyal hizmetin kadın konusunda yürütülecek uygulamalarda daha faydalı hale getirileceğine inanılmaktadır. Sosyal hizmet algısı da tüm bu hedeflerin yanında kadın ve sosyal hizmet odaklı çalışmalarla kıyaslandığında çalışmanın özgün yanına katkı sağlamaktadır.

Araştırmanın Önemi

Çalışmanın, nitel yöntemler yoluyla göz önüne serdiği gerçekliklerin zaman içindeki sosyal destek hizmetlerine dair değişimleri yansıtabileceği ve sosyal hizmet bağlamında yürütülen politikalara yeni oluşumlar katabileceği öngörülmektedir. Yapılan literatür taramasında kadın çalışmalarının birçok konuda toplumsal alanda geniş bir temsiliyet sergilemesine rağmen eşi cezaevinde olan kadınlar konusunda yapılan tarama kapsamında bu alanda yeterli sayıda çalışmanın bulunmadığı, var olan çalışmalarda ise genellikle salt kadın ve sosyal hizmet perspektifinden değil; daha çok mahkum ya da aile kavramları odağında bir temel oluşturulduğu görülmektedir. Bu doğrultuda kadınların yaşadığı sorunlar kapsamında politikadaki eksikliklerin alanda geniş bir yer edinmediği tespiti ve kadın ile sosyal hizmet algısının birleştirildiği herhangi bir çalışmaya rastlanılmaması çalışmanın önemini oluşturmaktadır.

Kadına dair alandaki geniş perspektif, sosyal hizmet ile kadın olgusunu bir araya getirirken çalışma, kadının içinde bulunduğu toplumsal yapı ve belirli unsurların etkisinde, sosyal hizmet algısının ne olduğunun açığa çıkarılması ve kadın imgesinin toplumdaki konumunu yansıtmakta; aynı zamanda sosyal hizmetin de kadın için hangi imgede karşılık bulduğunu göstermektedir. Bu bağlamda kadına dair yürütülecek çalışmaların kalite ve işlevinin yükseltilmesine hizmet edileceği düşünülmektedir.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Sosyal Hizmet

Tarihsel süreç içinde gelişim sergileyen sosyal hizmet, belirli toplumsal odaklar ve toplumsal döngünün oluşturduğu yeni toplum yapılarında gelişen, özünde insanı barındıran ve insani ihtiyaçların doğal bir sonucu biçiminde oluşan, sosyal adaleti sağlama hedefiyle mesleki bir çalışma alanının bizzat kendisi olarak var olmaktadır. Sosyal hizmetin insana dair tüm alanlar içinde var olması, sosyal hizmete dair çalışılacak alanların bölümlenerek daraltılması gerekliliğini doğurmaktadır.

Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (NAWS), sosyal hizmeti bireylerin, grupların ve toplumların sosyal işlevsellikleri açısından kapasitelerini geliştirme amacıyla uygun koşulları oluşturmaya yardım eden etkinliklerin tümü olarak tanımlarken (Zastrow, 2015:42); 1959 yılında Birleşmiş Milletler Komisyonuna “Ulusal Sosyal Hizmet Programlarının Geliştirilmesi” başlığı ile sunulan raporun içeriğinde ise sosyal hizmetler, bireyler ve sosyal çevrelerinin karşılıklı uyumlarını sağlamayı amaçlayan örgütlenmiş etkinlikler olarak ele alınmaktadır (IFSW, 1959; akt: Taşgın, 2017:86).

Sosyal hizmet, ilk süreçlerde hayırseverlik odağında oluşurken toplumsal yapı içinde gerçekleşen ekonomik, siyasal, sosyal dönüşümlerle bu ihtiyaçların karşılanmasını kapsayıcı bir biçime yönelmiş ve sosyal adalet kavramından beslenerek sosyal nedenler kaynağındaki sorunların çözümlenmesi, toplumsal düzenin sağlanması adına kurumsallaşma deneyimini gerçekleştirmiştir. Sosyal çalışma da bu noktada bireysel ve toplumsal refaha yönelik çalışmaları içeren bir meslek olarak görünür olmuştur (Parton, 1996; akt: Taşgın, 2017:83).

Sosyal hizmet, oluşmaya başladığı ilk süreçlerde hukuk ve adalet sistemi temelinde bir konum sergilerken; yakın zamanda ise bu konumun daha çok sağlık, ruh sağlığı gibi alanlara yönelim gösterdiği görülmekte (Barker ve Branson, 2000; akt: Soytürk, 2013:22); mesleki olarak bireylerin kendi kendilerine gideremediği ihtiyaçlarının karşılanabilmesi adına bir çözüm alanı sunmaktadır (Ambrasino vd., 2008; akt: Alptekin, 2016:1).

Kongar (1978:2-3) sosyal çalışmayı bir disiplin olarak görürken aynı zamanda bu disipline bağlı bir meslek olarak da değerlendirmektedir. Disiplin alanı olarak insan ve insanın ait olduğu toplum yapısının içindeki sorunları ele alan sosyal hizmet, mesleki anlamda var olan bu sorunların çözümü noktasında birçok uygulama alanını içermektedir.

Sheafor ve Horejsi (2003) sosyal hizmeti, bireylerin çevreleri içinde işlevsel olmalarını sağlayan meslek olarak tanımlamaktadır (Duyan, 2014:6). İnsani yaşam şartlarınca değerlendirildiğinde sosyal hizmet, bireyin yaşam standartlarının iyileştirilip yükseltilmesi hedefiyle geliştirilen koruyucu-önleyici, iyileştirici ve rehabilite edici sistemsel faaliyetleri içermektedir (Seyyar, 2005:272). Bu bağlamda sosyal hizmet, nakdi bir destek sunmanın yanı sıra daha çok hizmete dayalı ihtiyaçların karşılanmasında karşılık bulurken; devletçe bakılma kavramı da sosyal hizmetin içerdiği anlamın bir parçası olarak yüzeye çıkmaktadır. Sosyal hizmet ilişkisinde “devletçe bakılma” kavramı ise sosyal hizmetin sunduğu hizmetlerin içeriğini tam manasıyla karşılayamamakta; daha çok eğitim ve öğretim giderlerinin devlet tarafından karşılanma durumunu yansıtmaktadır (Timonen ve Mc Menamin, 2002; akt:Taşçı, 2010:30).

Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliği ile Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu (IFSW) sosyal hizmeti, sosyal değişim ve bireylerin iyilik halinin sağlanmasında sosyal adalet ve insan haklarını temel alarak özünde güçlendirme ve özgürleştirmeyi hedefleyen müdahale edici bir meslek olarak tanımlarken; federasyonun web sitesinde sosyal hizmetin bir amacının da toplumsal yapıda dezavantajlı konumdaki birey, grup ya da toplulukların dayanışma içinde olmasını sağlayan teşvik edici bir unsur olarak yer almaktadır (akt: Duyan, 2014:6-7).

Sosyal hizmetin amacı, toplumun parçası olan bireylerin fonksiyonlarını sağlıklı ve yeterli düzeyde yerine getirebilmeleri yönündeki dönüşümü sağlamaktır (Alptekin, 2016:7). Sosyal hizmet, genel anlamda dezavantajlı konumda olan bireylere (çocuk, kadın, yaşlı, engelli vs.) yönelik ihtiyaçların tespitinde hizmet alanı sunarken; hizmetler, koruyucu, önleyici ve tedavi edici olarak var olmaktadır. Sosyal hizmetin odağında hizmet edilenin kim olduğuna bakılmaksızın ihmal ya da istismarın önlenmesi, riskli yaşam koşulları içindeki

bireylerin yaşamında risk oluşturan etkenlerin ortadan kaldırılması ve ilgili sorunların onarılması görünürleşmektedir (Duyan, 2014:28).

Sosyal hizmet, toplumlardaki mevcut sosyal politikaya müteakip oluşarak sosyal devlet anlayışının gölgesinde varlığını devam ettirirken; sosyal güvenlik kavramını takiben birey, aile, grup, topluluk düzeylerinde çalışmalar sunmaktadır (Tomanbay, 2002: 33). Bu noktada sosyal hizmet kavramının sosyal politika, sosyal güvenlik gibi toplumun içinde bulunduğu koşulların oluşumunda belirleyici bazı faktörlerden karşılıklı biçimde etkilenme durumunun varlığı söz konusudur. Öyle ki, toplumsal yapı içinde uygulanan sosyal politikalar, sosyal hizmetin kendisini birebir etkilerken; oluşagelen sosyal hizmet de mevcut sosyal politika ve sistemleri etkilemektedir. Bu etki alanı içinde bireyler, aile, grup ve topluluklar ise hizmetin merkezinde edilgen bir özne konumunda bulunmaktadır.

2.1.1. Sosyal Hizmetin Tarihçesi

Sosyal hizmet, tarihsel süreç içinde şekil değiştirerek tanımlanma noktasında farklılıklar yaşasa da; insana dokunuşu özünde aynı kalmış; geçmişten günümüze insanla olan ilişkisini kaybetmeden, aradaki bağı daha da kuvvetlendirerek şimdiki zamana taşınmıştır. Süreç içinde ise hayır kurumu olmaktan sıyrılarak bilimsellik üzerinden bir tanımlanma yaşamıştır. Muhakkak ki bu ilerlemenin tarihsel perspektif içinde toplumlar arasında farklı sebepleri mevcut olmakla birlikte bu sebeplerin aynı zamanda sosyal hizmetin şimdiki oluşumunu sağlayan toplumsal faktörleri oluşturduğu düşünülmektedir.

Sosyal hizmet, oluşum aşamasında çok yönlü bir etki alanında kalmış ve bu bağlamda kavramsal odak içindeki algılanma durumu, sınırlarının anlaşılması ve geliştiği toplum yapılarının çözümlenmesi ile ilintili bir gelişim seyri içinde yer edinmiştir. Sosyal hizmetin müdahale edebilecek düzeye gelmesi hiç şüphesiz ki tarihsel olguların oluşturduğu zemin üzerinde toplumların siyasi, iktisadi, sosyokültürel yapıları ve birçok kurumun oluşumu ile bu yeni oluşumlar sonucu meydana çıkan ihtiyaçlarla ilişkisel bir yapı göstermektedir.

Tarihsel süreç içinde sosyal çalışmanın mesleki olarak birey ya da toplumun refahını sağlama ve sağlanan refahın geliştirilerek devam ettirilmesi yönünde bir işlev üstlendiği görülmektedir (Yolcuoğlu,2017:109). Temel noktada sosyal

hizmetin kaynağını insandaki paylaşma özelliği oluşturmaktayken; insan onuru ve özgürlüğüne bağlılık bilinci içindeki bireylerin toplumsal sorunlardan kaynaklanan problem ve acıların giderilmesinde bir araya gelerek güçlerini bu doğrultuda birleştirmesi söz konusudur. Bu bağlamda sosyal hizmetin dağıtımını ilk dönemlerden başlayarak sanayileşme dönemine kadar doğrusal düzlemde din ve toplum liderlerinin gerçekleştirdiği söylenebilmektedir. Tarihsel olgular perspektifinin yansımada ise sanayileşme ile birlikte devlet yapısının değişim gösterdiği, kamusal işlerin önem kazandığı, Doğu ve Batı toplumlarındaki temel algı ve toplumsal yapılanmanın farklılığına bağlı olarak da sosyal hizmetin anlam ve algılarının değiştiği söylenebilmektedir (Şeker,2009:11).

Mesleki olarak geçmişi çok eskilere dayanmayan sosyal hizmet, literatür içinde sosyal hizmetin geçirdiği tarihsel süreç ve bu sürecin analizi belirtilirken; sosyal güvenlik kavramı temel alınarak sosyal politika ya da sosyal refah uygulamaları başlangıç sayılmakta olup (Taşgın, 2017:84) 1800'lerin başında kentsel bölgede yaşayan insanların temel gereksinimlerini karşılama hedefiyle ilk sosyal refah kurumlarının örneğini sunmuş; sosyal refah kurumları ilk süreçlerde daha çok dinsel gruplar ve bu grupların başındaki önderleri ile resmi eğitim söz konusu olmaksızın özel kurum nitelikli bir yapı biçiminde oluşmuştur (Zastrow, 2015:15). Refah devleti öncesindeki ilk süreçte hayırseverlik ile oluşum gösteren sosyal hizmet, daha sonraki süreçlerde ikili bir yapı ve çelişkiler üzerinde kapitalizm sistemi ile kurumsallaşma yaşamış; refah devleti döneminde sosyal hizmet, fordizmin ihtiyaçları doğrultusunda hem alanın kontrolünü hem de yeni kurgulanan işçi tipinin oluşumunda etkin bir rolü üstlenmiştir (Taşgın, 2017:122).

Sosyal hizmetin, bireylerin iyilik halinin geliştirilmesi hedefini benimsemesi durumu düşünüldüğünde; modern öncesi dönemde bireylerin bu hedefe ihtiyacının olmadığı, o dönemde insanların iyilik halini geliştirmek için profesyonellere ihtiyaç duymadığı, bu hedefi tüm toplumun üstlendiği görülmekte (Pozutto, 2000; akt: Taşgın, 2017:90); Sanayi Devrimi ve Kapitalizmin gelişimiyle oluşan piyasa sisteminden önce toplulukların karşılıklılık, yeniden dağıtım, değişim gibi kendilerine ait örgütlenme biçimlerini kurguladığı, piyasa sisteminin oluşması ile yeni alanda sosyal hizmetin belirmeye başladığı söylenebilmektedir (Polanyi, 2003: Akt: Taşgın, 2017:90).

Sosyal hizmet mesleğinin oluşumu, tarihsel süreç içinde her toplumda aynı düzey ve yapı içinde gelişim sergilememiş; toplumların kendi dinamizmi ile ekonomik, toplumsal ve kültürel faktörler etkisinde farklı gelişim odakları üzerinden doğmuştur. Batı dünyasında sosyal hizmetin oluşumu için ekonomik ve toplumsal yapı, içinde işçi sınıfını barındırırken ve toplumsal yapı için kapitalizm önemli bir etken oluştururken; Osmanlı toplum yapısında tarıma dayalı bir sistemin içinde sosyal yardım odaklı hizmetlerin vakıflar aracılığıyla işlediği bilinmektedir (Yolcuoğlu, 2017:113-120).

Meslek olarak sosyal çalışmanın, 20.yüzyılda olgunlaştığı, bu olgunlaşmanın sebebinin de tarihsel sosyal değişme olduğu söylenebilirken; 19.yüzyıl düşünce akımları ve toplumsal dönüşümlerin etkisi ile sosyal çalışmanın disiplin haline geldiği görülmektedir. Sosyal çalışmanın süreç içinde form değişikliğine uğraması, kaynağını toplum beklentilerinden alması ve tarihsel sürece eş zamanlı bir yapı içinde insan ve toplumdaki gereksinimler odağında meydana çıkması mesleki rolü ile de ilintilidir (Şeker, 2008:15-19). Bu anlamda sosyal çalışma, mesleki olarak profesyonel tanımlama alanı içinde endüstrileşme süreci ile ortaya çıkarken gelişmekte olan ülkelerde daha çok sömürgecilik sonrasında uluslararası örgüt ve dini kurumların eli ile gelişim sergilemiş (Midgeley,1996;akt: Taşğın, 2017:83); 19.yüzyıl, sosyal çalışmanın meydana çıkacağı zemini hazırlamış; feodal yapı içinde yoksulluk, hasta ya da sakatlar bir sorun niteliği taşımazken bu olgular 19.yüzyılda sorunsal haline gelmiştir. Bu noktada ayırt edici faktörün kaynağında, bir sorunun toplumsal nitelik kazanmasını sağlayan bilinçlenme bulunmaktadır (Kongar, 1972:147).

İkinci Dünya savaşının bitiminde, gelişmiş Avrupa ülkelerinde oluşan refah yapılanması ve fordist üretim odağında iş gücündeki yeniden üretim ve yoksulların da bu yeniden üretime katılımı sosyal hizmeti kapitalist sistem etkisiyle yeniden yapılandırmıştır (Taşğın, 2017:85).

Tarihsel süreçte sosyal hizmetin kurumsallaştığı ilk dönem 1950’li yıllar olmakla birlikte o dönemde sosyal hizmetin yaygınlaştırılmasında Birleşmiş Milletlerin etkisi görünür olmaktadır (IFSW, 1959; akt: Taşğın, 2017:86). Temeline insanı alan sosyal hizmet 1920’lerden 1960’lara kadar insan davranışını çözme konusunda medikal model yaklaşımını kullanarak müracaatçıları “hasta” olarak tanımlamış ve hizmet veren kişinin öncelikli görevini hastanın problemlerinin

teşhisi üzerinden kurgulayarak; hastanın sorunlarının odağına bireysel etkenleri yerleştirmiştir. 1960'lardan sonra sosyal hizmet, insan davranışını bireysel odaktan çıkararak daha çok bütünlüklü bir yapı içinde sistem yaklaşımı üzerinden çözmeye odaklanmış; günümüzde de birey, grup, aile ve örgüt ile topluluk çalışmalarında kullanılır hale gelmiştir (Zastrow, 2015:15). Hayırsever örgütler topluluğu (Charity Organization Society) ve 1869'da kurulmaya başlayan diğer dernekler sosyal sorunların çözümüne yönelik bir uygulamayı içererek yoksulların sefaletini azaltmak amacıyla varlık göstermiş (Hopkins,1996) ve sosyal hizmetlerin ilk örneği olarak görünür olmuştur (akt: Taşgın, 2017:84).

Osmanlı döneminde ise Anadolu'da kurulan vakıflar aracılığı ile daha çok yoksul, dul ve yetim olanların ihtiyaçlarını karşılama işlevini gerçekleştiren sosyal hizmet, 2.Abdülhamit ile birlikte kurumsallaşmaya başlamıştır. Bu gelişme üzerine 1896 yılında kurulan Darülaceze ve 1899'da kurulan Hamidiye Etfal Hastane-i Alisi, toplumda korunmaya muhtaç olan kadın ve çocuklara sosyal hizmet verirken; süreç içinde Darülhayr-ı Ali ve Kızılay gibi kuruluşlar oluşum göstermiştir. Kızılay ve Darülaceze geçmişten günümüze kadar süregelen bir yapı sergilerken; Cumhuriyet dönemi ile sosyal hizmet de ulus-devlet ekseninde gelişme göstererek bütünlüklü bir yapıya doğru evrilme yaşamıştır (Şeker, 2008:43-49). Cumhuriyet sonrasında yaşanan gelişmelerin devamında 1961 Yasası ile yaşanan modern dönüşüm içinde yenilikçi girişimler, sosyal alandaki gelişimleri beslemiş; 1960-1970 yılları arasındaki dönem, sosyal devletin gelişim dönemi olarak nitelenmiştir. 1961 Anayasasıyla sosyal hizmetin somut bir biçimlenme yaşayarak görünür hale geldiği söylenebilirken; bu somut gelişmelerin 1959 yılında kurulan Sosyal Hizmetler Enstitüsü, 1961 yılında kurulan Sosyal Hizmetler Akademisi ile devam ettiği bilinmektedir (Yolcuoğlu, 2017:129).

2.1.2. Sosyal Hizmetin Kapsamı

Sosyal hizmet, birey değerlendirmesinde insana ve insanın refahına dair alanları içermesi sebebiyle oldukça geniş bir yelpaze içinde varlık sürdürmekte; bireyin yaşamına etki eden tüm ihtiyaçların karşılanması ihtiyacını tabanında barındırırken mesleki gereklilik doğrultusunda da farklı birçok perspektif ile çözüm üretme zorunluluğunu üstlenmektedir.

Meslek olarak sosyal hizmet, bir taraftan kapitalist sistemin oluşmasına öncülük ettiği sosyo-ekonomik sorunların, bir taraftan da insancıl değerler bağlamında oluşan sorunların çözümünde kendisini sisteme eklemleyerek; temelindeki toplumsal sorunların bünyesinde kendine özgü bir alan inşa etmiştir. Bu noktadan bakıldığında toplumsal sorunların çözümü konusunda sosyal hizmetin temel işlevinin, toplumsal uyumu arttırmak olduğu söylenebilmektedir (Kongar, 1972:4). Sosyal hizmetin kapsamına bakılacak olursa bireyin toplum içinde onurlu yaşayabilmesi adına gelişimine katkı sağlama, toplumsal sorunları çözerken bir yandan da toplumun yararını gözetererek koruma ve gelirin adil dağılımını sağlayabilme gibi çeşitli hedefleri bulunmaktadır (Cılga, 2002).

Sosyal hizmetin kapsamı, gerçekleştirmeyi hedeflediği istekler doğrultusunda; bu isteklerle uyumlu olan faaliyet ve uğraş alanı içinde değerlendirilebilmektedir. Bu bağlamda da sosyal hizmetin içerdiği alanın genişliğinden söz edilebilmektedir (Sheafor ve Horejsi, 2003; akt: Duyan, 2014:3). Mesleki varoluş söz konusu olduğunda; sosyal bilimlerdeki tüm gelişmelerden etkilenen sosyal çalışmanın, mesleğin gelişimi konusunda oldukça geliştirici bir yapı sergilediği görülmekte; sosyal bilim alanlarındaki algı ve değişimlerin sosyal çalışmanın yöntem konusunda dahi şekillendirici olduğu söylenebilmektedir (Acar ve Çamur Duyan, 2002:18).

Sosyal hizmet, uygulama alanını mikro, mezo ve makro düzey olarak üç biçimde gerçekleştirmektedir. Mikro düzey, bireyler ile birebir çalışmayı, mezo düzey aile ve diğer küçük gruplarla uygulamayı ifade ederken; makro düzey örgüt ve topluluklarla çalışmayı içeren yasa ya da politikalarla iç içe geçmiş daha kapsamlı bir yöntemdir (Zastrow, 2015:9).

Sosyal hizmet, uygulama alanı olarak kendisini sosyal politikaların zemininde var ederken bir diğer pencereden bakıldığında; sosyal politikaların uygulanma evresinde ise sosyal hizmetin araç niteliğinde olduğu görülmekte ve bu noktada geçmişten günümüze içerisinde bir süreci barındıran toplumsal yapının çok yönlü odaklarından etkilendiği söylenebilmektedir (Yaman, Aydın ve Tel, 2015: 18). Sosyal politikanın hangi hizmetlerin hangi müracaatçılara sunulacağını yasalar ve düzenlemeler ile belirlemesi özelliği, sosyal hizmet, sosyal politika ilişkisine de açıklık getirmektedir. Yine sosyal hizmet alanı içindeki bir konu hakkında

sosyal hizmet uzmanının uygulayacağı hizmet alanlarının sınırlarını çizen de sosyal politikanın kendisidir (Kirst-Ashman ve Hull, 1999; akt: Duyan, 2014:52).

Sosyal çalışmanın yürüttüğü hizmet bağlamında yüklendiği sosyal bakış, bireyi; ailesi, çevresi, okul ve iş yaşamı ile bütüncül ele alarak diğer tüm sistemlerle iç içe geçmiş unsurların temelinde değerlendirmeyi kapsamaktadır (Walsh, 2009; akt: Duyan, 2014:10). Bu bakış açısı sosyal hizmet kuramlarının oluşumu bakımından ileriye yönelik ışık tutmakta; sosyal hizmetin bireyi hangi koşullar içinde hangi perspektif ile değerlendirdiği sorusunun cevabı bir anlamda kuramların oluşum noktalarını da yansıtmaktadır.

Sosyal hizmet, bireylerin, grup ya da toplulukların sosyal işlevsellik alanındaki yetkin olma durumlarını arttırması ve bireylerin içinde bulunduğu sosyal yaşam koşullarının iyileştirilmesi için çaba sergilemektedir (Duyan, 2014:4). Bu bağlamda sosyal işlevsellik kavramı, bireylerdeki yaşam koşullarıyla mücadele etmedeki gücü ve çevrenin istekleri ile bireylerin baş etme çabası arasındaki uyumun sağlanmasını ifade etmektedir (Miley, O'Melia ve DuBois, 1998; akt: Duyan, 2014:4).

Modern dönemdeki değişim ile paralel yapıda ilerleyen sosyal hizmet, işçilerin üretimde sağladığı gelir ya da eğitim olanaklarının artması ile yaşam koşullarının iyileşmesinde üretken olurken; aynı zamanda devlet müdahalesi ve sosyal hizmetin bürokratik yapı içinde bürokratik ilişkilere dönüşmesi de sorun oluşturmaktadır (Taşgın, 2017:92). 1970'li yıllarda sosyal hizmet literatüründe eleştirel ve radikal sosyal hizmet görünür olurken; bu iki yaklaşımın yansıması Yerleşim Hareketi ve Hayırsever Örgütler Topluluğu arasındaki gerilim üzerinden temsil alanı bulmuş; Yerleşim Hareketi (Settlement Houses) yoksulları adil olmayan dünya düzeninin kurbanı olarak görürken; Hayırsever Örgütler Topluluğu (Charity Organization Society) hayırsever yardımların hak eden ve hak etmeyen yoksul ayırımına göre yapılması gerekliliğini vurgulamıştır (Martin, 2003; akt: Taşgın, 2017:94).

Bahle (2003) kapsayıcılık noktasında sosyal hizmet kriterlerini; mal ve hizmet dışındaki bireysel sosyal hizmet uygulamaları, sosyal ihtiyaçları karşılama niteliği, uygulamalarının sosyal rollere yönelik olması ve doğrudan etkileşim yoluyla uygulanabilirlik olarak belirtmiş; sosyal rollere yapılan vurgunun, sosyal

hizmeti; sağlık, eğitim, psikoloji gibi alanlardan ayırdığını savunmuştur (akt: Taşđın, 2017:115). Süreç temelinde bir değerlendirme söz konusu olduğunda; sosyal hizmetin hayırseverlik üzerinden din odağında yardıma ihtiyacı olan bireyler için oluşması ve oluşumun devamında bu ihtiyaç durumunun sosyal refah kavramı ile harmanlanarak toplumdaki kimsesizler, çocuklar, kadınlar, yaşlılar, engelliler ya da kapitalizmin getirisi olan dönüşümle beraber yoksul ve yardıma muhtaç olan bireyler arasında görünür hale gelmesinden bahsedilebilmektedir.

2.1.3. Sosyal Refah ve Sosyal Politika

Sosyal hizmeti kavrama noktasında yararlanılması gereken temel noktalardan biri olan refah kavramı, içerik ve devlet yapısı ilişkisiyle anlamlandırıldığında; sosyal hizmet sınırlarının ne olduğunun ve bu kapsamda nitelendirilecek eylemlerin nereye varabileceğinin daha iyi anlaşılmasını kolaylaştıracakı düşünölmektedir. Refah kavramının oluşumunda da toplum tabanındaki siyasal ve ekonomik konjonktürler belirleyici unsur olmuş ve toplum yapısında oluşan refah kavramı, yine toplum içindeki temel özne olan insanı birebir etkileyen unsur haline almaktadır.

Sosyal refah, birey ve ailelerinin ihtiyaçlarının karşılanması, iyi olma halinin gelişmesi ve bu halin korunmasını sağlarken; insani gelişimi de arttıran sosyal hizmetlerin organize olmuş biçimidir (Yolcuoğlu, 2017:62). Refah devleti kavramı, 19.yüzyılın sonunda ilk kez Almanya'da sosyal güvenlik alanında alınan önlemler nedeniyle kullanılmaya başlanırken (Koray, 2005: 85); tanımsal anlamıyla tarihsel gelişim sürecinde toplumların içinde barındırdığı, fiziksel ya da zihinsel engeli olan, yoksul ya da hasta olup kendisini gerçekleştiremeyen dezavantajlı gruplar içindeki bireylere gereksinimlerini karşılama konusundaki çözümlerin oluşturulması gerçeğini içermektedir (Zastrow, 2015: 43-50).

Refah devleti, toplumun refahının sağlanması adına devletin ekonomiye müdahale etmesi gerekliliğini savunan bir devlet anlayışı olmakla birlikte, devlet aynı zamanda bu anlayış içinde, arttırdığı refahı üretim faktörleri arasında adil biçimde dağıtma hedefindedir (Pinch, 1997; akt: Ersöz, 2011:768). İşlevinde toplumdaki bireylerin maddi, sosyal, sağlık ve boş zaman gereksinimlerinin karşılanma hedefi bulunmakta olan sosyal refah, toplumdaki her bireyi kapsayıcı olması sebebi ile oldukça geniş bir görünüm sergilemekte, aynı zamanda da kurum olma özelliğiyle

bir ülkedeki tüm sosyal sorunların çözümlenmesinde katkı sağlayıcı, sorunların azaltılmasında ise etkin bir rol oynamaktadır (Zastrow, 2015: 38-40).

Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (NAWS), sosyal refah kavramını “Bir ulusun, insanların, toplumun devamlılığı için temel olan sosyal, ekonomik, eğitim ve sağlık gereksinimlerini karşılayan programlar, fırsatlar ve hizmetler sistemi olarak tanımlamaktadır” (Barker, 2003; akt: Zastrow, 2015:39). Refah devleti olmanın en temel özelliği sanayileşme olarak görülürken; sanayileşmiş toplumlarda devlet, insanların eğitim, sağlık, gelir gibi temel ihtiyaçlarını sistemli hizmetler ve araçlarla sosyal refah kurumu üzerinden sağlamaktadır (Giddens, 2008:411).

19. yüzyılda devlet, ekonomik ve sosyal müdahaleler noktasında alanını genişletmiş ve sosyal bir yönetim anlayışı içinde toplumsal sorunlara çözüm ararken politikalar üreten sosyal refah devleti niteliğini kazanmaya başlamıştır. Refah devletinin hayata geçişi ise kesin manada 2. Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşmiş; 1945 yılında başlayıp Altın Çağ diye adlandırılan dönem 1970’li yıllarda yaşanan ekonomik kriz ile sonlanmıştır. Altın Çağ içinde özellikle Batılı toplumlar refah devleti kapsamında politika ve uygulamalarını en üst düzeye çıkarmış, refah uygulamaları özellikle çeşitli sigortalar üzerinden sağlamlaşmış ancak yaşanan ekonomik kriz ile beraber yayılan ekonomik büyüme yavaşlayarak işsizlik olgusunu beraberinde getirmiş ve dönem koşullarının getirisinde devletin müdahale alanlarını azaltmasını savunan neo-liberal düşünceler görünür olmaya başlamıştır (Bozkır Serdar, 2012:21-22).

Esping Andersen Avrupa’daki farklı kriterlerden oluşan refah devletlerini liberal, sosyal demokrat ve muhafazakar korporatist olarak üç biçimde ele alırken (Andersen, 1990; akt: Dedeoğlu, 2009:43); Türkiye’deki sosyal refah devlet yapısının parçalı ve hiyerarşik nitelikte olması sebebi ile Güney Avrupa ülkeleriyle benzer olduğu, sağlık ve emeklilik sisteminde kendi adına ya da enformel çalışanlar ile ev içindeki ücretsiz aile işçilerinin sistemin dışında kaldığı görülmektedir (Buğra ve Keyder, 2006; akt: Dedeoğlu, 2009:44).

Sosyal politika, içeriğinde ekonomik bir nitelemeyi barındıran refah kavramı ile ilintili olup refahı sağlayacak olan ekonomik önlemler, sosyal politikanın kapsayıcılığı içinde kendine yer edinmektedir. Sosyal politikanın hedefindeki

sosyal refah, huzur ile birlikte gerçekleştirilmeli iken bu bağlamda sosyal refah ve huzur kavramı iç içe bir yapı sergilemektedir. Aksi halde sadece birinin varlığı durumunda toplum, sağlıklı bir formda ilerleme sergileyemeyecek duruma gelmektedir. Toplumdaki refah ve huzur kendi kendisini oluşturamamakta; bu noktada sosyal politika aracı olma rolünü üstlenmektedir. Bu aracı olma durumu içinde yüksek insanlık ideallerini gerçekleştirme hedefinde olan sosyal politika, bir yandan da sağlanan refahın adil bir biçimde toplumdaki yansımalarını oluşturma amacını üstlenmektedir (Bozkır Serdar, 2012:1-2).

Sosyal politika, tanımlanma noktasında karmaşa yaşasa da tanımların oluşumunda dört temel yaklaşım söz konusu olmakta; bu yaklaşımlar, sosyal politikayı nedene ve sonuca bağlı, koruyucu ve fitri sosyal politika yaklaşımları olarak ayırmaktadır (Seyyar, 2005; akt: Taşçı, 2010:10). Refah kavramı ile yakın temas içinde olan sosyal politika kavramına dair farklı birçok içerik söz konusu iken tanım noktasındaki ortak unsurlar; sosyal politikanın refah düzeyini artırıcı ve yalnızca ekonomiye dayanmayan bir yapı sergileyerek toplumdaki yoksul ve dezavantajlı gruplara gelirin yeniden dağılımında etkin olmasını içermektedir (Titmuss, 1974; akt: Ersöz, 2011:762).

Sosyal politika, 19. yüzyılda Batı Avrupa'da ortaya çıkan Sanayi Devrimi sonucunda yaşanan zenginliğin, bu zenginliğin oluşumunda en büyük pay sahibi olan işçiler tarafından yaşanmaması ve sistemin içinde oluşan yoksulluk sonucunda doğarak bir taraftan liberal sanayi kapitalizmin oluşturduğu olumsuz sonuçlar için çözümler üretmeye çabalamış, bir taraftan da bu çözümleri oluştururken kapitalizmi muhafaza etme amacı taşımıştır. Toplumsal düzenin insan inşasında geliştiğine dair düşüncenin kabulüyle birlikte, oluşturulan düzenin daha iyiye evrilmesi adına geliştirilen çabalar, sosyal politikanın zeminini oluşturmuştur (Bozkır Serdar, 2012:1-2). Geleneksel yapı ilişkisinde daha çok geleneksel çalışma alan ve koşulları ile toplumsal dayanışmaya dayanan sosyal politika, kapitalist dönemle birlikte rotasını toplumdaki sınıflı yapı ve bu sınıflar arasındaki ilişkilere döndürmüştür (Talas, 1992:13); kavramsal anlamda ülkeler arasındaki ayrımlara tabi tutularak toplumsal yapı içinde farklı dinamiklere ait oluşuyla ilintili biçimde çeşitli içerik ve tanımlarla yüz yüze kalmıştır. Türkiye'de ise sosyal politika daha çok 2.Dünya Savaşı sonrasında kullanıldığı biçimiyle

“Endüstri İlişkileri” formuyla görünürleşmektedir (Tuna ve Yalçıntaş, 1999; akt: Taşçı, 2010:8).

Tanımsal niteliği ile sosyal politika, belirlenme ve uygulanma alanı noktasında kurumlar ile ilişki bağlamında keskin sınırları bulunmayan bir çalışma alanını oluşturmakta ve demokratik ülkelerde kurumlar, sosyal politikaya katılım sağlamaktadır. Öncelikli olarak devletin merkezi ve yerel yönetim sistemi, politikalardaki başat uygulama alanına hakim bir yapı sergilerken; özel sektör, gönüllü kuruluşlar, dini organizasyonlar vs. diğer kurumları ifade etmektedir. Sosyal politikanın uygulama alanının yanı sıra uygulama alanı olarak kapsadığı gruplar da tartışmalı bir yapı sergilemekte; sosyal politikanın toplumsal sorunlar ve bu bağlamdaki toplumsal grupları odağında bulundurması literatürdeki genel düşüncüyü oluşturmaktadır (Ersöz, 2011:759-760). Bir devlet politikası olarak varlık gösteren sosyal politikanın gelişimi, insan hakları ve demokratik haklar temelinde devletin ideolojisi, toplumların gelişmişlik düzeyleri gibi birçok farklı etkene dayanmakta iken (Haan, 2007; akt: Bozkır Serdar, 2012:2); Batı dünyasında sosyal politika kavramının kapitalizmin modern yüzünü göstermesi ile ortaya çıktığı söylenebilmektedir (Kesgin, 2013:28).

Tarihsel süreçte toplumsal yapının içinde bulunduğu formların getirisi ile şekillenen sosyal politika, döneminin sınırlılıklarına göre şekil alması sebebi ile kapsayıcılık noktasında farklı birçok anlamı yüklenirken; sosyal politikanın anlam değişimine uğramasında belirli kırılma noktaları endüstrileşme ile oluşmuştur. Endüstri devriminden önce sosyal politika, alanını daha çok toplumda yoksul ve fiziki anlamda kendi kendine bakma konusunda yetersiz olan engelliler, hastalar ya da kimsesiz çocuklar üzerinden oluştururken; endüstrileşme ile birlikte sosyal politika da kendi iç dinamiklerinde değişimi yaşamış, alanını endüstrileşme ve kentleşme sonucunda oluşan işçi sınıfının korunmasına yöneltmiştir. Endüstrileşme sonrası, 20.yüzyılın yarısından sonraki süreçte ise sosyal politika yönünü daha çok gelişen ülkelerdeki refah devleti anlayışı ile sosyal güvenlik, gelir dağılımı, konut, eğitim ve sağlık alanındaki ihtiyaçların karşılanmasına çevirmiştir (Hallett, 1996; akt: Ersöz, 2011:763).

Sosyal politika, tanım bakımından yaşadığı karmaşayı bir bakıma içerik noktasında deneyimlerken; kapsayıcılık içermesinde sosyal politikanın geniş ve dar anlamlarından bahsetmek mümkün olmaktadır (Taşçı, 2010:12). Dar

anlamıyla 19. yüzyılda, emek piyasasının tarafları arasında çıkan çatışmaların odağında oluşan sosyal politika, günümüze doğru tabanını genişleterek bireylerin sosyal gelişimi ile hayat koşullarının gelişmesini amaçlayan bir vatandaşlık kavramı haline gelmiştir. Sosyo-ekonomik haklarla birlikte kendisine hukuki bir zemin temin eden sosyal politika, sosyal adaleti ve eşitliği sağlayıcı kapsamlı bir dönüşüme dahil olmuştur (Koray, 2005:28). Sosyal politikanın geniş anlamı, ekonomik alandaki uygulamalardan oluşmakta ve sosyal politika bu noktada ekonomik güvensizliğin toplum perspektifinde azalmasına öncülük etmektedir (OECD, 2000; akt: Taşçı, 2010:12). İşte bu noktada sosyal politika, toplumun genelini kapsayıcı biçimde, daha çok toplumsal sorunlara yönelerek sosyal bütünlüğü ortadan kaldıracabilecek her türlü sorunun çözümünde aktif bir aracı rolünü yenilemiştir (Bozkır Serdar, 2012:2-3).

Günümüzdeki yapılanma içinde toplumsal yaşamdaki bütünlüğü tehdit edecek unsurdaki her faktör ile mücadele sergileyen sosyal politika, geçmişten bu yana gelişen döngü içinde yalnızca kapitalist sistem odağındaki sorunlarla ilgilenmenin dışına çıkarak tüm rejim ve sistemlerde yaşama dair tüm sosyal sorunların çözümünde varlığını göstermektedir. Bu noktada üçüncü kuşak sosyal politika, post-modern dönem toplumlarının içinde bulunduğu karmaşanın etkisiyle kadın, genç, yaşlı, çocuk, engelli, göçmen, sosyal dışlanma, ayrımcılık gibi konularda varlık göstermektedir (Bozkır Serdar, 2012:5)

Sosyal refah ve sosyal politika kavramının birbirine yakın ve benzer duruşları uygulama ve uygulama sonrasındaki tanımlama noktalarında birbirleri ile ilişkileri üzerinden bir açıklamayı doğurabilmektedir. Öyle ki, gelişmiş ya da gelişmemiş olsun her devletin kendine has uyguladığı politikaların var olması gerçeği söz konusu iken, bu uygulanan politikaların refah devleti oluşumunu içerip içermediği tartışmaya açık bir alan için oluşum sergilemektedir.

Temelinde kapitalizmin yer aldığı refah sistemleri, 2. Dünya savaşıdan sonraki süreçte, toplumdaki taleplerin artışı ile kamuya ait bir alan haline dönüşürken; yapı içinde tek bir refah sisteminden bahsetmek olanaklı görünmemekte; sosyal politika, gelir adaletini sağlama ya da gelir adaletsizliğini önleme amacıyla devletin sunacağı eğitim, sağlık, konut ve sosyal yardım gibi hizmetlerinin varlığı ile mümkün olmaktadır (Kesgin, 2013: 27-35).

2.1.4. Sosyal Refah ve Sosyal Hizmet İlişkisi

Sosyal çalışma alanının refah kavramından sonra oluşumu, refah odağında bir sınırlandırmayı da beraberinde getirmektedir. Sosyal refah ile sosyal hizmet kavramları, tanım odağında değerlendirilmeye tabi tutulacak olduğunda her ne kadar benzer gibi görünse de içerik ve kapsadığı alanlar noktasında farklılık göstermektedir. Sosyal refah kavramı, sosyal hizmeti kapsayıcı bir özellik gösterirken sosyal hizmet, sosyal refah için bir araç niteliği sergilemektedir.

Tarihsel süreç içinde refah toplumlarının doğuşuna müteakip ortaya çıkarak diğer sosyal bilim dallarından ayrılan sosyal hizmet, bireyler, gruplar ve toplumlar bağlamında insanı merkeze alan bir çalışma sunmaktadır. Bu bağlamda zeminini sosyal refah sistemine dayandıran sosyal hizmet, insan merkezli yapısı ile sosyal refah sisteminin oluşumu sonrasında, sistemde ortaya çıkan aksaklıkların giderilmesini üstlenmektedir (Yaman ve ark, 2015).

İlk sosyal refah örgütlenmesi kurumu, 1820’de John Griscom tarafından yoksulların yaşam koşullarının tespit edilerek tespitlerin anlamlandırılması ve yoksul bireylerin kendi kendilerine yetebilir hale geleceği planları geliştirebilmek adına “Yoksulluğu Önleme Derneği” adı altında kurulmuştur. Amerika’da geniş alanlara yayılan Hayırseverlik Örgütlenme Cemiyeti, 1877 sonrasında benimsendiği yapı içinde hızla yayılıp süreç içinde sosyal hizmetin kurumsallığını arttırıcı etkenler sağlarken sosyal hizmet de 1.Dünya savaşı sonrasında 1930’lardaki ekonomik kriz ve 1935’te sosyal güvenlik hareketinin yasalaşması ile geniş alanlara yayılım göstermiştir (Zastrow, 2015:2-4).

Refah devletinin uygulama alanında, sosyal politikaların görünürlüğü ortaya çıkmakta ve bu iki kavramın birbiri üzerinden gelişme sağlayarak toplumsal zeminde uygulama uğraşına girdiği saptanmaktadır. Toplumsal dönüşüm içinde kavramlar birbirinden etkilenirken aynı zamanda birbirlerinin gelişimine de katkı sağlamakta; değişen sistem ile sosyal hizmet oluşumunun kendi iç dinamiklerinde doğal bir zorunlulukta varlık sergilediği söylenebilmektedir (Şeker, 2009:158-163). Sosyal hizmet, uygulama zeminini sosyal refah sistemine dayandırmış; insan merkezli yapısı ile sosyal refah sistemi sonrasında sistemde ortaya çıkan aksaklıkların giderilmesini üstlenerek; sosyal refah sistemine bağlı olarak sistem içindeki ayrışma ve güçler eşitsizliğinin doğurduğu dezavantaj üzerinden

kendisine, insan onuruna yaraşır bir yaşam oluşumu ile hedef belirlemiştir (Yaman ve ark. 2015:9-10). Sosyal refah içermesindeki haklardan yararlanma olgusu, kişilerin temel vatandaşlık hakları arasında yer alırken; bu sosyal refahı sağlama ve politikalar üreterek geliştirme, devlet yükümlülüğüne verilmektedir (Ergun, 2008: 211).

Mesleki olarak sosyal hizmet ile refah devleti gelişiminin aynı tarihsel olgulardan etkilendiği ve gelişim noktasında benzer bir doğrusal alan içinde ilerleme gösterdiği söylenebilmektedir. Sosyal hizmet ile refah devleti, gelişim aşamasında sanayileşme ve endüstrileşme odağında gelişen sosyal sorunlar, modernleşme, kapitalizm ve yoksulluk, hümanist fikirlerin gelişiminin gün yüzüne çıkması ile dönüşümü deneyimlemektedir (Parton, 1996: akt: Taşğın, 2017:84).

Sosyal hizmet, refah devletinin en önemli sosyal politika araçlarından biri olarak yoksullukla mücadele içinde yer almakta; refah devleti ve sosyal hizmet uygulamalarının ülkelere göre farklılık gösterdiği ancak temelde her iki uygulamanın da kapitalist sistem gereğince yapılandırılıp dönüştürüldüğü görülmektedir (Taşğın, 2017:81-82). Refah devleti anlayışının temelinde sosyal hizmet yer etmiş olsa da sosyal politikanın günümüzdeki uygulamalarına bakılacak olduğunda politikaların temelinde sosyal yardımların yer ettiği görülürken; bu bağlamda sosyal politika içinde sosyal yardımın yoksul kesim için gelir aktarımı sağladığı söylenebilmektedir (Kesgin, 2013:40).

Sosyal hizmetin de refah devletinin ortaya çıkışı gibi yoksulluk üzerinden gelişim sergilediği söylenebilirken sosyal yardımın, sosyal hizmet ile olan ilişkisinde tanımsal alandaki anlam karışıklığını deneyimlediği noktada, bazen sosyal hizmetin içinde yer aldığı bazen de kendine ayrı bir alanda değerlendirilmeye tabi tutulduğu görünürleşmektedir (Taşğın, 2017:82).

2.1.5. Sosyal Hizmet Uygulamaları ve Sosyal Yardım

Sosyal hizmet ve sosyal yardım kavramları, sosyal güvenlik araçları içinde yer almakta ve anlam bakımından birbirlerine her ne kadar yakın iki kavram olarak algılansa da içerik ve kapsayıcılık odağında farklılıklar göstermektedir (Akyüz, 2016:439). Bu noktada “sosyal hizmet ile sosyal yardımların ortak özelliği, yardıma muhtaç olan vatandaşlara sağlanan nesnel ya da parasal yardımların

devlet bütçesi ile sağlanması iken sosyal yardımlar, zorunlu katılma ilkesine dayanmayıp genel devlet bütçesi ya da belirli bir amaç için var olup özel vergilerden beslenen kamu yardımları olarak tanımlanabilmektedir” (Çengelci, 1985:7). Sosyal hizmetler ise Dünya Sağlık Örgütü’nün (WHO) tanımladığı biçimiyle “bedensel, ruhsal ve sosyal yönden bireyin kendisini tam bir huzur ve rahatlık içinde hissetmesini sağlamaya yönelik çabaların bütünü olarak tanımlanmaktadır” (Akyüz, 2016:439).

Sosyal yardım, geçim konusunda yeterli kaynaklara sahip olmayanlara yapılan maddi ya da aynı yardımları kapsamaktadır. Sosyal yardım, sosyal devlet yapılanması içinde devletin görevi olarak görülmekte, gönüllü kuruluşlar ise bu görevin tamamlayıcısı olma niteliği sergilemektedir. Sosyal hizmetler, sosyal yardımlardan farklı olarak toplumun yalnızca dar gelirli kısmını değil tüm kesimini kapsamaktadır. Sosyal hizmet içinde hak kavramının karşılığını bulması gerekenler, sosyal yardımda olduğu gibi yalnızca ihtiyaçlarını karşılama güçlüğü yaşayan kesim değil, toplumla uyum sağlama sorunu yaşayan tüm bireylerdir (Gökçeoğlu, 2016:97-98).

Sosyal hizmetler, 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu’nda; “ Kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünü ifade etmektedir.” şeklinde tanımlanmaktadır (Sosyal Hizmetler Kanunu 1983: madde 3).

Sosyal hizmet uygulamaları, devletlerdeki sosyal refah ayrımlarının ilişinde ülkeler arasında farklılıklar göstermektedir (Bahle, 2003; akt: Taşgın, 2017:88). Sosyal refah kapsamında sosyal korumanın bir parçası olarak oluşan sosyal yardım, ülkelerin sosyo-ekonomik yapısına göre değişim sergilerken; İnsan Hakları Evrensel Beyannameşi doğrultusunda koşullar ne olursa olsun bireylerin yararlanmasında vazgeçilmez bir hak olarak varlığını sürdürmektedir (Aktaş, 2014:110). Bu kapsamda sosyal yardım, gelenekselden moderne geçiş süreciyle birlikte gelişen bir yapı ve daha çok ihtiyaç kavramı ile nitelenmektedir.

Avrupa Sosyal Haklar Komitesi'ne göre sosyal hizmetler, sosyal yardım dışında sosyal refahın yansımaları da içinde barındırmaktadır. Bu bağlamda sosyal hizmet kavramı, toplumla uyum ve topluma katılım kavramları üzerinden biçimlenmektedir (Gökçeoğlu, 2016:99).

Ülkemizdeki süreç değerlendirildiğinde; 1982 Anayasası, sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin sınırlarını çizerek sosyal politika kapsamında belirleyici bir rol edinmiş olmakla birlikte Anayasa'nın 2.maddesi Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal bir hukuk devleti olduğunu belirtirken; sosyal hizmetler ve sosyal yardımların da devlet bünyesinde sosyal devlet olma gerekliliği içinde nitelendiği görülmektedir. Bu noktada sosyal devlete düşen rol, bireylerin ihtiyaçlarının giderilmesi, yoksulluk ve eşitsizliğin azaltılması, bireylerin insan onuruna uygun yaşayabilmesi adına gerekli önlemlerin alınması ile hizmetlerin uygulanmasıdır (Akyüz, 2016:440). Sosyal devlet anlayışı, sosyal hizmetin gelişmesi ve verimliliğin artması noktasında kalkındırıcı bir rol işlevini üstlenmekte; sosyal devlet anlayışı uygulamaya yansıdığı ölçüde sosyal hizmetlerin kapsayıcılığı ve uygulamadaki kolaylığından söz edilebilmektedir.

Sosyal yardımlar, onurlu yaşam biçimini sağlayan mal ve hizmetlerden mahrum olan bireylerin toplumdaki kaynaklara erişimini sağlama hedefi güderek geleneksel toplum yapısı içinde işbirliği ve dayanışma kavramları ilişkisinde oluşarak tarihsel süreçteki toplumsal değişimlerle farklı boyutlara evrilen birtakım hizmetleri tanımında içermektedir. Sosyal dışlanma ile mücadelede aktif rol oynayan sosyal yardımın temelinde, sosyal koruma olgusu yatmakta olup sosyal koruma kavramı da devletin vatandaşına karşı yükümlülüğünü içermektedir. Bu bağlamda sosyal koruma eğitim, ekonomi, sağlık, sosyal güvenlik gibi alanlarda bireyleri işlevsel hale getirebilmeyi hedeflemektedir (Aktaş, 2004: 41).

Sosyal yardımın temel noktasında bulunan sosyal devlet anlayışı, toplumda temel hak ve özgürlüklerini kullanamaz hale gelen bireyler için, kurumsallaşmış hakları ve bu kapsamda oluşturulan politikaları içermekte; sosyal yardımlardan en fazla yararlanan gruplar içinde alt gelir grubuna mensup bireyler olarak özellikle çocuklu ve yalnız kadınlar, toplumsal yalıtım ve işsizlikten en fazla etkilenen gruplar yer edinmektedir (Ergun, 2008:211). Bu bağlamda sosyal yardımlar, kaynak ve hizmetlerden yoksun bu vatandaşların adil ve insani bir yaşam sürdürmeleri adına devletin sunduğu karşılıksız ayni ve nakdi yardımları

içermektedir (Aktaş, 2014: 45). Sosyal yardım kapsamında vatandaşların yaşam kalitesini üst seviyeye taşıyabilmek adına sunulan hizmet modellerinin hangi ihtiyacı, ne ölçüde ve hangi yollarla sağladığı konusu politika bağlamında tartışılması gereken odakları oluşturmaktadır. Bireylerin daha adil ve insani şartlarda yaşam sürdürebilmesi adına uygulanan sosyal yardımların bireylerde oluşturduğu algı ve bireylerin yaşamında oluşturduğu etkinin göreliliğinin somut gerçeklik payının olduğu muhakkaktır. Ancak sosyal yardımların etkisi kadar en az sosyal yardımlara olan ihtiyacın oluşma serüveni de çözümlenmesi gereken ve sağlanacak çözümlerle ilerlemenin daha da kalıcı hale geleceği düşünülen bir alandır.

Gelir ve mal varlığı testine dayanan, vergilerle finanse edilen sosyal yardım, politik kararlar sonucunda belirlenen asgari yaşam standartlarının altında yaşama sahip kişilere verilmekte olup ülkeler arasındaki farklı sosyo-ekonomik yapılar sebebiyle ortak bir uygulamaya sahip olamamaktadır (Eardley ve ark. 1996; akt: Aktaş, 2014: 46). Ortak bir sosyal yardımdan söz edilemese de bireylerin sosyal destek mekanizmalarından yararlanması konusundaki hak odaklı düşünce, farklı toplumsal yapılarda ortak payda bulmakta ve sistemli ya da sistemsiz tüm devlet yapılanmalarında farklı biçimlerde görünür olmaktadır. Sanayi devrimi öncesinde yardımlar aile içinde, akrabalık-komşuluk, dini ve kurumsal sosyal yardımlar ile sağlanırken; toplumsal gelişmeler doğrultusunda modern toplum yapılarında sosyal yardım, devletin öncülüğünde hak temelli olma gerçekliği üzerinden kendisini göstermektedir (Aktaş, 2014: 42).

Ülkemizdeki sosyal yardımlar, yoksul vatandaşlar üzerinde uygulanan aynı ya da nakdi biçimde doğrudan ya da dolaylı yapılan yardımlara dayanmaktadır. Bu sosyal yardımların öznesi, dezavantajlı kesimde yer alan yaşlı, engelli, kadın ve çocuk gruplarıdır. Sosyal politika kavramı, kavram olmaktan çıkarak uygulama sahasına çıktığında yoksulluk ve etkilerinin en aza indirilmesi hedefiyle ilintili bir perspektif kazanmakta; hedefin gerçekleştirilmesinde farklı kriterlerce çeşitli kamu kurum ve kuruluşu ile sivil toplum kuruluşları işlevsel olmaktadır (Ortakaya ve Torun, 2010: 76).

Dünyadaki sosyal yardım uygulamaları istihdam odaklı, genel ve gelir varlığı testine dayalı olarak üç gruba ayrılırken; istihdam odaklı sosyal yardımlar belirli riskler sebebiyle gelir kaybına uğrayan kişilere sunulan sosyal sigorta

kapsamındaki yardımları içermekte; gelir ve mal varlığına göre sağlanan sosyal yardımlar bireylerin hane yapısı içinde değerlendirilmesi sonucunda belirlenen standartların altında kalan gruba uygulanmaktadır (Heikkila ve Kuivalainen, 2002; akt: Aktaş, 2014: 42-46). Sosyal yardım ve güvenlik sistemlerinin kapsayıcı olmadığı durumlarda aile ve akrabalık ilişkileri, sanayileşme öncesi dönemdeki gibi bireyler için sosyal devletin sunamadığı güvenlik ve yardımın yerine geçmektedir (Dedeoğlu, 2009:45).

Sosyal yardımların Türkiye'deki işlevine bakıldığında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonundan karşılanan sosyal yardımların, sosyal güvenliğin tamamlayıcısı konumunda olduğu görülmekteyken; sosyal riskler karşısında bireylerin güvencesi yeterli olmadığına devreye giren sosyal yardımlar yoksulluğa düşmüş bireylerin kendi kendilerine yetebilmelerini hedeflemektedir. Bu bağlamda kişilerin yardıma muhtaç durumdan çıkması, sosyal yardımların temel amacını oluşturmaktadır (Aktaş, 2014: 90-96). Ancak sosyal yardımların amacı konusunda sorgulanması gereken bir diğer olgu da sosyal yardımların bireyleri “muhtaçlıktan kurtarma” sonrasındaki sürecin devamlılığıdır. Belirli şartlar doğrultusunda sağlanan sosyal yardımların bireyler bu şartların dışına çıktıktan sonra sonlandırılmasına müteakip; bireylerin sosyal yardım almadan önceki yaşamlarına oranla güçlenip güçlenmediği ayrımı işlevsellik noktasında ehemmiyetli bir alanı içermektedir.

Sosyal yardımlar, aile yardımları, sağlık yardımları, düzenli yardımlar, eğitim yardımları, engelli ve yaşlı yardımları ile özel amaçlı yardımlar gibi başlıklar altında toplanabilirken; gıda, yakacak, barınma ve doğum yardımları, aile yardımlarının içinde; şartlı sağlık yardımı ya da tedavi destekleri sağlık yardımları içinde değerlendirilebilmektedir. Eşi vefat etmiş kadınlara yönelik yapılan yardımlar, muhtaç asker yakını aylığı ya da öksüz, yetim ve asker çocuğu yardımı düzenli yardımlar olarak değerlendirilmekte; eğitim materyali ve şartlı eğitim yardımı, ücretsiz kitap dağıtımı, engelli öğrencilerin okula ulaşımının sağlanması, öğrenci taşıma ve iâşe yardımı da eğitim yardımları başlığının altında yer edinmekte; 2022 sayılı kanun kapsamındaki yardımlar ile engelli evde bakım aylığı ise engelli ve yaşlı yardımlarını kapsamaktadır. Özel amaçlı yardımlar ise, aşevleri, afet ve terörden zarar görenlere yönelik yardımlar ile şehit yakını ve gazi yardımlarını belirtmektedir (Sözer, 2018:241-242).

Merkezden yürütülen sosyal yardım politikaları Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının görev sorumluluğundayken bir diğer kolda aynı ve nakdi yardım sağlayan kurum ve kuruluşlar da mevcut bulunmakta olup sosyal yardımların diğer kolları da yerel yönetimler tarafından yürütülmektedir. 3/7/2005 tarihli ve 5393 sayılı Belediye Kanununun 15. Maddesinde, “Belde sakinlerinin ortak ihtiyaçlarının karşılanması” belediye yükümlülüğünde sayılmış; bu bağlamda muhtaçlara verilecek sosyal yardımlar da belediye başkanı yetkisinde belediye bütçelerine dahil edilirken, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile Büyükşehir Belediyeleri de sosyal yardımların gerçekleştirilmesi konusunda görevlendirilmektedir (Aktaş, 2014:94). Belediyeler bu anlamda; çocuk, engelli, kadın, yaşlı ve ihtiyaç sahibi kişilere konukları, gıda bankacılığı, sağlık, eğitim, kültür hizmeti gibi sosyal koruma yöntemleri sunma ile yükümlü kuruluşlar olarak görünür olmaktadır (Sözer,2018:253).

Sosyal yardım, özünde muhtaçlık olgusunu ortadan kaldırmayı hedeflerken aynı zamanda sosyal yardım alan aile ve bireylerin sosyal yardıma bağımlı hale gelmesi sorunsalını da doğurmaktadır. Bu bağlamda kişilerin sosyal yardıma bağımlı olmamaları adına bireyleri toplumda muhtaç duruma getiren faktörlerin çözümlenmesi ve tekrardan bu alanlarda kişilerin işlevselliğine kavuşturulması önemli bir gereklilik içermektedir. Bu da ancak sosyal çalışmacıların daimi olarak sahada aktif olması, danışmanlık-arabuluculuk hizmeti sağlamaları ile mümkün görülmektedir. Aynı zamanda sosyal yardım miktarlarının belirlenmesinde muhtaçlığın ortadan kaldırılması temel ölçütken, kişilerin çalışarak elde edebileceği ücretten daha fazla sosyal yardım alma durumu ise kişilerin sosyal yardımlara bağımlı hale gelmesi ve çalışma konusunda isteksizleşmeleri sorununu oluşturmaktadır. Bu anlamda sosyal yardımın iki yönlü bir çözüm sunması gerekmekte; sosyal yardım için belirlenen miktarların bireylerdeki çalışma isteğini yok edebilecek olması ihtimalinin oluşturduğu sorunsal sebebi ile sosyal yardımların, muhtaçlığı ortadan kaldıramayacak biçimde kurgulanmaması önem arz etmektedir (Aktaş, 2014:114-115). Çözüm olarak sosyal yardımların keskin sınırlarının genişletilmesi ve yönetmeliklerin, bu sınırlardaki esnekliği uygulama alanına taşıyabilmesi, sosyal yardım düzeylerinin çeşitlenmesi, birey ve aile odağında yapılan vaka çalışmalarında her olgunun ayrı ayrı ele alınması gerekliliği açığa çıkmaktadır. Sosyal destek mekanizmalarındaki ölçütler ne kadar

keskin olursa toplumdaki bireylerin o derecede kendi şartlarını bu sınırlara benzetme çabası orun teşkil eden bir gerçeklik olarak var olmaktadır. Bu bağlamda sosyal yardımların amacından uzaklaşmadan, birey ve ülke yararını gözeten, kalkınmayı hedef güden politikaların geliştirilerek sosyal hizmet alanında uygulandığı bir dönüşüme ihtiyaç bulunmaktadır.

Sosyal yardımların süreç içinde sosyal bir sorun olarak önümüze gelmemesi için muhtaçlık kriterinin belirlenmesi önemli iken bu kriterler toplum yapılarına göre farklılık göstermektedir. Sosyo-ekonomik ve kültürel yapılar bu noktada belirleyici rol oynamaktadır. Kriterlerin kendi iç yapısında oluşturduğu handikapta sosyal yardım için katı kriterler konulduğunda; ihtiyaç sahiplerinin, ihtiyaç durumunu ortadan kaldırılması konusunda isteksiz olacağı, esnek kriterlerde ise sosyal yardımların suistimal edilmeye açık hale gelebilecek olma durumu kriterlerin belirlenmesindeki önemi açığa çıkarmaktadır (Aktaş, 2014:116).

Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 6. Aile Şurası Komisyon Raporu ve Bildirilerinde (2014), toplumumuzda sosyal yardımların yalnızca maddi olarak algılandığı, sosyal destek ve rehabilitasyon hizmetlerine gerekli önemin verilemediği, ülkemizde çok boyutlu yoksulluk ölçütlerinin belirlenememiş olması ve ortak bir tanımının var olmaması sebebi ile yardım kuruluşları ve yararlanıcıların olumsuz etkilendiği, işlerlik bakımından ise sosyal yardım ve hizmetlerin bütüncül olarak uygulanmaması sebebi ile yardımlarda etkinlikten söz edilemediği belirtilirken; farklı sosyal yardım alanında farklı yasal düzenlemelerin olmaması nedeniyle kurumlar arasında (Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ve Belediyeler gibi) koordinasyon bulunmadığı; ailelere yönelik sosyal yardım uygulamalarında mevcut veri tabanının (bütünleşik sosyal yardım veri tabanı) sivil toplum kuruluşlarıyla paylaşımı olmadığından uygulama noktasında mükerrerliğin söz konusu olabildiği gibi tespitler sunulmaktadır. Yine aynı bildiriye, sosyal yardımların dağınık olması sebebiyle, yapılan yardımların ailenin asgari ihtiyaçlarını karşılama konusunda yetersiz kaldığı savunularak sunulan tespitlerin ülkemizdeki sosyal yardımların niteliksel değerlendirilmesi ve değerlendirme sonucunda ulaşılan verilerin geliştirilmeye açık olmasının gerekliliği belirtilerek

bu sayede sosyal yardımlar alanındaki sorunların aşılmasında ilerleme kaydedilmesinin önemi ortaya konulmuştur.

9 Temmuz 2018 tarih ve 30473 sayılı Resmi Gazete'nin 3.maddesi (b) bendinde yer alan ifade gereğince Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın ismi değişikliğe uğrayarak "Çalışma, Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığı" olarak düzenlenirken; 10 Temmuz 2018 tarihli 30474 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin altıncı kısım ikinci bölümünün Çalışma, Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığı başlığı değiştirilerek "Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı" olarak düzenlenmiştir. Düzenlemenin devamında; sosyal hizmetler ve yardımlara ilişkin ulusal düzeyde politika ve stratejilerin geliştirilmesi, gerekli çalışmaların yürütülmesi ve güncellenmesi Bakanlığın görev ve sorumlulukları dahilinde tutulmuş; bu kapsamda 65.madde bünyesindeki ilgili bentlerde çocuk, kadın, engelli, şehit ve gazi ile toplumun sosyal yardım ve korunmaya ihtiyacı olan kesimlerine yönelik faaliyetler ön planda tutulmuştur (Resmi Gazete, 2018 Temmuz).

2828 sayılı kanun kapsamında Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından çocuklara yönelik barınma, koruyucu aile, evlat edinme, evlenme yardımı, sosyal ve ekonomik destek, çocuk destek merkezleri gibi hizmetler sunulurken; 5395 sayılı kanun kapsamında yine çocuklara yönelik koruyucu ve önleyici tedbir kararları alınarak çocuğun yüksek yararı gözetilmekte; 4721 sayılı kanun kapsamında kadınlar aile birliği kapsamında korunmaya tabi tutulurken, 6284 sayılı kanun ile kadına yönelik şiddet karşısında alınan önlemler ve kadının korunması söz konusu olmakta; 2022 sayılı kanun kapsamında ise kadın konukevleri hizmeti yürütülmektedir. 2022 sayılı kanun kapsamında yaşlı ve engellilere yönelik Engelli aylığı, Engelli Yakını Aylığı, Sosyal Yardım Aylığı gibi yardımlar söz konusu iken; 2028 sayılı kanun kapsamında engellilere yatılı bakım, gündüzlü bakım ya da Evde Bakım Aylığı sağlanırken; yaşlılara yönelik huzurevi ve yaşlı bakım merkezlerinde hizmet sunulmaktadır (Sözer, 2018). Bu bağlamda var olan hizmetlerin ağırlıklı olarak dezavantajlı gruplar içinde işler olduğu söylenebilmektedir.

2.2. Kadın ve Sosyal Hizmet

Sosyal hizmet içinde kadının edindiği yerin anlaşılabilmesi adına kadın olgusunun tarihsel süreç içinde hem gelişim süreçlerine hem de toplumsal yapıdaki mevcut sistemlerle ilişkisine bakma gerekliliği doğmaktadır. Tek başına değerlendirilecek kadar yalın bir yapı sergilemeyen kadın kavramı, kendi haznesinde barındırdığı anlam zenginliğinden ziyade toplumsal yapılar içindeki etki alanları ile de genişlemekte ve zamana göre belirli algı ve tanımlamalar içine eklenmektedir. Bu anlamda sosyal hizmetin geçirdiği değişimler ve içinde bulunulan zaman diliminde varoluşu ile birlikte mevcut yapısı göz önünde bulundurulduğunda, kadın olgusunun da bu yapı içinde değerlendirilebilmesi adına kadına dair birçok temel odak üzerinde durulabilmektedir.

Sosyal hizmetin, mesleki olarak toplumsal yapıdaki aksaklıkların tümüne dair bir çözüm üretme yükümlülüğü içinde olması gerçekliği ile ilintili olarak tarihsel süreç içinde konum, anlam ve rol bağlamında değişim gösteren kadın olgusunun, sosyal hizmet ile iç içe geçmiş sarmal bir yapıda bulunduğu söylenebilmektedir. Sosyal hizmetin kapsamının algılanması ile kadının toplumsal yapı içindeki sosyal hizmet tabanında hangi boyutlarda ele alındığı ve kadın olgusunun süreç içindeki dönüşümünün değerlendirilmesiyle ihtiyaçlarının ve kavramsal algılanış biçiminin çözümlenebileceği ve ancak bu sayede sosyal hizmetin kadın yaşamının neresinde durduğunun görünürlük kazanacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda kadının sosyal hizmet içindeki edimini ekonomik, siyasi, sosyal ya da psikolojik olarak her alanda somutlaşabilmektedir.

Kadın olgusunun, toplumsal yapıda var olduğu müddet içinde sosyal hizmetin konusu içinde de yer almaya devam edeceği inancı ile kadına dair alanda gerçekleşen eksik uygulama ya da idealde hedeflenen uygulamaların; alan içinde eyleme aktarılamayışının, sosyal çalışma ve politika alanına yansımaları ile toplumsal yapıda var olan ya da var olması muhtemel görülen sorunları oluşturacağı öngörülebilir odakta dikkat çekmektedir.

1945 yılında toplumsal sözleşmeler için ehemmiyeti büyük olan refah devleti kavramının kadın olgusu ile ilişkisine bakıldığında; bu noktada refah devletinin eşitlik, insan hakları ve ilerleme gibi kavramların yansımalarıyla geliştiği gerçekliği göze çarpmaktadır. Uygulamadaki sosyal devlet öğeleri, refah yapılması içinde

kendisini sağlık, eğitim, sosyal güvenlik ve sosyal hizmet kavramları üzerinden tanımlarken kadın olgusunun da bu sağlanan hizmetlerin tüm alanlara yayılması gerekliliği ile payını alacak biçimde konumlandırılması yerinde olmaktadır (Şeker, 2009:158-163).

Kadın olgusu, sosyal hizmetin farklı refah sistemlerinden faydalanmasının odağında görünür olmakta, refaha dair kurgulamalar ve üretilen politikaların etki alanlarından biri olarak sosyal çalışma alanı içinde geniş bir tabanda varlık göstermektedir. Muhakkak ki sosyal hizmet, insani ihtiyaçlar doğrultusunda geliştirilen bir takım hizmetleri içermesi sebebiyle kadın olgusunun içerdiği farklı odak alanlarında da kendisine düşen payı almaktadır. Bu bağlamda sosyal hizmet alanı içinde kadının durduğu yerin daha iyi kavranabilmesi için dezavantaj durumuna açıklık getirilmesinin gerekliliği oluşmaktadır.

Sosyal hizmet kendi yapısına bağlı dinamikleri içinde değerlendirildiğinde; sosyal hizmetin birey ya da özel gereksinim grupları üzerinden gerçekleştirdiği bakım, koruma ve rehabilite hizmetlerinin, sosyal işlevsellik ve doyumun arttırılması amacını güderek işlerlik kazandığı ve bu işlerlik içinde kadın olgusunun da ilk sıralarda payını aldığı görülmektedir (Tomanbay, 2013:14). Bu bağlamda kadınların toplumsal yapı içinde iŐlevselliđini güçlendirmesi, doğrudan sosyal hizmet müdahaleleri kapsamında olup yürütülecek politikaların hedefi olmaktadır.

Kadın kavramıyla ilintili olan eşitlik kavramının, sosyal hizmet bağlamında değerlendirilmesinin karşılığı, mesleki etik ile iliŐkilendirilebilir durumdadır. EŞitlik kavramının temeli, hakların uygulanır olma ve kullanım durumu ile ilişkisel varlık sergilemektedir. Kadının kendi kimliği sebebiyle toplumsal form içinde maruz kaldığı ayrımcılığın telafisinin sosyal hizmet tarafından üstlenilmesi, bir anlamda sosyal hizmetin yapısının bir gereği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada sosyal hizmetin hakların savunuculuğu rolünü üstlendiği ve tekileŐtirilenin yanında bir konum sergilediği gerçekliği söz konusu olmaktadır. Sosyal adalet kavramının sosyal hizmet bileŐenindeki varlığından Őüphe edilmemekle birlikte uygulama noktasında bu durumun gerçekliğe yansımalarının ikircikli olduğu sorgulanacak odaklar arasında yer edinmektedir (Yaman ve ark, 2015:24-25).

Sosyal hizmet içinde müracaatçıların çoğunun kadın olması, sosyal hizmetin daha çok kadınlara hizmet sunduğu gerçeğini de bir anlamda açığa çıkarmaktadır (Kravetz, 2001; akt: Zastrow, 2015:618). Çocuklar ve yaşlılar üzerinden alınan yardımların merkezinde kadınların varoluşu, toplumsal yapı içinde hala kadınların çocuk ve yaşlı bakımını üstlenmesi durumuyla ilintilidir ki bu noktada kadının devlet tarafından ve üretilen politikalarca nasıl görüldüğü ve nasıl şekillendirildiği de temel sorunsalın ipucunu oluşturmaktadır. Bu anlamıyla erkeklere göre yoksulluktan daha fazla etkilenen kadınların sosyal destek ve hizmet almaya erkeklerle kıyaslandığında daha fazla yönelimli olduğu söylenebilmektedir (Zastrow, 2015:618).

Kadını ve erkeği farklı biçim ve ölçütlerde etkileyen, mağduriyet odağında kendisine tanım bulan yoksulluğun, hane içi ilişkilerde en çok kadınlar üzerinde etki alanı oluşturduğu, görünürlüğü silik olan hane içindeki bu zorlama alanda en çok kadınların mücadele sergilediği gerçeği, alana dair yapılan araştırmaların sonuçları arasında görülmektedir (Fidan, 2016:85). Bu noktada kadınların yoksulluğu daha fazla hissetmesi, sosyal yardım ve desteklere daha fazla yönelimli olması kavramı, toplumsal yapı odağı ve toplumsal cinsiyet bağlamında oluşan sorunun asıl nedenini aydınlatmakta; kadının sosyal destek ya da hizmetlerden yararlanacak konuma gelmesinde tek başına ve doğrudan bir etki alanına sahip olmadığı belirginleşmektedir. Kadının yoksulluk etkilerini daha derin hissetmesindeki etkenlerin ne olduğuna dair bir çözümlemenin, sorunsalın kavranmasına dair ilk aşamanın gerçekleşmesine olanak sağlayacağı düşünülmektedir. Ancak kadın olgusu tarihsel süreç içinde öylesine geniş ve dönüşümsel bir alanı içermektedir ki; kadının bu dönüşüm içinde geri bırakılmasında etkili çok sayıda işleyişin mevcut olduğu gerçeğinin de göz ardı edilmemesi gereklidir. Öyle ki kadının erkeğe göre toplumsal yapıdaki zorlu şartlardan daha fazla etkilenme durumu; bir bakıma kadına nitelik bakımından zayıflığın atfedilmesiyle ilintili görülebilmektedir.

Kadınlar kendilerine yüklenen bir takım olumsuz kalıp yargılar doğrultusunda; ekonomik, politik ve sosyal güç bağlamında erkekler karşısında güçsüz kalmaktadır (Sakallı Uğurlu, 2003; akt; Güldü ve Ersoy, 2009:100). Bu noktada devletin kadın algısı ve kadına dair uyguladığı politikalar, var olan toplumsal yapıya eklemlendiğinde; kadına yüklenen anlamın etkisi yadsınamayacak

dereceye ulaşmaktadır. Kadınların ev işi, çocuk ve yaşlı-hasta bakımı gibi alanlarda görev üstlenmesinde devletin kamu hizmetlerini daraltması ve bu bağlamda sosyal hizmetin kapsayıcılığında feragat edilmesinin payı oldukça büyüktür (KEİG, 2008; akt: Ergun, 2008:213).

Sosyal hizmetin kadın bağlamındaki ilişki boyutları sosyal politika içerisinde farklı bakış açılarıyla görünür olabilmektedir. Türkiye bağlamında sosyal hizmet ve sosyal politikanın kadınlara ait olduğu düşünülen alanda (özel alan) kalması yönünde geliştirildiği, toplumda var olan eşitsizliklerin sosyal politikalar tarafından çözümlenemediği, bu eşitsizliklerin sosyal politikaları biçimlendirdiği ve süreç içinde kadının toplumsal yapıda konumlandırılan statüsünün daha da sağlam hale getirildiği sonucuna ulaşılabilmektedir (Ecevit, 2012: 12-25). Bu bağlamda var olan sosyal politikaların eşitsiz yapılanmanın etkisinde kalmadan, bu durumun tersi bir tavır sergileyerek yapıya hakim olan eşitsizliğin eritilmesinde aracı görev üstlenerek etkin olması gerekliliği doğmakta ve sosyal politikanın bu aracı rolünü de sosyal hizmet ile işbirliği içinde sunması beklenmektedir.

Sosyal hizmetin toplumsal yapıdaki döngüye göre nitelik kazanması ve uygulamaların da bu değişime bağlı olarak gerçekleşmesi, tarihsel süreç içinde kadın konusunda da politikaların farklı alanlarda varlık sergilediğini göstermektedir. Şöyle ki Türkiye çerçevesinden bakıldığında; Cumhuriyet dönemi sonrasında sosyal hizmet “aile refahı” üzerinden biçimlenme sergilerken; Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumunun amaçları arasında bulunan anne ve çocuklar için ucuz ve parasız banyoların kurulması maddesiyle sosyal hizmetin kendisini gösterdiği ilk uygulamanın yoksulluk ve sağlık alanında gerçekleştiği görülmektedir. Toplumsal yapı değiştikçe, sosyal hizmete dair uygulamaların da yapı odaklı değiştiği, kadın konusundaki politikaların bu bağlamda değişen yapıya uygun olarak belirlendiği görülmektedir (Çavuşoğlu, 2005:72).

Yapıdaki değişimlere göre farklı uygulamalar geliştirilse de tarihselliğin arka planında gölgesi hiç değişmeyen alanın, kadına ait alanın bizatihi kendisi olduğu, kadının geri kalmışlığı ve maruz kaldığı eşitsizliğin yaşam pratiğine yansımalarının özünde pek fazla değişmediği, yalnızca belirli ölçülerde dönüşüm sergilediği söylenebilmektedir.

2.2.1. Kadın Sorunsalı

Kadın sorunsalı toplumsal yapıdaki her alanda kendisini yinelerken; belirgin alanlarda kurumlar aracılığı ile yayılım sergilemekte ve ataerkil yapı ile toplumsal cinsiyet kavramlarından beslenerek her toplumun kendi yapısı içinde var olan norm, kültür ve şekline göre biçimlenmektedir. Kadına dair mevcut sorunların çeşitli alanlarda yansıma bulmasına rağmen sorunsalın; cinsiyet, din ve ataerkil yapı odağında geliştiği, toplumsal ve hukuksal alanlar ile bütünlüklü bir varlık sergileyerek eğitim, istihdam ve siyasi konularda temel oluşturduğu söylenebilmektedir. Sorunsalın kadına dokunan bir diğer yüzünün de üretim ilişkilerinden kendisine düşen payı aldığı, toplumsal yapı değişiminde söz sahibi olan yeniden üretim sürecinin biyolojik süreçler de dahil edilerek kadın üzerinden insanın üretilmesi ve gelecek kuşakların doğurulması biçimiyle konumlandırıldığı söylenebilmektedir (Savran, 2006: akt: Fidan,2016:21).

18. ve 19. Yüzyılda Batı Avrupa'da gelişen sosyal, politik ve ekonomik gelişmeler özellikle özgürlük, insan hakları, eşitlik gibi kavramların üzerinde yoğunlaşma yaşanmasına sebep olurken gelişen endüstrileşme ile birlikte bireysel insan gücü ve bu bağlamdaki birey hakları gündeme gelirken kadınlar da bu birey haklarından payını almıştır (Koptagel-İlal, 1992:100). Kadının insan hakları kavramı, kadın haklarının ayrı bir hak ya da insan haklarının bir alt kategorisi olmadığı bilincinde tarihsel süreç içinde, kadınların yalnızca kadın olmalarıyla ilintili olarak uğradığı hak kayıplarına istinaden oluşturulan bir kavramı içermekte iken kadınların insan hakları tarihi, kadınlardaki okur yazar olma ve kamusal alan içinde üreticiliğin artışı ile paralellik göstermektedir (Dinçkol,2003:13-14).

Eşit eğitim, toplumsal ve hukuksal eşitlik ile siyasal oy hakkı talepleri 19.yüzyılın ortalarında Amerika'da güç kazanırken; bu kavramlar 1848'de örgütlü kadın hareketinin kurucu ilkelerinden olan Seneca Folls Bildirisinde yer almış; İngiltere'de ise 1832 yılında kadınlar oy hakkı talep ederken kadınların oy kullanmayacağına dair karar yasaya geçirilmiştir. Durum Fransa ve Almanya'da da farklı olmamış, genel anlamda kadınların siyasal alan katılımı yasaklanmıştır. 1979 yılında Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) ile var olan insan haklarının kadınların özgül sorunlarını tam olarak kapsamadığı ve bu konuda özel düzenleme ve önlemlere gereksinimin olduğu

kabul edilirken, aynı zamanda bu belge, tüm insan hakları sözleşmeleri arasında en fazla çekince konan belge niteliğini almıştır. Bu sözleşmeye çekince koyan ve dünyanın farklı yerlerinden olan birçok ülkenin varlığı, bir anlamda ataerkil düzenin tüm dünyada yayıldığını ve yasal hakların dahi egemen kültür ve toplumsal yapı içinde var olduğunu göstermektedir (Berktaş, 2004: 7-9). Bu eşitsiz kurgu, kadını eğitim, istihdam, siyaset ve daha birçok alanda eşitsiz yapı içine mahkum eden tek değil birçok etkenin birlikte hareket etmesi ve toplumsal yapı içinde kendisine uygun çeşitli kodlar bulmasıyla da ilintilidir. Öyle ki, kadın sorunsalının en temelinde, biyolojik cinsiyet farklılığı ve bu farklılığın iktidar üzerinden eşitsiz yansımaları ile eril kavramıyla nitelenen erkeğin üstünlükle eşleştirilmesi, karşılığında dişil olan kadının aşağı görülmesi yer almaktadır. Biyolojik farklılıktan doğan ayrımı bünyesinde barındıran etken, kadının doğurganlığında somutlaşarak yeni bir biçim sunmakta ve eşitsizlik kendisini yeniden üretmektedir.

Kadına dair sorunların başat konularından biri de doğurganlıktır. 2. Dünya Savaşı ile kadının doğurganlığı ve statüsü arasında ilişki kurularak bu odakta tartışmaların yükseldiği ve süreç içinde doğurganlığın, ülkelerin gelişmişlik düzeyini gösteren ölçek konuma girdiği görülmektedir (World Bank, 1984; akt: Özbay, 1992:162). Kadının statüsü ile doğurganlığı iç içe geçen ve birbirlerini doğrudan etkileyen iki kavram olarak görünür olurken; kadının kendi bedenini kontrol edebilme durumu, doğurganlık bağlamında statü belirleme aracı haline dönüşmektedir. Kadının statüsü, doğurganlık üzerinden tanımlandığında; doğurganlığın kadının statüsünü arttırdığı ya da azalttığı yönünde farklı görüşler mevcut olmaktadır. Genellikle doğurma ile statü kazanımının aynı doğrultuda olduğu görülürken; ataerkil yapılarda ise, statü kazanımı için doğurmanın da tek başına yeterli olmadığı söylenebilmektedir. Burada doğum eylemi haricinde çocuğun babasının, devlet ve din odağında belirlenen uygunluklarda olması ön koşul olarak görülmekte; aksi takdirde anne olmak kadına statü kaybettirmektedir. Doğum ve baba faktörünün yanı sıra doğan çocuğun cinsiyeti de statü belirleyici olmaktadır (Özbay, 1992:151-161). Doğan çocuğun cinsiyetine göre kadının statü kazanma durumunun bir bakıma tekrar tekrar cinsiyet eşitsizliğinin kendisini üretmesinde saklı olduğu düşünülmektedir. Ataerkil yapı etkisinde kalan kimi toplum yapılarında, doğan erkek çocuğu, kadını statü tabanında bir üst basamağa

taşıırken kız çocuklarının doğumu ile kadına dair eşitsiz yapı, toplumsal algı ve sorunsalın yeniden üretildiği de açığa çıkmaktadır.

Türkiye'deki süreç bağlamında kadın tartışmalarının odağına bakılacak olursa Osmanlı toplum yapısı içinde kadın haklarının uzun yıllar din ve ataerkil düşünce hakimiyeti içinde gelişme sergileyemediği, kadının aile kavramıyla bütünlüklü biçimde ev içinde konumlandırıldığı (Berktaş, 2004:12); Osmanlı Devleti'nin Tanzimat dönemi ile birlikte Batı ülkeleri üzerinden sergilediği etkilenmenin kadın olgusu içinde de var olduğu, Batılı yaşam biçiminin benimsenmesi ile ilintili olarak toplum içindeki geleneksel yapının çözülmeye başladığı ve seküler bir toplum olmaya doğru evrilen düşünce sistemlerinin kadın mevzusunda görünür olduğu ve bu dönemde kadın merkezli tartışmaların gün yüzüne çıktığı görülmektedir (Kırlı, 2010:39-40). 1917 yılında Hukuk Aile Kararnamesinde kadının aile içindeki yeri ile yasal durumunun ele alındığı ancak bu kararname ile kadın hakları bağlamında önemli herhangi bir gelişmenin gerçekleşmediği söylenebilmektedir. (Berktaş, 2004:12).

Kadına dair alandaki sorunların bir yansıması da refah devleti anlayışının toplumsal alanda bıraktığı izlerde görülmektedir. Bu noktada sosyal refah ile kadına yüklenen anlam ve kadın olgusunun toplumsal alanda uygulanan politikalarda nasıl işlediği gerçeği de birbiriyle iç içe geçmiş iki etkeni oluşturmaktadır. Asping Andersen'in Güney Avrupa ülkelerini tanımlamak için kullandığı ve Türkiye'nin refah yapılanmasına uygun olan "Latin Çemberi" modelinde toplumsal cinsiyet temelinde oluşagelen ayrımların söz konusu olduğu, ailedeki temel ekonomik gelirin aile reisi tarafından sağlandığı, kadınların toplum içindeki konumlarının anne ve eş olma üzerinden tanımlandığı, sosyal devletin kadının bağımsız olmasında ve istihdama katılmasında yetersiz kaldığı görülmekte ve hatta sosyal risklerin azaltılmasında önemli konumda olan ailenin kadınlar tarafından yeniden üretilerek var olan sosyal devlet yapılanmasının devamına katkı sağladığı söylenebilmektedir (Dedeoğlu, 2009:46).

Toplumsal olguların işleyiş süreçleri ve toplumsal koşulların mümkün kıldığı imkanlar ölçütünde toplumsal zeminde değişim yaşayan birçok kavram gibi kadın kavramı ile birlikte aynı zamanda kadının toplumsal yapı içindeki görünürlüğü de değişim yaşamıştır. Türkiye bağlamında kadının rolü 1919-1923 Bağımsızlık savaşı ile değişim göstermiş ve savaşa katılan erkeklerin görevlerini devralan

kadınların rolü yükselerek toplumsal yapıdaki birçok değişimi beraberinde getirmiştir. Savaş sonrası erkek nüfusundaki azalma ve ekonomik koşullar, kadının ekonomik-kamusal alana katılımı açısından elverişli bir ortamı oluşturmuştur (Berktaş, 2004:16). Toplumsal zeminde kadının görünürlüğü arttıran çeşitli toplumsal olguların bir araya gelerek kadının durumundaki iyileşmeye sebep olduğu muhakkaktır ancak kadının savaş sonrasında erkeklerin görevlerini üstlenmek zorunda kalması bu iyileşmenin pek de gönüllülük esası ve bilinç odağında gerçekleşmediğini niteleyip altını çizmekten geri durmamaktadır.

Cumhuriyetle birlikte ulusal bilinç ve kimlik üzerinden tanımlamaya çalışılan değişimler içinde Medeni Kanun (1926) ile toplumsal yapıdaki laikleşmenin aile yaşantısına da etki ettiği, erkeğin çok eşliliğinin kaldırıldığı ve resmi nikaha zorunluluk getirildiği, velayetin hem kadına hem erkeğe verildiği, mirasta eşitlik sağlandığı ve tüm bu değişimlerle kadının toplumsal statüsünde yükselmenin olduğu söylenebilmektedir. Cumhuriyet, kadının toplumsal alandaki varlığını göz önüne çıkartarak kadının statüsünü yükseltirken, gerçekleştirilen uygulamaların kadının varoluşu açısından yeterli olamadığı, aynı zamanda Cumhuriyet Dönemi ve sonrasında dahi uygulanan ya da uygulanamayan birçok yeniliğin ataerkil bilinç ile yetkin olduğu görülmektedir (Berktaş, 2004:17-23).

Tarihsel süreç içinde geçmişten bu yana gelişimini sürdüren bir Türkiye tarihçesinde kadın imgesi ile tartışmaların çok çeşitli odalarda sürdürüldüğü; alanın geniş olması sebebiyle kadın tartışmalarının kendisine oldukça geniş bir zemin bulduğu ancak sunulan çözüm ve hizmetlerin tartışmalarla paralel bir izlem sergilemeden uzak, kısıtlı bir çerçevede kaldığı görülmektedir. Kadına dair tartışma alanları; kadının çalışma yaşamına girişi, çocuk bakımını üstlenmesi, şiddet olgusunun toplumsal ve bedensel bir indirgemesi, kır-kent ayrımındaki kadın olgusu gibi çok yönlü bir temsiliyet içinde var olmaktadır (Yaman ve ark., 2015:34-39). Bu kapsamda kadının tüm alanlarda var olmasıyla ilintili olarak sorunların da geniş alanlarda vuku bulacağı gerçekliği üzerinden; sosyal hizmet noktasında bir azaltma işlemine tabi tutulacak olan kadın olgusunun ataerkil yapı ilişkisinde kendisini besleyen ve sistemden beslenen politikalar odağında hep geride kaldığı söylenebilmektedir. İlerlemenin ancak geride ve karanlıkta kalan kadına dair alanların aydınlatılması ile mümkün olacağı; ancak aydınlatılacak

alanların bilinmesi ile kadın olgusuna dokunulabileceği ve politiklardaki uygulamanın kadın lehine döndürülebileceğine inanılmaktadır.

2.2.1.1. Ataerkil Yapı İlişğinde Kadın

Ataerkillik, tarihsel süreç içinde en genel anlamda erkeğin kadın üzerinde kurduğu tahakkümü arttırmaya ve kullanmaya dair içinde barındırdığı yapı, yöntem ve mekanizmayı kapsamaktadır. Günümüze geldiğinde erkek baskın aile tanımı ile bütünleşen ataerkillik, tek başına erkek baskınlığını değil, erkeğin kadın üzerinde oluşturduğu baskıyı ifade eden ve bu bağlamda içerisinde tüm güç ilişkilerini barındıran bir tanıma bürünmektedir (Bhasin, 1993; akt: Buz, 2009:55). “Ataerkillik, kültürel, kurumsal ve sosyal alanlarda öteki olarak betimlenen her türlü şeyin uyması, boyun eğmesi, belirli ilkeleri sürdürmesi sonucunu doğuran ideolojik bir yapılanmanın kendisidir” (Pira ve Elgün, 2000:527).

Webster’s Third New International Dictionary’de ataerki kavramı, kabiledede ya da ailede atanın (babanın) hem ev içinde hem de dini işlerde üstünlüğü, karının veya karıların ve çocukların ataya yasal bağımlılığı ve soyun erkek evlatlarla sürmesi ile ayırt edilen toplumsal örgütlenme olarak tanımlanmaktadır (akt: Pelizzon, 2009:11). Modern sistem içindeki birçok faktörün etkisi ile erkeğin kadın üzerinde kurduğu iktidar yapılanması eskiye göre hafiflemiş gibi dursa da diğer tüm faktörlerin karşısındaki ataerki kurgu geçmişten günümüze taşıdığı toplumsal biçimlenmeyi devam ettirmektedir. Bu bağlamda ataerki yapının, kadının toplumdaki niteliksel var oluşunda söz sahibi olan temel aktörlerin başında geldiğini söylemek mümkün olabilmektedir.

Ataerkillik, tahakküm ilişkileri üzerinden yinelenerek erkek otoritesinin, sosyal örgütlenme biçiminde yansımaları ifade eden kavramdır. Feminist perspektifin algıladığı ataerkillik kavramı, erkeğin kadın üzerinde kurduğu tahakkümün fiziksel, politik ya da ideolojik olduğunu içermektedir (Slattery, 2007; akt: Timurturkan, 2018:139). Ramazanoğlu (1989), ataerki kavramının yalnızca erkeğin kadın üzerindeki gücünü temsil etmediğini, kabul edilen bu gücün aynı zamanda doğru, tek ve doğal olduğu inancı içinde hiyerarşik bir tanımlama ile eşleştiğini belirtmektedir (akt: Buz, 2009:55). İdeolojik boyutuyla ataerki yapı, ilk süreçte aile ve akrabalık yapısı içinde mülkiyetin paylaşımı üzerinden oluşurken; zaman içinde ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel yapılanmalarda da

kendisini gösteren bir yayılım sergilemektedir (Pira ve Elgün, 2000: 527). Eisenstein (1981) günümüze bakıldığında ataerkil yapının aile tarafından değil özünde devlet tarafından sürdürüldüğünü belirtmektedir (akt: Pelizzon, 2009:11). Modern sistem içinde kadının geri kalmasının arka planında mevcut olan ataerkil yapının devlet tarafından korunarak devam ettirilmesi ile sistemin güçlendiği kabul edilebilir olmakta ve devlet onayının ataerkil ideolojiyi meşru kıldığı doğrulanmaktadır.

Millett (1987), ataerkilliğin güçlü yanını evrensel ve sürekli oluşu ile ilişkilendirirken; kendisini doğal biçimiyle hemen hemen her toplumda gösteren ataerkilliğin yerine henüz geçebilecek yeni bir biçimin oluşmadığını savunmaktadır (akt: Fidan, 2016:94). Yapı içinde güçlü kalabilen ataerkilliğin, toplumsal form içine bu ölçütte sinmiş olma durumu, sistem içinde yerine geçebilen başka bir iktidar ilişkisinin bulunmamasıyla ilintili olabilmektedir. Ataerkil ideolojinin biçimlendirdiği toplumsal yapı özelliklerine baktığımızda; soyağacının erkeğe göre belirlendiği, hukukun erkeği kutsadığı, kadın ve çocuk için olan sınırların erkeğe itaate göre belirlendiği, erkek otoritesine karşı gelmenin suç olarak atfedildiği, otorite ve eril yasaya karşı itaatın erdem olarak algılandığı görülmektedir (Pira ve Elgün, 2000: 528).

Kadının toplumsal değerler bazındaki problemağı iktidar kavramı üzerinden oluşmakta; baba ve koca iktidarının yanında ataerkil toplumdaki mevcut değerler de baskıyı oluşturan unsurlar arasında yerini almaktadır. İktidar kavramının düzleminde söylemlerin analizi, kadın ve erkek arasındaki ayrımı açığa çıkarma konusunda yeterli olmadığından eril ve dişil kimlik kurgularının görünür olduğu, özel alan ve kamusal alan ayrımının oluşturulduğu görülmekte (Aktaş, 2013:54); bu bağlamda kadının toplumsal düzlem içinde yaşadığı sorunların kökeninde eril düşüncenin kadın üstünde kurduğu sınırsız tahakküm yatmaktadır (Fidan, 2016:96). Kadın ve erkeğin içinde dünyaya geldiği ataerkil aile yapılarında erkekler yöneten, kadınlar yönetilen olarak her yeni kuşakta tekrar tekrar üretilmekte (Rubin, 1975; akt: Doltaş, 1992:52); ataerkil yapılanma, toplumda özel ve kamusal alan ayrımını oluşturan normların kadın odağında gelişmesinde başat rol oynayarak sistemin, bu biçimiyle kadın olgusu üzerinden gerçekleştirilme sorunsalına ev sahipliği yapmaktadır (Yiğit, 2015:14).

Ataerkil yapı, toplumsal cinsiyet rollerinin belirleyicisi olarak kadın-erkek arasındaki eşitsiz yapının köklerini besleyen, aynı zamanda kadının yoksullaşmasında payı olan ve kadının üretim ve yeniden üretime katılımını yok sayan, kadının bu faaliyetlerini dışsallaştırarak değersiz atfedilmesine sebep olan bir güç odağında yer almaktadır (Fidan, 2016: 97). Ataerkillikle iç içe geçmiş toplumsal yapı, kadını edilgen olarak ikincil odakta görürken; erkeği öznel ve birincillik nitelmesi ile tanımlamaktadır (Yiğit, 2015: 13). Kadının ataerkil ilişki ağları içinde erkek kıstasına göre tanımlandığı ve çoğu zaman erkeğe rağmen bir varoluş sergilediği; ataerkil kültürün eril ve dişil bir ayrımı oluşturarak kadına öteki kimliğini atfettiği ve bunu yaparken de kadını erkek üzerinden tanımlamaktan yararlandığı görülmektedir. Sorunun kadının erkeğe göre bir tanımlama ölçütüne maruz kalmasından kaynaklandığı söylenebilmektedir (Aktaş, 2013: 67-68).

Feminist perspektif, ataerkilliğin kendi gücünü cinsiyet üzerinden aile temelinde yeniden üretme şansı bularak güçlendiği yönünde bir inanış sergilemektedir (Aksu, 2005:40). Kadın, ataerkil yapı tarafından ücretsiz aile işçisi niteliğinde, ev idaresini sağlayıcı nesne konumuyla yapı içinde yer edindirilirken; toplumdaki uzaklaştırılarak aile içine çekilip statü kaybına uğrarken; erkek ise bu alanın tam zıddı biçiminde ailenin dışına itilerek konumlandırıldığı dış yapı itibariyle yüceltilmektedir (Saruhan ve Demirel, 2001). Kadın toplum içindeki varoluşunu aile kavramı içinde anne ve eş olma üzerinden gerçekleştirdiği için toplumsal, kültürel ya da sosyoekonomik yapılanmanın kadının bu rollerinin değişimi konusunda ne ölçüde kolaylaştırıcı bir etki sağlayacağı ya da bunun dışında farklı rollere ne ölçüde imkan sunacağı tartışmalıdır. Bu bağlamda kadının ev içindeki sınırlandırılmış alanından çıkabilmesi statü kazanımının bir adımı olarak nitelendirilebilmektedir (Koray ve ark., 1999: 9-10). Ancak kadının özel alan olan ev içinden çıkması ve eğitim, istihdam gibi alanlara katılım sağlaması ataerkil sistemin etkilerinin azaldığını göstermemekte; kamusal alanda yeni yeni görülmeye başlayan kadının farklı iktidar yapılanmaları ya da eşitsiz politikaların içinde yer almasının olağan duruma zemin hazırladığı söylenebilmektedir.

2.2.1.2. Toplumsal Cinsiyet Kavramı

Cinsiyet, bireylerin doğumundan itibaren etkisini göstererek zaman içinde toplumsal kategorilendirmeyi sağlayan bir unsur biçiminde görünür olmaktadır birey, doğumu ve hatta dünyaya gelmesinden önceki süreçte cinsiyetinin belirlenmesi ile inşa edilen toplumsal cinsiyetin nesnesi olmaya başlamakta; doğum ile birlikte biyolojik cinsiyet ekseninde paralel olan davranış kalıpları ve toplumsalın içinde yer edinmiş dürtüler işlevsellik göstermektedir (Vatandaş, 2007:30). Cins olarak iki ayrı vurguyu belirten kadınlık ve erkekliğin, biyolojik ayırmadan bir sonraki aşamasında ve hatta eş zamanlı değerlendirilişinde toplumsal kurgudaki davranış, rol, bilinç gibi eylemsel kalıpları içerdiği görülmektedir.

Toplumsal cinsiyet, kadınlık ve erkekliğin biyolojik temeli üzerine kurulan ve toplumsal örüntülerden beslenerek oluşan bir kavramı ifade etmekte iken (Bora, 2005:37); toplumsal yapı içinde öğrenilen kadınlık ve erkekliğin aynı zamanda kalıplaşmış halini de içinde barındırmaktadır (Özaydınlık, 2014:94). Baskın cinsiyet rolü teorisine göre cinsiyet rolleri, toplumsallaşma yolu ile öğrenilmekte ve bireyler bu rolleri toplumsal zeminde içselleştirmektedir (Vatandaş, 2007:34). Kadın ve erkeklik tanımlamalarının anlaşılmasında kişisel kimlik ve sosyal kimlik ayrımı söz konusu iken; bireylerdeki kimlik oluşumunun sosyalizasyon süreci ile aile içinde üretildiği söylenebilmektedir (Aktaş, 2013:58).

Toplumsal cinsiyetin tartışmaya açık olan eşitlik kavramı, 18. yüzyıl Avrupası'nda özgürleşme hareketi ile birlikte kavramsallaşma sürecinden geçerken oluşan bu yeni kavram yalnızca toplumdaki erkeklere hitap etmiş ve kadın cinsi bu bağlamda saf dışı bırakılmış; eşitlik kavramı kadın ve erkek üzerinde aynı ölçüde bir yansımayı oluşturamamıştır. 18.yüzyıl sonlarına doğru kadın ve erkek arasındaki eşitsiz ilişkilere vurgu yapılırken Mary Wollestone Craft, "Kadın Haklarının Gerekçelenirilmesi" (2007) isimli eseri ile toplumsal cinsiyet eşitliğine atıfta bulunmuştur (Aydın Yılmaz, 2015:108).

Kadınlık ve erkeklik kimliklerini inşa eden toplumsal cinsiyet, bu iki cinse özgü rolleri oluşturmasının yanında toplumsal kaynaklara erişim alanında da kadın ve erkeğin farklılaşması sorunsalını doğurmaktadır (Sabcar, ve ark, 2006; akt: Timurturkan, 2009:138). Connel (1998), toplumsal cinsiyetin kadın ve erkek rollerinin biyolojik özellikler temeli dışında toplumsal yapı içinde mevcut olan

beklentiler doğrultusunda oluşturulduğunu, kadın ve erkeklik rollerinin kurumlar eliyle yeniden üretilip döngüsel bir yapı içinde varlık sergileyerek anlam bulduğunu ifade etmektedir (akt: Buz, 2009:55). Chodorow (1974), ise toplumsal cinsiyetin erkeğin kadındaki biyolojik üreme özelliği dışındaki diğer rolleri üstlenmemesi durumunda devam eden cinsiyet ayrımı ve toplumsal yapıların bu hiyerarşik görünümü ile tekrar tekrar üretileceğini savunmaktadır (akt: Aktaş, 2013:56).

Kadın ve erkeğin biyolojik farklılığının varlığı yadsınmayacak ölçüde toplumsal alanda gün yüzüne çıkarken; toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin erkek odaklı yansımada erkeğin yalnızca kadındaki üreme özelliğini üstlenmemesi, paradigma noktasında eksik görülmektedir. Bu görüşteki temel etken ise kadın ile erkek arasındaki farkın yalnızca üreme olgusuna indirgenmesinin yeterli olmayacağı inancına dayanmaktadır. Söz konusu toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadın ve erkeğin biyolojik farklılıklarından ziyade bu biyolojik farkın öne sürülerek toplumsal farklılıkları oluşturması gerçekliği üzerinden biçim alırken bu düşünce, kavramsal mahiyette yeterli olamamaktadır. Bu yetersizliğin arka planında tanımsal alanın tabanına yalnızca eşitlik kavramının yerleştirilmesi, adalet kavramından uzak bir perspektifin benimsenmesinin söz konusu olduğu söylenebilmektedir.

Tarihsel sürecin dinamizminde kadın olgusu, toplumlardaki dini, kültürel ve ekonomik değerler ölçütünde farklı birçok ayrıma maruz kalırken; avcı toplayıcı toplumlarda kadın, fiziksel özellikleri doğrultusunda işbölümü kavramının odağında, erkek ile ayrı bir paylaşımı yaşarken süreç içinde gerçekleşen sosyo-kültürel değişiklikler ve üretim tarzındaki değişim ile cinsiyet ayrımcılığının boyutuna derinlik katıldığı söylenebilmektedir (Yorgun, 2010: 170). Kadın ve erkek arasındaki ayrımın temelini biyolojik farklılıklarla açıklayan biyolojik kuramlar, temel farklılığı kadının çocuk doğurabilme özelliğine dayandırmaktadır. Bu kuram doğrultusunda tarihsel sürecin ilk aşamalarında kadının üreme yeteneği sebebiyle ev içinde kalarak edilgen bir yapıyı, erkeğin ise dış çevreden sorumlu olarak iktidara ait bir yapıyı temsil ettiği düşüncesi gelişmiştir. İlkel çağlardan günümüze gelindikçe kadın ve erkek arasındaki ayrımın derinliği azalarak modern yapıdaki birçok etken sebebiyle; erkeğin fiziksel güç gösterisinde bulunmasına imkan sağlayan alanlar kısıtlanmış ancak kadın erkek ayrımı farklı alanlar

dahilinde süreğenliğini devam ettirmiştir (Chaffins ve ark., 1995 ve Doreen, 2002; akt: Güldü ve Ersoy, 2009:101).

Toplumsal cinsiyet kavramı, farklı disiplinlerce farklı biçimlerde ele alınmakta, temel anlamıyla kadın olgusu, farklı yönleriyle sorunun odağında inşa edilmektedir. Öyle ki; ekonomi, kadın olgusunu istihdam ve cinsiyetçi iş bölümü bakışıyla etkin bir güç üzerinde inşa etmektedir (Aksu, 2005: 40). Toplumsal cinsiyet, toplumdaki diğer ayrıştırılanlar gibi (ırk, etnik köken vs.) tabakalaşma içinde kadın ve erkeği ayrı ayrı kategorize ederek iktisadi alanda kadın ve erkeğin farklı mevki ve ücretlendirmeye tabi tutulmasının alt sistemini de hazırlamaktadır (Pelizzan, 2009: 31). Cinsiyete dayalı işbölümü, toplumsal cinsiyeti besleyen, kadın ve erkeği ayrıştırmasının yanında kaynaklara erişim konusunda da eşitsizliğe zemin hazırlayan bir kavram olarak var olmaktadır. Toplumun küçük bir alanında varmışçasına görülen eşitsizlik; eğitim, siyaset, ekonomi ve kültür gibi birçok alana yayılarak tüm bu kurumların gelişimi önünde engel oluşturmaktadır (Özaydınlık, 2014: 94).

Toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenildiği ilk yer olan aile kurumunda; çocuğun doğumundan itibaren toplum tarafından belirlenmiş roller, aile içinde çocukların üzerinde biçimlendirilmeye başlamaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerinin aile içinde öğrenilmesi düşüncesiyle gelişen sosyal öğrenme kuramı da bu noktada ailelerin, çocuklarının doğumundan itibaren cinsiyetlerine göre farklı algılayış içinde; çocukların cinsiyetlerine göre uygun gördükleri rollerin uygulanışı ve devam ettirilmesi için teşvik edici tavır sergilediğini savunmaktadır (Anselmi ve Law, 1998; akt: Güldü ve Ersoy, 2009:105).

Toplumsal cinsiyetin nesiller arasındaki aktarımında payı oldukça büyük olan aile kurumu, kadınlık-erkeklik rollerinin çocuklara aktarımı işlevini gerçekleştirirken olgunun bu denli devam edişindeki temel aktörün sadece bir kuruma bağlı olmadığı, aile içindeki yapıdan sonra çocuğun eğitim sistemi içine girişi ile daha çok ailede tanıştığı toplumsal cinsiyet rollerindeki süreğenliğe devam ettiği görülmektedir (Vatandaş, 2007:39). Bu anlamıyla sistemde eşitsizlik üzerinden tanımlanan ve ucu bir yönüyle adaletsizliğe dokunan toplumsal cinsiyet kavramı içindeki kadın-erkek ayrımının; aile yapısında başladıktan sonra diğer tüm kurumlar içinde iş birliği ile güç kazandığı söylenebilmektedir.

Cinsiyet eşitsizliğinin oluşumunu anlamaya yönelik farklı etkenler üzerinden gelişim sergileyen feminist söylemler, toplumsal cinsiyet politikaları ve iktidar ilişkilerinin, ataerkil sistemdeki yeniden üretilişi konusunda ortak bir noktada birleşmektedir (Lynne, 1990; akt: Aktaş, 2013:68). Ataerkil düzen ile ilinti kurulduğunda çocuklar, kadın ve erkek cinsi rollerinin kutuplaştırılmasının zemininde cinselleştirilmiş olarak doğmakta (Anselmi ve Law, 1998; akt: Güldü ve Ersoy, 2009:105); toplumsallaşma içindeki cinsiyet rollerinin öğrenilmesi, çocukluktan başlayarak yetişkinlik sürecine kadar artıp devam ederek toplumsal yapı içindeki kalıplardan beslenmektedir (Eagly ve ark., 2000; Johannesen-Schmidt/Eagly, 2002; akt: Güldü ve Ersoy, 2009:13).

Toplumsal cinsiyet kavramı ilk öğrenilme deneyimini aile içinde çocukluk dönemi ile gerçekleştirirse de bu öğrenim yalnızca aile kurumuyla sınırlı kalmamakta, bireylerle ekonomik sistemler ve siyaset gibi birçok alanda yakın ilişkiler sergilemektedir (Scott 1986; akt: Ertuğrul Yılmaz, 2012: 282). Cinsiyet ayrımında, çocukların içinde buldukları toplumun alt kültüründen etkilendikleri ve toplumsal cinsiyetin temelindeki cinsiyet kavramlaştırmasında, yaşam deneyimlerinin payının büyük olduğu söylenebilmektedir (Alazie vd., 2003; akt: Güldü ve Ersoy, 2009:11). Toplumsal cinsiyet ile toplumsal örgütlenme bir döngü içinde, birbiriyle etkileşim halinde olup birbirlerini karşılıklı etkileme sürecini deneyimlemektedirler. Bu noktada toplumsal cinsiyetin, toplumsal yapıdaki örgütlenmeyi biçimlendirirken aynı zamanda mevcut yapıdan etkilenmemesinin olanaksız olduğu gerçeği öne çıkmaktadır (Navaro,1999; akt: Alptekin, 2011:35).

Geçmişten bu yana görünürlüğüne toplumsal cinsiyet kavramı üzerinden gösteren kadının, toplumun geri planında tutulması edinişi, günümüze yaklaştıkça iyileştirici dokunuşlarla ivme kazanmış ancak toplumsal yapı içinde henüz eşitsiz yapının varlığından söz edilemeyecek biçime ulaşamamıştır (Erbay ve Tuncay, 2006: 27). Toplumsal cinsiyet kavramının modernite süreci ve sürecin devamında, yeni oluşan birtakım toplumsal koşullar içinde gelişme ivmeleri sergilemesine rağmen hali hazırdaki toplumsal sistemler içindeki varoluşuna bakıldığında; gelişimin henüz yeterli seviyeye ulaşamamasındaki temel sebebin kavramın toplum ve devlet zemininde birçok koldan beslenmesi olduğunu; aynı zamanda toplumsal düzlemdeki değer, norm gibi kavramların oldukça katı bir yapı sergilemesinin etken olabileceği fikrini akla getirmektedir.

Biyolojik yapı gereğince kadın ve erkek olarak var olma, toplumsal yapı içinde yeniden üretilerek belirli rol kalıplarında sunulan toplumsal cinsiyeti besler nitelikte bir görüngüdedir (Bolak Boratav, 2001; akt: Güldü ve Ersoy, 2009:112). Kadının toplumsal cinsiyet üzerinden metafor halini aldığı, geçmişten günümüze devam eden süreçte olgusal yapı içindeki erkek egemen söylemin başat olduğu ve bu söylem ile oluşturulan kadın kimliği özelliklerinin geçmişten günümüze ne yazık ki çok fazla değişim yaşamadığı görülmektedir (Fidan, 2016:25).

Toplumsal cinsiyet kavramının beslendiği bir başka faktör olan kadınlık tanımının ev içi alanda kurgulanması, kadınlığın ev içinde yeniden üretildiği anlamını da içermektedir. Bu bağlamda cinsiyet eşitsizliğinin yeniden üretimi konusunda ev içinin temel alan olduğu söylenebilmektedir (Bora, 2011). Yaşanan toplumsal değişimlere rağmen kadını ev içindeki sınırlarda tutan ve ev işlerini görevmişçesine bir aidiyetle kadının eylemi üzerinden gerçekleştiren sistemde birden fazla etkenin olduğu düşünülmektedir. Bu etkenler daha önce bahsi geçen ataerkil yapı, toplumsal kültür, norm ya da değerler sistemi vs. olabilmektedir. Ancak bu sebeplerin yanı sıra toplumsal cinsiyet olgusu bağlamında değerlendirilmeye tabi tutulduğunda; kadının, kendisini ev içindeki alana sahip hissetmesi ve ev işlerini toplumsal değerlerin kabullenişinde içselleştirmesinin doğrudan kadına yüklenen geleneksel kadınlık ideolojisiyle ilişkili olduğu görülmektedir (Çelebi, 1990: 52). Bu algının öteki yüzünde ise modern dönem içindeki kadının, içinde bulunduğu adaletsiz yapıdan kurtulmasının çözümü olarak erkek ile eşitlenmesi düşüncesi oluşturmaktadır. Bu noktada Aydın Yılmaz (2015), farklılıkları görmezden gelen modernite ile geliştirilen eşitlikçi politikaların kadınların güç kazanabilmek için erkekleşmesi unsurunu doğurduğunu ve bu bağlamda kadın kimliğinde kırılmaları oluşturduğunu savunmaktadır. Bu düşünce doğrultusunda kadının erkekle kıyaslama içine girmeden doğrudan kendi cinsindeki farklılık ile ya da kadınlığıyla var olarak eşitsizlik üzerinden nitelenen; özünde adaletsizlik kavramında karşılık bulan durumun önüne geçebileceği önermesi okunabilmektedir.

Kadınlık ve erkeklik kimliklerini inşa eden toplumsal cinsiyet, bu iki cinse özgü rolleri oluşturmasının yanında toplumsal kaynaklara erişim alanında da kadın ve erkeğin farklılaşması sorunsalını doğurmaktadır (Sabcar ve ark. 2006; akt: Timurturkan, 2009:138). Konu, özel alan-kamusal alan ayırımına geldiğinde en

başa dönmek gerekir ki; fizyolojik farkların yansıması olarak ilkel çağlarda kadının çocuğunu beslemesi ve çocuğu ile yakın olması gerekçesi ile daha çok ev içinde ya da eve yakın alanlarda kalarak ev ya da ziraat işleri ile ilgilendiği, erkeğin ise fiziksel yapı ve içinde bulunulan şartlar gereğince daha çok fiziksel güç gerektiren avcılık, çobanlık, savaş gibi işlerle meşgul olduğu görülmekte; kadınlık ve erkeklik rollerinin bu haliyle biçimlenişi, kadın ve erkeğe dair karakter tanımlamalarındaki farklılıklara da yol açmaktadır (Vatandaş, 2007:38).

İçinde bulunduğu toplumun siyasal, sosyo-kültürel ve dini dinamiklerinin etkisi ile bölgelere göre farklı gelişimsel özellikler sergileyen kadın hakları mücadelesi, geçmişten günümüze farklı tarihsel koşullar ile paralel gelişim sergilemektedir (Aydın Yılmaz, 2015:108). Toplumsal cinsiyet bağlamında kadın imgesinin geleneksel roller üzerinden kendisini tanımlatıp beslenerek geliştiği, süreç içinde bu oluşumun modernize edilen yaşamla beraber tekrardan üretildiği, önceleri ev içindeki rollerin kendisi üzerinde tanımlanan kadının, toplumsal formdaki değişim ile beden merkezinde bir dönüşüm sergilediği görülmektedir. Bu bağlamda geleneksel toplum içindeki kadın rollerinin modernizasyon içinde yeniden üretildiği ve farklı sahalara yayıldığı söylenebilmektedir (Yaman ve ark., 2015:26).

Toplumsal cinsiyet kavramıyla birlikte eşitlik ve adalet kavramları anlam olarak farklı kurguları meydana getirmektedir. Eşitlik, modern sisteme ait bir kavramı niteleyip kadın ve erkeği birbirine eşitlerken kadının tek tipleşmesi sorunsalını da içinde barındırmakta; adalet ise eşitliği de kapsayan daha adil bir kavramı nitelemektedir (Aydın Yılmaz, 2015:108). Toplumsal cinsiyetin alandaki olgusal yansıması, bireylerdeki biyolojik kimliklerin dış alanda tutularak, başta aile olmak üzere diğer kurumlar içinde gerçekleşen ve sosyalizasyon süreciyle birlikte ortaya çıkan, toplumsal yapı içinde öğrenilerek anlamlandırılan bir yükleme sonucu oluşan kimliği ifade etmektedir. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet içinde yer eden eşitlik kavramı, toplumsal yapı içindeki fırsat ve kaynak odaklarının eşitlik üzerinden dağılımını da içinde barındırmaktadır. Kültürel bir zemin içinde toplumsal yapılara göre farklılık arz eden toplumsal cinsiyet, içerik ve eşitliğin dağılımı bağlamında toplumdan topluma değişkenlik göstermektedir. Bu noktada, sosyal çalışmanın payına, meslek olarak her türlü ayrımın önüne geçebilme amacıyla toplumlardaki farklılıklara bağlı olarak çeşitli yöntemler denemek

düşmektedir (Akbaş, 2013:40). Bu düşünce hareket noktası olarak temel alındığında; sosyal hizmetin çok yönlülüğü ortaya çıkarak müdahale ve yöntem içindeki zorluğun görünürlüğünden söz edilebilmektedir. Şöyle ki; toplumsal cinsiyet kavramı içerik noktasında toplumdan topluma benzer nitelermeler içinde anlam bulsa da farklı toplumsal yapı zeminlerinde çeşitli uygulama alanlarına yayılmakta ve müdahalelerin de bu yayılmalar odağında geniş bir perspektif içindeki dağılımı doğal bir gereksinimi oluşturmaktadır. Burada sosyal hizmetin üstlendiği rollerin toplumsal yapıdaki dönüşümlere ne ölçüde çözüm getirdiği ve sürecin devamında eşitsiz yapılanmaya neleri eklemlediği sorunsalın özünü oluşturmaktadır.

Ülkemizde kadının toplumdaki yükselişine ivme kazandıran önemli etkenlerden biri Cumhuriyet dönemi sonrasındaki gelişmelerdir. 1926 yılındaki Medeni Kanun, 1934 yılında kadınlara tanınan seçme ve seçilme hakkı bu gelişmelerin başlangıcını oluştururken; 1985 yılında onaylanan “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi” ve 2002 yılında Türk Medeni Kanununda yapılan değişiklikler, kadınların toplumdaki görünürlüğünü arttırmaya yönelik adımların devamını sağlamıştır. Hukuki boyutlarla topluma sunulan bu gelişmelerin niteliksel anlamdaki değişimi sağlayabilmesi, gelişmelerin aynı zamanda toplum tarafından özümsemesiyle ilintilidir (Erbay ve Tuncay, 2006: 27).

Türkiye’de Avrupa Birliğine uyum süreciyle birlikte cinsiyet eşitliği politikalarına dair düzenlemelere gidilmiş ve bu alanda gerçekleştirilen en önemli adım 2002 yılında Medeni Kanun’da kadınlara karşı ayrımı destekleyen maddelerin kaldırılmasıyla atılmıştır. Bu bağlamda “aile reisi” kavramının kaldırılması, evlilik birliği sürecinde edinilen malların eşit paylaşımı gibi değişiklikler sağlanmıştır (Dedeoğlu, 2009: 48). 2004 yılında Anayasanın 10.maddesi değiştirilerek kadın ve erkeğin eşit haklara sahip olduğuna ve devletin bu eşitliği yaşama geçirmedeki yükümlülüğüne dair fıkra eklenmesi, cinsiyet eşitliğine dair temel kurgunun oluşturulduğu düşüncesine olanak sağlamaktadır (TCK, 5170 sayılı kanun).

Türkiye’deki cinsiyet eşitliği politikalarına emsal teşkil edebilecek Avrupa Birliği (AB) politikalarında mevcut üç anlayıştan söz edilebilmektedir. Eşitlik anlayışına dayanan ilk perspektifte kadın ve erkeğin eşit olması fikriyle ilintili politikalar

istihdam alanında eşit iş, eşit ücret, eşit işsizlik oranı gibi somut yaptırımları önermekteyken, ikinci tarz politikalar daha çok kadınların kendilerine özgü durumlarına dair uygulanması gerekliliğine dayanan eylemleri içermektedir. Burada daha çok farklılıkların bilincinde olma söz konusu iken kadınların yapısı göz önünde bulundurularak uygulanan politikaların da kadınların ihtiyaçları odağında kurgulanması durumu söz konusudur (Dedeoğlu, 2009:47). Avrupa Birliğinin cinsiyet eşitliğine dair kurguladığı üçüncü perspektif daha çok dönüşüm üzerinden bir varoluş göstermekte, kadın ve erkek arasındaki ayrımın mesleki ya da aile içi yapılanmalardaki sorumlulukların paylaşılarak kadın ve erkek ayrımındaki dönüşümü sağlayacağına inanılmaktadır (European Council, 2003; akt Dedeoğlu, 2009:48).

2.2.1.3. Kadının Eğitim ve İstihdamı

Toplumsal cinsiyete etki eden ve geçirgen bir toplumsal zemin içinde kadının cinsiyet eşitsizliğine mahrum bırakılmasında doğrudan etkisi olan faktörlerin başında bulunan eğitim ve istihdam, kadına dair alanda olumlu-olumsuz çok yönlü bir perspektiften düşünselliğe katkı sunmaktadır. Birbirlerinden ayrı alanlara ait gibi görünen toplumsal cinsiyet, eğitim ve istihdam kavramları, kadın tabanlı ortak bir payda içinde bir araya gelmekte ve etki alanlarını sundukları karşılıklı bir bütünlemede, süreç içinde kadın olgusunu yeniden var etmektedir.

19.yüzyıla kadar eğitimin, yalnızca yönetimi elinde tutanlara tanınması, sınıfsal bir ayrımın temelinde kökleşmeyi deneyimlemesiyle süreç içinde halkın da eğitime dahil edilmesi gibi bir düşüncenin, 1789 Fransız Devrimi ile başlaması ve sonrasındaki gelişmeler, eğitimin geniş kitlelere yayılımını oluştururken; eğitim hakkı bireyin diğer haklarının bilincine varması ve bu hakları kullanması açısından ehemmiyet sergilemiş ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği, eğitim hakkının kullanılmasındaki sorunların temel etkenlerinden biri olarak görünür hale gelmiştir (Özaydınlık, 2014: 94-95). Günümüz koşullarında ise eğitim, toplumdaki her birey için bir hak olma gerçekliğinin ötesine geçerek toplumsal cinsiyet zeminindeki eşitsizliğin oluşumunu doğurma eğilimi sergilemekte; bu bağlamda kadının toplumsal yapı içindeki konumu ve algılarına dair, eğitim ile istihdamın karşılıklı ilişki ile etki alanı sunduğu söylenebilmektedir.

Eğitimin toplumsal işlevi açığa kavuşturulduğunda; kadına dair ayırım ve bu bağlamdaki mevcut sorunların da aydınlanacağı öngörülmektedir. Öyle ki, toplumsal yapıdaki kültürel, siyasi değerler, eğitim yoluyla bireylere aktarılıp bireylerdeki sosyalizasyonu oluştururken; yapı içindeki sınıflaşma ve cinsiyete dayalı iş bölümü de beslenmiş ve yeniden üretilmiş olmaktadır (Gök, 1993:183).

Eğitim seviyesi, kadının iş yaşamına katılımını etkileyen önemli ölçütlerden biri olmakta, hem kır hem de kentte kadının çalışması önündeki engeli oluşturmaktadır. Aynı zamanda eğitim seviyesindeki düşüklük, kadının görece düşük statülü işlerde konumlandırılmasının da nedenidir (Eser,1997; 101-102). Eğitim, kadının istihdamı ve toplumdaki konumu üzerinde doğrudan olumlu bir etki gösterse de kadının toplumsal yapı içinde, cinsiyet odağındaki gücü bağlamında her zaman yeterli olamamakta; toplumsal, sosyal ve kültürel algılar eğitilmiş olmasına rağmen kadını geri bırakabilmektedir (Özaydınlık, 2014:105). Bu anlamıyla eğitim, kadının toplumsal yaşama katılımını ve istihdam içinde yer edinimini arttıran bir faktör olsa da bir kurum olarak eğitim, toplumsal cinsiyet örüntülerini tekrar tekrar üretmesi, kadına ve erkeğe dair rollerin ayırımı ders kitaplarında keskin çizgilerle belirlemesi yönüyle cinsiyet eşitsizliğini besleyen bir yapının gelişimine katkı sağlayarak kendi içindeki handikapı oluşturmaktadır. İstihdam konusunda kadının önünü açan eğitim, tarihsel süreç içindeki gelişimlerin etkisi ile işlevsel anlamda yararlı olmakla birlikte toplumsal cinsiyetin kurgusu içinde değerlendirmeye tabi tutulduğunda; uygulanma noktasında cinsiyet üzerinden eşitsiz bir dağılım sergilemekte ve eğitimin bu noktada henüz istenilen seviyeye gelemediği görülmektedir.

İlkel toplum yapısından modern toplum yapısına kadar hemen hemen her toplumda kadın, ekonomik hayatın içinde yer alırken; konuyla ilintili sorunsalın, kadının bu ekonomik yapı içinde erkek ile kıyaslandığında eşitsiz ilişki ve tanımlara maruz kalması durumunu oluşturduğu görülmektedir. Önceki süreçlerde tarım sektöründe yer alan kadın, dönüşen yapı içindeki sanayileşme ile birlikte ücretli işçi olarak toplumsal yapı içindeki yerini almaktadır. Bu noktada sanayileşme ve kentleşme sonucu değişen ihtiyaçlar doğrultusunda kadının çalışma yaşamına dahil olması gerekliliğinin yanı sıra, kadına toplumsal yapı dinamiklerinde yüklenen anlam ve bu anlamın içinde bulunduğu kategorinin değişmediği, sürecin kadın erkek arasındaki ayırımı ortadan kaldırmanın tersine

kadına kamusal alanda yüklediği anlamların yanında özel alanda tanımladığı roller üzerinden ikili bir baskı unsuru oluşturduğu söylenebilmektedir (Koray ve ark., 1999: 9-10).

Eğitim sürecinin tamamında erkek egemen ideoloji gücünü artırma fırsatını bulurken; kadının toplumsal iş bölümü odağında daha sınırlı ekonomik alanlara yönlendirilmesi ile kadının üretimden ziyade iş gücünün üretimi alanına teşviki söz konusu olmaktadır. Bu teşvik kadına atfedilen annelik ve kadınlık rolleri ile eğitim kulvarında gerçekleşmektedir (Gök, 1993: 183). Sosyal yardım ve güvenliğin yeteri ölçüde karşılanamadığı toplumlarda sosyal yardım ile güvenlik işlevlerini aile kurumu üstlenmekte ve dolayısıyla aile içindeki temel aktör içinde yer alan kadınların toplum içindeki temel varlığı ve mevcut rollerini annelik ve eş olma üzerinden gerçekleştirilmesi kaçınılmaz olmaktadır. Sistemin bu biçimdeki işleyişi, kadının ekonomik yaşama katılımının önünde engel oluşturarak ekonomiye katılımın enformel ya da ev eksenli biçimde gerçekleşmesini sağlamaktadır (Dedeoğlu, 2009:45).

Ataerkil toplumlarda belirginleşerek varlığını gösteren kadın erkek ayrımı, çalışma ve istihdam konusunda, kadının çalışma yaşamındaki işleyişine çocuk bakımı, ev işleri gibi yükümlülükleri görev tanımlaması üzerinden eklemleyerek kadının daha az çalışması ve belirli mesleklerde yoğunlaşmasına, eğitim ve ilerleme imkanını kısıtlı tutarak düşük statü başlığı altındaki işlerde çalışmasını arttırıcı faaliyetlere sebebiyet vermektedir (Yiğit, 2015:24).

Endüstrileşmeden önce tüketim, aileler tarafından kendi ihtiyaçları doğrultusunda gerçekleştirilirken endüstrileşme süreciyle birlikte iş yerleri, ev ve aile yapısından uzaklaşan üretim, dış organizasyonlarda gerçekleştirilmeye başlanmış ve aile yapısındaki değişimler görünürlük kazanmıştır. Kadının iş gücü niteliğiyle iş yaşamına dahil olması sonucunda; aile yaşamı birbirinden ayrı alanlar haline gelmiş ve geleneksel yapının çatısı altında erkeğin rolünde, evin geçimini sağlama konusunda herhangi bir dönüşüm izlenmezken kadının iş rolü, geleneksel anne ve eş rollerinde tehdit unsuru olarak görülmeye başlamıştır (Kapız, 2002:143).

Kadının çalışması, toplum tarafından kurgulanan ideal kadın tipolojisinde sapmalara neden olduğu için toplumsal düzlemdeki süreç içinde yavaş yavaş kabul görmüştür (Çelebi, 1990: 13).

Sanayi Devrimi, üretim ilişkileri çerçevesinde toplumsal yapıdaki değişimin sergilenmesi noktasında başat etkiyi oluştururken; üretimin merkezileşip yoğunlaşması, iş gücü talebini arttırmış ve kadın emeği ihtiyaç haline gelmiş ancak bir taraftan da kadın emeği piyasa himayesinde “ucuz iş gücü” niteliğine maruz kalmıştır. Avrupa’da 20.yüzyılın ilk yarısından sonra savaşlar nedeniyle erkeğin iş gücü piyasasının gerisinde kalması ve kadının çalışma yaşamında daha görünür olmasıyla toplumsal yapıdaki algı değişmiş, gelişmelere bağlı olarak kadınlara sunulan eğitim imkanları artmış ancak toplumsal cinsiyet odağında çalışma yaşamındaki kadın-erkek ayrışması görünürlüğünü devam ettirmiştir (Ertuğrul Yılmaz, 2012:282)

Hukuki alandaki düzenlemeler kadın olgusu etrafında incelendiğinde kadının istihdamına yönelik olumlu içermenin yanında fırsat eşitliği kavramıyla da iç içe geçmiş bir yapıyı göz önüne serdiği görülmektedir. Hukuki olarak kadın haklarının temeli, 1776 yılında Amerika’da kabul edilen Bağımsızlık Bildirgesi ve Fransız Devrimi sonucunda oluşan kadın haklarına yönelik gerçekleştirilen düzenlemelere dayanmaktadır; 1947 yılında Birleşmiş Milletler Teşkilatı içinde kurulan Kadının Statüsü Komisyonu ile 1948 yılında sunulan İnsan Hakları Evrensel Beyanname, uluslararası anlamda kadını ve kadının iş gücünü korumaya yönelik düzenlemeleri içermektedir (Yorgun, 2010:177-178). Sorunlar hukuki boyutlarıyla irdelendiğinde; genellikle hukuki gelişme adı altında sunduğu düzenlemelerin düşünce sistemi içinde yavaş ilerlediği, faaliyet kurgusunda ise eksik kaldığı, toplumsal düzende yıllarca yer edinen algılayışın değişim ve ilerleme konusunda zorluk yaşadığı söylenebilmektedir.

Kadına dair olgusal alanın toplumdan topluma farklı yapılanmalar içinde çeşitli etkileşim ve dönüşümler sergilediği düşünüldüğünde; toplumsal yapıların biçimleniş ve tarihsel olgulara paralel olarak kadın görünürlüğünün, değişimi yaşama durumu söz konusudur. Osmanlı döneminde kadının çalışmasının önündeki temel engel daha çok kültürel normlardan kaynaklanırken; o dönemde fabrikalarda çalışan kadınların Ermeni ve Rum asıllı olduğu, Müslüman kadın emeğinin daha çok tarım ve küçük işletmelerde kullanıldığı görülmektedir (Ertuğrul Yılmaz, 2012:285). Tanzimat sonrasında toplumun çeşitli yapılarında oluşan değişimler kadın alanında kendisini gösterirken; bu gelişmelerin kadınların mevcut yapı içindeki varoluşunu değiştirdiği söylenebilmekte; 1862’de açılan kız

rüştiyesi ile 1869'da kızlar için zorunlu hale getirilen subyan mekteplerinin, kadının gelişim serüveninde eğitim alanındaki önemli gelişmeleri oluşturduğu görülmektedir (Berktaş, 2004: 12). Tanzimat ile birlikte sağlanan gelişmeye rağmen; Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren incelenen resmi verilerde kadınların eğitime katılımının hep erkeklerin gerisinde kaldığı görülmekte; kadın-erkek eşitsizliğinin eğitim alanında da kendisini göstermesinin beklenen bir durum olduğu söylenebilmektedir (Gök, 1993:181).

Tarihsellik düzleminde toplumsal yapı içindeki dinamikleri değiştiren unsur olarak 2. Meşrutiyet, kadınlar için beklenen özgürlük alanını oluşturamasa da kadınların kamusal alana çıkmasını arttırıcı bir etki de bulunmuş; o dönemde açılan kız okullarının mezun vermesi ile aydın kadınların sayısında artış gerçekleşmiş ve dönem içindeki savaşların etkisi ile kadınlar ulusalcı bilinç ile yetişmeye başlamıştır. Bu bağlamda feminizmin Türk yapılanması içindeki doğuşunun Türk milliyetçiliğine paralel bir süreci izlediği görülürken (Berktaş, 2004: 13-15); Cumhuriyet dönemi ile birlikte sanayileşme planları doğrultusunda kadın emeğinin kullanılmaya başlandığı söylenebilmektedir (Makal,2001; akt: Ertuğrul Yılmaz, 2012:285).

1858 yılına kadar kız çocuklarının okutulmasının mümkün olmadığı Türk toplum yapısında “Yenileşme dönemi” ile birlikte kız çocukları için rüştiyeler açılmış ve dönemin gazetelerinde kız çocuklarının okutulması gerekliliği üzerinden söylemler geliştirilmiştir. Kız çocuklarının eğitimi konusunda atılan bu ilk adımlar toplumsal yapıdaki ağır işleyiş ve bürokratik yapının uygun olmaması sebebi ile kadının statüsünü kısa vadede değiştiremeye de kadının artık toplumsal hayatta görünür olmasının önünü açmıştır (Doğan,2009: 108-109).

Son yıllarda Türkiye'deki durum değerlendirildiğinde ise; kız çocuklarının eğitimden yararlanma durumlarının arttığı, eğitim çağında eğitime başlayan ve eğitim seviyesini lise ve üniversite gibi seviyelere taşıyan kız çocuklarının çalışma konusunda gelişme kaydettiği, sorunların eğitimle azalmasına rağmen tam manasıyla ortadan kalkmayıp şekil değiştirdiği görülmektedir (Açıkgöz ve Yusufoglu, 2012:110).

1919-1923 Bağımsızlık savaşı sonrasında gelişen ortam içinde kadının uzun yıllar beklediği eğitim hakkı toplumsal alan içinde aktif hale gelirken; değişim sağlanan

alanlara rağmen okullaşma oranında kadınların erkeklere göre geride kalması, kadınların her mesleği yapamayacağına dair algı ile bazı mesleklere kota konması, eğitimle doğrudan ilintili olan kadının çalışma yaşamındaki varoluşunun toplumsal cinsiyet ve toplumsal kültür üzerinden kurgulanışı hala kadınların geride olduklarını göstermektedir (Berktaş, 2004:16-25). Kadına biçilen rollerin etkisi ile kadının çalışma yaşamının dışına itildiği ve kendisine ev içinde yer bulan kadının süreç içindeki gelişmeler ile değişen rolüne istinaden statü değişimi yaşadığı ancak eğitim ve istihdam ilişkisinde henüz toplumsal bir eşitliğe varamadığı söylenebilmektedir.

İnsanlık tarihinin ilk süreçlerinden bu yana, hak kavramının içerdiği anlam ve niteliğin değişmesinin yanı sıra temelde bilinen şey, ulaşılan hakların belirli uğraşlar sonucunda kazanım biçiminde erişildiği gerçeğidir. Kadın hakları bağlamında bir değerlendirmenin söz konusu olduğu durumlarda kadın haklarının toplumsal yapı içindeki gündemde yer etmesinde yine kadınların payının olduğu, kadınların organizasyonu doğrultusunda bir gelişmenin sarf edildiği, bu noktada eğitimin kadınların ev dışındaki alandan çıkması ve kamusal alanda görünür olmasında en temel faktör olduğu söylenebilmektedir (Dinçkol, 2002:102) Kadının çalışma yaşamı ve istihdamına dair kır ve kent yaşamlarının iki ayrımı beraberinde getirdiği aşikar olmakla birlikte; kırsal alanda, kadının iş gücüne dahil olamamasının önündeki temel engeli; kadının erken yaşlarda tarlada çalışmaya başlayarak erken evlilik gerçekleştirmesi ve eğitiminin bu yönde erkeklere göre geri kalması durumunun oluşturduğu söylenebilirken; yine kadını iş gücünün gerisinde bırakan sistemin gücünü, ataerkil yapının kadın iş gücünü değersiz gören ve kadına ücretsiz aile işçisi rolünü yükleyen zihniyetinden aldığı destek oluşturmaktadır. Kadın kırsal alanda çalışma yaşamına tarım ya da hayvancılık ile uğraşarak katılmakta ancak bu çalışmaya rağmen ev içindeki sorumluluklarından bir şey kaybetmemekte ve yapmış olduğu iş, erkek iş gücü ile kıyaslandığında nitelikli görülmemektedir (Cam, 2003: 30-33).

Kadının kent yaşamında çalışmaya katılımı kırsal alana göre daha büyük paya sahip olsa da, kentte çalışan kadın olgusu da kendi içinde ayrı sorunları doğurmaktadır. Bu noktada görünür olan kadının çalışma yaşamı içinde erkeklere göre daha düşük ücret almaları ve haklar bağlamında adaletli bir yapının içinde bulunmamalarıdır (Cam, 2003: 30-33). Burada kadının erkekten daha düşük bir

ücretlendirmeye tabi tutulması kadın emeğinin daha az değerli görülerek kadının sağladığı kazancın yalnızca aile bütçesine destek olarak nitelendirilmesiyle ilintilidir (Erbay ve Tuncay, 2006:32).

Türkiye'nin toplam işgücüne katılan kadınlar arasında en yüksek oranda ücretsiz aile işçisinin olduğu ülke olması, toplumsal tabaka içinde kadının bulunduğu statünün anlaşılması için tartışmaya açık bir konudur (Eyüboğlu, Özer ve Tanrıöver 2000:5).

Kadının çalışma yaşamı içindeki konumu, istihdam kuramları üzerinden anlamlandırıldığında; kadının çalışma yaşamına girişi ile erkek ve kadın ayrımının sonlanmadığı, bu durumun aksine kadına ait ayrıştırıcı alanlara bir yenisinin daha eklenildiği görülmektedir. Bu eklenmenin devam etmesindeki temel faktörün toplumsal cinsiyet, iktidar ve sistem temelinde geliştiği söylenebilmektedir (Eyüboğlu ve ark., 2000:11-12). Bu bağlamda kadının çalışma alanında yer etmesine dair tek bir unsurdan bahsetmenin doğru olmadığı söylenebilmektedir. Konunun toplumsal yapı, kurumlar, ideolojik kurgular gibi çoklu bir alandaki mevcut dönüşüme tanıklık etmesinin gerekliliği doğmaktadır. Kadının eğitim yaşamına katılımı, tek başına kadının toplumsal yapı içinde maruz kaldığı eşitsizliklere engel oluşturamamakta aksine diğer sistemlerden destek alınmadığı takdirde kadın eğitim alanı içinde de yine ayrıma tabi tutulabilmektedir.

İstihdam kuramları arasındaki insan sermayesi yaklaşımında; kadının erkeğe göre iş gücü alanında nitelik bakımından daha güçsüz ve eğitimsiz olarak karşılık bulması, kadının daha düşük ücretle çalışması sorunsalını doğurmakta; aynı zamanda doğum ve çocuk bakımı gibi sebeplerle işe ara vermek zorunda kalan kadın, çalışma yaşamında olumsuz etkilenmektedir. Bir diğer kuram olan bölümlenmiş iş gücü piyasaları yaklaşımında; ücretleri yüksek olan ve yükselmenin mümkün olduğu birincil piyasa içinde erkeklerin görünür olduğu; yükselme olanağının mümkün olmadığı, ücretlerin düşük olduğu ikincil piyasada ise ağırlıklı olarak kadınların bulunduğu gerçeği kadın-erkek ayrımı arasındaki keskinliği görünür kılmaktadır (Eyüboğlu ve ark., 2000:11-12).

Çalışma mevzusunda kadının işgücüne katılım alanında yürütülen projelerin, kadının işgücüne katılımının ve istihdama katılan kadının istihdamının

korunmasının sağlanması biçiminde iki temel nokta üzerinde belirlediği söylenebilmektedir (Yorgun, 2010: 171). Kadın istihdamına dair oran Türkiye’de Avrupa Birliği ülkelerine göre oldukça geri sıralarda bulunmakta, Türk toplum yapısındaki mevcut faktörler (kırdan kente göç, ekonominin istihdam oluşturmadaki yetersizliği, kadının çalışması önündeki kültürel normlar gibi) kadının istihdama katılımının önündeki engeli oluşturmaktadır. Bu durumla ilintili olarak devlet yapılanmasının kadın konusunda sosyal politikalara yer vermemesi görünür olmaktadır (Dedeoğlu, 2009: 42).

Sosyal hizmetin kadın istihdamı konusunda iki aşamalı bir görevi bulunmaktadır. Öyle ki ilk aşamada kadının istihdam yaşamına girişini sağlama misyonunu üstlenen sosyal hizmet, kadının çalışma hayatına girişi ve yeni sorunların gelişmesiyle ilintili olarak ikinci aşamada istihdam sonrası oluşan sorunların çözümünde etkin olma zorunluluğunu deneyimlemekte; kadının çalışma yaşamına girişinde kadınlara yönelik nitelikli mesleki eğitimlere, bilinçlendirme ve istihdam projelerine öncülük edebilmektedir. İstihdam sağlandıktan sonra ise kadınların erkeklerle eşit ücret alımı, çalışma saatlerine yönelik düzenleme ve sosyal güvenlik haklarının iyileştirilmesi gibi alanlarda savunucu olabilmek; bu savunuculuğu deneyimlerken kadına yönelik yapılan her müdahalede olması gerektiği gibi istihdam konusunda da müracaatçıyı ”özne” olarak merkeze koymak ve müracaatçıyı değişimi sağlayıcı, aktrist olarak görmek sosyal hizmetin en temel unsurlarındandır. Buradaki temel odağın “kadın için değil, kadın ile birlikte” olguların yürütülmesi gerçeğinden ilerleme gerekliliği oluşmaktadır. İstihdam konusunda kadının güçlendirilmesi bu iki odak arasında kurulacak denge ile ideal yapılanmaya erişimde basamak oluşturabilmektedir.

Kadının iş yaşamına katılım durumu, içinde bulunduğu koşullar gereğince uzun süreçli bir zaman dilimini kapsamakta olup çalışma yaşamındaki kadın sorunsalı daha çok öncelikler üzerinden bir kurgu oluşturmaktadır. Öyle ki kadının geçmişten günümüze gelişim sergileyen toplum yapısı içinde, geçmişe nazaran birçok faktörün etkisiyle çalışma yaşamına katılmaya başlayarak geçmişe kıyasla süreç içinde gelişme gösterdiği söylenebilmektedir. Ancak kadının çalışma yaşamı içinde yer etmesi, öncelikli olarak doğrudan ev içindeki diğer rollerini toplumun belirlediği “uygun” biçimde gerçekleştirme durumuyla ilintiliyken; çalışma

kavramı, kadının önceliği olan ev içindeki annelik ve eş rollerini eksiksiz gerçekleştirmesinden bir sonraki aşama olarak varlık göstermektedir.

Kadınların sosyal ve ekonomik kalkınmadan faydalanma durumları, doğrudan toplumların gelişmişlik düzeyleri ve bu bağlamda geliştirilen politikaların içeriğiyle ilintilidir. Toplumlar gelişme seyrine girdikçe ve gelişmişlik kavramı içinde yer edindikçe, o topluma dahil olan insana dair sosyal ve kültürel niteliklerin yükseltildiği yatırım oluşumları artış göstermektedir. Kadın bağlamında konu ele alınacak olduğunda ise toplum ne ölçüde gelişme sergilerse sergilesin, kadının çalışma yaşamına katılımı ancak ve ancak geleneksel rolleri gerçekleştirmesinden sonra ikincil faaliyeti içeren bir alanı temsil etmektedir. Bu bakış açısı da kadının çalışmasını ve emeğini ek iş ve erkeğe sağlanan ekonomik destek olarak nitelemektedir (Gönüllü ve İçli, 2001:81). Sorunun temel kaynağının bu anlayış olduğu söylenebilmekte; sunulacak çözümlerin kadının piyasadaki iş gücüne katılımı dışında; işgücüne katılım sağlandıktan sonra algısal bir değişimin de söz konusu olması gerektiğine inanılmaktadır.

Ören, kadının eş ve ebeveyn olarak gerçekleştirdiği rollerinin kapsayıcısı olan geleneksel rollerin günümüzde geçmişten bu yana değiştiğini, geçmişte kadın ev içindeki rollerini yerine getirmediğinde toplum tarafından kadınlığının sorgulandığını ancak günümüz koşullarında artık kadının mesleki rolünün geleneksel rolü önüne geçtiğini savunmaktadır (Ören, 2015:173). Günümüz yapılanmasında her ne kadar kadın toplumsal ve gelişimsel manasıyla varoluşsal bir ilerleme kaydetmiş olsa da toplumsal yapı içindeki önleyicilerin etkisi ile mesleki rolün henüz geleneksel rolleri aşabilmiş olduğu düşünülmemektedir. Öyle ki toplumsal yapı bütünlüklü bir odakta incelendiğinde kadınlar arasında çoğunluğun üzerinde hala ezilme provalarının sürdürüldüğü gerçeğinin görüleceğine inanılmaktadır.

Günümüz sürecine kadar çalışma hayatına dahil olan kadın, çalışma yaşamının yanında öncelikli olarak ev işlerini kendi sorumluluğunda görmekteyken artık bu düzen değişmeye başlamış, ev işleri kadının görevi nitelemesinden çıkarak ev alanına dair işler kreş ya da temizlik şirketlerinde piyasalaştırılmıştır. Öyle ki, yüksek gelir sağlayan kadınlar ev işlerini yapmak üzere eğitim ve geliri kendilerine göre daha düşük olan kadınları istihdam etmeye başlamışlardır (Yorgun, 2010:183). Kadın olgusunun kendi sınırları içinde çelişki yaşadığı

gerçeğine ataerkil düzen bağlamında bakıldığında; modernite içinde kadın açısından ilerleme olsa dahi belirli bir etki alanından sonra toplumun, toplumsalın biçimlendirdiği yapının somutlaşmış halini aksettirdiği görülmektedir. Burada muhakkak ki eğitim, sosyal statü ve gelir düzeyiyle ilintili birçok faktör etken düzeyinde bulunmaktadır. Gelir düzeyi yüksek, çalışan bir kadının ev işlerini doğrudan üstlenmemesi, kadın erkek ayrımının toplumsal düzlem içindeki varoluşunda gelişimsel anlamda olumluluk içerse de mevcut ev işlerinin eğitim seviyesi düşük başka bir kadının istihdamı ile sağlanması durumu, kadın erkek tabanına yansıdığına toplumsal yapıdaki belirli kriter ve inançların kolaylıkla geçişinin sağlanmadığı, toplumsal cinsiyet ve roller bağlamındaki gelişmelerin yanında tam manasıyla bir eşitliğin gerçekleşmesinin henüz deneyimlenmediği söylenebilmektedir. Bu açıdan bakıldığında toplum içinde köklü biçimde yer edinmiş olan toplumsal cinsiyet rollerinin kolaylıkla tek seferde eritilebileceğini düşünmek hatanın kendisini oluşturmaktadır.

Modern dönemle birlikte kadının iş gücü piyasasında görünürlük kazanması sosyal hizmet bağlamındaki değişimi de kendi içinde dönüştürmüş bulunmaktadır. Öyle ki; toplumsal zemin kadını ev içi hizmet, çocuk bakımı gibi alanlarda bütünlüklü bir aidiyet içinde konumlandırırken; süreç içinde gerçekleşen yapısal değişim belirli kadın rolleri üzerinde eklemlenerek yeni bir form kazanmış ve bu kazanım noktasında yeni gereksinimlerle beraber sosyal hizmete ihtiyaç oluşmuştur. Kadının iş yaşamına katılımıyla daha önce kadının rolleri üzerinden gerçekleştirilen çocuk ve yaşlı bakımı ihtiyacı, farklı yapılar üzerinden kurgulanmaya başlamış ve sosyal hizmet bu anlamda oluşan ihtiyacı kreş ve gündüz bakım evi gibi farklı kurumlar üzerinden çözümleme girişiminde bulunmuştur.

Türkiyedeki durum değerlendirildiğinde; kadının iş yaşamına girişi ile kurgulanan yeni sosyal hizmet kuruluşları toplumun kendi içindeki dinamiklerinden uzak, kendi çözümleme alanı içinde oluşturulmadan Avrupa ülkelerindeki modellerin birebir uygulanma çabasıyla sonuçlandığı ve bu doğrultuda toplumun kendisine özgü salt bir yapısından söz edilmeksizin; sunulan çözümlerin nitelik ve uygunluk konularında zayıflık teşkil eden bir yapıyı beraberinde getirmesinin kaçınılmaz olduğu görülmektedir (Yaman ve ark., 2015:29-30). Politika bağlamında değerlendirildiğinde; sosyal güvenlik yasasında dul ve yetim aylığına hak

kazanmada erkek için yaş sınırı 18 olup bu yaş sınırı yüksek eğitim durumunda 25 yaşta sınır iken aynı şart kadın için geçerli olmamakta, kadınlar evlenene kadar ya da sigortalı bir işte çalışana kadar yetim aylığı alabilmektedir. Bu bağlamda toplumsal algı dışında hukuksal düzenlemelerin de kadının ev içinde kalmasını tercih ettiği ve istihdam alanında kadının önünde engel oluşturduğu da açık biçimde söylenebilmektedir (Dedeoğlu, 2009: 50).

2.2.1.4. Dezavantajlılık

Sosyal hizmetin çalışma tabanını oluşturan grubun temel özelliği olan dezavantaj kavramı, sınırları keskin olmayan, içerik bağlamında genişletilip daralabilen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Kentel ve arkadaşları (2012), dezavantaj kavramını sosyal, biyolojik ve iktisadi bakımdan toplumdaki diğer kişilere göre daha negatif konumda olma üzerinden tanımlarken; Coillods (1998) ise dezavantajlı grupların cinsiyet, din, ekonomik durum, etnik ve dil kökenleri, politik duruşları sebebiyle topluma eklemleme durumlarının toplumun diğer kesimine göre daha kısıtlı olduğunu açıklamaktadır (Göçoğlu,2015: 847). Dezavantaj kavramının bireylerin içinde bulunduğu toplumsal yapıya göre farklı biçimler sergilediği, toplumsal yapı içinde olumlu ve baskın özellikte bulunan diğer grupların sınır oluşturduğu söylenebilmektedir. Bu bağlamda dezavantajlı olma durumu toplumsal yapı içinde kime karşı böyle bir olguyu temsil ettiğine göre değişim göstermektedir. Erkek olmanın üstünlüğü temsil ettiği bir toplumda kadın olmanın dezavantaj durumunu içereceği apaçıktır. Sosyal hizmetin mesleki boyutu çerçevesinde bireylerin içinde bulunduğu dezavantaj durumları ile mücadele içinde olduğu düşünüldüğünde; görev kapsamında bireylerde dezavantaj oluşturan etkenleri ortadan kaldırmaya dair bir mücadelenin varlığından söz edilebilmektedir. Bu noktada sosyal hizmetin payına adalet ve eşitlik kavramlarından yararlanmak düşmektedir.

Dezavantaj ve dışlanmışlık kavramları anlam olarak birbirlerinden ayrı olsa da tanım konusunda birbirlerini destekleyici bir bütünlükte ifade bulabilmektedir. Bu noktada ayırt edici olan; dışlanmışlığın gerçekleşebilmesi için kişinin dezavantajlı durumundan dolayı toplum, sosyal yapılar ya da kurumlardan bir karşıt tavır ile ayırım görmesi durumudur (Gündüz, 2007; akt: Göçoğlu,2015:847).

Sosyal hizmet kendi müdahale alanları ve yöntemleri içinde sorunların çözümünü bütüncül bir işlevsellikle çözüme eğilimindeyken; insanların kaynaklara ulaşması noktasında dezavantajlı gruplar için kolaylaştırıcı bir rolü benimsemekte ve bu rolü sosyal adalet ilkesi üzerinden gerçekleştirirken kadın olgusunun sorunsallığı düzleminde toplumsal yapı, sosyal politika, grup, topluluk, aile ve birey odağında kendisini görünür kıldığı söylenebilmektedir (Duyan ve ark., 2008:28).

İşgücü piyasası ile ilintili olarak açıklandığında engelliler, yardıma muhtaç insanlar, düşük niteliklere sahip insanların yanında yalnız ebeveynler de dezavantajlı grup içinde yer almaktadır (Barrett, 2010, Gündüz, 2007; akt: Göçoğlu, 2015-847). Kadının dezavantajlı gruplar içine katılımı ise çocuk yaşlarda toplumsal cinsiyet ayrımı ile başlamakta ve zamanla toplumsal yapı içinde görünürlüğünü daha da arttırmaktadır. Kadının dezavantajlı gruplar içinde yer almasını sağlayan farklı birçok etken mevcuttur. Bu bağlamda ataerkil düzen, kadın ve erkek arasındaki cinsiyet eşitsizliği ve toplumsal alan içinde beslenen toplumsal cinsiyet, geleneksel ya da modern toplum yapısının dayattığı sistemler, eğitimde ve eğitimle ilintili olarak istihdamda geri kalma, tüm bu etkenlerden birkaçını oluşturmaktadır.

Sosyal hizmet ve uygulama alanı içindeki politikalar söz konusu olduğunda; toplumdaki dezavantajlı gruplara sunulan hizmetlerin dezavantaj durumunu ortadan kaldırmaya yönelik olması gerekliliği göze çarpmakta; dezavantajlı konumda olan ne kadar çok bireye ulaşırsa hedefe yönelik hizmetlerin o ölçüde yararlı olacağı düşünülmektedir. Nitelik bağlamında hizmetlerdeki kalitenin ise uygulanan hizmet ve politikaların, ihtiyaçlara yönelik yerinde tespiti ile mümkün olması beklenmektedir.

2.2.2. Sosyal Hizmet Kuramlarından Kadına Bakış

Kadın odaklı sorunlara karşı, uygulama alanı içinde sunulan çözümlerin işleyişinde, kuramların temel bir yer edindiği ve yönetsel olarak destek sağlayıcı bir işlev sunduğu söylenebilmektedir. Kadına dair alandaki kuramsal perspektifin yansımada kadın olgusuna dokunan tüm etkenlerin bütünlüklü, bileşik bir sistem içinde ele alındığı ve yaşanan sorunların çevresel faktörlerin dışında kalmadan, çevre ve sistem içinde ilişki kurarak çözümlenmesini esas alan temel

kuramlar; sistem kuramı ve ekolojik yaklaşım olarak sunulabilirken; güçlendirme kuramı ve feminist sosyal hizmet yaklaşımı ise en temeli güçlendirme kavramına dayanan, kadın perspektifinden bakılarak kadının güçlenmesini sosyal hizmet aracılığı ile gerçekleştiren kuramlardır. Sistem kuramı ile ekolojik yaklaşım, doğrudan kadına indirgenmiş yaklaşımlar olmamakla birlikte; kadını dezavantajlı konumda tutan sistemler ve çevresel koşullar göz önünde bulundurulduğunda aralarında ilişkisel bir bağ söz konusu olan iki kuramdır. Buradaki ilişkinin doğrudan kadın üzerinden değil kadına dair alandaki sorunlar üzerinden nitelenmeye daha müsait olduğu söylenebilmektedir.

Geçmişten günümüze gelen yapının değişim sürecine bakıldığında; 1920-1960 yılları arasında insan davranışını anlayıp değerlendirme konusunda Freud'un etkisiyle benimsenen medikal yaklaşım modelinin var olduğu görülmektedir. Bu medikal modelde hasta olarak nitelenen müracaatçılar bireysel ve kendi iç koşulları içinde ele alınırken; daha önceki dönemde bireylerin yaşadığı rahatsızlıkların dinsel temelli değerlendirilmesi, psikolojik rahatsızlıkların şeytani olarak nitelendirilmesi geride bırakılarak duygusal ve davranışsal sorunlara insani bir yaklaşım sergilenmiş; bu yaklaşım kapsamında birey, çevresinin tüm unsurları ile iç içe geçtiği varsayılan bir sistem içinde ele alınmaya başlamıştır (Zastrow, 2015:16).

Sistem kuramı ve ekolojik yaklaşım, bireyler ve çevreleri arasındaki uyumun farkındalığında, bireyin gücünü ve yaşam deneyimlerinde kontrolünü azaltan etkenlere karşı, bireyi güçlendirme hedefi taşıması yönüyle baskı karşıtı temelli kuram uygulamaları içinde yer almaktadır (Attepe Özden, 2015:44).

2.2.2.1. Sistem Kuramı

Geçmiş dönemlerde bireyler neredeyse tüm ihtiyaçlarını aile sistemi içinde karşılarken günümüzdeki aile olgusu ise toplumsal yapı içindeki varlığına devam etmesinin yanı sıra, ihtiyaçlarını eğitim, din, istihdam, politika ve sosyal hizmetler sistemi gibi farklı birçok yapı ile karşılamakta; bu durum ise sistem yaklaşımı ve ekolojik kuramın günümüzde aktif olarak kullanılmasına olanak sağlamaktadır (Zastrow, 2015:16-18).

Sistem kuramı, uygulama alanı içinde sosyal hizmet uzmanının, müracaatçı sistemini ve bu sistemin diğer sistemler ile ilişkisini değerlendirmeyi sağlayan bir araç olarak tanımlanabilmektedir (Attepe Özden,2015:32). Bu noktada sistem kuramının işlevi, sosyal hizmet uzmanının müracaatçı sistem değerlendirmesinde müdahale noktasının seçimini sağlayabilmesidir.

Bir başka anlamda ise sistem kuramı, olgular karşısında sosyal hizmet uzmanının bütüncül yaklaşımını sağlayan sistematik ilkelerin bir araya gelişinden oluşan sosyal hizmet yöntemi olarak da tanımlanabilmektedir (Yolcuoğlu, 2012:322).

Sistem kuramı, geliştiği yılları takip eden süreçte grup, aile ve toplum içinde, kendisine uygulama alanı bulma çabası ile 1970’li yıllarda sosyal hizmet içinde etkili olmaya başlarken neden-sonuç ilişkisinden ziyade birey ve durum arasında ilişki bakışı ile bütünlüklü bir perspektifi benimsemiş; bütün ile parçaların birbirlerinden ayrı şeyler olduğu düşüncesini genel kabule yerleştirmiştir (Duyan, 2014:135). Sistemler, mevcut dış yapılardan etkilenme durumuna göre açık ya da kapalı olma özelliği göstermektedir. Sistem teorisinin asıl yönlendiği hedef ise parçaların birleşimi ile oluşan sistemin nasıl bir bütünlük sergilediği gerçeğiyle ilintilidir (Andreae, 2011; akt: Attepe Özden,2015:26).

Sistem kuramı ile toplumsal düzlemdeki sorunların nedeni, birey odaklı görülmeyip sistemsel olguların bir sonucu olarak tanımlanmakta ve bu noktada sistem kuramının açıklayıcı özelliği ortaya çıkmaktadır. Her sistemin bir diğer sistemi etkilediği düşüncesi, sosyal hizmet alanı içinde gelişimsel bakışı da beraberinde getirmekte; sorunların çözümünde sosyal hizmet uzmanı açısından değişime dair yeni çözümlerin sunulması beklenmektedir (Compton, Galaway ve Cournoyer 2005, akt. Duyan, 2014:136).

Sistem kuramı, sosyal hizmet uzmanına müdahale ve değişimin hangi sistem üzerinden sağlanacağına belirlenmesinin önünü açmakta; alt ve üst sistemlerin belirlenmesinden sonra asıl hedef sistemler arasındaki etkileşimin çözülmesi olarak görülmekte (Attepe Özden,2015:29) ve sosyal hizmet uzmanına birbirlerinden bağımsız gibi duran kavramlar arasındaki ilişkiyi kavramsallaştırma olanağı sağlamaktadır. Bu bağlamda aralarında ilişki kurulacak kavramlar aile, toplum, birey, gruplar, kuruluşlar gibi örneklerden oluşmakta iken (Duyan, 2014:136); sosyal sistemlerin yapı içinde varlığını devam ettirebilmesi, alt

sistemler içinde sayılabilecek birey ve grupların sistemin gereksinimlerini karşılamaya devam etmesiyle de doğrudan ilişkili bir yapı sergilemektedir. Uyumun bu ilişki içinde oldukça ehemmiyetli olduğu söylenebilmektedir (Johnson, 1998; akt: Duyan, 2014:138).

Bir tarafı biyolojik kuram olma özelliği gösteren sistem kuramı, sosyal kavramının psikodinamik kuram tarafından yeterli düzeyde ele alınmaması sebebi ile de sosyolojik odağını oluşturmakta; sınırlılık ve belirli bir odak gerekliliği ile irdelendiğinde sistemin gelişmesi sistemler arası sınırlardaki geçirgenlik özelliği ile ilişkilendirilmektedir (Duyan, 2014:135-140). Sistem kuramının bu özellikleri göz önünde bulundurulduğunda müracaatçı ile sosyal hizmet uzmanının da bir sistem oluşturduğu ve bu sistemin de kendine ait sınırlarının olması gerekliliği açığa çıkmaktadır (Compton, Galaway ve Cournoyer, 2005; akt: Duyan, 2014:140).

Sosyal hizmetin kendi dinamikleri içindeki işlevi kadın odağında ele alındığında uygulamanın; dezavantajlı gruplar içindeki kadınların yaşadığı problemlerin farkına varması, problemlere çözüm üreterek baş etme kapasitelerinin geliştirilmesi, sosyal hizmetin birebir görev alanında bulunmaktadır. Sosyal hizmet bu noktada ikincil olarak bireyin ihtiyacı olan kaynak ve hizmetlerle birey arasındaki ilişkiyi kurma görevini üstlenmektedir (Zastrow, 2015:16). Sistem yaklaşımının odağındaki sosyal hizmet, ailenin ev içi ve ev dışındaki sistemlerden nasıl ve hangi ölçüde etkilendiğini irdelerken; kadının aile içindeki konumu göz ardı edilmeden oluşturulacak politikaların ataerkil sistem yörüngesinden uzaklaşarak oluşturulmasının faydalı olacağı umulmakta; oluşturulacak yeni model ve politikaların kadının, eril sistemin kısıncısından kurtulmasında bir basamak oluşturulacağına inanılmaktadır (Yaman ve ark., 2015:21).

Sistem teorisinin sistem, denge, dengeleşim gibi insani alanda temsil bulamayan kavramları sebebiyle oluşan ekolojik yaklaşım (Germain,1979, Gitterman ve Germain, 2008; akt: Attepe Özden, 2015:26); sistem kuramının bir alt kategorisi olarak bireyler, aileler ve grupların geçiş dönemlerindeki değişime bağlı bir düzenlemeyi içermekte (Zastrow, 2015:15) ve alanını birey ve çevresi arasındaki ilişkilerin odağında biçimlendirmektedir (Germain, 1979; akt: Duyan, 2014:157).

2.2.2.2. Ekolojik Yaklaşım

1960 ve 1970’li yıllarda artan birey ve çevre bilinci ile sosyal hizmet, çevresel faktörler temelinde bireyi ele almış; sosyal ve fiziksel şartlar ile bütünlük içinde yapılan değerlendirme ile “çevresi içinde birey” algısını oluşturmuştur (Duyan, 2014:159). 1970’lerde ekolojik yaklaşım sosyal hizmete dahil olmuş ve sistem yaklaşımı kapsamında işlev sürdürerek; müracaatçıyla doğrudan sağlanan temasın yanında müracaatçının birey olarak içinde bulunduğu kültür ve toplum faktörlerini de kapsar hale gelmiştir (Pardeck, 1996; akt: Çepni, 2016:51). Bireye sirayet eden fiziksel çevre ile toplumsal çevrenin karşılıklı etkileşimi doğrultusunda; karşılıklı ilişkiler oluşmakta ve birey bu çoklu ortamda değer, norm, kültür gibi hem fiziki hem sosyal çevre bakışında oluşan kavramların etkisi altında kalmakta (Attepe Özden, 2015:33); çevresi içinde birey algısı ile sosyal hizmetin alandaki etkileşimi irdelendiğinde sosyal hizmetin, birey üzerinde odaklanması ve sorunların çözümüne dair bireyin kapasite gelişimini sağlamasının söz konusu olduğu, ikincil olarak birey ve sistemler arasında kurulan ilişkiyel bağ ile ihtiyaç duyulan kaynak ve hizmetlere ulaşımın sağlandığı söylenebilmekte; sosyal hizmetin çevresi içinde birey algısı ile sistemlere odaklanarak sistem dahilinde kurumlardaki reformu sağlayabilmesi söz konusu olmaktadır (Zastrow ve Kirst-Ashman, 1990; akt. Duyan, 2014:160-161).

Ekolojik yaklaşım, bireyin yaşadığı sorunların temelini, bireysel ya da psikolojik özelliklerden kaynaklanmayan, daha çok bireyin çevresi ile olan ilişkisinden doğan sosyal hizmet uzmanına da birey-çevre ilişkisinde yöntem sunan bir kuramdır (Hartman, 1983 ve Leighninger, 1980; akt:Yolcuoğlu, 2012:329). Ekolojik modelin merkezinde birey, aile ve küçük gruplarda geçiş sorunlarına bağlı olarak oluşan ihtiyaçlar bulunmakta olup çözümün üretilmesinde ilk süreç, bu sorunların saptanması iken ikinci süreç ise müdahale yaklaşımına karar vermektir (Zastrow, 2015:17).

Ekolojik yaklaşımın oluşumu geçtiğimiz yüzyıl içindeki değişime bağlı olarak suçluluk, madde kullanımı, şiddet, stres, öğrenme güçlükleri gibi yaşama yansıyan sorunların bireylere yönelik etkisinin odağında oluşum sergilerken (Compton ve Galaway, 1979; akt. Duyan,2014:157); yaklaşım, günümüzün karmaşık toplum yapısında daha işlevsel biçimiyle birey yaşamının daha önceki süreçlerde olduğu

gibi yalnızca aile tarafından şekillenmeyip toplumun karmaşık sistemleri içinde bir görüngü sergilediği gerçeği ile güçlenmiştir (Zastrow, 2015:18).

Ekolojik yaklaşım, sistem yaklaşımının yetersiz kaldığı noktalarda çevre etkenine vurgu yaparak sistem yaklaşımına seçenek oluşturmuştur (Duyan, 2014:156). Bu bağlamda ekolojik model, iç ve dış etkenlerin ikisini de göz önünde bulunduran bir yaklaşım ile bireylerin toplumsal alandaki kalıplarla mücadele etme biçimini geliştirme çabası sergilerken; bu çabanın asıl hedefinin bireyin ihtiyaçları ve içinde bulunduğu çevre özellikleri arasındaki uyumdan oluştuğu da söylenebilmektedir (Zastrow, 2015:16). Bu bağlamda ekolojik yaklaşım, bireyin çevresi ile olan uyum ve etkileşimi ile sosyal hizmet uzmanına savunucu, arabulucu rollerini yükleyerek bireyin çevresi ile arasındaki etkileşimin olumlu olmasını sağlamakta; aynı zamanda değişen çevre koşullarında bireyin uyum sağlayabilmesi adına gerekli müdahaleleri yapma görevini de üstlenmektedir (Payne, 1997; akt. Duyan, 2014:163).

Ekolojik yaklaşımın temelinde gelişme ve değişme yer almakta; bu gelişme ve değişme süreğen bir yapı içinde birey, grup, aile gibi sistemlerde karşılık bulma hedefini taşımaktadır (Germain, 1979; akt: Attepe Özden, 2015:33). Aynı zamanda ekolojik modelin sorunlar karşısında sunduğu çözüm bütüncül bir yönetime dayanmakta; ortaya çıkan sorunlar, oluştuğu varsayılan nedenler ilişkisinde politik, sosyal ve kültürel bağlar üzerinden değerlendirilmekte ve kurulan bağ ile bu yapıların risk faktörlerini oluşturduğuna inanılmaktadır (Bronfenbrenner, 1979, Trickett 1994, akt. Duyan, 2014:165).

Johnson (1998), bireyin içinde yaşadığı toplum olarak varsaydığı ekolojik sistemin kent yapıları ya da kasaba tarzı alanlarda farklılık gösterdiğini, bu iki farklı alanda yaşayan bireylerin sorunlarının da bu doğrultuda çeşitli farklılıklar göstereceğini savunmaktadır (akt: Duyan, 2014:158). Bu bağlamda metropollerde yaşayan bireylerin yaşam koşullarının göç, yoksulluk, işsizlik gibi bağlantılar odağında zorlaştığı söylenebilirken artan bu sorunların çevresel faktörler ilişkisinde değerlendirilmesi uygun görülmektedir (Duyan, 2014:158). Bu noktadaki söylem kadın konusuna indirildiğinde; kadına dair alanda yaşanan sorunların da yaşanılan yere göre farklılıklar gösterdiği söylenebilirken; diğer taraftan da çevresel koşulların etkisinin azaldığı ve daha geniş bir perspektiften bakıldığında

toplumsal, ideolojik etkenlerin sorunların en alt tabanına dokunduğu görülebilmektedir.

Sosyal hizmet uzmanı uygulama noktasındaki müdahalelerde alanını birey ya da bireyin çevresinden seçmektedir. Bireye müdahale özsaygı, başetme becerisinin gelişimi, kendilik değeri gibi çalışmalarla yürütülebilirken; çevreye dair müdahaleler daha çok baskı ya da ayrımcılığın azaltılması ya da bireylerin çevreye uyumunu arttırmaya yönelik olabilmektedir (Attepe Özden ,2015:36).

Ekolojik yaklaşım, bireyin içsel ve dışsal faktörler karşısında dinamik bir tutum sergilediğini benimsemekteyken; yaklaşım, sosyal hizmet uygulamasının başarıya ulaşma durumunu bireye karşı gerçekleştirilen müdahalenin yanı sıra çevresel olarak da gerçekleştirilen değişimle mümkün olduğunu savunmakta; ekolojik ve sistem yaklaşımı odağında sosyal hizmet müdahaleleri gerçekleştirilirken sistem ve çevresel koşullar göz önünde bulundurularak bireyin sorunlarının çözümlenmesinde (aile, arkadaşlar, okul, iş çevresi) gibi bireyi sarmalayan yapılardan destek alınmaktadır. Sistem, sosyal çevre, çevresi içinde birey, etkileşim, enerji, kesişme, adaptasyon, baş etme, karşılıklı bağımlılık gibi kavramlar ekolojik kurama ait alanın algılanmasında yardımcı olmaktadır (Duyan, 2014:162-170).

Bireyler yaşam boyu çevreleriyle olumlu bir ilişki içinde uyumu yakalamaya çaba gösterirken; stres, travmatik olaylar ya da çevresel koşulların oluşturduğu baskı sonucunda bireydeki uyum çabası sekteye uğrayabilmektedir (Teater, 2014; akt: Attepe Özden, 2015:36). Bireyin dış faktörler ve baskı unsurları ile mücadelesi bireyin çevresindeki kaynakların yeterliliği ile doğrudan ilintilidir (Attepe Özden,2015:37).

2.2.2.3. Güçlendirme Yaklaşımı

Güçlendirmenin kavramsal analizinde anlaşılması gerekli olan güç kavramı, stres ve herhangi bir zorluk karşısında işlevine devam edebilmeyi, zor şartlar altında başa çıkma potansiyelini arttırabilmeyi ve bireyin kendisini geliştirmesi için dışsal faktörleri bir araç niteliğinde kullanabilmeyi ifade etmektedir (Greene ve Lee, 2002; akt: Yakut Çakar, 2015:50). “Güçlendirme, kişisel, kişiler arası veya politik gücü arttırma sürecidir ve bu süreçte bireyler kendi yaşam durumlarını geliştirmek

için harekete geçebilir durumdadır” (Johnson, 1998; akt: Acar, 2001:23). Güçlendirme yaklaşımı sosyal hizmetin temelinde, müracaatçının sorunlarına güç kaynağı biçiminde bakarak hedefini müracaatçının güçlendirilmesi üzerinden var etmekte; müracaatçının sorunlar karşısındaki savunmasızlığının önlenmesi konusunda yetkinlik kazanması ve güçlerinin arttırılması çözümünü sunmaktadır (DuBois ve Miley, 2005; akt: Doğan, 2018:729).

Güçlendirme kuramı, bireylerin kendi potansiyel güçlerini fark etmeleri ve bu farkına vardıkları gücü kullanacak duruma gelmelerini sağlama işlevini, sosyal hizmet müdahalesi ile gerçekleştirme olgusuna dayanan amaçlar içinde temel bir yer edinmektedir (Anuradha,2004; akt: Yolcuoğlu,2012:332).

Müracaatçının içinde bulunduğu durum ve yaşadığı zorlukların sebebi patolojik bir olgu olarak değerlendirildiğinde; müracaatçının içinde bulunduğu koşullarda kendisinde mevcut olan gücün göz ardı edilme durumunun olduğu görülmektedir. Bu bağlamda sosyal hizmetin asıl işlevi müracaatçıların kişisel karar mekanizmalarının güçlendirilmesini sağlamak olarak karşımıza çıkmaktadır (Zastrow, 2015:21). Barker (1999) süreç olarak gördüğü güçlendirmeyi; bireylerin, ailelerin, grupların ve toplumun kişisel, kişiler arası, sosyoekonomik ve politik gücü arttırması için gerekli bir yardım etme süreci olarak tanımlarken; Saleebey (1997) ise güçlendirmeyi birey, grup, aile ve toplumlara kendi iç yapıları ve çevrelerindeki kaynakları keşfederek bu kaynakları kullanabilmeyi sağlayan süreç olarak ifade etmektedir (akt: Duyan, 2014:179).

Sosyal hizmet, medikal dönemde din, patoloji ve hastalık odaklı kavramlarla ilişkili bir terminolojiyi yansıtmaması sebebi ile o dönemde müracaatçıların güçlerine vurgu yapılması yerine eksikliklerin teşhisi ile var olan bir oluşum göstermiş, tarihsel süreç içinde ise güçler perspektifi anlayışı ile dönüşüm geçirirken (Leon, 1999; akt: Karataş ve Baykara, 2008:3); patolojik odaktan sıyrılarak birey, grup ya da topluluklardaki sorunları ele alan bir yenileşme ile tabanda sistem modeline doğru bir kayma yaşamıştır (Zastrow, 2015:21). Bu noktada güçler yaklaşımı, “bireylerin yetenek, ilgi, değer, inanç, başarı kaynakları ve özlemlerine vurgu yapmakta” (Weick, Rapp, Sullivan, Kisthardt, 1989; akt: Zastrow, 2015:21); kavramlar bireylerin güçlendirilmesi için işlevsel olmaktadır.

Güçlendirme kavramı, sosyal hizmet uzmanlarının profesyonelliğini içeren bir görev alanını da nitelemekte, anlam olarak müracaatçıların güçlerini fark edebilmesini sağlayan aktör tanımlamasını içermektedir (Duyan, 2014:179). Güçlendirme yaklaşımında sosyal hizmet uzmanına düşen görev, müracaatçının güçlü yanlarını keşfederek bu güçlü yanların müracaatçı tarafından da görülmesini sağlayabilmektir (Yakut Çakar, 2015:55). Güçlendirmenin temelinde, sosyal hizmet uzmanının müracaatçı ile işbirliği içinde olması yer almaktadır. Sosyal hizmet uzmanı, müracaatçıya karşı profesyonel ya da uzman olarak yaklaşmak yerine müracaatçının gözünde danışan ya da ortak çalışmacı olarak var olup sorunların giderilmesinde daha etkin bir çözümün savunuculuğunu üstlenmektedir (Zastrow, 2015:22). Sheafor ve Horesji (2003), güçlendirme amacının, müracaatçının yaşamını kendisinin kontrol edebilmesi ve kendisini güçlü hissedebilmesi olduğunu vurgulamaktadır (Duyan, 2014: 181).

Güçlendirme, birey, aile, grup ya da toplumun güçlü yanlarına vurgu yaparak bu gücü açığa çıkarma ve kişilerin yaşamlarında kendi karar mekanizmalarını kurmayı içerirken; güçlendirme yaklaşımı, bireylerin yaşadığı zorluk ya da sorunları değil, bireyin iç dinamiğindeki sorunları yenebilme gücünü odağına almaktadır. Bu noktada sosyal hizmet uzmanı, müracaatçının güçlenişi ile toplumsal yapı deneyimleri arasındaki ilişkinin bilincinde bir duruş sergilemektedir (Duyan, 2014: 181).

Sheafor ve Horejsi (2003) güçlendirme yaklaşımının uygulanmasında sosyal hizmet uzmanları için belirli ölçütler geliştirmiştir. Bu ölçütler müracaatçının sosyal hizmet uzmanı tarafından güçlü, öğrenmeye ve başkasına öğretmeye açık olarak görülmesi, müracaatçıların küçük gruplarla iletişimi sağlayarak kendisi gibi birçok bireyin varlığının gösterilebilmesi, müracaatçının karar alıcı olarak görülmesi ve olgular karşısında karar almasına fırsat tanınması gibi eylemleri kapsamaktadır. Ölçütlerin devamında müracaatçının kendi dinamizmi içindeki değişikliği sağlayabilme noktasında var olan mevcut gücünü plan ve disiplin odağında kullanımı sosyal hizmet uzmanının payına düşmektedir. Bu noktada müracaatçının mevcut gücünün doğru alanda kullanmasının teşviki önemlidir (Sheafor ve Horejsi, 2003; akt: Duyan, 2014:192-196).

Güçler yaklaşımının güçlü yanı, yaklaşımın her bireyi, toplumu, grubu ya da aileyi kendi içinde bulunduğu koşullar ilişkiindeki zorluklar ve bu zorlukları

aşabilecek kaynaklar odağında değerlendirmesidir (Zastrow, 2015:22). Saleebey (1997), güçlendirme kuramının temel hedefini toplumsal alan içinde zorluk yaşayan bireyin yaşadıkları zorlukları fırsat kaynağı olarak görmesini sağlayarak bu sorunların aşılmasında meydan okunacak geçici problemler nitelemesini müracaatçının kendi iç denetimine yer edindirmektedir (akt: Duyan, 2014:184).

Güçlendirme kavramı, kadın olgusu üzerinden yeniden tanımlandığında; kadının daha fazla otorite ile kendi içinde var olan potansiyelini keşfederek açığa çıkarmasını sağlayıcı bir faktör olarak sosyal hizmet içinde varlık bulmaktadır. Kadınların yaşadığı sorunların kabulünden sonra kadınların ancak güçlü oldukları durumda bu sorunların üstesinden gelmenin mümkün olacağı ve bu güçlenme ile toplumdaki kalıp ve rollerle baş edilebileceği gerçekliği de yine güçlenme tabanında söz konusudur (Nachtwey, 2001; akt: Erbay ve Tuncay, 2006:37).

Kadının güçlendirilmesinde gerekli görülen temel noktalar; bir bakıma kadının toplumsal yapı içinde erkeğin gerisinde kalmasına sebep olan unsurlardan ya da kurumlar eliyle kadının, erkeğin gerisinde bırakılmasındaki temel yapı taşlarından oluşmaktadır. Bu bağlamda cümlede kullanıldığı gibi kadın için “erkeğin gerisinde kalma” nitelemesi sınır olarak kadının tanımlanmasında erkeğin belirleyiciliğini ifade etmemekte; bunun aksine erkeğin kadın ile ayrı alanlardaki kurgusuna rağmen tanımlamadaki eksikliklerin odağında iki ayrı nosyonun birbiri ile kıyası noktasında yanlış bir kurgunun varlığını ifade etmektedir. Sosyal hizmetin kadının erkekten geri planda bırakılmasında etken olan ve ataerkil iktidar bünyesinde güç kazanarak kadın kavramını toplumsal cinsiyet kurgusunda yeniden var eden ayrımı eğitim, istihdam ve buna bağlı ortaya çıkan ekonomik güç, toplumsal ve kültürel bilinçlenme bağlamında çözümlenerek sistem içindeki değişimlere sorunların temel noktasından başlangıç yapabilmesi, alandaki temel gerekliliği açığa çıkarmaktadır.

Sosyal hizmet, üstlendiği roller bağlamında bireyleri tepeden inme bir yöntem ile değerlendirememekte; kadın ve kadının güçlendirilmesi konularında da bireylerle işbirlikçi bir tavır sergileyerek müracaatçının algı ve kararlarının temele alınarak hazırlandığı çözüm yönergesinde kendi payına düşeni sunmaktadır. Bu noktadaki temel kavram müdahale evresinde müracaatçıyla birlikte hareket ederek kişinin aktif katılımının sağlanmasıdır. Yapılabilecek müdahalelere örnek olarak; kadınların güçlenmesi adına istihdam içinde yer almanın önünü açıcı bir

arabuluculuk rolü, iş yaşamında kadının karşılaştığı sorunların çözümüne yönelik savunuculuk ve danışmanlık rolü gösterilebilirken; kadınların bilgi ve beceri bakımından gelişimi adına kolaylaştırıcı bir tutumun gerekliliğinden de söz edilebilmektedir (Erbay ve Tuncay, 2006:36-37).

Güçlendirme, müracaatçının kendi sorununu ve ihtiyaçlarını tanımlaması, değişimin kendi içinde var olduğuna inanmasının sağlanması, gerekli kaynakların müracaatçıya sunulması ve müracaatçının patolojik yanlarından sıyrılması sağlanarak güçlü yanların tanımlanması ile mümkün olabilmektedir. Bu noktada müracaatçıların özgüven ve kendilerine duyduğu saygının yükseltilmesi oldukça önemlidir. Sosyal hizmet uzmanı, müracaatçının bu yanlarını ortaya çıkarma da teşvik edici bir rol sergilemektedir (Zastrow, 2015:623-624). Güçlendirmenin önündeki en büyük engellerden birisi de müracaatçının damgalanmasıdır. Bu sayede güç ve becerilerin görülmesinin önü kapatılmakta, birey dış güçlerin kendisini tanımladığı biçime adapte olarak kendi gücünün farkına varamaz hale gelmektedir (Duyan, 2014:186). Müracaatçının kendisini güçlü görmesini sağlayan fikrin temelleri sosyal hizmet uzmanı tarafından sağlanacak desteklerle atılmalı, güçlendirme önündeki engellerden biri olan damgalanmanın toplumsal alan içinde eritilmesi sosyal hizmetin işlevleri içinde yer etmektedir.

Güçlendirme, bir süreç olarak müracaatçıların kendi sorunlarının farkına vardığı ve tanımladığı, sorunların çözümlenmesinde karar mekanizması içinde başat bir rol oynadığı süreç olarak tanımlanırken (Yakut Çakar, 2015:71); kadınların güçlendirilmesinde kimlik gelişimi (kendilik algısı), sosyal hizmet müdahalelerinde sağlanması gereken temel noktalardan biridir. Kadınların kendilerini tanımlarken eşleri, çocukları, arkadaşları ve akrabaları üzerinden değil yalnızca kendi kimlikleri üzerinden tanımlamaları asıl gerekli olan ihtiyaçtır (Bergh ve Cooper, 1992; akt: Zastrow, 2015:624). Aynı zamanda güçlendirme, kişisel, kişiler arası veya politik gücü arttırma süreci olarak nitelendirildiğinde; süreç içinde bireylerin kendi yaşamlarında söz sahibi olmaları kaçınılmaz olmaktadır (Johnson, 1998; akt: Acar, 2001:23). Ancak süreç içinde her zaman bireyler, kendi iç dinamiklerinde mevcut olan sorunlarla karşı karşıya kalmamakta; bazı güçlenme aşamaları bireyin de ötesine geçerek çevrede mevcut olan etkenlerle iç içe bağımlı bir bütünü oluşturabilmektedir.

Güçlendirmenin temel alındığı sosyal hizmet yaklaşımında bireyin güçlenmesi adına müracaatçı ile sosyal hizmet uzmanı arasında kurulacak işbirliği önemli bir faktördür. Sosyal hizmet uzmanının müracaatçı ile işbirliğine katılması, müracaatçıya güç sağlayan bir kaynaktır. Bu bağlamdaki ortaklık sosyal hizmete kalite kazandırmakta ve müracaatçının güçlenmesi adına işlevselliği beslemektedir (Miley, O'Melia ve Dubois, 1998; akt: Duyan, 2014:19). Kuram olduğu kadar aynı zamanda bir yöntemi de içeren güçlendirme, kavramsal odakta; birey, grup ya da toplulukların içinde bulunduğu koşulları kendi kontrollerine almalarını sağlama ve hedefe ulaşma kapasitelerinin gelişmesini sağlamayı içermektedir (Adams, 2008; akt: Yakut Çakar, 2015:68). Güçlendirme odağında; müracaatçının yaşadığı sorunu nasıl gördüğü ve içinde bulunduğu durumu nasıl değerlendirdiği çözümlenmesi gereken noktadır. İlk süreçte müracaatçının ve ailesinin soruna yönelik farkındalığı algılandıktan sonra ikinci süreçteki müdahalede daha özel konular, müracaatçının yaşamındaki geçiş ya da gelişme dönemleri çözümlenmeye çalışılarak müracaatçıya beceri kazandırma amaçlı eylem noktasında, konferans, kurs gibi düzenlemeler ile küçük gruplar kurma, görüşmeler sağlama gibi müdahaleler alan içinde somutlaşmaktadır (Parsons, Gutierrez ve Cox, 1998; akt: Duyan, 2014:200). Güçlendirme yaklaşımının temel ölçütlerinden olan müracaatçının özgüven ve kendisine olan saygısının desteklenmesinin yanı sıra, müracaatçının kendi yaşamında söz sahibi olduğu düşüncesinin oluşturulması da gerçekleştirilmesi gereken ilk aşamadır. Bu noktada müracaatçı ile sosyal hizmet uzmanı arasında işbirliğinin mevcut olması önemli bir kriter olmakta; sosyal hizmet uzmanı sonuçlarına takılıp kalmadan müracaatçının karar alabilmesinde etken olabilmektedir. Müracaatçının yaşamında kendisini güçsüz kılan faktörler anlaşıldığında müracaatçının yaşamında bu faktörlerin etkisi ile oluşan sorunların da çözümlenmesi sağlanabilir duruma gelmektedir (İl, 2003).

Stratejik bir kavram olarak yol göstericilik üzerinden gerçeklik sergileyen güçlendirme, uygulamanın yapılacağı kurum ve hizmet edilen müracaatçılara göre farklılık göstermektedir (Sheafor ve Horejsi, 2003; akt: Duyan, 2014:196). Bu noktada politikalar içinde sunulan hizmetlerin kişilere göre farklılık gösterecek biçimde uygulamaya elverişli olmaması eleştiri olarak yöneltilebilirken; güçlendirmenin önündeki en büyük engel, çoğu zaman kurumlar ve işleyiş

kuralları olmakta; maliyet odağında kurum düzenlemeleri, müracaatçıların ihtiyaç duydukları hizmetin önünü tıkamakta ve bu işleyiş sosyal hizmet değerleri ve güçlendirme ile çatışma alanı oluşturmaktadır (Parsons, Gutierrez ve Cox, 1998; akt: Duyan, 2014:197).

Güçlendirmeye dair uygulanacak programların müracaatçılar için kolaylıkla ulaşılabilir olması, müracaatçıların kendi kendilerine çözüm üretebilmesinin benimsenmesi, müdahale yöntemini seçmeden önce müracaatçı ile sosyal hizmet uzmanının işbirliği içinde olup müracaatçının kendi sorun ve ihtiyacına yönelik müdahale tarzını benimsemesinin sağlanması ve güçlendirmeye dair yürütülen tüm çalışmaların zaman alacağından gözden kaçırılmaması, Simon'un (1994) güçlendirmenin ilkeleri arasında saydığı önermelerdendir (akt: Duyan, 2014:182).

Güçlendirme yaklaşımı, insanların yaşadıkları sorunlar karşısında kendilerini güçlü hissetmelerini hedeflerken; sosyal hizmet uzmanları bu yaklaşımı insanların güçlerini açığa çıkarıp genişletmek için bir yöntem olarak benimsemektedir.

2.2.2.4. Feminist Sosyal Hizmet Yaklaşımı

1960'lı yıllarda ortaya çıkan güçlendirme kavramı, eğitim, psikoloji, sosyal hizmet gibi alanlarda görülürken aynı zamanda feminist hareket içinde de yer almıştır (Zoe ve Baden, akt: Duyan, 2014:179). Feminist yaklaşım, müracaatçıların yaşam deneyimlerinde geleneksel cinsiyet rollerinin bilincine vararak bu rollerin etkisinden sıyrılıp kendi istekleri doğrultusunda karar almaları konusunda güçlenmesini sağlamaktadır (Zastrow, 2015:623). Barker, feminist sosyal hizmeti, sosyal hizmet alanındaki değerler ve bilginin, bireylerin toplum içindeki cinsiyet temelinde yaşadığı ayırım sebebiyle oluşan duygusal, toplumsal sorunların çözümlenmesinde aracı olarak tanımlamaktadır (akt: Zastrow, 2015:622). Feminist yaklaşım, müdahale alanını güçlendirme üzerinden inşa etmekte ve güçlendirme kuramından destek almaktadır. Bu bağlamda düşünce ve uygulama alanında güçlendirme yaklaşımı ile feminist sosyal hizmet yaklaşımı arasında karşılıklı bir etki ve ilişki bir bağın mevcut olduğu söylenebilmektedir.

Feminist tartışmaların başlangıcı, kadınların erkeklerle eşit haklara erişim çabasına dayansa da süreç içinde eşitlik kavramının sağlanma çabasının ataerkil yapıyı daha fazla güçlendireceği düşüncesi gelişmiş ve kadınların farklılıklarını

temel alan, farklılıklar üzerinden alternatif bir dünya kurma çabasına girilmiştir (Aktaş, 2013: 69). Eşitlik mi, farklılık mı sorusu feminist politikanın ya da kuramın temel sorunsalını oluştururken; kadının erkek ile eşit duruma getirilmesi bir anlamda oluşturulan genel insan tanımına (bu insan tanımı kurgulanan erkek bireyi kasteder) güç katmaktadır. Bu bağlamda feminist bakışın eleştirdiği bu görüşe karşılık kadınların farklılığını vurgulama temelinde gelişen perspektif aynı zamanda özcülüğe dair eleştiri ile de karşı karşıya kalmaktadır (Aksu, 2005:46).

Feminizm, erkek egemenliği içinde kadının ezilme durumunu önleyici bir işlevsellik gerçekleştirse de kavramsal boyutlarıyla, yalnızca erkek üstünlüğünün sona erdirilme mücadelesinden sıyrılarak özünde her türlü baskın ideolojinin dayatmış olduğu eşitsizliklere karşıt bir tavır içinde tanım karşılığı bulabilmektedir (Eisenstein, 1998; akt: Buz, 2009:54). Anlam bakımından feminizm, kadınsal özellikleri içeriğinde barındırsa da 20. yüzyılda “eşit haklar” kavramı ile ilintili bir mücadele unsuru üzerinden “kadıncılık” kavramı olarak nitelendirilmektedir (Slattery, 2008; akt: Alptekin, 2011:35). Tomanbay (1999: 41), feminizmi kadınların toplumsal yapıdaki konumlarının iyileştirilerek erkeklerle aynı koşullara ulaştırılması; kadınlara ekonomik, toplumsal, politik haklar sağlanmasını hedefleyen düşünce ve eylem sahası olarak tanımlamakta iken; Çaha ise feminizmin, kadın ve erkek arasındaki ilişkiyi siyaset, aile, eğitim, çalışma yaşamı gibi farklı toplumsal yapılar içinde sorgulayan ve özünde kadın-erkek arasındaki iktidar biçimlenişini değiştirmeyi hedefleyen siyasi bir eylem olduğunun altını çizmektedir (akt: Aktaş, 2013: 59).

Feminist sosyal hizmet, sosyal hizmet uygulamalarının tümünde kullanılan müdahale yöntemlerinde müracaatçı-uzman ilişkilerinin daha eşitlikçi bir zeminde oluşturulmasını, bireysel ve patolojik değerlendirme yerine sorunların sosyo-politik alandaki yansımalarının incelenmesi gereğini vurgulayarak özünde müracaatçının (kadının) aktif bir duruş sergileyerek güçlendirilmesinde savunuculuk rolünü üstlenmektedir. Aynı zamanda kadınların maruz kaldığı bireysel sorunlar ile bu sorunların ardındaki toplumsal sorunlar arasındaki ilişkiselliği kadın bilincinde kavrayarak kadının kendi yansımalarını görmesi hedefini gerçekleştiren feminist perspektif içindeki sosyal hizmet, kadının, aile içindeki geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine uyumu yerine rollerin eşitlikçi bir dengede dağılımını savunan bir duruş sergilemekte; uygulamadaki sosyal hizmet

ataerkil düşünce kapsamında gelişen sorunların çözümünde baskının kökenini kavrayarak sorunların çözümlenmesini gerçekleştiren müdahale noktalarında uyumlandırma yerine güçlendirme temelinde yükselmektedir (Buz, 2009:63).

Feminist perspektiften bakan bir sosyal çalışmacı, uygulama noktasında bireylerin sorunlarındaki kültürel ve politik anlam yüklemelerinin bilincinde olarak; feminist uygulamaların yalnızca yardım etme temelinde gelişmeyeceği ve süreçlerin doğrudan hizmet ile sınırlanamayacağını benimseyerek; bunun aksine sosyal politikanın kurumlar ve örgüt işleyişi üzerinden savunuculuk ve politik eylem odağında biçimlendirme kaygısı taşıdığı bilinciyle mesleki bir varoluş sergilemektedir (Sheafor ve Horejsi, 2002; akt: Buz, 2009:60). Sainsbury, feminist çalışmalar ile refah devleti arasında bağ kurmuş ve feminist perspektifle gelişen çalışmaların öncelik olarak toplumsal cinsiyet bakışının kazanılmasını sağladığını, toplumsal cinsiyet bilincinden sonraki ikinci kazanımın ise refah politikalarının içinde farklı modellerin uygulanır duruma gelişi olduğunu belirtmektedir (Sainsbury, 1994, Akt: Dedeoğlu ve Elveren, 2012:31).

Feminist kuram odaklı sosyal hizmet uygulamalarının bütününde, bilgilerin doğrudan alınması söz konusu olmadan yöntemsel aşamaların tamamı ve müdahale noktalarında edinilen bilgilerin toplumsal yapıdaki formlar ve bireyin kendi varoluşu ile harmanlanarak bir analiz sergilemesi beklenmektedir. Bu doğrultuda denilebilir ki sosyal hizmet, kuramlardan edindiği teorik bilgileri sorunsal bağlamındaki uygulama alanlarında geliştirilecek müdahale yöntemlerinde, birey ve toplum algılayışı ile bir arada tutarak devamlı değişim ve dönüşüm sergileyen bir zeminde varlık göstermektedir (Yaman ve ark., 2015:29-30)

Feminist kuramın içinde barındırdığı, kadının özgürleşip güçlenmesindeki temel faktör olarak ele alınan ekonomik koşullar, sosyal hizmetin kadın odaklı çalışmalarında önem teşkil etmektedir (Yiğit, 2015:12). Aile ile ilgili geliştirilen sosyal politikalar ise hegemonik ve eşitlikçi olmayan ilişkiler doğrultusunda bir varoluş sergilerken feminist sosyal hizmet, eşitlikçi bir anlayış bütünlüğünde kadın ve çocuk haklarının geliştirilmesine yönelik planlamalar ile devleti bu konuda etkin kılma rolünü üstlenebilmektedir (Dominelli, 2002; akt: Buz, 2009:62).

Feminist sosyal hizmet uygulamada, kadınların farklılıklarını tanıyıp güçlerini değerli kılarak kadınların kendi yaşamlarındaki karar verme süreçlerinde aktif olabilmelerinin durumlarını, kadınlara problemlerine dair buldukları çözümleri ifade edebilecekleri bir alan sağlayabilmeyi ilke edinerek bireysel kaynaklı sorunların temelinde sosyal nedenlerin var olabileceği düşüncesiyle ilerlemektedir (Dominelli, 2002; akt: Buz, 2009:58); sömürünün karşısında eşitlikçi bir yapı ile toplumsal içindeki bireysel iyilik halini yüceltme üzerine kurulu olan feminist sosyal hizmet yaklaşımı (Wise 1995; akt: Acar, 2001:20) üç biçimiyle kadın kavramsallığında açıklama alanı bulmaktadır. Mikro düzeydeki feminist uygulamanın amacı kadınların kişisel güçlerine ulaşabilmeyi; mezo düzeyde kadının çevresi ile ilişkilerine odaklanmayı, makro düzeyde ise feminist bakış algısıyla değişimin politikalar bağlamında sağlanmasını içermektedir (Ashman ve Hull, 1999; akt:Acar, 2001:20).

Türkiye bağlamında feminist sosyal hizmet uygulamaları irdelenecek olursa, kadınların hakları ve sorunlarına dair bilgilendirilme ve bilinçlendirilmeleri odağında geliştirilen, kadınlara karşı her türlü ayrımın temellendirildiği mekanizmaların algılanmasını sağlayıcı nitelikte, geçmiş dönemlerde varlık gösteren toplum merkezlerinde yürütülen Kadının İnsan Hakları Eğitimi Programı (KİHEP) örnek teşkil edecek yapılar arasında bulunmakta; bu program kapsamında kadınlara çeşitli haklar bağlamında eğitimler verilerek kadınların toplumsal cinsiyet konusunda duyarlı bireylere dönüşümünün hedeflendiği; yapılan grup çalışmaları ile sorunların temelini oluşturan toplumdaki yapısal faktörlerin ve baskı mekanizmalarının oluşumu yönünde bilinçlendirmenin sağlandığı söylenebilmektedir (Buz, 2009: 62).

Kadının güçlenmesine dair gelişen düşünce sistemlerinin eşitlik, adalet, iktidar ya da tahakküm gibi kavramlarla iç içe yapı ile geçirgen bir esneklik sağladığı; aynı zamanda bu geçirgen yapının, kadın olgusunun toplumsal yapı içindeki yansımalarının somut etkenlerle sorunsal oluşumuna etkide bulunduğu söylenebilmektedir; çözüm noktasında oluşturulan kavramsal tanımlamaların da en az çözümlerin kendisi kadar çeşitlilik göstermesinin kaçınılmaz olduğu gerçeği gün yüzüne çıkmaktadır.

Feminist perspektifin hakim olduğu analizlerde kişisel ve politik, özel ve kamusal alan birleşmiş bir alanı temsil ederken ve feminizm, sosyal hizmet

uygulamalarındaki sosyal ilişkilerin anlamlandırılmasında işlevsel bir rol oynar duruma gelmiş (Mc Nay, 1992; akt: Buz, 2009:59); kadınların sosyal hizmet içindeki refahlarının birinci derecede ele alınma durumu, kadınların yalnızca anne ya da eş olarak görülmesinin önünde engel oluşturmuş; bu bağlamda feminist sosyal hizmet kadının kendi başına varoluşunun görünürlüğünde söz sahibi olmuştur (Fetherstone, 2001; akt: Buz, 2009:57). İşsizlik, engelli olma, hastalık, ölüm ya da tek ebeveynli aile modelleri içindeki zorlukları içeren durumlarda sosyal güvenlik ve sosyal yardım programlarını içeren sosyal devlet anlayışının yanında feminizm, tüm bunlara ek olarak güvenlik başlığının altındaki maddelere ve refah devleti anlayışının tanımına eğitim, sağlık, çocuk bakımı ve ev işi gibi hizmetlerin de eklenmesi gerektiğini savunmuştur (Orloff, 1996; Akt: Dedeoğlu, 2009: 42). Bu bağlamda feminist sosyal hizmet, özel ve kamusal alan ayrımında ataerkil yapı ile beslenerek eşitsiz yapıyı güçlendiren baskının sonlandırılması için uğraş vermektedir denilebilmektedir (Yiğit, 2015: 12).

Sonuç olarak; feminist sosyal hizmet, uygulama sınırlarını çizerken feminist kuramdan destek alarak güçlendirme temeli ile ataerkil düzeni sona erdirme amacı içinde kadınların içinde buldukları sorunların önlenmesi amacıyla ilişkisel ve sosyal bağlar kuran, bu bağları da eşitlik kavramı üzerinden inşa eden bir çalışma alanı sunmaktadır denilebilmektedir (Buz,2009:60).

2.3. Eşi Cezaevinde Olan Kadınlar

Cezaevi olgusu, toplumsal cinsiyet, ataerkil yapı, eğitim ya da istihdam gibi çeşitli kavramlar yoluyla toplumsal yapıda dezavantajlı gruplar içinde bırakılan kadının, bütünlüğün söz konusu olduğu aile modeli içinde eşin kaybı ile oluşan yeni aile düzeninde bir nevi ikincil bir dezavantaj içermesinin önünü açmaktadır. Kadının dezavantajlı konuma gelişi, bağımsız gerçekleşmeyip belirli etkenlere bağlı olmaktadır. Öyle ki toplumsal yapı, var olduğu koşulların içinde eşi cezaevinde olan bir kadının mağduriyetini kabul etmekteyken; kadının arka planda mağdur olmasına zemin hazırlayan ideoloji ya da kavramsal yapıları da üretmeye devam etmektedir. Sorunun asıl kaynağı toplumun farkındalığındaki aksaklık olarak görüldüğünde eşin cezaevine girişi ile ailedeki ekonomik gelirin ortadan kalkması, kadının eşinin cezaevine girişi öncesinde de geri bırakılmış olması gerçekliğini niteleyememektedir. Bu noktadan hareketle denilebilir ki sosyal refah nasıl ki

yardımseverlik ilişinde dönüşüm göstererek tanım alanını sınırlandırdıysa, konu kadın olgusu üzerinden betimlenmeye çalışıldığında durum yine yardıma muhtaçlık ile kıstas edilmektedir. Ancak bu kıstas kadına dair asıl sorunsalın bilincine varılması ve çözüm geliştirilebilmesi adına yeterli olamamaktadır.

Ailedeki ebeveynlerden birisinin cezaevine girişi, aile yapısını mikro düzeyde etkilemekte ve müdahale sınırlarını mikro odakta çizmektedir (Çepni, 2016:53). Sorunların daha büyük alandaki çözümleri ve arka planda sorunların oluşumuna etki eden faktörler irdelenecek olduğunda ise mikro boyuttan mezo ve makroya geçiş söz konusu olabilmektedir.

Kadın eşinin cezaevine girişi ile ekonomik ya da sosyal, kültürel, toplumsal olarak hemen hemen her alanda sorunlarla yüzleşmekteyken; yaşanan sorunlara parçalı bir yöntem ile bakmak yerine sorunların alt zeminini oluşturarak somut anlamda gün yüzüne çıkaran olguların meydana gelme sürecinden önce (cezaevi sürecinin başlaması gibi) bütünlüklü bir perspektiften görmenin yerinde olacağına inanılmaktadır. Daha geniş bakışı sağlayan perspektif benimsenirse; kadının toplumsal yapıda karşılık bulduğu rollerin değişim ve gelişimi ile sorunları pekiştirerek daha da keskin hale getiren olguların etkisinin hafifleyeceği gerçeğinin görülebilir olduğuna inanılmaktadır. İşte kadın üzerinden geçmişten günümüze toplumsal kurumların aracılığı ile kurgulanan eşitlik ve adaletten uzak yapılanmanın dönüşümünde her alan, kendi payını almakta iken sosyal hizmetin de bu paylardan en büyüğünü üstlendiğine inanılmaktadır.

2.3.1. Suç Olgusu

Tarihsel süreç içinde süreğen bir değişime uğrayan toplumsal yapının, zamanla geçmişteki yapılara eklenerek artan teknoloji, endüstrileşme, göç, nüfus artışı, kentleşme gibi faktörlerin etkisiyle daha da karmaşık hale gelen günümüz koşullarındaki sosyal sistemleri oluşturduğu ve bu gelişimsel döngü içinde ilerleyerek olumlu ya da olumsuz birçok yeni yapıyı beraberinde getirdiği, tüm bu değişimlerin toplumsal sistem içindeki temel yapı taşı olan bireyler ve bireyler arasındaki ilişkileri doğrudan etkilediği, bu etkiye paralel toplumsal olgular zemininin hazırlandığı söylenebilmektedir. Yaşanılan tüm bu değişimlerin dahil olduğu sistem içinde ulaşılan olumlu sonuçların yanı sıra olumsuz birçok

durumun da mevcut hale geldiği, bahsi geçen etkenlerin oluşturduğu etki ile toplumsal yapı içinde sosyal problemlerin baş gösterdiği bilinmektedir. İşte suç olgusu da toplumsal yapı içinde geçmişten günümüze süregelerek sistem içinde var olan, günümüz toplumlarının yapısında ise modernizmin etkisi ile çok yönlü bir etkileşim sergileyerek birçok faktör ile iç içe geçmiş bir yapının ürünü biçiminde görünür olmaktadır.

Tüm toplumların tarihsel gelişim serüveninde varlığını sürdüren suç olgusu, evrensel olmasının yanı sıra toplumdan topluma göstermiş olduğu farklılıklar ile var olmakta; suç unsurunu içinde barındıran davranışların toplumsal yapı ve zaman içinde birçok farklılık gösterdiği söylenebilmektedir (İçli,1993:3). Modern dönem öncesindeki suçların örgütlü olmayıp geniş alana yayılmadığı söylenebilirken; modern dönemde ise bu durumun tam zıddı olarak (Marsh, ve ark., 2006; akt: Açıkgöz, 2015:255); cezaların dinsel kurumlar etkisinde kalma durumunun görünürlüğünü yitirdiği; özgürlük üzerinden kısıtlamayı içererek suçluyu toplumsal yaşamın dışında bırakan ve ıslah edici bir yapı özelliği ile bireyin topluma sağlıklı biçimde döndürülmesini içeren iki türde cezaların oluşturulduğu bilinmektedir (Açıkgöz, 2015:255).

Tarihsel süreç bağlamında suç olgusu ile ilgili açıklamalara bakıldığında Orta Çağ Avrupası'nda doğaüstü güçler arasında ilinti kurulduğu, suçun günah olarak nitelendiği ve toplumdaki güç odaklarının ekonomik, siyasi ya da dini yönden güçlü olan (feodal beyler, soylular, krallar, ruhban sınıfı gibi) yapılarca yürütüldüğü görülmektedir (Soytürk, 2013:3). Bu bağlamda suç olgusunun anlam değişikliği yaşadığı; modern öncesindeki dönemde daha çok dinin etkisinde günah algısı ile tanım bulduğu söylenebilmektedir. Foucault (2006), modern sistemin modernite öncesindeki suç algısında yaşadığı ayırım gibi yeni dönem içinde suça karşı verilen cezaların hukuk sisteminden uzak ve genellikle ruh ve özgürlük alanına girmeden bedene yönelik olduğunu belirtmektedir (akt: Açıkgöz, 2015:254).

Suç, geçmişten günümüze kadar kanun koyucu tarafından belirlenen ve topluma zarar verip tehlikeli olduğu kabul edilmiş tüm davranış, tavır, eylem ya da hareketleri içermektedir. Burada kanun koyucu, suç karşısında cezai yaptırımlarla etkisini göstermekte ve toplumsal yapıdaki suç unsurunu önleme ve cezalandırma işlevini yüklenmektedir (Dönmezer, 1984:61). Suç olarak nitelenen davranışlar,

toplumun geneli tarafından olumlu görülmeyen ve hakkında cezai işlem gerektiren davranışlar olarak da tanımlanmaktadır (Dolu, 2011:33). Yasal düzen odağında yasalarla koruma altına alınmış olan insan yaşamındaki kuralların sekteye uğratılmasını içeren suç olgusu (İçli,1993); toplumda oluşturduğu olumsuz etkiler sonucu toplumsal çözülmenin bir yansıması halinde toplumsal düzen ve huzuru tehdit edici unsur olarak yüzünü göstermektedir (Çakmak, 2015:126). Dönmezer (1994:333), suç olgusunun hak ve çıkarların ihlalini içeren eylemlerin kanun tarafından cezalandırıldığı şartlarda oluştuğunu savunmakta iken; Schmallerger (2002), suçu genellikle Ceza Yasasına uymayan, sosyal düzen içindeki sıkıntıları oluşturan insani bir etkinlik olarak tanımlamaktadır (İçli, 2007:23-24).

Suçlar, suç işleyen faillerin amaçlarına, suç işleme nedenlerine ve toplum tarafından suça karşı gösterilen tepkinin şiddetine göre sınıflandırılabilirken (İçli,1993:7); aynı zamanda buradaki sınıflamanın temelini toplumun ortaya çıkan suç olgularına göstermiş olduğu tepkinin şiddeti de belirlemektedir (Dönmezer, 1984: 68-69). Bu söylemin etkisiyle suçun doğrudan toplumsal etkinin odağında gelişen ve dönüşen bir olgu olduğu gerçeği açığa çıkarken; toplumsal dinamiklerin çözümlenmesi ile suçu oluşturan etmenler konusunda toplumsal bilincin sağlanması ve izlenecek yeni politikaların daha kalıcı olması yönünde olumlu bir etkiden söz etmek mümkün olabilmektedir. Ancak bu düşüncenin yanında suçun, insanlığın varlığından bu yana süregelmesi gerçeği de düşünüldüğünde çözümlerin suç olgusunu tamamıyla ortadan kaldıramayacağı; yalnızca oluşumunu daha aza indirgeyebileceği daha gerçekçi bir düşünce seyri çizmektedir.

Her toplumda var olup bireyleri yönlendirici bir etkiye sahip olan normların sistem içinde önlediği bozulma ve çözülmenin artık önüne geçemediği ve etkisini kaybettiği toplumsal yapılar içindeki suç olgusu daha da görünür olmakta ve bu noktada suç, toplumsal yapılara göre nitelik ve nicelik yönünden farklılık göstermekte, sosyal değişme ile ilişkili bir yapının içinde kendisine yer bulmaktadır. Bu bağlamda suç olgusunun toplumsal düzen içindeki refah ve düzene karşı olma durumu göz önünde bulundurulduğunda; sosyal refah devleti ile suç ve sosyal hizmet arasında ilişkisel bir bağlam kurulmaktadır (İçli, 1993).

Modern sistem içinde bireylerin suç eyleminin içine girmeleri, temelde kişisel fayda ve çıkarın yer aldığı kentsel yapılarda daha fazla görülmektedir (Açıkgöz,

2015:252). Şikago Okulu temsilcileri suçla ilgili ilk sosyolojik çalışmaları oluştururken; suçun ortaya çıkışında kentlerin, doğal alan olarak etkinliğinden bahsetmekte ve suçun sıklıkla, yoksulluğun daha fazla yaşandığı bölgelerde oluştuğunu savunmakta; bu bağlamda da suçun toplumsal olgu niteliği taşıdığı söz konusu olmaktadır (Siegel, 2011; akt: Açıkgöz, 2015:256). Modern dönem içinde suç ve yoksulluğun ilişkisi, yeni yoksulların geçmiş dönemlerdeki gibi sistem için faydalı bir uğraş ile işlevsellik sergilememesi üzerinden kurgulanmamaktadır. Öyle ki yeni dönemde yoksullar dışlanma ve sınıf altı kavramlarıyla anlam bulurken; suç ve şiddete eğilimli olmaları ile eşleşmiş bir yapı biçiminin içine sığdırılmaktadır (Balcı, 2007:16). Suçun kent yaşamında görünür olması, insanlar arasındaki ilişkilerin anonimleşmesi, göç olgusunun beraberinde küçük alanlardaki nüfusun artışına etki etmesi ve bireyler arasındaki birebir ilişkilerin zayıflamasıyla ilişkilendirilebilmektedir (Tekin ve Turan, 2015:586).

Suçun bir olgu olarak, içinde bulunduğu toplum tarafından üretildiği gerçekliği düşünüldüğünde; toplumsal yapının idraki ve çözümler ile suçun da bir kavram olarak daha iyi anlamlandırılabilceği açıktır. Süreç içinde suç, kendisini farklı türlerle tekrar tekrar yenilese de suç sonrası oluşan sistemler ve suçun bireyler ve ailelerine etkisi benzerlik göstermektedir. Bu anlamıyla kent yaşamının suçun oluşumuna etki eden faktörleri içinde barındırdığı yadsınamaz bir gerçeklik sunmaktadır. Bu faktörlerin başında kalabalık nüfusa bağlı kent yaşamındaki bireylerin farklı değer ve kültüre sahip oluşu, kent yapısında var olan işsizlik, eğitimsizlik, ekonomik yoksunluk, fırsat eşitsizliği ve toplumsal dışlanma ile beraber psikolojik sorunlar gelmektedir (Tekin ve Turan, 2015:588). İçerik ve eylem bakımından değişkenlik gösteren suçun çözümlenmesi yerine suça neden olan faktörlerin belirlenmesinin toplumdaki refahı artırıcı yönde daha kalıcı bir çözüm üretmesi de söz konusudur.

2.3.2. Cezaevi Süreci

Cezaevleri, bireylerin özgürlüklerinin kanunlar ve yetkili makamlar tarafından kısıtlanarak bireyleri işledikleri suç sebebi ile hükümlü ya da tutuklu olarak bünyesinde barındıran ve kendine ait kuralları ve yapısı bulunan kurumlardır (İpek, 2010; akt:Yücel, 2016:36). Quinney (2006), hapis sisteminin cezaevinin içi ile dışı arasındaki yaşamları ikiye ayıran, hükümlü ve tutukluları etiketleyerek

aileleri ve sosyal yaşamlarından uzak tutarak mahkumda psikolojik, ekonomik, sosyal olarak çok yönlü sorunları oluşturan bir ceza yöntemi olarak tanımlamaktadır (Soytürk, 2013:24).

Hükümlülük, kanunda suç olarak kabul edilen fiilleri işleyenlerin hürriyetini engelleyen ceza uygulamasının bir sonucudur. İşlemiş olduğu herhangi bir suç nedeniyle hakkındaki mahkumiyet kararı kesinleşen, hürriyeti bağlayıcı bir cezaya çarptırılan ve tutuklanarak cezaevine konan kişiler hükümlü olarak tanımlanmaktadır (Altan, 1980; Koçak ve Altun, 2010:97). Tutuklama ise kanunda, kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren olguların ve bir tutuklama nedeninin bulunmaması halinde şüpheli veya sanık hakkında verilebilecek ceza olmayan ön tedbir olarak açıklanmaktadır (Ceza Muhakemesi Kanunu, 2004: madde 100). Hükümlü ya da tutuklular suçları sebebiyle sosyal yaşamın dışında bir anlamda sosyal baskıya maruz kalarak dezavantajlı grupların içinde değerlendirilirken; hükümlü ya da tutukluların ailelerinin bu süreçte yaşadığı zorluklar da aile bireylerini dezavantajlı gruplar içine almakta; bu noktada sosyal hizmet, hükümlü-tutuklu ya da ailelerinin bu dezavantaj etkilerini en düşük seviyeye getirme konusunda işlev göstermektedir (Soytürk, 2013:26).

Cezaevi süreci, mahkumların ve ailelerinin yaşadığı sorunlar ölçütünde iki temel üzerinde yükselmektedir. Her iki sorunun da kendi iç yapısı içinde birbirlerini etkilediği ve farklı sorunları oluşturduğu söylenebilmektedir. Suçun doğrudan öznesi olan mahkum, cezaevi sürecinde yalnızca işlemiş olduğu suçun karşılığı olarak infazını gerçekleştirir gibi dursa da bütünlüklü bir perspektiften bakıldığında hem mahkum hem de aile ve toplumsal yapının bu infaz sürecinden etkilendiği görülmektedir.

Cezaevi sürecinin hükümlüye ve ailesine olmak üzere iki odak üzerinde gerçekleşen etkisinden söz edilebilmektedir. Cezaevi ortamında hükümlüyü etkileyen birden fazla etkenin olacağı muhakkaktır. Cezaevinin kendi sisteminden kaynaklı sorunların yanı sıra hükümlünün işlemiş olduğu suç sebebi ile aile bireylerinden ayrı kalma, suç olgusunun ağırlığı ve toplumsal alanda oluşan sorunlar da oluşmakta ve süreç içinde bu sorunlar cezaevinin olumsuz koşulları ile daha da güçlenmektedir.

Cezaevi sürecinde mahkumlar; yalnızlık, statü kaybı, medeni haklar ve kimlik duygusu kaybı yaşayabilmekte; mahkumiyet süresi uzadıkça toplumsal alandan izole olma ve gerçeklikten uzaklaşma oluşarak sorunlar bu zeminde yükselebilmektedir (Fox,1985; akt: Önal Dölek, 2004 :37)

Mahkumların yaşadığı bir diğer sorun olan psikolojik sorunlar, cezaevinin fiziksel koşulları içinde bireydeki benlik saygısının hasar görmesi, hükümlünün yaşadığı stres ve içine kapanması gibi biçimlerde var olmaktadır (Önal Dölek, 2004:39).

Mahkumun aile bireyleri ile olan iletişimi, ailenin mahkuma psikolojik ve fizyolojik anlamda sağladığı sosyal destek mekanizmasıdır (İçağasıoğlu Çoban ve Akgün, 2011:67). Bu bağlamda mahkumların cezaevi koşullarında yaşadığı sorunların başında ailelerinden ayrı kalmalarına bağlı olarak oluşan sorunlar yer etmekte ve mahkumların rehabilite süreçlerinde yakınları ile iletişim halinde olmaları, rehabilite sürecine olumlu katkı sağlayabilme bakımından gerekli olmaktadır (Soytürk, 2013:32).

Mahkumların durumu kaynaklara erişememe noktasında değerlendirildiğinde, sağlık sorunları bakımından da çoğu mahkumun dezavantajlı konumda olduğu görülmektedir. Sosyal güvencenin bulunmaması, yoksulluk bağlamında mahkumların sağlık durumuna dair oluşan dezavantaj durumunu besleyen etmenlerken (Marshall vd., 2000; akt: Soytürk, 2013:36); bunun yanı sıra mahkumun cezaevi sürecinde yaşadığı ekonomik yetersizlikler de hem mahkumun hem de ailesinin yaşamını doğrudan etkileyen etmenlerdir.

Cezaevi olgusu ekonomik bağlamda bir değerlendirmeye tabi tutulduğunda; gelir düzeyi düşük mahkumların, gelir düzeyi yüksek mahkumlara göre cezaevinde daha fazla sorun yaşadığı bilinmekte (Akgün, 2012:86); cezaevinde kaldığı süreç içinde ekonomik sorunlar yaşayan hükümlü ya da tutukluların, infaz sürecinden sonra daha önce içinde yaşadığı topluma dönecek olmaları da ikinci bir ekonomik sorunu oluşturmaktadır.

Sosyal hizmetin cezaevi sürecine temsil ettiği alan, adli sosyal hizmet içinde karşılık bulmaktadır. Süreçliliğini arttırarak devam ettiren suç olgusunun insan ile iç içe bir sistemi devam ettirmesi, sosyal hizmet ile adalet mekanizmasını da ortak alanda kesiştirmektedir. Bu bağlamda adli sosyal hizmete dair çerçevenin; suç, suçluluk, mağduriyet, suçluluğun önlenmesi, adalet sistemleri ve bu

sistemlere dahil olan bireyler ile ilişkili bir çalışma sorumluluğunda biçimlendiği söylenebilmektedir (Gönültaş, 2016:2).

Sosyal hizmet, bireyin cezaevinde hükümlü ya da tutuklu olma sürecinde kişiye destek sağlama hedefi güderken aynı zamanda gelecek odağında da hükümlü ya da tutukluyu döneceği toplumun şartları için hazırlamakla yükümlü bulunmakta (Maschi ve ark., 2009; akt: Soytürk, 2013:31); bir yandan hükümlülerin ceza adalet sistemi içinde yaşadığı sorunların çözümünde etkin olma çabası içine girerken; aynı zamanda hükümlülerin dışarıda, sosyal hayata karışan ve bu sosyal hayat içinde mağduriyet yaşayan ailelerinin sorunları için de çözüm üretmektedir (Akgün, 2012:3).

2.3.3. Eşi Cezaevinde Olan Kadınların Yaşadığı Sorunlar

Eşin cezaevine girişi ile yaşam koşullarındaki değişime bağlı olarak sorunlar yaşayan kadınların, kadın olmasından kaynaklı olarak yaşadıkları sorunların daha da derinleştiği söylenebilmektedir. Cezaevi süreci, suç olgusu, hükümlülük ya da tutukluluk, başlı başına toplumsal ve bireysel odakta oluşan sorunların altını çizerken; suçu işleyen hükümlü ya da tutuklu kadar bu sürece olağan biçimde dahil olan hükümlü ya da tutuklunun ailesi ve eşinin de yaşamında bir takım değişimlerin meydana gelişinde etken olduğu söylenebilmektedir. Kadının eşinin cezaevine girişi, toplumsal alanda kadının yaşadığı birçok sorunu arttıran bir unsur olarak görünür olmakta ve dezavantajlı gruplar içinde yer alan kadınların dezavantaj durumunu daha da belirginleştirmektedir.

Eşleri cezaevine giren kadınların yaşadığı sorunlar, sorunların çok yönlülüğü göz önünde bulundurulduğunda farklı biçimlerde sınıflandırılabilenken; tek ebeveynli aile yapılanmasına bağlı sorunlar, ekonomik sorunlar, toplumsal ve psikososyal sorunlar olarak üç temel başlık altında ele alınabilmektedir. Eşin cezaevini deneyimlemeye başladığı ilk andan itibaren aile yapısı da üyelerinden birisinin eksilmesi ile geçici süreliğine de olsa tek ebeveynli aile modeline dönüşmekte ve oluşan tek ebeveynli aile yapısı, sorunların oluşumu için uygun zemin hazırlamaktadır. Eşin cezaevine girişi sonrasında ailede oluşan tek ebeveynli yapılanma, aileler için uzun ya da kısa olarak geçici bir süreci ifade etse dahi, değişen süreç ile sorunların oluşumu olağan, beklendik bir değişimi

beraberinde getirmektedir. Biçim olarak tek ebeveynli aileye dönüşen aile içinde kadının karşı karşıya kaldığı ilk sorun çoğu zaman ekonomik temelli olabilmektedir. Ekonomik sorunun eşin cezaevine girişi ile belirginleşmesi, ekonomik gelir sağlama rolünün ataerkil sistem ile aile içinde erkek rolü olarak biçimlenişine ilintilidir.

Ekonomik temelli sorunlardan sonra bahsi geçecek diğer sorunlar, toplumsal ve psikososyal odakta gelişim sergilemektedir. Toplumsal sorunlar kadının toplumsal alandaki konumlanışı, ataerkil sistemin yansımaları ve erkeğin aile unsurundan çekilmiş olmasına bağlı olarak var olabilmekte iken; psikososyal sorunlar ise kadının, eşinin cezaevine girişi ile yaşadığı sorunların psikolojik ya da fiziksel odakta sağlık sorununa dönüşmesini içermektedir.

2.3.3.1. Tek Ebeveynli Aile Yapılanması

20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren anlam ve form bakımından dönüşüm geçiren aile kavramı özellikle modernizmin getirisi ile birlikte geleneksel biçimini hala sürdürse de modernleşme yolundaki birçok toplum, ebeveyn ve çocuktan oluşan “tek ebeveynli aile” biçimiyle aile olgusu adına çeşitlilik sergilemektedir. Tek ebeveynli aile kavramının oluşumundaki temel etkenler kadının toplumsal yaşamda üretici konuma gelmesi ve feminist hareket içinde beslenen düşüncelerden oluşmaktadır (Acar, 2001:13). Colins Educational Dictionary of Social Work (1995), tek ebeveynli aileyi bir ebeveyn ve çocuklardan oluşan aile yapısı olarak tanımlamaktadır.” (akt: Acar, 2001:17)

Tek ebeveynli aile yapısı boşanmış ya da eşini kaybetmiş aile biçimini ifade ederken; kadın toplumsal yapı içinde kadın olmasından ötürü yaşadığı kavramsallaşmasında aynı zamanda bir dezavantajı da içinde barındırmakta; eşin cezaevine giren kadın çocukları ile birlikte tek ebeveynli aile yapılanmasının içine geçici olarak eklenerek toplumsal alanda var olan dezavantaj durumunun seviyesini daha da derinleştirmektedir. Eşin cezaevine girişi ile kadının yaşamı daha da zorlaşmakta, aile içinde mücadelesini yalnız vermek zorunda kalan kadın, fiziksel, ekonomik, sosyal ve duygusal anlamda yaşadığı zorluklarla yoksunluk belirtilerini daha fazla hissetmeye başlamaktadır (DuBois ve Miley, 2005; akt: Doğan,2018:728).

Tek ebeveynli aile yapılanmasında evdeki ekonomik gelir, çocuğun bakımının sağlanması aile yapısında tek kalan ebeveynin sorumluluğunda kalırken eşi cezaevinde olan kadınların yaşamında oluşan sorunların çözümü ve bu kadınların sorunlarıyla baş etme mekanizmalarının güçlendirilmesi noktasında sosyal hizmet dahil olmakta; bu müdahalenin içeriği gereğince de kadın ve kadının güçlendirilmesi odaklı bir perspektiften, feminist kuram ve kavramlarıyla, güçlendirme kuramı ilintisinde bir çalışma oluşturmasının yararlı olacağına inanılmaktadır (DuBois ve Miley, 2005; akt: Doğan,2018:728). Feminist sosyal hizmet, tek ebeveynli aile yapısını kendi hedeflerini uygulama noktasında temel bir alan olarak görürken; tek ebeveynli aile yapılarında genellikle ebeveynin kadın olması göz önünde bulundurulduğunda, feminist sosyal hizmetin tek ebeveynli aileyi, ihtiyaçların karşılanması konusunda yetersiz olarak gördüğü ve destek mekanizmalarını bu alanda oluşturduğu da söylenebilmektedir (Kissman, 1991; akt: Acar, 2001:20).

Tek ebeveynli aile yapılanmalarında hem ebeveyn için hem de çocuklar için destek mekanizmalarının varlığı önemlidir. Ebeveyn yeterli olsa dahi çocukta diğer ebeveynin yokluğundan kaynaklanan boşluklar oluşabilmekte ve bu boşlukların kapatılabilmesi için farklı ilişkilerin ihtiyacı belirginleşebilmektedir. Çocuk uzun ya da kısa süreli yaşadığı ebeveyn kayıplarında, bir anlamda anne ya da babası ile olan deneyim olanaklarını da kaybetmektedir (Olson, Kieschnik, Bonyord ve Ceballo, 1994; Aktaran: Acar, 2001:21). Arditti, ebeveynin cezaevine girişi ile ailede oluşan yeni mevcut yapının ekolojik yaklaşım ile çözümlenmesi gerekliliğini savunmakta iken (Arditti, 2005; akt: Çepni, 2016:53); tek ebeveynli ailenin geçirdiği kriz durumlarında sosyal hizmet uzmanının müdahalesini bir arada gerçekleştirerek güçlendirme ve sosyal ağ oluşturmayı birlikte yürütme gerekliliğinin söz konusu olduğu söylenmektedir (Acar,2001:24).

Tek ebeveynli ailelerde genellikle kriz durumuyla ilintili olarak ekonomik ve psikolojik yönlü sorunlar yaşanmaktadır. Güçlendirme, bu sorunların çözülüp bireylerin yeniden güç kazanmasında ehemmiyetlidir (Acar, 2001:23). Tek ebeveynli aile modeli, aile içindeki çocuğu etkilediği kadar yalnız kalan ebeveyni de sıkıntılı bir sürecin içine çekmektedir. Yalnız kalan ebeveyn, mevcut rollerine eklenen zoraki rollerle karmaşa yaşayabilmektedir.

2.3.3.2. Ekonomik Sorunlar

Cezaevi süreci, mahkum ailesini dezavantajlı duruma getiren bir olgu olmakta (Condry, 2007; Comfort, 2008; akt: Akgün ve Tezel, 2017:796); eşi cezaevine giren kadınların karşılaştıkları sorunların ilki ekonomik temele dayanmaktadır. Ekonomik temeldeki sorunlar kaynağını ilk odakta toplumsal cinsiyetin oluşturduğu kurgu üzerinden beslemektedirken buradaki ilişki, kadının eşi cezaevine girdikten sonra yaşadığı, aile içinde oluşan ekonomik yoksunluktan ziyade erkek egemen toplum içinde erkeği, “çalışma” üzerinden ekonomik güç statüsünde konumlandırılan yapılaşmış döngü içinde, cezaevi deneyimi başlayan ailelerde, ekonomik gücün karşılığı olan erkeğin kısa ya da uzun süreli üstlendiği rolün aile içindeki boşlukta asılı kalması ve karşılığının doldurulamaması sorunsalıdır.

Ailedeki ekonomik gelirin azalması, damgalanma, sağlık sorunları, tutuklu eşin taleplerinin karşılanamaması, çocukların bakımının sağlanmaması ve yaşam kalitesinde düşüş sebebiyle yaşanan kaygılar ailelerin cezaevi sürecinde yaşadığı deneyimlerin sorun haline gelmiş yansımalarıdır (Gabel ve Johnston, 1995; Grimshaw ve King, 2002; Hennebel ve ark., 2002; akt: Akgün ve Tezel, 2017:787).

Aile içinde cezaevine giren erkek (baba) ile toplumsal zeminde kurgulanan erkek rolünün ekonomik bağlamda oluşturduğu boşluğun doldurulması işlevini, aile içinde anne rolü ile kadın ya da genellikle yine ataerkil sistemin kodlamasıyla babanın yerine geçebilecek nitelikteki erkek çocuk üstlenmektedir. İşte bu noktada daha önceki süreçlerde toplumsal yapı içinde kendisinin çalışma durumunun olumlamasını gerçekleştiremeyen kadın, güçlü kalma durumu içinde bilinç ve kabulleniş noktasında yaşadığı problemlerin yanı sıra gelir sağlama ve ekonomik güç konumunun fiziksel bağlamda toplumsal yapıdaki uygulama karşılığında da sorunlar yaşamaya başlamaktadır.

Aile bireylerinden hükümlü olan kişinin, çalışma durumu, ne iş yaptığı ve sağladığı kazanç, hükümlülük süreci ve sonrasında ailenin bu durumdan nasıl etkileneceğini belirlemektedir. Hükümlü kişinin, düzenli bir işte çalışmaması ya da gelir sağlamaması hükümlülük sonrasında ailedeki ekonomik dengeleri çok

fazla değiştirmemektedir (Önal Dölek, 2004:25). Toplumsal yapı içinde ekonomik gelir sağlama rolünün erkeğe verilmesi sebebiyle erkeğin düzenli gelir sağlamadığı durumlarda bile kadın, çoğu zaman çalışma konusunda geri planda kalmış; daha önce belirtilen eğitim, istihdam, ataerkil düşünce yapısı bu yapının oluşumunda etken olmuştur.

Eşi cezaevine girdikten sonra ekonomik yetersizlikler sebebi ile tek başına mücadele edemeyen ve kendi ailesi ya da eşinin ailesi ile yaşamaya başlayan birçok kadının varlığından söz edilebilmektedir. Eşi cezaevine giren kadın, annelik rolü ile tek ebeveynli aile modeli içinde ekonomik sorunlarla baş edemezken; kendi ailesine eklenilerek geniş aile profili ile ekonomik sorunları çözümlemeye çalışabilmekte; geniş aile yapılanması kadın için ekonomik alanda bir çözüm üretmiş olsa da kadının bireysel alandaki özgürlüğü bağlamında yeni sorunları doğurabilmektedir (Anderson, 1999; akt: Acar, 2001:21).

Eşi cezaevinde olan kadınların ekonomik boyutta yaşadığı bir diğer sorun da; cezaevinde olan eşini ziyaret etmektir. Eşi cezaevinde olan birçok kadın için eşlerini ziyaret, ekonomik açıdan zor olduğundan, telefonlaşma ve mektuplaşma ziyarete göre daha düzenli kullanılan iletişim yöntemlerini oluşurmaktadır (Kolay Çepni, 2016:183).

Cezaevi sürecinde eşi cezaevine giren kadının yaşadığı ekonomik sorunların, sosyal hizmet ve sosyal yardım müdahalesinde öncelik verilerek çözümlemeye çalışıldığı düşünölmektedir. Bu noktada üretilen özömlerin doğrudan soruna yönelik anlık özömler ürettiği, bir taraftan var olan sistemi daha da güçlendirdiği, sorunun düşünsel alandaki varoluşunu ortadan kaldırmaya yeltenmediği uygulama alanı içindeki politikalarda görünür olmaktadır.

Kolay epni (2016:184) eşleri cezaevinde olan kadınlarla ilgili yürötmüş olduğu çalışmasında eşleri cezaevinde olan kadın katılımcıların cezaevi ile ilgili vurguladığı en büyük zorluğun eşlerini ziyaret etmenin mali yükü ve cezaevlerine ulaşımın zorluğu olduğunu belirtmekte; eşin cezaevine girişi ile aile içinde finansal kaynak sağlayıcı rol üstlenen erkeğin aile içinden kopuşu ile kadın için cezaevi sürecinin yeni masraf oluşumu olarak göröldüğünün altını çizmektedir.

2.3.3.3. Toplumsal ve Psikososyal Sorunlar

Eşin cezaevine girişi ile kadın, stres odaklı yaşadığı deneyimler ile psikolojik ve fizyolojik sağlık sorunlarına maruz kalabilmekte hem de eşinin işlediği suç görüngüsünde, toplumsal alanda kadın olarak yalnız kalması ve tek ebeveynli aile içindeki mevcut durumu sebebi ile sorunlarını toplumsal nitelikleriyle deneyimleyebilmektedir. Bu bağlamda kişinin yaşadığı toplumsal sorunlar daha çok damgalanma, dışlanma gibi kavramlar üzerinden gerçekleşirken; bu türlü sorunlar kadının toplumsal alandaki konumu ve güçlenme serüvenine de zarar vermektedir.

Ekolojik yaklaşım ve kavramları, eşi cezaevinde olan kadınların durumu ile ilişkilendirildiğinde; eşi cezaevinde olan kadının ailesi, çevresi ve akrabalık ilişkileri içinde kendisi ve sistem içindeki mevcut işleyişler ile bir arada, etkileşim halinde olduğu söylenebilmekte; eşi cezaevinde olan kadının kurduğu etkileşimin çevresi içinde birey formuyla var olduğu ve çevrenin bu noktada oldukça geniş bir alanı temsil ettiği, eşi cezaevine giren kadının sadece ailesi ve çevresi ile değil aynı zamanda cezaevi, adalet sistemi, hukuki süreçler, ekonomik yapı, politikalar, toplumsal algı ile de iç içe bir etkileşim sergilediği açıkça görülmektedir. Bu bağlamda adaptasyon kavramı, bireydeki çevresel koşullara uyum sağlama biçimi ve kapasitesi olarak doğrudan eşi cezaevinde olan kadınların yaşamlarındaki deneyimlerin karşılığını bulmaktadır (Duyan, 2014:169).

Eşin tutuklanması ya da hüküm giymesini sonucu aile içinde umulmayan travmatik bir durum oluşmakta ve çoğu zaman yaşanan bu travmatik durum aile içindeki bireylerde psikososyal sorunların oluşumuna etken olmaktadır (Akgün ve Tezel, 2017:796). Çocuğun bakımını sağlayan ebeveyn (genellikle anne) ekonomik kaynakların sınırlılığı ve yaşadığı olumsuz psikolojik durumun yanı sıra aile içinde bir destek mekanizmasının bulunmayışıyla ilintili olarak stres yaşayabilmektedir (Acar, 2001:19).

Sosyal hizmet, bireylerin yaşadığı stres, travma ya da ekonomik sorunların aşımında güçlendirme ile destek sağlama işlevini üstlenmektedir. Sosyal destek kavramı, daha çok zorluk karşısında stres yaşayan bireylerin güçlendirilmesi noktasında görünür olmaktadır. Bu bağlamda sosyal destek toplum içindeki kabul edilişi ortaya çıkaran mekanizma olarak işlev görmektedir (Grenblat, 1982; akt:

Acar, 2001:22). Psikososyal destek nitelikli olarak müracaatçıların özgüven kazanımında grup çalışmaları ile etkin olabilmekte; bireysel olarak grup içinde var olan müracaatçılar kendilerini daha kolay ifade edebilmektedir (Zastrow, 2015:629). Bu noktada etkili olan sosyal ağ, sosyal destekten farklı olarak kişinin insanlarla olan bağını ve grup ilişkilerini ifade etmektedir. Sosyal bağlar, insani temel ihtiyaçların çoğunu karşılaması sebebi ile birey için oldukça destekleyici niteliktedir. Birey için sosyal ağın içinde olma, kişide bir gruba ait olma hissini uyandırır ve bu bağlanma bireyin psikolojik uyumunu olumlu etkilemektedir (Öntaş:1998; akt: Acar, 2001:22).

Eşin cezaevine girişi, işlenen suç sebebiyle geride kalan aile bireyleri için zorlayıcı bir ruhsal duygu durumunu oluşturacağı gibi; hükümlü kişinin işlediği suçun türü de geride kalan aile yapısındaki dengenin değişmesine ve aile üyelerinin (kadın ve çocuklar) toplum tarafından tepki görmesine sebep olarak kriz oluşumunu tetikleyebilmektedir (Önal Dölek, 2004:29).

Hükümlülük olayında kişinin cezaevine girişinin aile üyeleri için ilk deneyim olup olmaması da aile içindeki kriz durumunun oluşumunda etkilidir. Daha önce cezaevi olgusunu deneyimleyen aile üyeleri, yaşanan strese ve kriz durumuna aşına iken bu olguyu ilk kez deneyimleyen aile bireyleri kriz durumunun yönetilmesinde ve neler yapılacağına çözümlenmesinde zorluklar yaşayabilmektedir (Önal Dölek, 2004:30). Çepni'nin (2016:180) yürüttüğü çalışmada eş cezaevinde olan kadınlardan oluşan katılımcılar eşlerinin cezaevine girdiği ilk dönemlerde psikolojik olarak olumsuz etkilendiklerini ancak zamanla anne olmaları sebebiyle çocukları için kendilerini toparladıklarını ifade etmişler; çalışmada katılımcıların yaşadığı psikolojik zorluklar; uyku sorunları, ağlama krizleri, depresif ruh hali, sinirlilik ve çevreye zarar verme gibi durumlar olarak açıklanmaktadır. Bu bağlamda eşin cezaevine girişi ile kadının da birincil olarak bu durumdan etkilendiği, bu süreçle ilintili olarak yaşadığı sorunların çeşitlilik gösterdiği açıkça görülmektedir. Lowenstein'in (1984) mahkum eşleri ile yapmış olduğu çalışmasında da; çalışmaya katılan mahkûm eşleri eşlerinin cezaevine girme sürecinden sonra üzüntü, uyku sorunları, yalnızlık ve stres yaşadıklarını ifade etmişlerdir (Kolay Çepni, 2016:180).

Eşin cezaevine girişi ile kadının yaşadığı sorunun toplumsal alandaki bir diğer ayağı da damgalanmadır. Suç teorileri içinde cezaevine giren kişi ile ilintili olarak

etiketleme adı altında sunulan kuramın içeriğinde suç işleyen kişinin toplumsal yapı içinde gücü elinde bulunduran kişilerce dışlandığı ve etiketlendiği, bu etiketlenme sonucu suçlu kişinin suç işleme davranışının daha da pekiştirildiği düşüncesi söz konusuysen (Reid, 1982; Aktaran: İçli, 2007:127); eşi cezaevinde olan kadının yaşadığı damgalanma da yine mevcut toplumsal kodların toplumsal alandan aldığı güç ve farklı birçok odaktan beslenmesi sonucu açığa çıkmaktadır. Cezaevindeki bir kişinin damgalanması, yalnızca bireysel alanda sınırlı kalamamakta; cezaevinde olan kişinin ailesini de doğrudan birincil odakta etkilemektedir. Yine Kolay Çepni'nin çalışmasında (2016:182) çalışmaya katılan kadınların toplumun kendilerini eşleri cezaevinde olduğu için dışladığı ve toplumun kendilerini yaklaşılmaması gereken kişiler olarak gördüğü düşüncesi yer almaktadır. Kadının dışlanması ve toplumsal alanda ayrıma maruz kalması yalnızca eşinin cezaevinde olmasıyla ilintili bir durumu yansıtmamakta; reel perspektiften bakıldığında cezaevi süreci, kadının toplumsal alanda zaten kadın oluşu ve kadınlığın mevcut yapı içindeki tanımlanışı itibariyle yaşadığı ayrımanın derinliğini arttırmaktadır.

3. GEREÇ VE YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Olguyu oluşturan değişkenlerin parçalar halinde olmadan bütünlük oluşturduğu, parçalardan her birini birbiriyle ilişkili biçimde değerlendiren bütüncül yaklaşım temelinde var olan nitel araştırma yöntemi araştırmanın modelini oluşturmaktadır (Yıldırım, 1999:12).

Nitel çalışma, bireylerin yaşam tarzları, öyküleri, davranış örüntüleri ve toplumsal yapı içindeki değişimi anlamaya yönelik bir bilgi üretme sürecini ifade ederken (Strauss ve Corbin, 1990; akt: Özdemir, 2010:325); bireylerin olgulara ne türlü anlam yükledikleri ile de doğrudan ilgilenmektedir (Dey, 1993; akt: Özdemir, 2010:326). Araştırılan konunun, ilgili kişilerin bakış açılarından görülmesini ve bu bakış açısının oluşumunda etken olan sosyal yapının anlaşılmasının sağlanması nitel araştırma yönteminin avantajlarından biridir (Yıldırım ve Şimşek, 2000:19). Bu bilgiler kapsamında çalışma için seçilecek en uygun yöntemin nitel araştırma yöntemi olduğu düşünülmektedir. Çalışmanın konusu ve hedefleri göz önünde bulundurulduğunda; eşi cezaevine giren kadının yaşam mücadelesi ve içinde bulunduğu koşulların analizinin gerçekleştirilmesi, kadının yaşam deneyimlerini aktarması ve destek mekanizmaları konusundaki algılarının ne olduğunun keşfi ile mümkün görünmektedir.

Nitel araştırma yöntemi çok yönlü ve kapsayıcı özelliği sebebi ile genel bir tanımlamayı içermemekte; sınırlar bağlamında bir çerçeve oluşturulduğunda ise gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi bilgi toplama yöntemlerine, algı ve olayların doğal alan ve süreç içinde aktarılarak tanım bulmasına dayanmaktadır (Yıldırım,1999:10).

Araştırmanın modeli nitel araştırma yöntemleri içinde yer alan fenomenolojik desen ve betimsel analizden oluşmaktadır. Ağırlıklı olarak varoluşçu psikoloji içerisinde gelişme gösteren bir yaklaşım olup, insanların çevrelerinde olup biten olayları nasıl değerlendirdiklerini anlamaya çalışan analiz türü olan fenomenolojik görüşme (Wade ve Tavris, 1990; akt: Özdemir, 2010:328-334), katılımcının araştırma konusu ile ilgili olay ya da olayları nasıl algıladığı ve

kavramlaştırdığını, bu bağlamdaki değerlendirmelerini ortaya çıkarmayı amaçlanmaktadır. Fenomenolojik görüşmede araştırmacının kişilerin dış gerçekliğe nasıl anlam yüklediklerini anlamaya çalıştığı söylenebilecek temel odaklardan birisidir (Greasley ve Ashworth, 2007; akt: Özdemir, 2010:328-334). Araştırma modeli olarak belirlenen ikinci yöntem olan betimsel analiz ise çeşitli veri toplama teknikleri ile elde edilmiş verilerin daha önceden belirlenmiş temalara göre özetlenmesi ve yorumlanmasını içeren nitel bir veri analiz türüdür. Bu analiz türünde araştırmacı görüştüğü ya da gözlemlemiş olduğu bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtılabilmek amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verebilmektedir. Bu analiz türünde temel amaç elde edilmiş olan bulguların okuyucuya özetlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde sunulmasıdır. Araştırmacı betimleme yaparken kendi görüşlerini araştırmanın dışında bırakmalı ve yansız bir bakış ile ulaştığı verileri kendi yorumu dışında bir betimleme ile sonuca ulaşmalıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2000:56). Bu bilgiler doğrultusunda; çalışmada eşi cezaevinde olan kadınların yaşadığı sorunlar bağlamında yaşam deneyimlerinin ve bu deneyimlerin yanı sıra sosyal hizmete dair algılarının ne olduğu çözümlenmek istendiğinden çalışma için fenomenolojik analiz uygun görülmüş ve eşi cezaevinde olan kadınların yaşadığı sorunlar ve algılarına dikkat çekmek adına görüşmecilerin söylemlerine birebir yer verilerek betimsel analizin gerekliliği de açığa çıkarılmıştır.

Betimsel analiz dört aşamada gerçekleşmektedir. Birinci aşamada araştırmacı araştırma sorularından, araştırmanın kavramsal çerçevesinden ya da görüşme ve gözlemlerde yer alan boyutlardan hareket ederek veri analizi için bir çerçeve oluşturur. Böylece verilerin hangi temalar altında düzenleneceği ve sunulacağı belirlenmiş olur. Ardından, araştırmacı daha önce oluşturmuş olduğu çerçeveye dayalı olarak verileri okur ve düzenler. Bu süreçte verilerin anlamlı ve mantıklı bir biçimde bir araya getirilmesi önem taşımaktadır. Bu aşamadan sonra araştırmacı düzenlemiş olduğu verileri tanımlar. Bunun için gerekli yerlerde doğrudan alıntılara da başvurmak zorunda kalabilir. Bu sürecin sonunda araştırmacı tanımlamış olduğu bulguları açıklar, ilişkilendirir ve anlamlandırır. Araştırmacı bu aşamada ayrıca yapmış olduğu yorumları daha da güçlendirmek için bulgular arasındaki neden sonuç ilişkilerini açıklar ve ihtiyaç duyulması durumunda farklı olgular arasında karşılaştırma yapar (Şimşek ve Yıldırım, 2000:158-159).

Pozitivist yaklaşımda tümdengelim ilkesi gereğince sebep-sonuç ilişki kurularak belirli bir teori uygulaması hedeflenirken; çalışmanın yöntemi olarak seçilen nitel araştırma yönteminde bu durumun aksine doğruluğu ya da yanlıŐlıđı test edilmeye açık olan hipotez bulunmamakta; yöntem olarak t me varım ilkesi temel oluşturmaktadır. Bu noktada araştırmacıya büyük bir görev düŐmekte; araştırmacı topladığı bilgileri anlamlı bir bütüne çevirirken teori oluşturma çabası sergilemektedir (Glaser ve Strauss, 1967; akt: Yıldıırım, 1999:14).

3.2. Araştırmanın Evren ve  rneklemi

Araştırmanın  rneklemi, eşi cezaevinde olan kadınlardan oluşurken; örneklemin oldukça geniş bir alanı temsil etmesi sebebi ile ulaŐılabilirliđinin arttırılması adına çalışma kapsamında  neklem İstanbul ilinde yaşayan, eşi cezaevinde olan kadınlara olarak belirlenmiŐtir.

Nitel araŐtırmalarda toplanan bilgilerin derinlemesine ve ayrıntılı olması gerekliliği ile çalışmaya katılacak görüşmecilerin sayıca fazla olmasının oluşturduğu g  durum (Yıldıırım, 1999:13) aynı zamanda nitel araştırmaların genelleme kaygısı taŐımaması büyük gruplar yerine nicelik olarak daha az kişilerle çalışma gerçekliğini oluşturmakta (Glesne, 2014; akt: epni, 2016:59); bu bağlamda çalışma dahilinde  neklem seçimi de amaçlı  neklem olarak belirlenmektedir. Nitel araştırmanın temelini oluşturan amaçlı  neklem modelinin amacı, araştırmanın konusunu oluşturan kişi, olay ya da durum hakkında belirli bir amaç doğrultusunda derinlemesine bilgi toplamaktır (Maxwell, 1996; akt:  zdemir, 2010:327).

Çalışmanın  rneklemi, kartopu yöntemi ile kendisine ulaşılan eşi cezaevinde olup İstanbul ilinde yaşayan 15 kadından oluşmaktadır. Çalışmaya uygun olması ve kişilere ulaŐmanın kolaylığı da göz önüne alınarak amaçlı  neklem içinde yer eden yöntem olarak kartopu  neklem modeli benimsenmiştir. Yapılan saha çalışmasında eşi cezaevinde olan kadınlara çoğunun yakınında akraba, komşu ya da arkadaş çevresinde eşi cezaevinde olan başka kadınlara da bulunduğu görülmüş; kartopu  neklem yöntemi ile bu kişilere ulaŐmanın yolu kolaylaŐmıŐtır.

3.3. Veri Toplama Araç ve Teknikleri

Nitel çalışmalarda veri toplama, “temel veri toplama yöntemleri” ve “destekleyici veri toplama yöntemleri” olarak iki biçimde var olmaktadır. Temel veri toplama yöntemleri; katılımcı gözlem, doğal gözlem, belge incelemesi ve derinlemesine görüşme gibi yöntemlerden oluşurken (Marshall ve Rossman, 1995; akt: Özdemir, 2010:327-328); bireysel yaşam hikayeleri, özgeçmiş incelemeleri, tarihsel analizler, film, video ve fotoğraflar, beden dili çözümlenmeleri, anketler, tarama çalışmaları (surveys) ve psikolojik testler destekleyici veri toplama yöntemlerini oluşturmaktadır (Marshall ve Roseman, 1995; akt: Özdemir, 2010:328).

Nitel araştırma kapsamında en yaygın olan bilgi toplama yöntemleri görüşme, gözlem ve yazılı doküman incelemesidir. Çalışma kapsamında veri toplama aracı olarak nitel araştırma yöntemlerinden olan görüşme tekniği ile bilgi toplamanın uygun olacağı düşünülmüştür. Görüşmenin kişilerin tecrübe, duygu, algı ve bakış açılarını yansıtmada en etkili yöntem olması, çalışmanın yöntemi olarak görüşme tekniğinin seçilmesinde etkili olmuştur (Bogdan ve Biklen, 1992; akt: Yıldırım, 1999:10). “Görüşmenin amacı, bireyin iç dünyasına girerek onun perspektifini anlamaktır” (Patton,1987; akt: Şimşek ve Yıldırım, 2000:93). Bu bağlamda eşi cezaevine giren kadınların yaşadığı sorunlar bağlamında mevcut sosyal hizmet algısının açığa çıkarılması da derinlemesine görüşme ile mümkün görülmektedir.

Literatür dahilinde görüşme türü olarak yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşme türleri yer almakta; bu iki tür yönlendirici olan ve yönlendirici olmayan ayrımları ile var olmaktadır. Yapılandırılmış görüşme önceden belirlenen sorulardan oluşan görüşmeyi içerirken; yapılandırılmamış görüşme ise açık uçlu sorulardan oluşmaktadır (Chadwick ve ark., 1984; akt: Şimşek ve Yıldırım, 2000:93). Bireylerin yaşam ve algılarına dair bilgi elde edebilmek adına kendi ifadelerini kullanarak yanıtlayabilecekleri soruların sorulması gerekliliğine (Öktem, 2004:67) inanılarak çalışma kapsamında bireylerin yaşam deneyimlerinin en iyi biçimde analiz edilebilmesi adına yöntem olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmış ve derinlemesine görüşme tekniği yöntem olarak benimsenmiştir.

Görüşme ile düşünce, tutum, deneyim, tepki, yorum ve zihinsel algılar anlaşılmasına çalışılırken; bu çalışma esnasında görüşülen kişinin kendisini rahat hissetmesi, güven duyması, dürüst olmasını sağlayabilme araştırmacının görevleri arasındadır (Şimşek ve Yıldırım, 2000:93). Bu bağlamda derinlemesine görüşme yönteminin uygulama alanında kendi içinde sağladığı olumlu yanları yanında zorlukları da mevcuttur; araştırmacıya yüklenmiş belirli yükümlülükler söz konusudur.

3.4. Veri Toplama Süreci

Görüşme ile elde edilen bilgilerin kaydedilmesinde ses kayıt cihazı kullanımı ya da not alma biçimiyle iki yöntemden söz edilebilmekte; bu iki yöntem kıyaslandığında araştırmacının not almaya dair sorununu ortadan kaldırması bakımından ses kayıt cihazı daha avantajlı olmakta; ses kayıt cihazı sayesinde araştırmacı görüşme esnasında soru sorma, odaklanma ve dinleme işlevini daha iyi biçimde gerçekleştirebilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2000:121). Ses kayıt cihazının belirtilen bu avantajlı yönü, görüşmelerin daha sonra ayrıntılı biçimde analiz edilebilmesi ve not alma yönteminin çalışma için zaman kaybı oluşturacağı göz önünde bulundurularak; çalışma kapsamında yapılan görüşmeler ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Görüşmecilere bilgilendirilmiş onam formu hakkında bilgilendirme yapılırken ses kayıt cihazının kullanımı için de izin istenmiştir. 15 görüşmeci içinden yalnızca bir görüşmeci ses kayıt cihazının kullanılmasını kabul etmemiş; bu görüşmeci ile yapılan görüşme esnasında not alınarak görüşme yazılı olarak kaydedilmiştir.

Görüşmecilere yöneltilen soruların yer aldığı yarı yapılandırılmış görüşme formu araştırmacı tarafından dört başlık altında hazırlanmış ve ekler bölümünde sunulmuştur. Yarı yapılandırılmış görüşme formundaki soruların ilk bölümü demografik bilgileri içeren sorulardan, ikinci bölüm görüşmecilerin evlilik sürecine dair sorulardan oluşurken; üçüncü bölüm görüşmecilerin eşlerinin cezaevi sürecini, dördüncü bölüm ise görüşmecilerin sosyal hizmet algısına dair düşünceleri açığa çıkarabilme adına hazırlanan sorulardan oluşmaktadır.

Yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorulardan yalnızca iki tanesi kapalı uçlu, geri kalan tüm sorular açık uçlu oluşturulmuştur. Kapalı uçlu sorular, görüşmecilerin gelir durumunu nasıl tanımladığı ve yaşanan zorluklarda hangi yapılardan destek isteyeceği ile ilgilidir. Çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme

formu seçilme sebebi, görüşme esnasında görüşmeye eklenecek yeni soruların türeyebilme ihtimalinden kaynaklanmaktadır. Görüşmeler öncesinde ulaşılan iki kişi ile ön görüşme gerçekleştirilmiş ve görüşme formunun farklı bölümlerinde yer alan benzer nitelikte olan tekrara düşen sorular fark edilmiş ve bu türlü sorular tek soru olarak değiştirilmiştir. Görüşmelerin gidişatı doğrultusunda; görüşmenin içeriğine göre görüşme formuna yeni sorular eklenebilmiştir.

Görüşmeler için görüşmecilere kendilerini rahat hissedebilecekleri ev, iş yeri, kafe ortamları önerilmiş; görüşmecilerin isteği doğrultusunda tüm görüşmeler kişilerin evleri veya iş yerlerinde gerçekleştirilmiştir. İki görüşmeci ile kendisine ulaşılmasına aracılık eden görüşmecilerin evinde görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmecilere görüşme yeri olarak kafeler önerilse de görüşmeciler mahremiyet çekincesi ve çocukları sebebi ile kafe ortamında görüşmek istememiştir. Görüşülen kişilerin çoğunluğu görüşmeyi ev ortamında gerçekleştirmek istemiş; kadınların çoğunun küçük yaşta çocuğunun olması, ev ortamındaki görüşmeyi çalışma süreci içinde zaman zaman zorlaştırabilmiş; bazı görüşmelere görüşülen kişilerin çocuklarından kaynaklı ara vermek zorunda kalınabilmiştir.

3.5. Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Nitel veri analizi, gözlem ve görüşme gibi veri toplama yöntem ve teknikleri ile elde edilen verilerin düzenlenerek kategorilere ayrıldığı, temaların oluşturulduğu ve sonuç kısmında tüm bu sürecin rapor haline getirildiği, sosyal gerçekliğin içinde gizlenmiş bilginin dışa vurumunu sağlayabilme amacı taşıyan bir bütünü ifade etmektedir. Araştırmacı, nitel veri analizi sürecinde kendi öznelliğini de çalışmaya katarak tümevarımcı bir yöntem ile toplumsal alanda oluşan sahne görüngüsündeki sosyal gerçekliği yansıtmaktadır (Özdemir, 2010:323).

Miles ve Huberman (1984) nitel veri analizi sürecini verilerin azaltılması, verilerin görsel hale getirilmesi, sonuca ulaşma ve teyit etme olarak üç aşamada açıklamıştır (akt: Özdemir, 2010:329). İlk aşama olan verilerin azaltılmasında alandan görüşme, gözlem ve doküman incelemesi gibi tekniklerle toplanan bilgiler ayıklama, özetleme, dönüştürme gibi yöntemlerle azaltılmakta; ikinci aşamada ise azaltılan bu verilerin görsel bir alanda biçimlendirilmesi gerekmektedir. Miles ve Huberman (1984), ikinci aşamada elde edilen verilerin bütünlüğünün sağlanması bakımından grafik ya da tabloların yapılabileceğini

önermektedir. Son aşama olan sonuca ulaşma ve teyit etme aşaması, çalışmanın başından sonuna kadar geçen süreç içinde elde edilen bilgilerin birleştirilmesi sonucunda bu bilgilerin ne ifade ettiğinin açığa çıkarıldığı alandır (akt: Özdemir, 2010:329). Bu bilgiler doğrultusunda verilerin çözümlenmesi aşamasının çalışmanın sonucuna yaklaştıran bir süreç olduğu söylenebilmekte ve bu süreç içinde nitel çalışma kapsamında değerlendirme yapıldığında ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınan görüşmelerin çalışmanın veri analizi bölümüne temel oluşturduğu söylenebilmektedir. Çalışma kapsamında ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınan görüşmeler ve bir kişi ile ses kayıt cihazı olmadan gerçekleştirilen görüşmeden elde edilen notlar birebir olarak yazıya aktarılmış; bu aktarım doğrultusunda 200 sayfa veri elde edilmiştir. Yazıya aktarılan görüşmelerde tekrar tekrar okuma yöntemi ile azaltmaya gidilmiş ve veriler tema ve kategorilere ayrılmak üzere sınıflandırılmış olarak tekrardan gözden geçirilmiştir. Belirlenen kategori ve temalar başlığında görüşmecilerin sözlü ifadeleri birebir alıntılarla çalışma içinde kategorize edilmiştir.

3.6. Süre ve Olanaklar

Araştırma Mayıs 2018- Haziran 2019 tarihleri arasında gerçekleştirilmiş olup araştırmanın verileri ise 2019 yılı Mart, Nisan ve Mayıs aylarında İstanbul'da gerçekleştirilen görüşmeler doğrultusunda üç aylık süreç içinde toplanmıştır. Araştırmanın tüm maliyetleri araştırmacı tarafından karşılanmıştır.

3.7. Sınırlılıklar

Çalışmanın örnekleme içinde belirlenen İstanbul'da yaşayan ve eşi cezaevinde olan kadınlar arasında ulaşılan 15 kadın, çalışmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Görüşme kapsamında görüşmecilere 18 yaş sınırı konulurken; 18 yaşından büyük olan ve eşi cezaevinde olan kadınların eşlerinin cezaevine girdiği süreçte eşleri ile olan birlikteliklerine devam etme şartı aranmış; eşlerinin cezaevindeki tutukluluk ya da hükümlülük sürecinden sonra ayrılma kararı alan kadınlar da araştırma konusunun içinde tutulmuş; aynı zamanda örneklem dahilinde ulaşılan kişiler de eşlerinin hüküm sürelerinin kesinleşmiş olması ve eşlerinin hüküm süresi belli olmayan kişilerde ise eşlerinin daha önceden cezaevinde hükümlülük deneyiminin bulunması şartı aranmıştır. Görüşmeler, Türkiye Cumhuriyeti uyruklu

vatandaşlarla gerçekleştirilmiş; görüşme yapılan kişilerin birlikteliğinde resmi nikah şartı aranmamıştır.

3.8. Araştırmanın Etik Boyutu

Araştırma dahilinde görüşülen kişiler görüşme öncesinde araştırmanın konusu ve amacı hakkında bilgilendirilmiş; araştırmaya katılımın gönüllük esasına bağlı olduğu belirtilmiş ve kişilerden araştırmaya gönüllü katılım sağlandığına dair gönüllü onam formunu imzalamaları istenmiştir. Kişiler onam formunu kimlikteki gerçek isimleri ile imzalamış ancak görüşmecilere, gerçek isimlerinin çalışmanın hiçbir aşamasında kullanılmayacağı belirtilerek görüşmecilerin mahremiyetlerinin korunabilmesi adına çalışmaya görüşmecilere isim verilmeden her bir katılımcı için “K” kodlaması ile her bir katılımcı numaralandırılarak devam edilmiştir.

Kişisel bilgilerin korunması amacıyla görüşmeciler yalnızca gönüllü onam formunda gerçek isim ve soy isimlerini kullanmış; araştırmanın hiçbir aşamasında kişilerin kimlik bilgileri belirtilmemiştir. Görüşmeler esnasında kullanılacak ses kayıt cihazı hakkında görüşme öncesinde bilgilendirme yapılmış; 15 görüşmeciden yalnızca bir görüşmeci ses kayıt cihazı ile görüşülmesini kabul etmemiştir. Görüşmecilerin ifade ve söylemleri değiştirilmeden birebir alınmış ve bu söylemlerin çarpıcı olanları araştırma içinde kullanılmıştır.

4. BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde eşi cezaevinde olan kadınların deneyimlerinden yararlanarak ve söylemleri temel alınarak eşin cezaevine girişi ile kadınların yaşamlarında değişen olgular ve yaşadıkları zorluklara dair bulgular ele alınacaktır. Bu noktada çalışmanın kadın perspektifinden gerçekleştiği, kadının yaşadığı zorluklarda etkisi olan yapıların ortaya çıkarılma amacı taşıdığı söylenebilmektedir. Çalışma özünde; kadınların eşleri cezaevine girdikten sonra yaşadığı zorlukların ve yaşam deneyimlerinin gölgesinde kadınlarda var olan sosyal hizmet algısının açığa çıkarılmasını hedeflemektedir.

Eşi cezaevinde olan kadınların yaşadığı sorunlar ve faydalanılan hizmetlerin etkisi ile sosyal hizmet algısının oluştuğu kabul edildiğinde; kadınların yaşadığı sorunların ve sosyal hizmet algısının açığa kavuşturulması için sunulacak bulgular dört ana başlık altında toplanmıştır. İlk bölümde eşi cezaevinde olan kadınların ve eşlerinin sosyo-demografik özelliklerine yer verilirken; ikinci bölümde yaşanan sorunlar ve kadınların algısının anlaşılabilmesinde etkili olduğu düşünülen evlilik ve aile ilişkilerine dair bulgular yer almıştır. Üçüncü bölüm, katılımcıların deneyimledikleri cezaevi sürecine dair katılımcıların, eşlerinin cezaevine girişi ile yaşadığı hisler, deneyimlediği zorluklar ve yaşamlarındaki değişimler ile ailede suçla karışma durumunun mevcut olup olmaması gibi bulguları yansıtmaktadır. Son bölüm olan dördüncü bölümde ise katılımcıların destek mekanizmaları ile sosyal hizmet algılarının açığa çıkarılması, katılımcıların sosyal hizmet ve sosyal yardım farkındalığı, faydalanılan hizmetlerin katılımcılar için faydalı ve eksik yönleri üzerinde durulmuştur.

4.1. Sosyo-demografik Bilgilere Dair Bulgular

Katılımcıların yaş, eğitim ve meslek durumlarına dair bulgular Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1: Katılımcıların Yaş, Eğitim ve Meslek Durumlarına Dair Bulgular

Katılımcılar	Yaş	Eğitim Durumu	Meslek
K1	37	Ortaokul Mezunu	Yok

K2	35	Lise Mezunu	Muhasebeci
K3	29	Ortaokul Mezunu	Yok
K4	42	Ortaokul Mezunu	Yok
K5	43	İlkokul Terk	Tekstilci
K6	19	İlkokul 5.sınıf Terk	Yok
K7	20	İlkokul Terk	Yok
K8	37	İlkokul 3.sınıf terk	Yok
K9	33	Okur Yazar Değil	Yok
K10	30	Okur Yazar Değil	Yok
K11	30	Ortaokul Mezunu	Yok
K12	26	Lise-11.sınıf Terk	Yok
K13	22	Ortaokul Mezunu	Yok
K14	30	İlkokul 3.sınıf Terk	Yok
K15	36	Okur Yazar	Yok

Tablo 1'e bakıldığında katılımcıların yaşlarının 19 ile 43 arasında değişim gösterdiği, katılımcıların yaş ortalamasının 31,26 olduğu görülmektedir. Katılımcıların eğitim durumlarına dair bulgular incelendiğinde ise iki katılımcının okur-yazar olmadığı, bir katılımcının okur-yazar olduğu görülürken; okur-yazar olan katılımcının okuma yazmayı cezaevinde hükümlü kaldığı süreçte katıldığı kursta öğrendiği bilgisine ulaşılmıştır. Yalnızca bir katılımcının lise mezunu olduğu, genel anlamda katılımcıların eğitim düzeyinin düşük olduğu dikkat çekmiştir. Beş katılımcı ortaokul mezunu olduğunu belirtirken; beş katılımcının da ilkokulu tamamlayamayıp yarım bırakması dikkat çekicidir. Bir katılımcının da lise eğitimini tamamlayamayıp yarım bıraktığı görülmektedir.

Meslek konusunda ise katılımcıların neredeyse tamamına yakını kendisinin herhangi bir mesleğinin olmadığını belirtmiş; mesleği sorulan tüm katılımcılar

arasından yalnızca iki katılımcı tekstilci ve muhasebeci olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların çoğunluğu herhangi bir mesleği olmadığını belirtse de çoğu katılımcının ev temizliği, satış danışmanlığı, bulaşıkçılık, kasiyerlik gibi işlerde geçmişte ya da şu an da çalıştığı bilgisi elde edilmiştir.

Katılımcılardan bazıları eğitime devam edememelerinin sebebini şu şekilde ifade etmektedir:

“Bizim ailelerde kız çocuğuna pek değer verilmez, biz kardeşler arasında yedi kız kardeştik, erkek kardeşlerim, abilerimde var. Çok geldik herhalde diyorum bazen ailemize. Köy yerinde büyüdüm ben (Ağrı), ailemiz okutmadı işte. Çok isterdim okumak etmek ama hala da istiyorum. Dışardan okumak istiyorum.” (K9, 33 yaş)

“Ekonomik yokluklar vardı abla. Anca o kadar okuyabildik işte. Bir taraftan da çekçeğe kağıt toplamaya giderdik biz kardeşlerimle. Önce babamız anamızın yanında giderdik sonra biraz büyüyünce haydi eline verirler çekçeği doğru kağıda, çöpe. Anca bu kadar okuduk işte.” (K7, 20 yaş)

“Pek okuyamadık biz abla, ben gene iyi okudum gerçi kardeşlerimin arasında. Biz Romanız ya, bizi bir farklı görürlerdi okulda da. Pek sevmezdik ondan biz de okulu. Annelerde zorlamazdı gitmek istemeyince.” (K6,19 yaş)

“Ben 15 yaşında evlendim zaten abla, hatta daha da erken olabilir. Tabi daha erken evlendim. Büyük çocuğumla aramda on beş yaş var. Çocuktuk be abla. Okumak filan yok yani. Aile de destek olmayınca olmuyor işte.” (K10, 30 yaş)

Katılımcıların ifadeleri doğrultusunda; ailede kardeş sayısının fazla olması, kız çocuklarının değersiz görülmesi, erken yaşta gerçekleştirilen evlilikler, ailelerin çocukları çalıştırması gibi sebepler katılımcıların eğitime devam etmesine engel olan sebepler arasında görülmektedir.

Katılımcıların eşlerinin işlediği suç türü, toplam ceza süresi, ne kadar zamandır cezaevinde olduğu ve bulunduğu cezaevinin hangi şehirde olduğu Tablo 2’de verilmektedir.

Tablo 2: Katılımcıların Eşlerinin İşlediği Suç Türü, Toplam Ceza Süresi, Ne Kadar Zamandır Cezaevinde Olduğu ve Bulunduğu Cezaevinin Hangi Şehirde Olduğuna Dair Bulgular

Katılımcılar	Eşinin İşlediği Suç Türü	Eşinin Toplam Ceza Süresi	Eşinin Ne Zamandır Cezaevinde Olduğu	Cezaevinin Bulunduğu Şehir
K1	Adam Öldürmeye Yardım ve Yataklık	6,5 Yıl	5 Yıl	Çanakkale
K2	Gasp ve Adam Yaralama	8 Yıl	3 Yıl	Silivri
K3	Madde Kullanımı	11 Ay	4 Ay	İstanbul/Maltepe
K4	Cinayete Azmettirme	43 Yıl	13Yıl	Silivri
K5	Cinayet	21 Yıl	10 Yıl	İstanbul/Maltepe
K6	Hırsızlık-Cinsel İstismar	2 Yıl 2 Ay	6 Ay	İstanbul/Maltepe
K7	Hırsızlık	Henüz Belli Değil	2 Ay	İstanbul/Maltepe
K8	Yağmalama	20 Yıl (14 Yıla düşürülmüş)	11 Yıl	İstanbul/Maltepe
K9	Sahtecilik	Henüz Belli Değil	7 Ay	İstanbul/Maltepe
K10	Madde Kullanımı	1 Yıl 6 Ay	8 Ay	Muğla/Dalaman
K11	Madde Kullanımı ve Silah Bulundurma	Henüz Belli Değil	5 Ay	İstanbul/Maltepe
K12	Uyuşturucu	18 Yıl	3 Yıl	İstanbul/Maltepe

	Madde Ticareti			
K13	Uyuşturucu Madde Ticareti	Görüşmeci Eşiyle Görüşmediği İçin Bilmiyor	2,5 Yıl	İstanbul/Maltepe
K14	Cinayet	18 Yıl	1,5 Yıl	İstanbul/Maltepe
K15	Evrakta Sahtecilik	5 Yıl 5 Ay	4 Ay	İstanbul/Maltepe

Tablo 2'ye bakıldığında beş katılımcının eşinin uyuşturucu ile ilgili suçlardan, bir katılımcının eşinin adam öldürmeye yardım ve yataklık suçundan, bir katılımcının eşinin gasp ve adam yaralama suçundan, iki katılımcının eşinin cinayet suçundan, bir katılımcının eşinin ise cinayete azmettirme suçundan, iki katılımcının eşinin hırsızlıktan, bir katılımcının eşinin yağmalama suçundan, iki katılımcının eşinin sahtecilik suçundan cezaevinde olduğu, hırsızlık suçundan cezaevinde olan bir katılımcının eşinin aynı zamanda cinsel istismar suçu da işlediği görülmektedir.

Katılımcıların eşlerinin hüküm sürelerinin 11 ay ile 43 yıl arasında değişim gösterdiği, üç katılımcının eşinin ise henüz hüküm süresinin belirlenmediği görülürken; bir katılımcının ise eşiyle görüşmemesi sebebiyle katılımcının gayri resmi birlikteliğini sonlandırdığı kişinin hüküm süresine ulaşamamıştır.

Katılımcıların cezaevinde olma süreleri, 2 ay ile 13 yıl arasında değişim göstermektedir. Katılımcıların eşlerinden yalnızca dört kişinin yaşadıkları ilden ayrı bir ildeki cezaevinde olduğu, 11 katılımcının eşinin ise İstanbul ilinde Maltepe ilçesinde olduğu görülmektedir.

Madde kullanımı sebebi ile eşi cezaevinde olan katılımcıların çoğunun eşinin arkadaş çevresinden rahatsız olduğu ve buldukları çevreden taşınarak eşinin arkadaş çevresinden uzaklaşmasını istemesi, katılımcıların çözüm olarak sunduğu öneri bağlamında önemli bir bulgudur.

Tablo 3'te katılımcıların evlenme yaşına dair bulgulara yer verilmektedir.

Tablo 3: Katılımcıların Evlenme Yaşına Dair Bulgular

Katılımcılar	Evlenme Yaşları
K1	21
K2	21
K3	18
K4	18
K5	27
K6	14
K7	15
K8	18
K9	22
K10	14
K11	18
K12	21
K13	14
K14	15
K15	18
Toplam:15	

Tablo 3’te katılımcıların ilk evlenme yaşlarına bakıldığında 15 katılımcının ilk evlenme yaşı ortalamasının 18,4 olduğu tespit edilmiştir. 15 katılımcı arasında çocuk yaşta evlenen beş katılımcının olduğu görülürken; bu sayının katılımcıların toplam sayısı göz önünde bulundurulduğunda hiç de az oranda olmadığı söylenebilmektedir. 18 yaş altı evlilik gerçekleştiren beş katılımcı arasından iki katılımcının (K6 ve K13) eşleri ile olan birliktelikten vazgeçtikten sonra eşleri tarafından cinsel birlikteliğe zorlanması ve bu katılımcıların da ilk süreçte aileleri sebebiyle eşleri ile olan birlikteliğe devam etmek zorunda kalması dikkat çekicidir.

“Başka hiç kimse bilmiyordu konuştuğumuzu ettiğimizi. Sonradan ben istemedim onu. Vazgeçtim. Vazgeçince o da beni kaçırmak istedi. O zaman 14 yaşındaydım, eşim 24 yaşındaydı. Kaçırıldı beni. Ondan sonra kızım hamile kaldım, ben aldırma istedim o da aldırma istedi. Ama sonra eşim vazgeçti aldırma fikrinden, ceza yatacağımı bilsem de aldırmanı istemiyorum dedi. Aileler bilmiyordu bu birlikteliği. İlk üç aya kadar ailem anlamadı hamile olduğumu, belli olmuyordu çünkü. Sonra babam öğrenince polise gidip şikayetçi oldu, eşim de kaçalım

gidelim dedi. Kaçtık ama polis buldu bizi. Ben babama şikayetini geri çek dedim ama o süreçte eşim yargılandı, davası görüldü. Ben bir süre çocuk sığınma da kaldım, babam beni kabul etmediği için.” (K13, 22 yaş)

Tablo 4’te katılımcıların evlilik biçimlerine dair bulgular yer almaktadır.

Tablo 4: Katılımcıların Evlilik Biçimlerine Dair Bulgular

Evlenme Biçimi	Katılımcı Sayısı
Resmi Birliktelik	12
Gayrı Resmi Birliktelik	3
Toplam	15

Tablo 4’e bakıldığında 12 katılımcının eşiyle resmi nikah birlikteliği ile evli olduğu, üç katılımcının ise eşiyle resmi nikah olmaksızın gayrı resmi birliktelik yaşadığı görülmektedir.

Birbirleri ile biyolojik kardeş olan iki katılımcı K6 ile K7 resmi nikahlarının olmaması, dikkat çekici olmakla birlikte, resmi nikah olgusunun kültürel boyutunu da düşündürmektedir. Resmi nikahı olmayan katılımcılardan K7, resmi nikahlı olmama sebebini yaşı kimlikte küçük yazılan eşinin reşit olmaması gerekçesi ile açıklamaktadır. Resmi nikahı bulunmayan bir başka katılımcı K13 ise 14 yaşında eşiyle tanıştığını ve bir süre eşiyle görüştüğünden sonra görüşmekten vazgeçtiğini, sonra eşinin kendisini kaçırdığını belirtmiş ve resmi nikah yapmak istememe gerekçesini şu ifadelerle açıklamaktadır:

“Resmi nikah o istedi ama ben istemedim. Çünkü güvenilir hiçbir yanı yoktu, çocuklukta olmuştu. Tek çocukla kalmak ayrı iki çocukla kalmak ayrı. İki çocuğum olsaydı ondan o zaman ayrılmam daha da zor olurdu belki.” (K13,22 yaş)

Katılımcının ifadeleri doğrultusunda; resmi nikahın katılımcıların algısında bağlayıcı bir unsur olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 5’te katılımcıların eşleri ile olan birliktelik durumlarına dair bulgulara yer verilmektedir.

Tablo 5: Katılımcıların Eşleri İle Olan Birliktelik Durumlarına Dair Bulgular

Birliktelik Durumu	Katılımcı Sayısı
Birlikteliğe Devam Eden	12
Birlikteliğe Devam Etmeyen	3
Toplam	15

Tablo 5'e göre, 12 katılımcının eşleriyle birlikteliğe devam ettiği, üç katılımcının çeşitli sebeplerle eşleriyle görüşmediği ve birlikteliğe devam etmediği bilgisine ulaşılmıştır.

Katılımcılardan birlikteliğine devam etmeyen K2'nin eşiyle aralarında resmi nikah bulunduğu ve eşi cezaevine girdikten sonra aralarındaki anlaşmazlık sebebi ile resmi boşanmalarının gerçekleştiği bilgisine ulaşılmıştır. Eşinin cezaevinde olduğu süreç içinde ailesiyle birlikte yaşayan, eşi tarafından cinsel istismara uğrayan ve eşiyle aralarında resmi nikah bulunmayan katılımcı K6 ise eşi cezaevinden çıktıktan sonra da birlikteliğe devam etmeyeceğini, ailesi ile birlikte yaşamaya devam edeceğini şu ifadelerle belirtmiştir:

“Cezaevinden çıksa da burada yaşayacağım gitmem ki. Gitmem bir daha annemi babamı bırakıp. Gidemem ben. Anne bir tanedir. Afedersin koca her yerde. Kocayı her yerde bulursun kendine, anneyi bulamazsın bir daha.” (K6,19 yaş)

Daha önceki ifadelerinde eşine güvenmediğini belirten katılımcı K13 eşiyle görüşmeme sebebini şu şekilde ifade etmiştir:

“Bir buçuk sene oldu. Hiç görüşmüyorum en son ilk girdiği zamanlar gittim. Öğrendim ki bir başkasıyla yakalanmış, kız arkadaşı varmış. Yani aldatmış beni. Ben onunla aynı evde yaşarken o da başkaları ile konuşuyormuş. Bunları öğrendikten sonra iyice vazgeçtim.” (K13,22 yaş)

Tablo 6'da katılımcıların kaç kez evlendiklerine dair bulgulara yer verilmektedir.

Tablo 6: Katılımcıların Evlilik Sayılarına Dair Bulgular

Evlilik Sayısı	Katılımcı Sayısı
Bir Evlilik Gerçekleştiren	13
İki Evlilik Gerçekleştiren	2
Toplam	15

Tablo 6'ya bakıldığında 13 katılımcının bir kez evlilik gerçekleştirdiği, iki katılımcının ise iki kez evlilik gerçekleştirdiği görülmüştür. İki evlilik gerçekleştiren katılımcılardan K14, ilk eşiyle resmi nikah birlikteliği olmadan ailesinin onayı ile evlendiğini, ikinci eşiyle ise ailesinin zoru ile evlendiğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Şöyle söyleyeyim eski eşimden çok sopa yedim. Hamileyken bile sopa yemiş bir insanım. Nikahım yoktu söylenirdim, nikah yap derdim. Ailemin desteği de yok bana ilk eşimden dolayı. İkisine de kaçmamışım sonuçta. İlk evliliğimde gelinliğimle çıktım ben. Yine bana sahip çıkmadılar. Bu eşimle de evlenmiyordum. İlk eşimden dolayı zorla verdiler beni. Şimdi eşime, zorla verdiler beni sana diyorum, beni istemezsen kapıya at ama çocuk isteme benden diyorum. Tabi bana yine kapıyı göstermedi, yine sahip çıktı bana. Ama ilk eşimden olan çocuklarıma sahip çıkmadı, kapıya attı. Ne fayda bana.” (K14, 30 yaş)

K14 ile yapılan görüşme doğrultusunda; ilk eşinden ayrılması üzerine ailesiyle birlikte yaşayan katılımcının ailesinden şiddet gördüğü, ailesiyle yaşarken çalıştığı ve çocuklarının bakımını annesinin sağladığı ancak kazancına ailesi tarafından el konulduğu bilgisine ulaşılrken; toplumsal yapı içinde kadının evlilik yolu ile erkeğin tahakkümüne girerek erkekten şiddet görebildiği gibi aile kurumu aracılığıyla ebeveynlik ilişkileri üzerinden de şiddet görebildiği söylenebilmektedir. Bu noktada evlilik ya da aile kurumunun şiddet unsuru olduğu söylenememektedir; bu kavramlar yalnızca kadının durduğu yerin anlaşılması konusunda yol gösterici olabilmektedir.

Tablo 7’de katılımcıların çocuk sayılarına dair bulgulara yer verilmektedir.

Tablo 7: Katılımcıların Çocuk Sayılarına Dair Bulgular

Çocuk Sayısı	Katılımcı Sayısı
1 Çocuğu Olan	1
2 Çocuğu Olan	8
3 Çocuğu Olan	1
4 Çocuk ve Üzeri	5
Toplam	15

Tablo 7’ye bakıldığında en fazla katılımcının iki çocuklu olduğu, sırayı dört ve daha fazla çocuğa sahip katılımcıların takip ettiği görülmektedir. Bir çocuğu olan bir katılımcı olduğu, iki çocuğu olan sekiz katılımcının olduğu, üç çocuğu olan bir katılımcının bulunduğu, dört ve üzerinde çocuk sahibi olan beş katılımcının olduğu tespit edilmiştir. Katılımcılar arasında çocuğu bulunmayan kişi bulunmamaktadır. Araştırma kapsamında katılımcılar için çocuk sahibi olma sınırı konulmamış ancak kartopu örnekleme ile kendisine ulaşılan 15 katılımcının da çocuk sahibi olduğu görülmüştür.

Tablo 8’de katılımcıların çocuklarının yaşları ve cinsiyetlerine dair bulgulara yer verilmektedir.

Tablo 8: Katılımcıların Çocuklarının Yaşları ve Cinsiyetlerine Dair Bulgular

Katılımcı	Çocuk Sayısı	Çocuklarının Yaş ve Cinsiyetleri				
K1	3	15 Yaş, E	9 Yaş, K	4 Yaş, K		
K2	2	13 Yaş, K	7 Yaş, K			
K3	2	11 Yaş, E	10 Yaş, K			
K4	2	23 Yaş, K	17 Yaş, E			
K5	2	12 Yaş, E	11 Yaş, K			
K6	2	3 Yaş, K	2 Yaş, E			
K7	2	4 Yaş, E	2 Yaş, K			
K8	5	18 Yaş, E	16 Yaş, E	15 Yaş, K	14 Yaş, K	3 Yaş, K
K9	2	11 Yaş, K	10 Yaş, K			
K10	5	15 Yaş, E	13 Yaş, E	8 Yaş, K	6 Yaş, K	2 Yaş, K
K11	4	12 Yaş, E	5 Yaş, K	4 Yaş, K	2 Aylık, E	
K12	2	4 Yaş, K	3 Yaş, K			
K13	1	5 Yaş, K				
K14	4	14 Yaş, E	12 Yaş, E	6 Yaş, K	3 Yaş, E	

K15	5	17 Yaş, E	16 Yaş, E	14 Yaş, K	13 Yaş, K	1 Yaş, E
Toplam: 15	43					

Tablo 8'e bakıldığında katılımcıların toplamdaki çocuk sayılarının 43 olduğu, katılımcıların çocuklarının yaşlarının iki aylık ve 23 yaş aralığında değiştiği görülmektedir. 10 katılımcının okul öncesi çağda bakıma muhtaç olan en az bir çocuğunun olduğu da dikkat çekmektedir. Tablo içinde katılımcıların çocuklarının cinsiyetleri erkek çocuk için "E" harfiyle, kız çocuk "K" harfi ile belirtilmiştir.

Tablo 9'da katılımcıların çocuklarının eğitim durumlarına dair bulgulara yer verilmektedir.

Tablo 9: Katılımcıların Çocuklarının Eğitim Durumlarına Dair Bulgular

Çocukların Eğitim Durumu	Çocuk Sayısı
Eğitim Çağında Olmayan	16
İlköğretime Devam Eden	19
Liseye Devam Eden	4
Liseyi Yarım Bırakan	2
Lise Mezunu	1
Üniversiteye Devam Eden	1
Toplam	43

Tablo 9'a bakıldığında katılımcıların çocuklarının çoğunluğunun henüz eğitim çağında olmadığı ve eğitime devam eden çocukların çoğunluğunun da ilkokul öğrencisi olduğu görülmektedir. Tablodaki veriler doğrultusunda; katılımcıların 43 çocuğu arasından 16 çocuğun eğitim çağında olmadığı, 19 çocuğun ilköğretim öğrencisi olduğu, dört çocuğun lise eğitimine devam ettiği, iki çocuğun lise eğitimini yarım bırakarak eğitime devam etmediği, bir çocuğun lise mezunu olduğu, bir çocuğun ise üniversite eğitimine devam ettiği görülmektedir.

Katılımcıların çocuklarının ilkokul öğrencisi ve eğitim öncesi dönemde olması, katılımcıların çalışma yaşamına dahil olamamasına bir gerekçe oluşturmaktadır. Aynı zamanda tabloda iki katılımcının çocuklarının lise eğitimine devam etmesi gerekirken eğitimini yarım bıraktığı ve çalışmaya başladığı bilgisine de

ulaşmıştır. Katılımcılardan K8, çocuğunun lise eğitimini yarım bırakma sebebini şu cümleler ile açıklamaktadır:

“Benim ortanca oğlum okulu bıraktı mesela. Okulunda arkadaşları babası cezaevinde diye bir şeyler söylemiş, oğlumda geçen dönem okulu bıraktı. Bir daha da okula gitmek istemedi bu yüzden. Ağrına gitmiş herhalde babası hakkında konuşulanlar. Şimdi berberin yanında çıraklık yapıyor. Daha da okula gönderemiyorum. (K8,37 yaş)

Tablo 10’da katılımcıların kimlerle birlikte yaşadığına dair bulgulara yer verilmektedir.

Tablo 10: Katılımcıların Kimlerle Birlikte Yaşadığına Dair Bulgular

Katılımcıların Birlikte Yaşadığı Kişiler	Katılımcı Sayısı
Çocuklarıyla Birlikte Yaşayanlar	12
Çocukları ile Birlikte Kendi Ailelerinin Yanında Yaşayanlar	3
Toplam	15

Tablo 10’a bakıldığında çoğunluğun çocuklarıyla beraber yaşadığı görülmektedir. Üç katılımcının çocuklarıyla birlikte ailesinin yanında yaşaması göz önünde bulundurulduğunda; katılımcılar arasında eşlerinin aileleri ile birlikte yaşayan kişilerin olmaması dikkat çekicidir.

Katılımcı K1’in anne ve babasının vefat ettiği, kayınvalidesi ve kayınpederinin yanında başka bir gelin olması sebebi ile eşi cezaevine girdikten sonra katılımcının yaklaşık iki buçuk yıl kadar görüncesi ve eltisi ile birlikte kaldığı ancak aldığı desteklerden bir süre sonra çocuklarıyla ayrı bir eve çıktığı bilgisine ulaşılmıştır.

Eşleri cezaevine girdikten sonra çocuklarıyla birlikte ailesinin yanında yaşamaya başlayan katılımcılardan K6 ve K7 birbirleri ile biyolojik kardeşlerdir. K7, eşi cezaevine girmeden önce kendisinin eşi ve çocuklarıyla birlikte barakada kaldığını, eşinin cezaevine girişi sonrasında eşi olmadığı için orada kalmak istemediğini ifade ederken; yapılan görüşme doğrultusunda K6’nın, eşi cezaevine girmeden önce kayınvalidesinin kendisini istememesi sebebi ile eşiyile birlikte çadırda yaşadığı bilgisine ulaşılmıştır.

Tablo 11’de katılımcıların yaşadığı konut durumunun kime ait olduğuna dair bulgular yer almaktadır.

Tablo 11: Katılımcıların Yaşadığı Konut Durumunun Kime Ait Olduğuna Dair Bulgular

Konutun Kime Ait Olduğu	Katılımcı Sayısı
Kiralık	11
Katılımcının Kendi Ailesine Ait	2
Katılımcının Eşinin Ailesine Ait	2
Toplam	15

Tablo 11’e bakıldığında; katılımcıların yaşadığı konutların hiçbirinin katılımcıların kendisine ya da eşlerine ait olmadığı, çoğu katılımcının yaşadığı konuta kira bedeli ödemediği görülmektedir. Katılımcılardan K4 ile K3’ün, eşlerinin aileleri ile birlikte yaşamamalarına rağmen çocuklarıyla beraber eşlerinin ailelerine ait konutta kira bedeli ödemediği bilgisi elde edilmiştir. Ailesine ait konutta yaşayan K2 ise anne ve babasının vefatı sebebiyle çocuklarıyla birlikte ailesine ait konutta kira bedeli ödemediği öğrenilmiştir.

Eşin cezaevine girişi ile ortaya çıkan en büyük sorunlardan birisi de konut durumudur. Yaşanılan konutun kira olduğu durumlarda çocukların ihtiyaçlarının karşılanmasından önce konutta yaşamaya devam edebilmek için düzenli kira bedeli ödeme zorunluluğu kadınları ekonomik anlamda zora sokan ve yaşanan sıkıntıları arttıran bir unsur olarak var olmaktadır.

Katılımcıların çoğunun yaşadıkları konutta kiracı olmaları göz önünde bulundurulduğunda; eşlerinin cezaevine girmesi ile ekonomik zorluklar yaşamaya başlayan katılımcıların her ay düzenli ödenmesi gereken kira bedelinin varlığı ile yaşadıkları zorluğun daha da arttığı, kira ödemesi için düzenli bir gelire ihtiyaç duyulduğu söylenebilmektedir.

“Kiradaydım eşim cezaevine girdikten sonra ev sahibi hemen boşaltın evi dedi. Kiramın günü geliyordu boşaltın dedi bende boşalttım. Eşim cezaevine girdiği ilk zamanlar biraz annemde biraz ablamda kalıyordum. Ordan oraya göçebe gibi. Şuan tamamen annemdeyim. Ablamlara gitmek istemiyorum. Ben orda kalırken eşi geç geliyordu eve benim yüzüme. Sonra tartışmalar çıkıyordu. Eniştem benim

için o rahat etsin, bebeğini rahat emzirsin diye gelmiyorum diyordu ablama. O zaman da sıkıntı çıkıyor, zaten ablamın evi bir oda bir salon. O yüzden gitmek istemiyorum.” (K11, 30 yaş)

Katılımcı K11’in, ekonomik yetersizlik sebebi ile eşiyile yaşadığı konutun kirasını ödeyemediği ve gidecek yeri olmadığı için annesi ve ablasının yanında kaldığı ancak yaşamındaki bu düzensizlikten memnun olmadığı görülmektedir.

Tablo 12’de katılımcıların çalışma deneyimlerine dair bulgulara yer verilmektedir.

Tablo 12: Katılımcıların Çalışma Deneyimlerine Dair Bulgular

Çalışma Deneyimi	Katılımcı Sayısı
Çalışma Deneyimi Olanlar	13
Çalışma Deneyimi Olmayanlar	2
Toplam	15

Tablo 12’ye bakıldığında katılımcıların çoğunluğunun daha önce bir çalışma deneyiminin bulunduğu görülmektedir. Çalışma deneyimi olan katılımcıların tekstilde, mağazada ya da restoranda çalıştığı; garsonluk, açılış, satış danışmanlığı, bulaşıkçılık, hurdacılık, çiçekçilik gibi deneyimlerinin olduğu, iki katılımcının ise ev içi boncuk, taş işleme gibi ev içi gelir getiren işlerde çalıştığı bilgisi edinilmiştir. Yaşamında hiç çalışma deneyimi olmayan katılımcılardan K1, eşi cezaevine girmeden önceki sürece kadar çalışma deneyiminin olmadığını ancak eşi cezaevine girdikten sonra çalışmayı düşündüğünü, kendisinin epilepsi hastası olması ve küçük yaştaki kızının bakımını sağlaması sebebi ile çalışmadığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Küçük kızım, tabi ki onun varlığı benim için çok değerli ama olmasaydı, bir de rahatsızlığım olmasaydı giderdim işe çalışırdım. Yani elimden geleni yapardım. Her ne iş olursa olsun yapardım. Şu an çocuklar çok ufak bir de bakacak kimsem de yok. İki tane kız çocuğu kime bırakacağım? Kime emanet edeyim? Bir olur iki olur üç olur. Tamam parayı verirsin her yerde çocuk bakılır ama o parayı da ben vereceğime çocuklarımı ben bakarım daha iyi. Gözüm arkada kalmaz. Eşim cezaevinde olduğu için bir de onlar bana şimdi emanet gibi.” (K1,37 yaş)

Katılımcı K1, eşinin cezaevinde olması sebebiyle çocuklarını eşinden kendisine kalan bir emanet gibi gördüğünü belirterek eşinin cezaevi durumunu nasıl

içselleştirdiği konusunda ipucu vermektedir. Aynı zamanda daha önce hiç çalışma deneyimi olmayan katılımcı çocuklarının bakıcı tarafından bakılmasını uygun görmemektedir. Bu bağlamda geçmişten günümüze kadar getirilen yaşam pratikleri de katılımcıların yaşamlarında yeniliklere açık olup olmama durumunu etkilemektedir.

Çalışma deneyimi olmayan 19 yaşındaki katılımcı K6, çalışma durumuna dair şunları ifade etmiştir:

“Eşim çalışmıyordu, bütün gün arabada oturuyordu. Eşimin zoruyla ışıklarda dileniyordum çocuğumla. Kim istemez bir işim olsun. Tekstil, bulaşıkçı falan, temizlik, her iş geliyor mesela elimden garsonluk filan. Ama çocuklarım engel oluyor çalışmama. Birini anneme bırakırım ama küçük olan epilepsi hastası bırakamıyorum.” (K6,19 yaş)

Katılımcılar ile yapılan görüşmelerin tamamı göz önünde bulundurulduğunda; hiçbir katılımcının çalışmak istemediği bulgusuna rastlanmamıştır. Daha önce çalışma yaşamı olsun veya olmasın hiçbir katılımcı çalışmak istemediği ifadesine yer vermemiştir. Katılımcıların çoğunluğu, çalışmak istese dahi şartların uygun olmadığını belirterek; çalışamamalarını çocuklarının küçük yaşta olması, kendilerinin sağlık sorunları yaşamaları gibi gerekçelerle açıklamaktadırlar.

Tablo 13’te katılımcıların şu andaki çalışma durumlarına dair bulgulara yer vermektedir.

Tablo 13: Katılımcıların Şu Andaki Çalışma Durumlarına Dair Bulgular

Şu Andaki Çalışma Durumu	Katılımcı Sayısı
Şu Anda Çalışan	5
Şu Anda Çalışmayan	10
Toplam	15

Tablo 12’de yer alan katılımcıların çalışma deneyimleri ile Tablo 13’te yer alan katılımcıların şu anda çalışma durumlarına dair tablolar karşılaştırıldığında; yaşamının herhangi bir sürecinde çalışma deneyimi olan katılımcı sayısının 13 olmasına rağmen şu anda hali hazırda çalışan yalnızca beş katılımcının mevcut olduğu görülmektedir. Katılımcıların şu anda çalışmamasında en büyük faktör katılımcıların çocuklarının bakımını sağlayacak kişilerin bulunmamasıdır.

Katılımcıların eğitim çağında olmayan çocuk sayısının fazla olması göz önünde bulundurulduğunda; kadının istihdama katılımında çocuk bakımının sağlanacağı merkezlerin temel ihtiyacı oluşturduğu, özellikle eşi cezaevinde olan kadınların yaşama tutunabilmesi ve güçlenmesinde, çocuklarını ücretsiz bırakabilecekleri kreş ya da gündüz bakım evi tarzındaki kuruluşların sayısının artırılması gerekliliği göze çarpmaktadır.

Kadınların eğitim düzeylerinin düşük olması da çalışma konusunda kadın için sorun teşkil eden ikinci bir odağı oluşturmaktadır. Eğitim düzeyi düşük olan katılımcıların gelir düzeyi düşük olan işlerde çalışabileceği varsayıldığında; kadınların tek başına çalışarak sağladığı kazanç ile hanedeki giderleri karşılayamayacağı ve işe girdiğinde aktifleşecek olan sigorta kaydı sebebi ile kendilerine sağlanan desteklerin kesileceğini düşündükleri için de işe girmekten kaçınabilecekleri, bu sebeple daha çok sigortasız işlerde çalışmayı tercih edebilecekleri ön görülmektedir.

Katılımcıların çalışması önündeki engellerden birisi de katılımcıların çalışmasına eşleri tarafından izin verilmemesidir. Bekar olduğu dönemde elektrik fabrikasında çalıştığını ancak evlendikten sonra hiç çalışma yaşamı olmadığını belirten katılımcı Fatma, çalışmasının önündeki engeli şu şekilde ifade etmektedir:

“Eşim tarafından kısıtlıyım bu konularda. Çalışmama izin vermez. Eşim aşırı kıskançtır o konularda. Çok sıkıntı çektim. Hiç evden çıkamam... Öyle yani. Bir yere gittik mi de beraber gideriz. Şimdi biraz daha açıldık. Yani bir markete gidip gelebiliyorum en azından, çocukları okula getirip götürebiliyorum. Evliliğin ilk yıllarından itibaren de bu şekildeydi. Eşim cezaevine girmeden öncesinde de böyleydi yani. O varken dışarı çıktığımızda hep beraber çıkıyorduk. Çıkınca da gözü yaşlı eve dönerdim. Aman şöyle yaptın böyle baktın, şöyle konuştun şöyle güldün diye.” (K3,30 yaş)

Tablo 14’te şu anda çalışan katılımcıların çalışmaya başladıkları zamanlar ele alınmaktadır.

Tablo 14: Şu Anda Çalışan Katılımcıların Çalışmaya Başlama Zamanları

Çalışmaya Başlama Zamanı	Katılımcı Sayısı
Eşi Cezaevine Girdikten Sonra Çalışmaya Başlayanlar	3
Eşi Cezaevine Girmeden Önce Çalışmaya Başlayanlar	2
Toplam	5

Tablo 14'e bakıldığında katılımcılardan üç kişinin eşi cezaevine girdikten sonra çalışmaya başladığı, iki kişinin ise eşi cezaevine girmeden öncesinde de çalıştığı görülmekte; eşi cezaevine girmeden önceki süreçte çalışan kadın sayısının oldukça düşük olduğu göze çarpmaktadır. Şu anda çalışan katılımcılardan daha önce muhasebeci olarak çalışan K2'nin 13 yaşındaki kızının zihinsel engeli olması ve kızını evde yalnız bırakmaması, yedi yaşındaki kızının da yaşının küçük olması sebebi ile kendi mesleği olan muhasebe işinde çalışmadığı, haftanın iki gününde çocuklarını komşusuna emanet ederek pazarda giysi satışı yaptığı, daha önce tekstilde çalışan K5'in şu anda ev temizliğine gittiği, K13'ün ise mağazada kasiyer olarak çalıştığı bilgisine ulaşılmıştır. Aynı zamanda şu anda çalışan katılımcılardan K4 ve K10 da çalışma yaşamına dair şunları ifade etmektedir:

“Sadece lisedeyken bankada çalışmıştım. Boncuk falan yaptım evlilik sürecinde ufak ufak. Üç senedir bu tekstil atölyesinde çalışıyorum. Üç yıl öncesinde de üç yıl kadar çocuğum adına sosyal ve ekonomik destek aldım. O zamanlar oğlumun epilepsi hastalığı vardı, çalışmıyordum bir yere bırakıp. Üç sene önce aldığım destek kesildi sonra bende bu işe girdim.” (K4,42 yaş)

“Eşimle ben önceden çöp toplamaya, hurdaya giderdik, Sonra bize çocuklar için aylık 1.500 lira bağlandı, ben çöpü bıraktım sadece eşim çalışıyordu. O zamanlar güzel geçiniyorduk be abla. Sonra destek azaldı. Eşim cezaevine girince ben başladım mecbur gene çalışmaya, çöpe gitmeye. Aldığım 1.200 lira destek nasıl yetsin ki. Mecbur çalışmaya başladım. Çöpten aldığım da günlük 15-20 lira.” (K10,30 yaş)

Katılımcıların ifadeleri doğrultusunda; katılımcıların çalışma yaşamına katılımında eşlerinin cezaevine girişi gibi kadınlara sağlanan desteklerin sonlandırılması ya da kendilerine sağlanan desteklerin miktarının azaltılması da yatmaktadır. Bu noktada sağlanan desteklerin, kadınların yaşamının neresinde durduğu ve tam olarak neyi karşıladığı da çözümlenmesi gereken mesele iken; kadınlara sağlanan desteklerin kadınları bu desteklere bağımlı hale getirebileceği ve kadının çalışması önünde engel oluşturabileceği göz önünde bulundurulduğunda; bu odakların kadının güçlendirilmesi

konusunda sosyal hizmet ilişinde sorgulanması gereken bir diğer mesele olduğu da dũşünülmektedir.

Eşi cezaevine girdikten sonra tekstilde çalışmaya başlayan, daha sonra işten ayrılan ve şu anda iş arayan katılımcı kendisinin çalışma isteğine karşı eşinin dũřüncelerini şu şekilde açıklamıştır:

“Eşim cezaevine girmeden önce izin vermemişti çalışmama. İstemezdi yani... Eşim cezaevine girmeden önce zaten sıkıntı yaşadım bu konuda. Eşime dedim ki yani neden izin vermiyorsun? Bırak yarım gün çalışayım, zaten zor zor geiniyoruz. Eşimde diyordu ki çocuklarımız küçük, kim onlara bakacak, kim bizim akşam yemeğimizi yapacak diyordu. Haklı olarak tabi. Haklıydı aslında ama geinmiyorduk ne yapayım. Ekmeği bile borç alıyorduk doğru dürüst çalışmıyordu.” (K9,33 yaş)

Katılımcının ifadeleri doğrultusunda, katılımcının eşinin ataerkil toplum yapısının kodlarını kabul ettiği, katılımcının aktarımı doğrultusunda aile yapılanması içinde çocukların bakımı ve ev işlerinin kadına atfedildiği görölürken; yarı zamanlı da olsa çalışmak isteyen katılımcının ise eşinin söylemlerine hak verdiği ve kendisine yüklenen ocuk bakımı, ev işleri gibi yükümlölükleri kabul ederek aslında kendisinin ataerkil sistemin getirisini bir anlamda kabul ettiği gerçeği dikkat çekmektedir.

Eşi cezaevine girmeden önceki süreçte de çalışan katılımcı K5, alışma durumunu şu şekilde açıklamıştır:

“Her zaman kendi ayaklarımın üzerinde durmak zorundaydım. Eşim varken de bir faydası yoktu çünkü.” (K5,43 yaş)

Tablo 15’te katılımcıların sosyal güvence durumlarına dair bulgular yer almaktadır.

Tablo 15: Katılımcıların Sosyal Güvence Durumlarına Dair Bulgular

Sosyal Güvence Durumu	Katılımcı Sayısı
Genel Sağlık Sigortası	9
SGK	1
Sigorta Yok	5
Toplam	15

Tablo 15'e bakıldığında katılımcıların çoğunluğunun sosyal güvence durumunun genel sağlık sigortası kapsamında olduğu, katılımcılardan beş kişinin şu anda çalışmasına rağmen yalnızca bir katılımcının sosyal güvencesinin Sosyal Güvenlik Kurumu kapsamında olduğu görülürken; sosyal güvencesi olmayan beş katılımcının ise on beş katılımcı arasında yüksek bir paya sahip olduğu söylenebilmektedir.

Katılımcıların sosyal güvencelerinin olmaması, eğitim durumu, aile yaşantısı (çocukların bakımı, eşin izin vermemesi vs.), sağlık sorunları gibi sebeplerle kadınların kamusal alandaki çalışma yaşamına katılamamalarıyla ilintili olmakta; bununla beraber aktif çalışma yaşamı olmayan bu kadınların ev içinde aile odaklı ücretsiz işçi olarak hizmet döngüsünü devam ettirdiği ve karşılığında herhangi bir güvence ve kazanç olmaksızın sistemin adaletsiz yüzüne maruz kaldığı söylenebilmektedir.

Tablo 16'da katılımcıların ailelerindeki gelirin katılımcıların eşleri cezaevine girmeden önce ve katılımcıların eşleri cezaevine girdikten sonra kim tarafından sağlandığına dair bulgulara yer verilmektedir.

Tablo 16: Ailedeki Gelirin Kim Tarafından Sağlandığına Dair Bulgular

Katılımcılar	Eş Cezaevine Girmeden Önce Geliri Sağlayan Kişi	Eş Cezaevine Girdikten Sonra Geliri Sağlayan Kişi
K1	Katılımcının Eşi	-
K2	Katılımcı ve Eşi	Katılımcı
K3	Katılımcının Eşi (Düzensiz)	Katılımcının Kayınpederi
K4	Katılımcının Eşi	Katılımcı ve Çocuğu
K5	Katılımcı ve Eşi	Katılımcı
K6	Katılımcı ve Eşi (Düzensiz)	Katılımcının Babası
K7	Katılımcının Eşi	Katılımcının Babası
K8	Katılımcının Eşi	Katılımcının Çocuğu (Düzensiz)
K9	Katılımcının Eşi (Düzensiz)	Katılımcı (Düzensiz)
K10	Katılımcının Eşi	Katılımcı (Düzensiz)
K11	Katılımcının Eşi	Katılımcının Annesi ve Kardeşleri
K12	Katılımcının Eşi (Düzensiz)	-
K13	Katılımcının Eşi	Katılımcı
K14	Katılımcının Eşi	-

K15	Katılımcının Eşi	-
-----	------------------	---

Tablo 16 incelendiğinde; 15 katılımcı arasında 12 katılımcının eşleri cezaevine girmeden önce ailedeki gelirin katılımcıların eşleri tarafından sağlandığı, katılımcıların eşleri arasından düzensiz çalışanların da mevcut olduğu görülürken; eşleri cezaevine girmeden önce yalnızca üç katılımcının hem kendilerinin hem eşlerinin çalışarak ailedeki geliri sağladığı görülmektedir.

Katılımcıların çoğunluğu arasında aile içindeki ekonomik gelirin katılımcıların eşleri tarafından sağlanması, toplumsal yapı içinde erkeğe yüklenen çalışma görevi ile de açıklanabilmektedir. Ailedeki ekonomik gelir yükümlülüğünü üstlenen erkeğin cezaevine girişi, aile içindeki gelir dengelerini değiştirmekte; eşleri cezaevine girmeden önce hem eşleri hem kendileri çalışan katılımcıların yaşamında meydana gelen değişimlerin yanı sıra bu katılımcılar için zorluklarla mücadele etmek daha kolay olabilmektedir. Eşleri cezaevine girmeden önce ailedeki ekonomik gelirin yalnızca eşleri tarafından sağlandığı katılımcıların aile yapılanmasında eşin cezaevine girişi ile ekonomik gelir boşluğu oluşabilmekte; bu durumda ekonomik gelir sağlama rolünü çeşitli sebeplerle üstlenemeyen katılımcıların gelirin genellikle kendi aileleri ya da eşlerinin ailesi tarafından sağlandığı ya da herhangi bir gelir sağlayan bireyi bulunmayan ailelerde katılımcıların gelir kaynağının alınan sosyal yardımlar ve ekonomik destekten oluştuğu bilgisine ulaşılmıştır.

Katılımcılardan bazılarının, eşleri cezaevine girmeden önce eşlerinin çalışmasına rağmen evlerinde düzenli bir gelirin olmadığı, eşlerinin kendilerine para vermediği, eşleri cezaevine girdikten sonra aile içinde çalışan bir birey olmamasına rağmen alınan yardımlarla daha düzenli bir gelire kavuşulduğu söyleminin ortak olduğu görülmektedir:

“Eşim varken çalışıyordu ama eşimin parasının bereketi yoktu gözükmüyordu. İnan elektriğim suyum kesiyorlardı. Çalışıyordu da para yoktu ortada. Parayı ne yaptın diyorum borca verdim diyordu. Meğerse eski dosyalardan dolayı para cezası kesmişler meğerse hep onu yatırıyormuş. Ekonomik olarak şu an daha rahatım Allah affetsin beni. (K14,30 yaş)

“Eşim buradayken çok sıkıntıdaydım. Eşim bana para verdiğini düşünüyordu ama aslında vermiyordu o para değildi bence. Verdiği parayla evin ihtiyaçlarını da alamıyordum, başka şeylere yöneliyordum. Çocuğun ayakkabısı mı yok biliyordum akşam ekmek yemeyeceğiz ama ben önce onu alıyordum. Ben biliyordum eşim ekmek yoksa alacak ama mesela kızıma ayakkabı almayacak.”
(K9,33 yaş)

Tablo 17’de katılımcıların eşlerinin mesleklerine dair bulgulara yer verilmektedir.

Tablo 17: Katılımcıların Eşlerinin Mesleklerine Dair Bulgular

Katılımcılar	Katılımcıların Eşlerinin Mesleği
K1	Otopark Görevlisi
K2	Taksici
K3	Mesleği Yok
K4	Serbest Meslek
K5	Serbest Meslek
K6	Hurdacı (Düzensiz)
K7	Hurdacı
K8	Satış Danışmanı
K9	İnşaat İşçisi (Düzensiz)
K10	Hurdacı
K11	Berber
K12	Şoför (Düzensiz)
K13	Camcı
K14	İnşaat İşçisi
K15	Muhasebeci

Tablo 17’ye bakıldığında; katılımcıların ifadeleri doğrultusunda eşlerinin mesleklerinin çeşitlilik gösterdiği görülmektedir. Üç katılımcı, eşlerinin cezaevine girmeden önceki süreçte düzensiz çalıştığını ifade etmiş, bir katılımcı ise eşinin bir mesleğinin olmadığını belirtmiştir.

Eşinin düzenli çalışmadığını belirten katılımcı, eşinin ilk zamanlar düzenli çalışırken zamanla çalışmamaya başladığını şu şekilde ifade etmektedir:

“Eşim İstanbul’a geldiğim ilk zamanlar böyle değildi, o zamanlar çalışıyordu. Sonra ne olduysa artık bilmiyorum. İşe gidiyorum diye çıkıyordu evden ama bütün

gün kahvede otururdu. Son zamanlarda şüphelenmiştim. Eşime dedim bir gün sen bu parayı nerden bulup getiriyorsun, bize haram lokma yedirme dedim. Ama o zaman yok dedi olur mu öyle şey dedi. Ama öyleymiş.” (K9,33 yaş)

4.2. Evlilik ve Aile İlişkilerine Dair Bulgular

4.2.1. Katılımcıların Eşleri ile Tanışma Biçimleri ve Evlilik Süreçlerine Dair Bulgular

Katılımcıların eşleriyle tanışma biçimleri ve evlilik süreçlerinde yaşadıkları deneyimlerin, katılımcıların tutum ve algılarında önemli olduğu düşünülerek görüşmenin ir bölümünde bu süreçler irdelenmiş; katılımcıların bu bölümde paylaşmış olduğu yaşam deneyimleri ile toplumsal ve bireysel alan içindeki konumları, yaşamlarındaki kararlarında kendilerinin ne ölçüde etkin oldukları, ilgi ve bakış açıları anlaşılmaya çalışılmıştır.

Katılımcıların çoğunluğu, eşleri ile arkadaş ortamında ya da arkadaş vasıtası ile tanıştığını belirtirken; üç katılımcının ailelerinin isteği doğrultusunda eşleri ile tanıştığı ve evlendirildiği bilgisine ulaşılmıştır. Eşleri ile arkadaş ortamında tanışıp birbirlerini sevdikten sonra kaçarak evlenen katılımcılar da mevcuttur. Eşleri ile arkadaş ortamında, doğal süreç içinde tanışan kişilerin eşlerini seçme konusunda kendi seçimlerini kendilerinin yaptığı düşünülse de bu katılımcılar arasında eşleri ile görüşme ya da nişanlılık sürecinde görüşmekten vazgeçen ve bu sebeple eşleri tarafından kaçırılarak evliliğe zorlanan katılımcılarda mevcuttur. Bu noktada kadının toplumsal yaşam içinde evliliğe mecbur bırakılmışlığı söz konusu iken; kadını istemediği halde evliliğe zorunlu kılan sistemin arkasındaki etkenlerin aile baskısı, namus kavramı, toplumsal dışlanma gibi faktörler olduğu gün yüzüne çıkmaktadır.

“Hiç konuşamadık, birbirimizi tanıyamadık. On beş gün bir konuşmamız oldu. İki defa yüz yüze geldik Ondan sonra eşim beni kaçırdı. Severek evlilik oldu demeyelim. Eşim kaçırınca ailem de vermek zorunda kaldı. Ondan dolayı de mecburi bir evlilik diyelim yani.” (K5,43 yaş)

“Nişanlıydım daha doğrusu hani ben bununla üç ay kadar beraber oldum ama kimseye söylemedim. Üç ay kadar nişanlı kaldım direk evlenmedim. Üç ay nişanlı

kaldıktan sonra sıkıldım, nişan atmak istedim ben. Sonra o dedi yok atamazsın nişanı falan. Annemi babamı hani küçük düşürmemek için kabul ettim bende. Ben istediğim için babam verdi ama babam dedi sen evlendin mi başını çok vurursun bu adamla. Ben dedim vurmam. Dedim rahata kavuşurum. Ama kavuşmamışım... Resmen böyle hayatımı karartmışım onunla.” (K6,19 yaş)

Evlilik süreci ailelerin kararı ile gerçekleşen, birey olarak katılımcıların kararının söz konusu olmadığı evlilikler de olabilmektedir:

“Evlilik sürecinde eşimle herhangi bir sorun yaşamadık. Benim öz ablam eltim oluyor. Ablam eşimin abisi ile evlenecekti. Kayınpederim de o evlilik sürecinde ailemden çok memnun kalmıştı, benim için sende benim gelinim sayılırsın diyordu. Eşimin o esnada cezaevinde olduğunu biliyordum ama nasıl biri olduğunu, genç mi yaşlı mı olduğunu bilmiyordum. Küçüktüm zaten on altı yaşındaydım. Sonra ablamın düğünü olduğu sene eşime af çıkmış öyle birbirimizi gördük, aramızda bakışma bile olmadan evlendik.” (K9,33 yaş)

“Ailelerimiz evlendirdi bizi. Yaşımız küçüktü bizim. Geçinmek zor oldu, huzursuzluk falan oldu başlarda. Birbirimizi tanımıyorduk. Eşim de evlendiğimizde on beş yaşındaydı. Şimdi iyiyiz ama bayağı bir zorluklar atlattık.” (K10,30 yaş)

Katılımcıların ya da eşlerinin ailelerinin evlilik süreçlerinde katılımcıların mevcut evlilik durumlarını farklı biçimlerde etkilediği görülürken; kimi evlilik süreçlerinde aileler katılımcının evliliği için bir baskı unsuru olabilmektedir. Kimi ailelerin ise evlilik sürecine destek olmadığı için katılımcıların kaçarak evlenmesine sebebiyet verebildiği görülmektedir.

“İlk başta çok büyük sorunlar yaşadık benim eşim askerden geldikten sonra ben evlilik dışı bir gebelik yaşadım. Evlilik olmamıştı daha onun ailesi beni istemedi. Ondan sonra eşim benden soğudu. Tabi ben o şekilde başkalarının evinde kalmaya başladım. Ailem beni istemedi evde. Babam zaten on senedir yatalak olduğu için amcam ilgileniyordu bizimle. Biraz zaten o hatayı yapmamın sebebi amcamdı. Çünkü hep baba evinde bir şiddet vardı. Çalışıyorduk. Çalıştığımız parayı bile veriyorduk. Sonrasında biz gittik nikâhımızı yaptık. Ailesi beni yeniden istemedi, dışladı. Biz nikah yaptık, dört ay sonra kızım doğdu. Kızım on dört günlüktü eşim içeriye girdi. Ailesi bir günden bir güne bana sahip çıkmadı.” (K11,30 yaş)

Katılımcı K11'in ifadeleri doğrultusunda; toplumda kadına yüklenen bekaret olgusunun aile yapıları içine sinmişliği ve katılımcının eşiyile olan evliliğindeki sorunlara sebebiyet verdiği görülebilmektedir. Katılımcı aynı zamanda eşiyile yaşadığı birlikteliğin sebebini bir başka olgu olan şiddetin varlığına bağlamakta ve eşiyile resmi nikah olmadan yaşadığı birlikteliği şiddet görmesinden kaynaklı bir hata olarak değerlendirmektedir.

“Benim ailem istemiyordu ilk başta eşimle evlenmemi. Eşimin annesi benim oğlum çalışmaz bakamaz senin kızına diyordu aileme. Annem de eşim için çalışmaz sana bakmaz yoksa niye oğulları için böyle konuşuyorlar diyordu. Eşimde ailesinin kendisine hiç destek olmadıklarını söylüyordu. Ben eşim haklıdır diye düşündüm. Ama meğerse uyuşturucu işleri varmış. (K12,26 yaş)

“Bu eşimle olan evliliğim ikinci evliliğim olduğu için tanıştığımızda annemin evindeydim ben. İstemeye geldiler iki hafta nişanlı gibi bir şey kaldık ama ben sonradan biraz caydım. Baya bir caydım. Onun bir çocuğu vardı. Ben milletten duydum onun annesi beni istemiyormuş iki çocuğum olduğu için. Ben de istemedim etmedim, sopa da yedim yani. Zorla gönderildim desem inanmazsınız. Benim abim, annem beni dövdü, evden kovdular beni. İlla da gideceksin dediler. Yani beni evden saldılar, başlarından attılar kısaca. Yani ben Kürt'üm, bizim ailede dışarıdan birisiyle evlenilmez ama ben bizim ailede ilkim. Yani zorla evlendirildim. Hatta nikah fotoğraflarım var, sopa yediğime dair suratımda izler var. Ailem o süreçte o şekilde davranmasaydı bu evliliği yapmazdım. Bu eşimle evlenmeden önce annemlerin yanında yaşayıp çalışıyordum, çocuklarım ufaktı. Bu destekleri bilmiyordum. Yani bir kadın, evinde, ailesinde huzur olduğu süreçte bir evden çıkar gider mi? Gitmez. İnsan kovulmasa niye gitsin ki. Çocuklarım küçüktü, kime bırakayım. Ev tutsam kira derdi olacaktı. Çocuklarımı kime emanet edecektim. Yani sonuçta baktım ailem beni atmış. İki çocuğumla nereye sığınacağım. Mecbur ona sığınacağım. Ağzımı kapatmışım çocuklarım için. Yeter ki sokakta kalmasınlar rezil olmasınlar diye. Bazı hakları bilmiyordum işte, imkanları filan. Sonuçta küçük yaşta evlendim. Gözüm pek açılmamıştı daha. Bu destekleri bilseydim belki ikinci evliliğimi yapmak zorunda kalmazdım.” (K14,30 yaş)

İki evlilik gerçekleştiren katılımcı K14, ikinci eşiyile iş yerinde bir arkadaşı aracılığıyla tanıştığını, evlilik öncesindeki süreçte yaşadığı deneyimler sonucunda

eşiyle nişanlı kaldıktan sonra evlilikten vazgeçmiş olmasına rağmen ailesinin zoruyla ve şiddet görerek evlendiğini belirtmiş; ilk evliliğinden müşterek çocukları ve gidecek yerinin olmaması sebebi ile bu evliliğe mecbur kaldığını, ikinci eşinin annesinin kendisini ilk eşinden olan çocukları sebebi ile istemediğini ifade etmiştir. Bu bağlamda K14'ün yaşam deneyimi doğrultusunda; toplumsal yaşamda kadının destek mekanizmasının güçsüz olduğu durumlarda evliliklerin baskı unsuru ve zoraki bir çıkış yolu olarak görülebildiği, kadınların kendilerine sağlanabilecek desteklerden haberdar olduğu durumlarda başka seçeneklere yönelebileceği ve güçlendirmenin uygulandığı durumda kadının evliliğin kadın için zoraki bir seçenek olmaktan çıkacağı düşünülmektedir. Katılımcı K14'ün evlenip boşanmış olması ve boşandığı kişiden çocuklarının olması, yaşamının olumsuz bir alanında karşılık bulabilmekte iken; toplum tarafından kadının ve erkeğin yapacağı ikinci evliliklere aynı perspektiften bakılmadığı, çoğu zaman kadının daha olumsuz değerlendirilebildiği söylenebilmektedir.

Bu deneyimlerin yanı sıra eşiyle severek evlenen katılımcılar da mevcut olmasına rağmen bu katılımcıların sayısı oldukça azdır.

“Biz çocuktuk onla. Ben on iki yaşındaydım eşim on bir yaşında. Arkadaştık öyle beş altı kişi arkadaşlarımız vardı. Ataşehir’e çekçeklerimizle işe giderdik. Her gece geziyorduk. Ondan sonra öyle diye diye birbirimize aşık olduk.” (K7,20 yaş)

“Eşimle arkadaş ortamında tanışarak, severek evlendik. Eşimin aile tarafı beni Doğulu olduğum için istemeyince biz de eşimle kaçtık.” (K15, 36 yaş)

“Doğum günümde tanıştım eşimle, doğum günü hediyemdi o benim. Bugün tanıştık, on dört gün sonra kaçarak evlendik.” K4,42 yaş).

4.2.2. Katılımcıların Eşleri ile Olan İlişkilerine Dair Bulgular

Bireylerin eşleri ile olan ilişkilerinin çiftler arasındaki iletişim, ifade özgürlüğü, karşılıklı saygı, ortak paylaşım gibi konular kapsamında değerlendirilmesi, bireydeki bireysel ve toplumsal algıların çözümlenebilmesine destek olabilmekte; katılımcıların yaşadığı sorunların çıkmaz yanlarının anlaşılması ile kadına dair alandaki çözümlerin üretilmesinin kolaylaşacağına inanılmaktadır. Bu bağlamda katılımcıların eşleri ile yaşadıkları birlikteliğin nasıl olduğuna dair yapılan görüşmeler doğrultusunda birbirine benzer ve farklı birçok durumun varlığından

söz edilebilir bulgulara rastlanılmıştır. Şiddet olgusunun bazı katılımcıların yaşamında deneyimlendiği bilgisi edinilirken; kimi katılımcının bu maruz kaldığı şiddete karşı tepkisel bir çaba içinde bulunduğu, kimi katılımcının ise şiddetle birlikte var olan tehdit ve korku sebebi ile çoğu kez çözüm üretmekten çekindiği görülmektedir.

“Bazen gelirdi işten. Bu arada bana karşı şiddette vardı yani. İş kötü gittiği zaman evde şiddet uygulardı. Şiddet sürekli vardı. Ama baktım olmuyor hani artık bir defa evlendin bu yuvayı yürütmek zorundasın. Evliliğimde eşimden ayrılmamak için beni daha çok tutan şey babamdı. Babam üzülmesin babamın yüzü yere eğilmesin diye. Çünkü benim aile tarafımdan hiç ayrılan yoktur. Daha çok aileden dolayı ayrılmak istemedim. Bazen de ayrılmak istediğim zaman eşimin tehditleri vardı. O yönden çok çektiğim için korkuda vardı acaba ayrılırsam aileme zarar verir mi diye düşünürdüm.” (K5,43 yaş)

Katılımcının eşinden gördüğü şiddet ve tehditlerin yanı sıra ailesinde daha önce boşanan bir bireyin olmama durumu, katılımcının kendisinde baskı unsuru oluşturmakta ve katılımcı boşandığı takdirde kendisini başta babası olmak üzere ailesine karşı mahcup görmektedir. Katılımcının “babamın yüzü yere eğilmesin” söylemi toplumsal kurgu içinde, ataerkil sistem ilişkiindeki namus olgusunun kadın yaşamında örüntüleştirdiğini ifade etmektedir. Katılımcı toplumsal etki içinde oluşturduğu algısında boşanma olgusunu “baş eğdirme” yani ayıp olan bir şey ile eşleştirmektedir. Aile örüntüleri ve toplumsal formlar, katılımcının eşinden gördüğü şiddete karşı çıkmasının ve boşanma düşüncesinin önünde engel oluşturmaktadır.

“Eşim çok iyidir de annesinden dolayı ben çok çektim. Annesi ile beraber birlikte yaşıyorduk. Bayağı bir birlikte yaşadık. Ben kayınvalidem yüzünden dayak da şiddet de gördüm. Eşim onun lafına bakarak çok şiddet uyguladı bana. Birkaç sene oturduk beraber ben de dayanamadım ondan sonra evleri ayırdık. Ama Allah şahit çok dayak yedim (K8,37 yaş)

“İletişimimiz iyidir, konuşuruz yani eşimle. İlk başlarda sorunlar yaşadık ama. Tabi ilk başlarda cahil evleniyorsun. Yani o seni anlayamıyor sen onu anlayamıyorsun. Öylelikle huzursuzluklar çıkıyordu. (K8ek) Sonra ben gittim şikayet ettim onu karakola iki sene üç sene önce. Sonra kamu davası oldu. Dövüyordu, şiddet vardı, uzaklaştırma verdiler.” (K10,30 yaş)

Katılımcıların çoğu görüşmenin ilk sürecinde eşleriyle iyi anlaştıklarını belirtse de bir sonraki aşamada eşleri ile olan iletişimlerini olumsuz etkileyen arkadaş çevresi, madde ve alkol kullanımı gibi etkenlerden söz etmektedirler:

“İletişimimiz iyidir eşimle. Ama son iki senedir bozuldu biraz. Önceden eşimle iletişimimiz iyiydi ama eşimin arkadaş çevresinden dolayı değişti bu durum. Önceden aramızdaki ilişki iyiydi, evlenmeden önce biliyordum içki içerdi ama son zamanlarda daha çok içmeye ve madde kullanmaya başladı ve bağlarımız böyle koptu.” (K3, 29 yaş)

“17 yıldır madde kullanıyormuş eşim. Ama ben evlendikten sonra öğrendim. Biz evlendikten sonra cezaevine girdi ve ben orda arındı dedim. Çıkınca hiçbir şey içmez dedim. Cezaevinden çıktı yine içti. Alkol alıyordu, bu son iki senedir zıvanadan çıkmıştı. Eve geliyordu elinde hep içki. Diyordum bak evde bunu içme, çocuklar var çocuklar bundan etkileniyor. Kafası güzel oluyordu. Ben ona iyi de desem o hep kötü anlıyordu, hep kavga ediyordu benimle. Çocuklara değil ama bana şiddet uyguluyordu. Ama ben eşimi çok seviyorum. Ne olursa olsun ben eşime suç bulmuyorum. Tamam onun hataları var. Hiçbir zaman aile kavramı görmemiş, aile ortamında büyümemiş, çocukluğundan bu yana hep kopuk olduğu için aile ne tam olarak bilmiyor. Ama olsun ben gene de mutluyum onunla. Ailesine kızmıyorum ona sahip çıkmadıkları için yani kendisine kızmıyorum.” (K11, 30 yaş)

“Çok ilgiliydi çok düşküdü bana eşim. Hatta herkes çok kıskanıyordu. Ama her şey sevgi değil. Ben de onun için katlanıyorum bana karşı bir şeyi olmadığı için. Biliyordum beni seviyor ediyor. Yardım etmeye çalışıyordum. Ama eşim ne yapayım madde aklımdan çıkmıyor diyordu. Evlenmeden önce bilmiyordum ben madde kullandığımı, sonradan öğrendim” (K12, 26 yaş)

“Eşimle bir buçuk sene beraber yaşadık ama bu süreçte de hiç anlaşamıyorduk. Onun kötü alışkanlıkları vardı. Yaşının verdiği küçüklük vardı. Her şeyi kısıtlıyordu. Bakkala bile gidemiyordum, camdan bile bakamıyordum. Sonradan git gide bunlar da kendini aştı ama sonra yine cezaevine girdi. Eşimle olan iletişimimiz çok nadirdi diyebilirim. Hamile kaldıktan sonra öğrendim ben eşimin alkol ve madde kullandığını. Vazgeçemiyorsun da, küçüksün. Aileni de karşına almışsın, daha on beş yaşındasın. Sonuçta dünyaya bir tane çocuk gelecek hani babam nereye kadar bakıp nereye kadar sahip çıkacak diye düşündüm. O süreçte

babasızlığın nasıl bir şey olduğunu öğrendim ama kötü bir seçim yaptım.”
(K13,22 yaş)

“Benim eşim tedavi gören bir insan. Psikolojik tedavi görüyordu Bakırköy’de. Çalışmaya, işe, sokağa gelemiyor, çabuk sinirleniyor. Cezaevinde bile bir senelik rapor çıkarmışlar ona. Şöyle söyleyeyim sana bu tiner, bali içiyordu. Evliliğin başından beri içiyor ama ben bilmiyordum, on beş yaşındaki oğlumu kucağıma alınca öğrendim. Yani on beş yaşından beri içiyor eşim.” (K10, 30 yaş)

Katılımcıların ifadeleri doğrultusunda; eşlerin alkol ve madde alışkanlıklarının çiftler arasındaki iletişim, anlayış ve duygusal bağa zarar verdiği söylenebilmektedir. Eşleri madde ve alkol kullanan katılımcıların ortak söylemi, eşlerinin madde ve alkol kullanımını evlendikten önceki süreçte bilmemeleri, bu bilgiyi evlendikten sonra öğrenmeleridir. Katılımcıların eşleri ile aralarındaki ilişkiye zarar veren etkenler alkol ve madde kullanımı ile sınırlı olmamakta; katılımcıların içinde buldukları durum ve etkilendikleri olgular değişebilmektedir.

“Eşimle bağım sıfır hiç iyi değil. Güvenci yok çünkü bana karşı. Bazen oldu annesine bakarak beni istemedi. Terk etti. Daha bir iki aylık evliydim yine böyle sıcaktı havalar istemedi annesi beni, o da annesini tercih etti. O zaman sen git annenin yanına dedi. Üç ay dört ay ayrı kaldım. Annemin yanında yaşadım babam cezaevindeydi o zaman.” (K6, 19 yaş)

“Eşimle hiç iletişimim yoktur diyebilirim. Yani inan ki sizinle yaptığım konuşma eşimle olan bir yıllık konuşmamdır. Ben hastaneye giderim mesela. Gelirim, günlerce yatarım, adam demez ki sana doktor ne dedi?” (K9, 33 yaş)

4.2.3. Katılımcıların Eşlerini Tanımlama Biçimlerine Dair Bulgular

Katılımcıların çoğunluğu eşlerini tanımlarken eşlerinin iyi ve merhametli, aynı zamanda sinirli ve agresif bir yapıda olduğunu ifade etmektedirler. Eşlerini iyi ve merhametli olarak tanımlayan katılımcıların çoğu eşlerinin çevrelerinden etkilendiğini belirtirken; katılımcılar için eşlerinin arkadaş çevresinin olumsuz değerlendirildiği görülmektedir.

“Eşim iyi insandır. Biraz sinirli ama iyidir yani. Özellikle çocuklarına çok düşkün. Aşırı derecede çok düşkün. Ben çevreme bakıyorum öyle hiç göremiyorum.” (K1, 37 yaş)

“Eşim sinirli, kıskanç, korkusuz ve sorumsuz birisidir.” (K2, 35 yaş)

“Eşim çok iyi, merhametli biridir. Eli açık bir insandır. Sadece evine karşı biraz sorumsuzlukları oldu çevreden kaynaklı. Çevresi çok bozuk. Arkadaşlık grubu çok bozuk, onu yoldan çıkardılar. İş bulmakta zorlandı. Zaten o şekilde içeri girdi.” (K3, 29 yaş)

“Eşim çok agresif, sinirli yapıya sahip bir insandır. Yani ikimiz çok zıttız diyebilirim, anlaşamayız hiç. Ben ak dersem o kara der, o kara derse ben ak derim.” (K5, 43 yaş)

“Sadece başına buyruk bir adam olarak görüyorum. Benim kararlarım hiç önem vermez. Ortak karar alma falan yok. Sadece kendi kafasına göre yaşar. Sen de onunla beraber ya sürünürsün ya mutlu olursun. (K8ek) Yani sürünüyorum.” (K9, 33 yaş)

“Çok merhametlidir eşim. Kimseye karşı kötü bir niyeti yoktur ama herkesi kendi gibi zannettiği için çok kaybediyor. Eşimde bir huy var, gecenin üçünde bile arkadaşı arasa gel dese gider. Benim ailem var demez gider. Öl deseler ölür, arkadaşlarına çok bağlı. O yüzden o huyunu sevmiyorum. En büyük zararı veren eşimin çevresi. Çünkü eşim dışarı çıktığı zaman alkol, madde kullanıyordu. Bazen mesela arıyordum, telefonuna ulaşamıyordum. Sabaha kadar kapalı oluyordu telefonu. Mesela oğlumda sancılandım, eşim yoktu. Ailem beni hastaneye götürdü. İnsan o zamanda eşi yanında olsun istiyor.” (K11, 30 yaş)

“Aslında çok merhametli yani şu ana kadar bana el kaldırma gibi bir şeyi olmadı eşimin ve çocuklarına karşı çok iyi çok. Merhameti çok iyiydi. Yani ailem onu seviyordu aslında. Gerçekten seviyorlardı. Madde içtiği için her şey mahvoldu. Yoksa hiçbir acı görmedim.” (K12, 26 yaş)

“Yani kendi akıyla giderse çok iyi bir insan ama başkasının ağzından hemen etkilenir. Eşimle konuşurum ederim ama umursamaz. Ama cezaevine girdiğinden beri biraz duymaya vurdu. Yani az da olsa biraz değişim oldu. Sonuçta ailesini gördü. Nasıl bir ailesi olduğunu anladı. Benim için diyor yani bu kadar çocuğa

bakıyor hem de hiç yoktan destek atıyor, yanıma geliyor, hatırımı soruyor diyor mesela. Yani cezaevinde biraz değişmiş ama pek değil. Mesela kaynanam diyor ki senin bu son yaptığın hatadır diyor, beni kastederek. Eşim susuyor cevap vermiyor boş ver diyor.” (K14, 30 yaş)

4.2.4. Katılımcı Eşlerinin Çocukları İle İlişkilerine Dair Bulgular

Katılımcıların eşlerinin, çocuklarıyla olan ilişkisi, katılımcıların aile yaşamı ve çocukları konusundaki sorumlulukları hakkında fikir sahibi olma konusunda destek sağlamaktadır. Bilgi edinilen bu ilişki biçimleri doğrultusunda; cezaevi süreci ile katılımcıların eşleri ve çocukları arasındaki ilişkilerde değişim olup olmadığı, çocukların katılımcıların aile yapılanması içindeki yerinin hangi noktada durduğu öğrenilerek katılımcıların sosyal hizmet odağında ne türlü desteklere ihtiyaç duyduğunun açığa kavuşturulması için önem teşkil etmektedir. Yapılan görüşmeler doğrultusunda katılımcılar çoğunlukla, eşlerinin çocuklarına karşı ilgili ve iyi olduklarını belirtmiş; eşlerinden şiddet gören katılımcıların tamamı eşlerinin çocuklarına karşı şiddet davranışı sergilemediğini belirtmiştir.

Görüşme boyunca sık sık eşini sevdiğini ve eşine özlem duyduğunu belirten katılımcı, eşinin çocukları ile olan ilişkisini şu şekilde ifade etmektedir:

“Eşimin çocuklarımızla arası çok iyidir. Eşim 14 yıldır yanımızda yok ama ben çocuklarıma babalarının onları çok sevdiğini, bir şey yapacaksa bile babalarından izin almadan yapamayacaklarını söylüyorum. O varmış gibi yaşıyoruz.” (K4,42 yaş)

Katılımcı K4’ün ifadelerinden, aile birlikteliğini ve ailedeki rolleri eşi yanlarında olmasa da devam ettirmeye çabaladığı görülmektedir.

Eşi cezaevine girdiğinde iki çocuğunun da küçük yaşta olduğunu belirten katılımcı çocuklarının küçük yaştan itibaren babasız büyümelerinin bir sonucu olarak babalarıyla iletişimlerinin zayıf olduğunu, çocuklarının çoğu sorumluluğunu kendisinin üstlendiğini belirterek aslında eşinin cezaevine girişi sonrasında kendisi üzerine düşen sorumluluğun arttığını ifade etmektedir:

“Çocuklarım babayla büyümedi. Baba cezaevine girdiğinde benim oğlum bir buçuk yaşında, kızım 2 buçuk yaşındaydı. Çocuklarım dünyaya geldi, gözlerini bende açtı hala da benimleler. Ayda bir defa götürüyorum babalarını görüyorlar

açık görüşte, iyiler ama bazen de bir an bir şey olduğu zaman çocuklara karşı da ses tonunu yükseltiyor.” (K5,43 yaş)

Eşleri ile iletişimi iyi olmayan katılımcıların bazılarının ifadeleri, eşlerinin çocukları ile olan bağının da güçlü olmadığını göstermektedir:

“Eşim eve geldiği zamanlarda çocuklarıyla vakit geçirmezdi, çocuklarla bir oyun oynayayım, birlikte bir televizyon izleyelim yok. Eve girer telefonu alır eline çıkana kadar öyledir.” (K3,29 yaş)

“Eşimin küçük kızıyla arası iyi ama büyükle hiç konuşmaz. Hatta bir gün eşim kızıma marifetli mi demiş ne demiş, kızım çığlık atarak sevinç içinde geldi. Anne dedi babam bana marifetli dedi.” (K9,33 yaş)

Katılımcı K9’un evliliğinin ilk yedi senesinde çocuğu ile birlikte eşinden ayrı, köyde yaşaması ve o süreçte büyük kızının da babadan ayrı büyümesi göz önünde bulundurulduğunda; katılımcının eşi ile büyük kızı arasında güçlü bir bağın oluşmadığı anlamlı bir kurguyu oluşturabilmektedir.

“Eşim ikimizin ortak olan çocuklarına karşı iyi, sonuçta kendi çocukları. Ama benim ilk eşimden olan çocuklarıma karşı pek iyi değil. Eşimin ilk evliliğinden olan çocuğu mesela sofraya oturduğu zaman oğlu yer yer, helal hoş olsun der. Bir şey istediği zaman alınır edilir. Benim çocuğum bir şey istediği zaman alınmaz pahalıdır derler.” (K14,30 yaş)

Katılımcı K14’ün ikinci evliliğinde kendisinin ilk eşinden olan çocukları sebebi ile eşi ile sorunların oluştuğu görülmektedir. Aynı zamanda görüşme sürecinde K14’ün ikinci eşinin kendisi ile evlenirken katılımcının ilk eşinden olan çocuklarını kabul ettiği ancak evlendikten sonra katılımcının çocuklarını istemediği ve katılımcının çocuklarının bir dönem devlet korumasında kaldığı bilgisi de elde edilmiştir.

4.2.5. Katılımcıların Kendi Aileleri ve Eşlerinin Aileleri ile Olan İlişkinine Dair Bulgular

Katılımcıların kendi aileleri ve eşlerinin aileleri ile olan ilişkisine dair, katılımcıların çoğunluğunun yaşamında ortak olan bir bulguya rastlanılamamıştır. Katılımcıların yaşam deneyimleri ve içinde buldukları aile yapılanması doğrultusunda ilişkilerinin farklılık sergilediği görülmektedir. Katılımcıların

yaşam deneyimlerinde ortaklığından söz edilebilecek bulgu ise katılımcıların kendi anne ve babalarının vefatı ile kendilerini kardeşlerine ve akrabalarına uzak görme durumları olmaktadır.

Kendi aile bağlarının güçlü olmadığını düşünen K1, eşinin ailesi ile yakın ilişkiler içinde olduğunu belirtmektedir:

“Anne, baba yok bende küçük yaşta kaybettim. Ablalarım var onlarda kendi geçim derdinde. Eşimin ailesi, annesi, babası herhangi bir şey olsa, hastalık bir şey olsa çocuklarıma bir şey olsa ilk koşan kişi gelen kişi olurlar. Benim ailemde ise ben iyi değilsem onlarda iyi değildir.” (K1,37 yaş)

“Kendi ailemle aram pek yok, çünkü anne baba öldükten sonra bir kardeşler kaldı. Eşimin ailesiyle de görüşüyorum ama kırgınlık var tabii yine.” (K8,37 yaş)

“Benim ailem kız çocuklarına düşkün değiller. Ben bu kadar zor durumda kaldım, eşim cezaevine gireli kaç ay oldu erkek kardeşim daha yeni aradı beni. İnsan o kadar zaman aramaz mı öldün mü kaldım mı diye sormaz mı? Babam vefat etti o kaldı evin üstünde, yani babamın yerinde görüp beni arayabilirdi. Biz yedi kız kardeşiz. Fazla geliyoruz erkek kardeşlerime biraz da ondan herhalde. Eşimin ailesi her biri bir yerde. Bir kayınım vardı bizimle ilgilenen. Zaten o da ceza evine girdi. O sahip çıkıyordu maddi olarak durumu yoktu ama manevi olarak her zaman yanımdaydı oda şimdi cezaevinde.” (K9,33 yaş)

Eşiyle yaşadığı gayri resmi birliktelik sebebi ile babası tarafından olumsuz tepki gördüğünü, bir süre çocuk sığınma da kaldığını belirten K13, aile ilişkilerini şu şekilde ifade etmektedir:

“Benim ailemden yalnızca annem destek oluyordu o da ilk süreçlerde babamdan gizli gizli. Babam zaten birlikteliğimden dolayı konuşmuyor, görüşüyoruz ama yabancı gibi. Mesela kızıma doğum yaptığımda babamın evinde yaşadım bir süre ama babamın karşısına çıkmıyordum. Kızım bebekti sonuçta, ağladığında babam anneme bağıırıyordu hemen susturun şunu diye. Ama şimdi çok seviyor kızımı. Benimle yine yabancı gibi, ” (K13,22 yaş)

Anne ve babası boşanmış olan katılımcı K12, annesinin, kendisinin eşiyle boşanmasını istediğini, kendisinin boşanmayı düşünmediğini ve bu sebeple de

annesinin kendisine destek olmayıp farklı gerekçeler sunduğunu şu şekilde ifade etmektedir:

“Benim annem çok yardımcı olmuyor bana. Sen yaptın sen çek gibilerinden kendi başıma bırakıyor beni. Hani diyorum gel yanımda otur ben gidip çalışayım. Ben yapamam diyor. Ben kaldıramam çocuk sesini diyor. Artık yaşlandığı için destek de olmuyor o da yardım alıyor başka yerlerden.” (K12,26 yaş)

4.2.6. Katılımcı Eşlerinin Kendi Aileleri ve Görüşmecilerin Aileleri ile Olan İlişisine Dair Bulgular

Katılımcıların eşlerinin kendi aileleriyle görüşmediği durumlarda katılımcıların ailesi ile daha güçlü ilişki kurabildiği, kendi aileleri ile görüşen katılımcı eşlerininse çoğunlukla katılımcıların ailesi ile görüşmediği, her iki aile ile de görüşen katılımcı eş sayısının az olduğu görülmektedir:

“Onun ailesi onu hiç onu arayıp sormuyor. Bir günden bir güne gelip çocuğum dört yaşına girecek hiç arayıp sormaz. Bir mama bir süt bile getirmez ailesi. Eşimde bizim ailemizden oldu. Annem beni nasıl görüyorsa eşimi de öyle görüyor.” (K7,20 yaş)

“Kendi ailesinden kimseyle görüşmüyor. Bir tane abisi var bir görüşürse onunla görüşürüz anne babası rahmetli oldu. Öteki abisi zaten cezaevinde o zaten hep cezaevinde geçirdi hayatını. Benim ailemle iyi eşimin arası.” (K11,30 yaş)

“Benim eşim, yetim ve öksüz. Yurtta büyümüş. Ben Doğulu olduğum için onun aile tarafı, akrabaları eşimin benimle evlenmesini istemedi. Eşim benimle evlenince de eşimi sildi bütün ailesi.” (K15, 36 yaş)

“Benim ailemle çok iyi eşim. Ailem de eşimi çok seviyor. Eşim aileme hiçbir şekilde açığını vermez, yoktur da zaten eşimin açığı. O sadece kendi başına buyruk başka bir zararı yok. Kendi ailesi ile de iyidir eşim.” (K9,33 yaş)

“Yani annem boşanmamı istediği için benim ailemle onun ailesi de anlaşamıyor. Benim ailem istemiyor eşimi. Onun annesi iki çocuk var niye böyle yapıyorsunuz diyor. Aslında eşim cezaevine girmeden önce öyle bir şeyimiz yoktu ailem seviyordu eşimi aslında. Sonradan ben çekememeye başlayınca uyuşturucu muhabbetini anneme açtım. Çünkü her gün kavga her gün gürültü vardı. Her gün boşanma lafı oluyordu. Bu sebepten eşim şimdi ailemle konuşmuyor.” (K12,30 yaş)

4.2.7. Katılımcıların Eşleri ile Birlikteliklerinde Yaşadıkları Sorunlar ve Bu Sorunları Çözme Biçimlerine Dair Bulgular

Katılımcıların eşleri ile yaşadığı sorunların genellikle şiddet, aldatılma, alkol ve madde kullanımı, eşin çalışmaması doğrultusunda oluşan ekonomik yetersizlikler ve eşlerin ailelerinden kaynaklı olduğu söylenebilmektedir. Eşleri alkol ve madde kullanan katılımcıların neredeyse tamamı, alkol ve madde kullanan eşleri ile aralarındaki sorunların nedenini eşlerinin arkadaş çevresi ile ilişkilendirmekte, bazı zamanlarda da katılımcıların eşleri ile yaşadığı sorunların çözümünde kendi aile üyelerinden birisini ya da eşlerinin aile üyelerinden birisini destek mekanizması olarak seçtiği görülmektedir:

“Sorunları eşimle konuştuk. Böyle olmaz böyle gitmez, böyle devam edecekse ben yokum ben giderim diyorum. Git diyordu. Kayınpederime dedim işte böyle devam edecekse ben böyle istemiyorum. Bu evlilik yürümez, ömür böyle gitmez ben giderim diyorum. Babası eşimle konuştu. İşte bak karın gideceğim diyor, çocuklarımı alıp gideceğim diyor dedi. Eşim de gitsin baba diyor. Yani beni bu şekilde bu sıkıntı ile bırakıp gidecekse gitsin diyor. Ben zaten sıkıntıda'yım. Benim zaten psikolojik sıkıntılarım var beni bu şekilde bırakıp gidecekse gitsin diyor.”
(K3,29 yaş)

“Sorunlar eşimin çevresinden ve alkol kullanmasından kaynaklıydı. Ben abisini çağırıyordum, ablasını çağırıyordum. Benim evliliğim böyleyken böyle, kardeşinize biraz akıl verin diyordum. Ben anca eşime bu kadar sahip çıkabiliyorum diyordum. Gecenin üçünde kapıyı kilitliyordum çocukların üzerine, sokaklarda eşimi arıyordum. Nerde acaba başına bir şey mi geldi diye düşünüyordum. Çünkü benim eşim vuruldu yedi yerinden. Sonra mesela bir ara aldatıldığımı duydum O zaman bağlarımı koparmıştım zaten. Bu durum hamileliğimden önceydi. Bundan iki sene önce boşanma dilekçemi bile vermiştim. O dönem beni boşanmadan vazgeçiren şey çocuklarımdı. Eşim aldatma olayı için o bir anlık bir şeydi dedi. Ama bir anlık dediği kişiyle iki sene sürdürmüştü. Eşimi çok seviyorum ama asla güvenmiyorum. Kesinlikle. Ben asla sırtımı ona dayanmam. Bunu ona da söylerim.” (K11,30 yaş)

“Yaşadığımız çok sorun oldu bizim. Ben diyordum ayrı oturalım, annenle geçinemiyorum diyordum. Daha çok bana eziyet yapıyordu. O zaman benim

annem babam sağdı ama şimdi yok annem de babam da. Onun yüzünden çok zorluk çektiler. Bir gün kardeşim kapıdan geçerken sesimi duymuş, şiddet gördüğümü anlamış ve babama söylemiş. Babam eve geldi niye şiddet uyguluyorsun ben sana böyle mi emanet ettim kızımı dedi eşime, babam o esnada çakı gibi bir şey göstermiş eşime. Onlar da babamı şikayet ettiler, mahkemeye taşıdılar olayı. Bu sorunları büyüklerin araya girmesiyle çözdük. Madem öyle ayrı ev tutun dediler öyle oldu. Şu an bir sorunumuz çok şükür. Cezaevinde olsa bile yani anladı çünkü kimin ne olduğunu. Yani cezaevine ben gidiyorum hep. O zor zamanlarında ben onu hiç yalnız bırakmadım.” (K8,37 yaş)

“Her gün her gün kavga ediyorduk. Yani madde ile alakalı. Madde içtiği için kirayı ödemiyordu, elektrik suyu ödeyemiyorduk. Ekonomik sorunlardan kaynaklıydı hep sorunlar. Bazen konuşuyordum oturup eşimle, söz veriyordu. Dedikleri hep yalandı yani böyle olacak, şöyle olacak, şöyle yapacağım. Bir saat sonra tekrar içiyordu anlıyordum. Her gün ağlıyordum.” (K12, 26 yaş)

“Tabi ki sorunlarımız oldu. Geçim sıkıntısı oldu. Çalışmadığı zamanlar oluyordu, kira vermediğimiz zamanlar oluyordu. Sinirleniyordu hemen en ufak bir şey de, borç falan ödeyemediğinde. Sinir vardı yani çok. Ama çözüm çalışmak. Çalışmadan olmaz ki.” (K1, 37 yaş).

“Eşim çalışmadığı zamanlarda sorunlar yaşadığımız oldu. Beraber çalıştık, beraber iş bulmaya çalıştık. Yani o çalışmıyorken ben çalıştım o çalışırken gene ben çalıştım. Sabıkası olduğu için de iş bulma sorunu vardı.”(K2, 35 yaş)

Katılımcılardan K9 ve K5 sorunlar yaşadığı eşleriyle çocuk sahibi olma durumları değerlendirildiğinde; ataerkil zihnin ürettiği ve toplumsal söylem haline gelen bir metaforun gölgesinde; katılımcıların çocuk sahibi olarak yolunda gitmeyen evliliklerini kurtarmayı denediği ve çocuk sahibi olmayı bir çözüm yolu olarak gördüğü söylenebilmektedir.

“Ben evlendim, dört sene çocuk yapmadım eşimin huyundan dolayı. Güvenemiyordum. Şiddet vardı sürekli bana karşı. Çocuklardan sonra belki düzelir dedim. Ama yine olmadı, düzelmedi. Yaşadığım sorunlarda hep çocuklarıma dayandım. Beni ayakta tutan tek şey çocuklarım. Çocuklarım için her şeye boyun eğmek zorunda kaldım. Çünkü yaşları çok küçüktü. Baba başımızda

olduğu an bile biz babadan bir şey görmedik. Herhangi bir sevgi, ilgi görmedik.”
(K5,43 yaş)

“Bir gün eşimle konuştum sorunları çözmek için. Senden şikayetçiyim dedim. Ne olursun kendini değiştir sen de benim hatalarımı söyle ben de değiştireyim dedim. Adam dinlemez bile beni. Yok zaten ben daha yeni evliyken de değişebilir düşüncesiyle evlenmişim. Zaten annem benim üzüntülü olduğumu gördüğü zaman bak diyordu baban beni böyle döverdi, sonradan böyle iyi oldu diyordu. Babam da melek gibi yani. Sabretmeyi tavsiye ediyordu sürekli annem. Sen çocuk getir dünyaya iyi olacak diyordu. Zannettim ki öyle. İki tane çocuk getirdim dünyaya ama adam daha beter koptu. Adam daha beter gitti. (K9,33 yaş)

Mevcut sorunları eşleriyle konuşarak çözmeye çalışan katılımcıların, eşleri tarafından sorunların çözümü konusunda aynı istekle karşılanmadığı, katılımcıların fikirlerini beyan etmelerinin sorunların çözümünde etkili olmadığı bilgisine görülürken; bu durumda olan katılımcılardan K6 eşiyle görüşmediği, eşi cezaevinden çıktıktan sonra da eşiyle görüşmeyi düşünmediği, ailesiyle birlikte yaşamak istediği bilgisi edinilmiştir.

“E sorunları çözmek için dedim anneni tercih etmeyeceksin. Bu hayata benle devam edeceksin, benle yemek yiyeceksin dedim. Çünkü dedim ben senin eşinim dedim. Güvenmen lazım bana dedim. Ama yok. Düzelmedi hala. O annesini çok seviyor. Bazen çocuklarımı anneme bırak sen ne yaparsan yap diyor bana.”
(K6,19 yaş)

“Sorunlarımız çok oluyordu aslında. Yeri geliyor anlaşılamıyorduk, yeri geliyor içki içtiğinde şiddet uyguluyordu. Özellikle arkadaşları onu etkilediğinde, onun yapma dediği şeyleri yaptığımda ve sinirlendiğinde çok sorunlar oluyordu. Yeri geliyor evden çıkmayayım diye kapıyı üstüme kilitliyordu. Sonra ben kuzenimden yardım istiyordum, gidip bir süre kuzenimde kalıyordum sonra eşim söz veriyordu, bir daha yapmayacağım diye ama verdiği söz en fazla bir hafta sürüyordu. Sonra yine aynı.”(K13,22 yaş)

Eşleri ile yaşadıkları sorunların farkında olan katılımcıların ifadelerinden eşleri ile konuşmayı deneyerek sorunları çözmeye isteklerinde oldukları ancak eşlerinden aynı çabayı göremedikleri, ilişkilerin sonucuna bakıldığında ise katılımcılar ve eşlerinin aralarındaki sorunları çözemediği görülmektedir.

4.3. Katılımcıların Eşlerinin Suça Karışma ve Cezaevi Sürecine Dair Bulgular

4.3.1. Katılımcıların, Eşlerinin ve Ailelerinin Geçmişte Suça Karışma Durumlarına Dair Bulgular

Tablo 18’de katılımcıların ve eşlerinin daha önceden suça karışma durumları ile katılımcıların ailesi ve eşlerinin ailelerinde suça karışan bireylerin var olup olmadığına dair bulgulara yer verilmektedir.

Tablo 18: Katılımcıların, Eşlerinin ve Ailelerinin Geçmişte Suça Karışma Durumlarına Dair Bulgular

Katılımcılar	Katılımcının Kendisi	Katılımcının Eşi	Katılımcının Ailesi	Katılımcının Eşinin Ailesi
K1	-	-	-	-
K2	-	Suç geçmişi var	-	-
K3	-	Suç geçmişi var	-	Suç geçmişi var
K4	-	Suç geçmişi var	-	-
K5	-	-	-	Suç geçmişi var
K6	-	Suç geçmişi var	Suç geçmişi var	Suç geçmişi var
K7	-	Suç geçmişi var	Suç geçmişi var	-
K8	-	-	-	Suç geçmişi var
K9	-	Suç geçmişi var	-	Suç geçmişi var
K10	-	-	-	-
K11	-	Suç geçmişi var	-	Suç geçmişi var
K12	-	-	-	-
K13	-	Suç geçmişi var	-	-
K14	-	Suç geçmişi var	-	-
K15	Suç geçmişi var	-	-	-
Toplam:15	1	9	2	5

Tablo 18’e göre, katılımcılardan bir kişinin daha önceden suç geçmişinin bulunduğu bilgisine ulaşılırken; katılımcıların eşlerinde ise şu andaki hükümlülük ya da tutukluluk durumlarının haricinde daha önceki süreçlerde suça karışan dokuz kişinin bulunduğu görülmektedir. Geçmişte cezaevi deneyimi olan katılımcı K15, kimliğini çaldırıldığını ve kendi adına şirket açıldığını, açılan

şirketin borçları sebebi ile iki buçuk yıl hükümlü olarak cezaevinde kaldığını belirtmiştir.

Şu anda cezaevinde olan on beş katılımcı arasında dokuz katılımcının eşinin daha önceden suç geçmişinin var olması oldukça dikkat çekicidir. Dokuz katılımcı arasından beş katılımcı, eşlerinin daha önceki cezaevi sürecine şahit olduğunu belirtmiştir.

İki katılımcının kendi ailesinde (baba ve erkek kardeş) suç geçmişi varken; altı katılımcının ise eşlerinin ailesinde suç geçmişi olan kişiler bulunmaktadır. Eşlerinin ailesinde suç geçmişi olan kişilerin neredeyse tamamı, eşinin erkek kardeşlerinin de suç geçmişi olduğunu belirtmiştir.

4.3.2. Katılımcıların Eşlerinin Cezaevi Süreci Öncesi ve Sonrasındaki Hislerine Dair Bulgular

Cezaevi süreci, hem mahkum hem de ailesi için ilk sürecinden son sürecine kadar bireylerin yaşamında değişimi ve zorlukları yansıtan bir olgudur. Çalışmanın temelini oluşturan, eşi cezaevinde olan kadınların da bu süreçten az ya da çok, olumlu veya olumsuz etkilendiği bir gerçektir. Eşin cezaevine girişi ile eşi cezaevinde olan kadınların da yaşamlarında farklı süreçleri deneyimlediği düşünülmektedir. Bu deneyimlerin daha çok kadınların yaşamına olumsuz yansıdığı düşünülse de katılımcılarla yapılan görüşmeler doğrultusunda; eşlerinin cezaevi sürecinden psikolojik, ekonomik ya da sosyal anlamda oldukça olumsuz etkilenen çok sayıda katılımcının olduğu görülürken; cezaevi sürecinin kimi katılımcıların yaşamında ise olumlu olarak niteleyebilecekleri değişimi getirdiği de açığa çıkmıştır. Eşlerinin cezaevi deneyiminin kendilerinde olumlu ve olumsuz yansımalarını ele alan katılımcıların söylemleri bulguların zenginliği açısından oldukça önemli görülmektedir.

Eşlerinin cezaevine girişinden olumsuz etkilenen çoğu katılımcı, ilk süreçte çok üzülüğünü, kendisini yalnız ve çaresiz hissettiğini, ağladığını, uyuyamadığını, duruma inanmadığını ve alışamadığını belirterek; cezaevi sürecinin kendilerindeki psikolojik etkileri hakkında bilgi vermektedir:

“Çok üzüldüm ilk başta zaten. Çocuklarıma çok üzüldüm. Nasıl olacağına nasıl yapacağıma karar veremedim. Kafam çok karışmıştı. Ortada kalmış gibi

hissettim. Tek başıma ne yapacağım tedirginliği içine girdim. Kendime güvencim de azaldı. (Ağlayarak) Bilemiyorum işte başımıza böyle bir şey gelince güvensizlik çok oldu. Çok güçsüz hissettim çok. Sanki bir bizim başımıza gelmiş gibi. Vallahi çok kötüydük çok... Gerçekten daha yeni yeni uyuyorum desem inanır mısınız? Daha yeni yeni gözümü kapatıyorum. Önceleri hiç uyuyamıyorduk. Bu kadar yıl o şekilde geçti. Hiç uyuyamıyordum. İnsanın kafasında ister istemez düşünceler oluyor. Karşı taraftan (olayda ölen kişinin ailesi) da korkuyorsun başına her şey gelebilecek diye korkuyorsun.” (K1,37 yaş)

Katılımcı K1'in eşinin beş yıldır cezaevinde olduğu göz önünde bulundurulduğunda; katılımcının bu sürecin etkilerini uzun süre yaşadığını, uzun süre uyku problemi yaşadığı ve aslında sürecin olumsuz etkilerinin katılımcıda psikolojik sorunları oluşturabilecek düzeyde olduğu görülmektedir. Görüşmenin ilerleyen sürecinde katılımcı, eşi cezaevine girdikten sonra kendisinde şeker hastalığının ortaya çıktığını belirtmiş; yaşadığı stresin katılımcıda fiziksel bir rahatsızlığı meydana çıkardığı görülmüştür.

“Çok üzüldüm haksız yere girdiğini düşündüm, hala da öyle düşünüyorum. Bütün dünyanın yükünü üzerime binmiş gibi hissettim. Büyük sorumluluk aldım, hem anne hem baba olmak zor.” (K2,35 yaş)

“Eşim yakalandığında günlerce kendime geledim. Hep ağladım. Hala da ağlıyorum. Ağladım. Çok zor bir süreç. İnsanı yakan bir süreç. Çok zor. Tarifi yok ki. Acıyan bir iç. Bunu insanlara anlatabilmek mümkün değil. Sadece hani insanın göğsünün ortasının açılıp bakılması gereken bir acı. O kadar diyebilirim. Hani başkalarının kafasının okşandığını gördüğün zaman kendi çocukların için yanıyorsun. El ele dolaşan bir çift gördüğün zaman özeniyorsun. Kıskanmak değil bu çünkü o ona ait olan bir şey. Ben eşimi istiyorum. Çok acı bir durum. Anlatılmaz yaşanması gerekiyor Allah kimseye yaşatmasın. (K4,42 yaş)

“Çok üzüldüm. Ne olacak şimdi dedim. Zaten her zaman kavgamız buydu, uyuşturucuydu. Çok kötü hissettim. Dünya başıma yıkıldı. Her mahkemeye bir umutla gidiyorsun çıkacak diye. Ceza aldı orada yıkıldım. Yani ne yapacağım ne edeceğim düşüncesi... Çocuklarım var. O zaman da bir aylıktı küçük kızım. Bazen diyorum ki yaşamayayım daha iyi, çocuklarımla beraber yaşamayayım daha iyi...” (K12, 26 yaş)

Cezaevi sürecinde katılımcıların içinde buldukları yaşam deneyimleri, katılımcıların yaşları ve evlilik biçimleri, ailelerinin kendilerine karşı olan tavrı ve yaklaşım tarzları da katılımcıların cezaevi sürecini daha kolay ya da daha zor biçimde geçirmesini etkileyen unsurlardandır. Eşi tarafından kaçırılan ve hamile kalan, hamilelik üzerine ailesi tarafından ilk süreçlerde dışlanmaya maruz kalan katılımcının ifadelerinde o süreçlerde tedirginlik, kararsızlık ve korkunun yaşadığı görülmektedir:

“Zaten eşim cezaevine ilk girdiğinde hamileydim. Onu bıraksan başka çıkış yolun yok. Yaşın küçük ne yapacaksın. Ne yapacaksın? Ne edeceksin? Ailem nasıl tepki verecek diye hep bunları düşünüyorsun. Bilmiyorsun hiçbir şey. Doğru ya da yanlış onu seçiyorsun. Tek çıkış kapısı o gözüküyor. Belki de ondan bir çocuğun olduğu için onu seçiyorsun. Bir kere gelmiş başına çok çekiniyorsun. Kızım olmasa daha farklı olurdu durumum. Ne ben bu durumda olurdu ne de ailemden kopuk olurdu. Yeri geliyor ailemin evine gidiyorum, misafir gibi oturuyorum çekinerek. Aç oluyorsun ama bir şey yemiyorsun. (K13,22 yaş)

“Çok kötü oldum. Bir anda kendimi yapayalnız hissettim. Bazen düşünüyorum yani eşim yanımda olsa daha mı iyi olurdu diye. Bazen de çevrenin dediğini düşünüyorum. Çevremdekiler bile yani Allah'tan ki eşin cezaevine girdi yoksa sana da çocuklarına da zarar verirdi diyorlar. Ama bazen diyorum, hani nasıl derler? Evin direği olur ya o yönden insan yoksul kalıyor sanki. Cezaevine ilk girdiği zamanlar otuz iki yaşındaydım. Eşim bana, cezam çok yüksek istersen ayrılabilirsin dedi. Benim tek dediğim şuydu: Benim iki tane evladım var. Evladım için elli yıl da alsan beklerim. Sonuçta bu bir namustur. Ne kadar da kötü olursan ol sen benim iki tane evladımın babasıdır. Çıkana kadar beklerim. Çıktıktan sonrasını Allah bilir. Alkol alıp şiddet uyguladığın an çocukları bile gözüm görmez o saatten sonra dedim. Çok sonradan eşimin hayatında birisi olduğunu öğrendim. Cezaevine girdikten sonra öğrendim. Eşimin, hayatındaki kişinin abisini vurduğunu duydum ve bu beni çok yıktı. Psikolojik olarak çok kötü oldum. (Ağlayarak) Aklıma geldikçe ben bunu hak edecek ne yaptım diyorum. Kendimi bir nevi aptal gibi hissettim. Yani bazen kendime de kızıyorum hani ne diye bekliyorsun diye. Ama şöyle bir düşündükçe de diyorum bu adamın geçmişi kötü, çocuklarıma zarar verirse ben yıkılırım. Benim tek dayanağım, beni ayakta tutan tek şey çocuklarımdır.” (K5,43 yaş)

“Çok kötü şeyler hissettim. İnsanın eşi olmayınca evinin direği olmayınca olmuyor. Annemlerin yanında bir buçuk ay kaldım. Ne bileyim evimde yatamıyordum. Çünkü niye? İsteseydim evimde yatardım. Ama eşim aklıma geliyordu. Çoluk çocuklar psikolojimi bozdu. Yatak döşek oldum.” (K7, 20 yaş)

Katılımcılardan K7 de K5 de eşlerinin cezaevi sürecinden sonra yaşadıkları hisleri anlatırken eşlerinden “evin direği” olarak bahsetmişlerdir. Özellikle eşinden şiddet gören ve aldatılan, çevresi tarafından eşinin cezaevine girmesinin kendisi için iyi olduğu savunulan K5eşi hakkında “evin direği” kavramlaştırması oldukça dikkat çekicidir. Bu noktada katılımcının uzun yıllar ceza alan eşinden boşanmayı düşünmeyip bekleme düşüncesinde olma gerekçesini “namus” kavramı ile açıklaması da toplumsal alan perspektifinde namus argümanı üzerinden “gereklilik” olarak karşılık bulmaktadır.

“Eşinin cezaevine girmesi çok kötü bir şey. İnsana koyuyor be abla. Zaten beş tane çoluk çocuklu insansın. İnsana daha bir koyuyor. Allah vermesin bir yakınını nasıl kaybedersin, bir canını. O şekilde oluyor insan.” (K10,30 yaş)

Katılımcılardan bazıları eşlerinin işlediği suç ve suça müteakip gelişen cezaevi sürecinde eşlerini, çocuklarını düşünmemekle suçlayıcı tavır içinde değerlendirirken aynı zamanda suç ve cezaevi sürecinin katılımcılarda eşlerine karşı öfke ve şaşkınlık duygusunun açığa çıkmasına sebebiyet verebildiği görülmektedir.

“Çocuklarını düşünmedi hiç, benim gözümde hala da öyle. Kendisine de söylüyorum. Eşimin öldürdüğü adamı tanıyordum ben. Kayınvalidemlerin aile dostu gibi bir şeydi. İnanamadım öldürdüğü kişinin o kişi olduğuna ve eşimin yaptığına inanamadım. Ben ördek büyüttüm. Kes çocuklar yesin demiştim eşime. Eşim ben kıyamam demişti. Cinayet işlemiş ya ben çok şaşırdım.” (K14,30 yaş)

Cezaevi süreci öncesinde eşleri ile yaşadıkları sıkıntılar sebebi ile eşin cezaevine girmesi, katılımcılardan bazılarının yaşamında olumlu bir etki sağlarken; katılımcıların süreçten etkilenme durumu ve derecesi, aynı zamanda katılımcıların bu süreci daha önce tecrübe edip etmemeleriyle de ilintili olduğu görülmektedir.

“Çok öfkelenmiş beni niye bu kadar kandırıyor diye düşündüm. Ben kendim zaten darmadağın bir insandım, eşim cezaevine girdikten sonra daha çok dağıldım. Bir yandan da üstümden bir yük kalkmış gibi hissettim. Belki biraz akıllanır dedim. Eşim cezaevine girince ben mutlu oldum aslında. Çünkü psikolojim

bozulmuştu artık. Çünkü ben eşimi kaldıramıyordum artık. Çünkü sürekli boş boş gezen bir adamı benim vücudum kaldırmıyordu artık. Yani Rabbim diyordum bu bana bir ferahlık oldu. Bu durumu ferahlık olarak görüyordum. Ben zaten tamamen kendimi bırakmıştım. Çocuklarıma bile bakacak durumda kalmamıştım, çok yorulmuşum eşim cezaevine girmeden önce.” (K9,33 yaş)

Eşlerinin suç işlemesi ve yaşadıkları cezaevi süreci kimi katılımcıları şaşırtmamış, beklendik bir olgu olarak değerlendirilmiştir:

“Normal karşıladım. Artık alıştım çünkü. Birkaç sene önce de böyle bir şey başımıza geldi. Yolculuktan geliyorduk herhalde yine üzerinde esrar mı yakalanmıştı ne. O zaman bir şey yapılmadı, nezarete alındı bırakıldı. Sonra bir kez daha üzerinde madde yakalandı, denetimli serbestlik verildi. Üç gün içeri girdi çıktı. İmzalara görüşmelere gitmediği için de tutuklandı zaten.” (K3,29 yaş)

“Eşim daha önce adam vurmaktan cezaevinde kaldı. Ama bu son olayda eşimin suçu yoktu. Ben şok oldum Çok ağlıyordu eşim. Ben çok ağladım hiçbir şey söylemedim. Çünkü ben eşimin yıllardır hiç ağladığını görmedim. Babası bile öldü ağlamadı, annesi öldü ağlamadı. Benim eşim kolay kolay ağlamaz Ben eşimi ilk defa o karakolda, götürülürken ağlarken gördüm. Eşim daha önce adam vurmuştu. Kendisi teslim olmuştu, inkar etmemişti. Yaptığım bir şey olsa zoruma gitmezdi ama yapmadığım bir şeyden içeri girdiğim için zoruma gidiyor dedi. Bir taraftan da eşimin cezaevine girmesine şaşırmadım. Çünkü niye ben eşime yakında bir gün sen cezaevine gireceksin diyordum. Tövbe de diyordu Çünkü diyordum hep takıldığın çevre insan değil hepsi madde bağımlısı diyordum. Dediğim gibi de oldu.” (K11,30 yaş)

“Eşim cezaevine girince birazcık rahatladığımı hissettim yalan değil şimdi. Bir yandan hafiflediğimi hissettim. Çünkü niye? Bağırıntı yok, tehdit yok, işe git diyen yok. Çalışmıyordu. Bütün gün arabada oturuyordu eşim. Ben yirmi dört saat ışıklarda dileniyordum çocuğumla. Ekonomik destekten ben yardım almıştım 2.950 TL. Benim paramla gitti hemen altına araba aldı. Sonra bu yakalandı, cezaevine girdi. Ben arabayı geri verdim sahibine, adam bir milyon bile para vermedi.” (K6,19 yaş)

Eşinin kendisini çocuğuyla birlikte dilenmeye zorladığını belirten katılımcının içinde bulunduğu durum düşünüldüğünde; eşinin cezaevine girmesinin

katılımcının yaşamında olumlu bir değişimi temsil ettiği bulgusu şaşırtıcı olmaktan çıkmaktadır. Evliliği başından beri zorlukları içeren, eşi tarafından cinsel istismara uğrayan ve ailesi için birlikteliğe devam eden katılımcının, eşinin cezaevine girişi ile kendisini rahatlamış hissetmesi arasında paralel bir ilişki olduğu söylenebilmektedir.

4.3.3. Katılımcıların Eşlerinin İşlediği Suç Türünü Tanımlama Biçimine Dair Bulgular

Yapılan görüşmelerde bazı katılımcıların eşlerinin işlediği suçu açık bir şekilde ifade etmediği, eşin işlediği suçu üstü kapalı biçimde aktardığı görülmektedir.

Eşinin işlediği suçu “*İşte otopark işinde çalışıyordu eşim. Sinir... Sinirden bir tartışma, bir kavga çıkıyor ve büyüyor*” ifadeleriyle açıklayan katılımcı K1, görüşmenin ilerleyen sürecinde sorulan sorulara cevaben eşinin yaşadığı tartışma olayı sonucunda yaralama olduğunu belirtmiştir. Katılımcıya, yaralanan kişinin durumu sorulduğunda ise “*Maalesef öldü kişi. Ama eşim öldürmedi. Videosunu izledik, eşimin elinde demir varmış, yani vurmamış ama vursaydın ne olurdu diyorlar mahkemede.*” ifadeleri ile açıklama yapan katılımcının eşinin görüşme süreci içinde adam öldürmeye teşebbüs suçundan hüküm giydiği öğrenilmiştir.

“Siniri, sorumsuzluğu sebebiyle cezaevine girdi. Müşteriyle tartıştı takside ondan dolayı cezaevinde.” (K2,35 yaş)

“Eşimin cezaevinde olma sebebine hiçbir şey desem inanır mısın? Başka birinin yaptığı bir şey. Telefon görüşmesi, alakası olmayan bir şey. Bazı insanların aramaları vardı. Eşimi de aldılar. Yani hiçbir alakası yokken o da alındı.” (K4, 42 yaş)

Eşi adam öldürmeye azmettirme suçundan hüküm giyen katılımcı K4 ile eşi gasp ve adam yaralama suçundan hüküm giyen katılımcı K2'nin eşlerinin işlediği suçu doğrudan açıklamadığı, suça dair sorulan soruyu daha yüzeysel biçimde cevapladığı görülmektedir.

Eşinin cezaevinde olma sebebini cinayete teşebbüs olarak belirten katılımcı K5, eşinin bu suçu işlemesindeki sebebin alacak verecek davası olduğunu belirtmiş ancak görüşmenin ilerleyen sürecinde ise katılımcının ifadeleri doğrultusunda;

katılımcının eşinin katılımcıyı aldattığı kişinin abisini öldürdüğü bilgisi edinilmiştir.

Bu bağlamda görüşmecilerin çoğu, eşlerinin suçlarını söylerken çekimser kalmış, görüşmenin ilk sürecinde eşlerinin suçlarını, olduğundan daha farklı biçimde aksettirmeye çalışmışlardır. Bu durumun arkasında yatan etkenin, katılımcıların eşlerinin suç işlemeden hoşnut olmama durumu, eşlerinin suç işlemini kabullenememe ya da etiketlenme çekincesi taşımaları olabileceği düşünülmektedir.

4.3.4. Katılımcıların Cezaevindeki Eşleri ile Görüşme Durumlarına Dair Bulgular

Katılımcıların eşlerinden yalnızca dört kişinin, katılımcıların yaşadığı ilden ayrı bir yerde cezaevinde olduğu bilgisi göz önünde bulundurulduğunda; katılımcıların çoğunluğunun eşlerinin cezaevi görüşlerine katılım sağlaması doğrusal bir etkiyi göstermektedir. 15 katılımcı arasından 10 katılımcının cezaevinde olan eşlerini düzenli olarak ziyarete gittiği, beş katılımcının ise eşlerinin görüşüne gitmediği bilgisi elde edilmiştir.

Eşlerini ziyarete giden katılımcılar arasında görüş için heyecan duyan katılımcılar olduğu gibi, yalnızca çocukları için görüşe giden, görüş esnasında eşiyile arasında herhangi bir yakınlığın olmadığını belirten katılımcılarda mevcuttur.

“Eşimle ayda bir görüşüyorum. Daha çok çocuklarla ilgileniyor. Bizim bir şeyimiz, yakınlaşmamız yok. Biz şuan kâğıt üzerinde evliyiz bu kadar.” (K5,43 yaş)

“Her hafta gidiyorum eşimi görmeye. Abla bizim çarşamba günü görüşlerimiz var. Mesela salı gecesi sabah olmuyor, sabah olunca da bir türlü öğlen olmuyor. Vallahi görüşe giderken kalbim pırpır ediyor. Görüşteyken de sanki hemen görüş bitiyor yarım saat yetmiyor. Çocukları kapalı görüşlere götürmüyorum, yalnızca açıklara götürüyorum. (K11,30 yaş)

“Aydan aya gidiyorum açık görüşe çocuklarımla. Eşimin annesi de geliyor, ailesi de geliyor hep beraber gidiyoruz. Yani birebir paylaştığımız bir alan olmuyor. (K12,26 yaş)

“Telefonla görüşüyorum, çocuklarla gidiyorum. Her hafta gitmesem bile on beş günde bir falan gidiyoruz. Açık cezaevinde yattığı için üç ayda bir de eve geliyor. (K8,37 yaş)

“Ayda bir kere açık görüş oluyor, ona gidiyorum. Eğer param varsa da haftada bir kapalı görüşüne gidiyorum. Eğer fazla da varsa eşime yatırırım gelirim yoksa öbür haftaya bırakırım görüşü. Kendi ailesine söylerim ama halletmiyorlar çoğunlukla bana yönlendiriyorlar. (K14,30 yaş)

Eşlerini cezaevinde ziyarete giden katılımcılar arasında cezaevi ortamından dolayı çocukları için endişelenen katılımcıların olduğu da görülmektedir.

“Her hafta eşimi ziyarete gitmeye çalışıyorum. Lise çağındaki oğlum da her hafta babasını görmek istiyor ama ben kaygı duyuyorum. Genç çocuk sonuçta, bir de erkek çocuğu. Babasını cezaevinde görüp o ortama özenir mi diye korkuyorum.” (K15, 36 yaş)

“Başta gitmedim. Bir ay iki ay hiç gitmedim çok sinirlendim. Gidip tebrik mi edeceğim dedim. İki ay hiç görüşmek istemedim. Şimdi iki üç haftada bir gidiyorum. Kapalı görüş zaten on beş dakika görüşebiliyoruz. Çocuklar hiç gelmedi, hiç görüşmediler babalarıyla cezaevine girdiğinden beri. Mahkemeden sonra çocukları görmek istiyorum dedi. Sonuçlara göre o zaman götüreceğim. Sonradan da getirme dedi çocuklar beni orada görmesin dedi. Kendisi istemedi. Ben de istemedim. Babalarını neden orada görsünler ki! (K9,33 yaş)

Eşlerinin görüşüne gitmeyen beş katılımcı arasından iki katılımcının eşlerinin bulunduğu cezaevinin il dışında olması, mesafenin uzak olması sebebi ile görüşe gitmediği, üç katılımcının ise eşleri ile cezaevi sürecinden sonra ayrılık kararı alması sebebi ile görüşmedikleri bilgisi elde edilmiştir.

“Sadece telefonda görüşüyorum yüz yüze görüşmüyorum. Her gün arıyor çocuklarıyla konuşturuyorum, onlarla görüşüyor.” (K6, 19 yaş)

“Ben gitmesem de görüşe, kızımı babaannesine veriyordum o götürüyordu babasına. Ama sonra ailesi ile de kavga ettim. Bir ara çalışmıyordum, yardım istedim ailesinden. Ne para ne bir yardım vermediler. İş bulana kadar kızımı getireyim biraz bakın dedim, beni de kalmak için çağırdılar, ben olmadan kızımı kabul etmediler. Kızım da bir buçuk senedir gidip görmüyor babasını. (K13, 22 yaş)

Eşinin cezaevi sürecinden bir müddet sonra eşiyile resmi boşanması gerçekleşen katılımcı K2, kızını babası ile görüştürmek istese de maddi imkansızlıklar ve cezaevi koşulları içindeki işleyiş sebebi ile görüşlere gidemediğini belirtmiştir:

“İlk girdiği sene devamlı, her hafta gittim gördüm. Daha sonra bu durum maddiyattan sonra azaldı. Cezaevi uzak oluyor. Yol uzun, maddiyatı etkiliyor. Cezaevlerindeki prosedürler çok uzun sürüyor. O yüzden çocukla gidilecek yerler değil yani. Oraya gitmektense 20 lira veya 50 lira cebimde kalsın deyip gitmiyorsun çocuklara bir şey alırım diyorsun gitmiyorsun.” (K2,35 yaş)

Eşleriyle birliktelikleri devam eden katılımcıların, eşlerinin il dışında olması sebebi ile eşlerini görüşe gidememesi, katılımcıların cezaevi sürecine dair yaşadıkları sorunlardan biri olarak görünür olmaktadır:

“Eşim Muğla Dalaman’da yatıyor, üç ayda bir gelebiliyor. Ben gidemem. Çocuklarla yani nasıl gidebilirim. Beş gün geliyor. İki gün de yol hakkı veriyorlar ona, gidip geliyor. Çok güzel geçiriyoruz vaktimizi geldiğinde. Alıyor dışarı falan çıkartıyor bizi. (Gülerek) Paramız olmasa bile gezmeyi biliyoruz abla.” (K10,30 yaş)

“Eşim Silivri cezaevindeydi önceden, çocuklarla gidiyordum ben. Ayda bir kere oluyor açık cezaevi. Görüş ayda bir kere 45 dakika oluyordu, o kadar yolu o kadar zaman için gidiyorsun. Çocuklarda üzülüyordu, ağlıyordu. Ama güzel oluyordu yine de. Görüyor, sarılıyor, dokunabiliyorsun. Bazen bırakmıyordu eşimi çocuklar; gidip kucağına oturuyor, sarılıyorlar, hasret gideriyorlardı. Şimdi Çanakkale’de eşim. Uzakta olduğu için gidemiyoruz. Artık açık cezaevinde olduğu için üç ayda bir kez evine geliyor bir hafta kalıyor bizimle. (K1,37 yaş)

4.3.5. Katılımcıların Eşleri Cezaevine Girdikten Sonra Yaşamlarında Oluşan Değişime Dair Bulgular

Eşlerinin cezaevine girişi ile katılımcıların psikolojik, ekonomik ya da sosyal olarak yaşadığı birçok sorunla birlikte yaşamlarında değişim meydana geldiği açıktır. Katılımcıların söylemleri, yaşamlarındaki değişimin en çok ekonomik yetersizlikler ile şekillendiği yönündedir. Ancak söylemlerin ardındaki etkenler ve katılımcıların ruhsal durumlarındaki yansımaların söylemler üzerine etkisi, düşünüldüğünde de değişimin psikolojik ve sosyal boyutlarının da

yadsınamayacak ölçüde olduğu açığa çıkmaktadır. Aynı zamanda katılımcılar, aile bütünlükleri içinde değerlendirildiğinde, aile yaşamı içindeki değişim konusuna katılımcıların çocukları da dahil olmaktadır. Babalarının cezaevi sürecinden etkilenen çocukların katılımcıların yaşamlarını yükümlülük ve rol bağlamında etkilediği söylenebilmektedir.

Eşinin cezaevi sürecinden sonra yaşadığı yeri değiştirmek zorunda kalan, düzenini değiştiren, kendi ailesi ya da eşinin ailesinden birilerinin yanında kalmak zorunda olan katılımcıların, yaşadıkları bu deneyimler ile cezaevi sürecinin zorluklarını gördüğü ve fiziksel, ruhsal anlamda bu değişimin katılımcıların yaşamlarına doğrudan yansıdığı görülmektedir.

“Eşimin kavga ettiği kişilerden korktuğumuz için biz mesela her şeyimizi taşıdık o mahalleden. İlk süreçte evim dağıldı. Eşyalarım, birden parça parça oldu. Kayınpederimin yanında gelin vardı oraya gidemedim. Eşyalarımın yarısını eltimin yanına, yarısını görümcemin yanına koyduk. Görümcemde kaldım bir buçuk seneden fazla süre. Çok zor günler geçirdim. Biri diyor eşyalarını alıp çıksın, biri diyor ev dar, depo tutulması lazım. Eniştem de çok iyiydi ama ister istemez çalışmadığı zamanlar, evde olduğu zamanlar oluyordu. Çocuklarla ister istemez çekiniyordum. Çocukları banyoya soktuğum zaman, bir yemek yedirdiğim zaman bir şeyler yaptığım zaman insan çekiniyor, kendi evi gibi olmuyor. Hani derler ya kendi evi kendi mezarıymış işte öyle.” (K1, 37 yaş)

“Yaşamımda değişen şey bütün düzenimin bozulması oldu. Annemin evindeyim ama sanki annemin evi değil de komşunun evi gibi. Alışamıyorum, çocuklarımı banyo yaptırıyorum hemen erkek kardeşim diyor ki “Öf çok su harcıyorsunuz”. Oysaki kendileri her gün duş alıyor. Mesela oğlum bazen diyor ki anne ekmek arası şunu yap. Kendi annemin evi bile olsa insan onu ordan almaya çekiniyor.” (K11,30 yaş)

Eşin cezaevine girişi ile kadının yaşamındaki sorumluluğun bir kat daha arttığı ve anne olarak var olan katılımcıların babalık rolünü de üstlenmek zorunda kaldığı; bu deneyim ile katılımcıların kendilerini daha fazla güçlendirme gerekliliği duyduğu söylenebilmektedir. Bu durum katılımcının aşağıda belirtilen söylemlerinde görülmektedir:

“Tabiki de değişen şeyler oldu. Çocuklarla ben daha çok ilgilenmeye başladım, kendime zaman ayıramadım. Çocukların babayla yaşayacağı şeyleri de ben yaşatmak zorunda kaldım çocuklarıma. Yaşatabildim mi onu da bilemiyorum.” (K2,35yaş)

“Eşimin cezaevine girişi tabii ki her şeyi etkiledi. Kısıtlı yaşıyoruz. Sokağa çıkmanı, bütün sosyalliğini her şeyini geriye düşürüyor.” (K4,42 yaş)

Katılımcı K4’ün sosyallik yönünden etkilendiğine dair ifadeleri, kadının toplumda var olma biçimi problemlerine de ışık tutmaktadır. Öyle ki, kadınlar eşleri olmadığına toplumsal alanda çekimsiz kalabilmekte ve bu alanda karşı karşıya gelebileceği deneyimlerde kaygı yaşayabilmektedir.

Eşinin düzenli bir işte çalışmadığını, eşi cezaevine girmeden önceki dönemlerde de aynı apartmanda yaşadığı kayınpederinin desteği ile geçim sağladıklarını belirten, iletişim anlamında eşinin kendisine ve çocuklarına karşı yakın olmadığını, eşinin madde kullanımı ve arkadaş çevresinden dolayı evliliğinden hoşnutsuz olduğunu belirten katılımcının, eşinin cezaevi sürecinde yaşamında değişen olguları belirttiği söylemlerinin arkasında toplumsal yapı ve sistemin kendisinde oluşturduğu kaygıların bulunduğu söylenebilmektedir.

“Olumsuz etkiledi, psikolojik olarak özellikle. Boşluğa düştüm ben özellikle. Bayağı bir boşluğa düştüm. Hani her ne kadar maddi desteği çok olmasa bile manevi desteği de aslında pek yoktu ama boşluğa düştüm. Bir insanın eşi ne kadar kötü olursa olsun başında olması lazım diye düşünüyorum. Aslında yaşamımda pek bir şey değişmedi. Ekonomik olarak sıkıntıya girdim. Onun dışında pek bir şey değişmedi. Hep evdeyim hep evdeyim. (K3, 29 yaş)

Ekonomik gelirin evdeki eş tarafından sağlandığı, çalışmanın erkeğin temel görevi olarak atfedildiği bir sistem içinde katılımcıların çoğunlukla eşlerinin cezaevine girişini, ailedeki ekonomik yetersizliklerin baş göstermesi ya da var olan ekonomik yetersizliklerin daha da artması ile açıklaması olağan görülmektedir.

“Eşim cezaevine girmeden önce böyle değildik ekonomik olarak. İyiydik. Düzenimizi kuruyorduk en azından. Ama şimdi herşey farklı. Hem ekonomik hem psikolojik olarak çok zorlandım. Bir yaşında bebeğim var kime bırakıp çalışayım. Eşim cezaevine girince eve giren gelir kalmadı. Aldığım bu destekler olmasaydı tekrardan evim dağılabilir, çocuklarım yuvaya gitmek zorunda kalabilirdi. Faturalarım ev sahibinin üstündeydi, eşim cezaevine girdikten sonra bizi evden

çıkarmak istediği için ödememiş faturaları. Şubat ayının ortasında soğukta kaldık. Çocuklarım iki hafta banyo yapamadılar. Mesela liseye giden iki çocuğum da öğlen yemeği yemiyor okulda. Sabah evde kahvaltı yapıp çıkıyorlar sonra akşam eve gelene kadar bir şey yemiyorlar.” (K15,36 yaş)

“Ben normalde belediyeye gitmemiş insandım. Normalde ben hiç böyle gidip başvurmamış insandım. Oraya başvurduğum. Bakıyorum 10 milyon beş milyon hayır vermeye başlandı. Yani daha önceden olmayan şeyler... Çocuklarıma önceden bir şeyler almaya çalışırdım elimden geldiği kadarıyla. Yani alamamaya başladım. Şimdi hep eskileri kullanıyorum. Önceden oyuncak alırdım kıyafet alırdım. Şimdi mesela tüpüm diyorum, erzağım diyorum.” (K14,30 yaş)

“Yani o cezaevine girmeden önce biraz daha rahattım. Her gün neredeyse yemek yiyebiliyordum, evimin kirasını veriyordu, üşümüyordum. Sorumluluklarının hepsini yapıyordu o anlamda. Ben bir gün onun evinde aç kaldığımı bilmem ama kendi evimde kendi ayaklarımın üstünde durmaya kalktığımda açlığı gördüm. Yeri geliyor evde hiç bir şey olmuyordu, kızım hiçbir şey yiyemiyordu. Evin içi çok soğuk iki buçuk senedir oturuyorum, ısınmak bilmiyor mesela. Kışın çok zorluk çekiyorum. Kira derdin var. Kirayı ödesen faturaları ödeyebilecek miyim, faturaları ödesen kızımın okul ödemesi yetecek mi diye hep bunları düşünüyorsun. Kazandığım paradan en fazla 300-400 lira kalıyor.” (K13, 22 yaş)

“Eşim cezaevine girdiğinde çocuklarım çok küçüklerdi. Çok zorlandım, çok zorluklar çektim. İlk zamanlar çocuklarım küçük diye çalışmıyordum. Çocuğuma bez bile alamıyordum. Bir dönem de kız kardeşimde kaldım. Sonra devlete başvurduğum ve aldığım yardımlarla geçindim.” (K5,43 yaş)

Ekonomik anlamda çok zorluk yaşadım. Zaman oluyordu pazarımı filan yapamıyordum.” (K8, 37 yaş)

Eşlerinin cezaevine girişi ile katılımcıların maruz kaldığı ekonomik yoksunluğa bağlı olarak katılımcıların çocuklarında da fiziksel birçok etkiden söz edilebilmektedir. Yaşanılan sorunların psikolojiye olumsuz etkisi ile eğitimdeki başarı durumunda düşüş, içe kapanma, agresiflik gibi yansımaları çocukların yaşamında deneyimlenebilmektedir. Çocukların cezaevi sürecinde babalarından ayrılması psikolojik ilk etkiyi oluştururken; daha sonraki süreçte çocukların

toplumsal ve özel alan içinde maruz kaldığı babasızlık deneyimi de yaşam içinde destek olmadan çocukların baş edemeyeceği bir olguya dönüşebilmektedir.

“Eşimin cezaevine girişi kötü etkiledi, etkilemez olur mu abla. Mahvolduk. Hani derler ya bir elin nesi var iki elin sesi var diye. Maddi durumlar daha kötü oldu. Mesela şuan benim çocuklarımın devamsızlıkları olmazdı, eşim cezaevine girmeseydi. Ne yapıp edip gönderirdik okula. Ben hiç gitmiyordum mesela eşim cezaevine girmeden önce işe (çöplerden kağıt-plastik toplamak), çocuklarımı okutuyordum ne güzel. Şimdi mecbur ben çıkıyorum çöpe. Çöpten kazandığım 20 lira 15 lira ne tutacak ki zaten. Gelirken de pastanecilere giriyorum abla niye saklayayım. Ekmek istiyorum poğaça istiyorum Market önlerinden ezik domates soğan falan bulduğum zaman alıyorum saklamam yani. İki çocuğum bu sene okula başladı aksine de eşimin cezaevine girişi onun şeyine denk geldi. On beş yaşındaki oğlum istiyor, çalışayım diyor. Bizim yanımızda kaportacılar falan var. Anne gideyim çalışayım diyor. Hayır diyorum, ben istemiyorum yaşı küçük daha zaten. Sen diyorum elinden geldiği kadar üç günde bir dört günde bir kardeşine bak. Ben diyorum gideyim bir iki saat gezeyim çöp toplayıp geleyim. Aldığım para yetmiyor ki abla, çocukları düzenli gönderemiyorum okula.” (K10,30 yaş)

“Benim 14 yaşındaki kızımın ders yönünden başarısı düştü biraz. Aslında biraz da o yönden etkiledi eşimin cezaevine girişi. Benim oğlum da okumak istiyordu ama okulda oğluma babası içeride diye arkadaşları bir şeyler söylemişler. O da onun için okula bir daha gitmek istemedi.” (K8,37 yaş)

“Küçük çocuğum eşim cezaevine girdiğinde dört yaşındaydı. Okula gittiği dönemlerde çok sorunlar yaşadı. Hala daha işte babasının yokluğunu hissediyor. Mesela hep bir baba eksikliği hissettiğini anlıyorum. Baba rolü yoktu küçüklüğünden beri. Mesela ben çocuğum için ne kadar baba olabilirim ki.” (K4,42 yaş)

“Bir müddet eşim Maltepe’de de yatmıştı. Küçük kızım cezaevine giderken minibüse biniyoruz ya hani, şoföre ücreti verirken Maltepe cezaevi diyorsun. Bu durum onun beyninde, zihninde kalıyor. Sonra başka bir zaman Topkapı’ya gidiyoruz mesela. Şoföre diyor ki buradan bir Maltepe cezaevi alır mısın? Küçük kızımda sorunlar yaşattı baya bir cezaevi durumu. Onun haricinde başka arkadaşlarının babalarını gördüklerinde tepkileri de oldu. Zaten büyüğü engelli

pek anlamıyor, küçüğünün tepkileri daha hırçın daha çok sinirleniyor arkadaşlarının babalarını görünce.” (K2,35 yaş)

“Benim 13 yaşında olan çocuğumun psikolojisi çok bozuk. Çok sinirleniyor her şeye. Çok ağlıyor bağılıyor. Babası cezaevine girdikten sonra böyle oldu. (K10, 30 yaş)

“Oğlum çok hırçın babası içeri girince öyle oldu. Hep kardeşini dövüyor sürekli, elinden zor alıyorum. (K11, 30 yaş)

Katılımcıların, küçük yaştaki çocuklarına babalarının cezaevinde olduğunu anlatamayıp babalarının çalıştığını söylemeleri geliştirdikleri ortak bir çözüm yolu olarak görülmektedir.

“Çocuklarım anlamıyor hala. Çocuklar babalarını işte biliyor, çalışıyor sanıyor. Küçük olan kızım önce abi diyordu babasına ilk götürdüğümüz zamanlarda. (Ağlayarak) Kardeşlerim falan gelince yeğenlerim “baba” filan diye koşuyor ya hani, o durumda kötü oluyor çocuklarım. Öyle bakıyorlar. Bir aileleri olmadığı için. Tek başıma büyüttüğüm için.” (K12,26 yaş)

“Üç ayda bir görebiliyoruz eşimi. Çocuklar görüyor seviniyor. Mesela küçük kızım anne babam işte mi, babamın evi var mı orda diyor. İşte çalışacak para kazanacak evi burası diyorum. Beni kandırıyorsun evi var orada babamın diyor. Evi yok kızım çalışıp gelecek diyorum.” (K1,37 yaş)

Katılımcılar arasında eşlerinin cezaevi süreciyle birlikte yaşamlarında olumlu değişimlerin olduğunu ifade edenlerde mevcuttur. Eşinin cezaevine girişi ile hem psikolojik anlamda hem de ekonomik anlamda rahatladığını belirten ve daha önceden düşüncesini bile aklından geçiremediği boşanma fikrini sorgulayan katılımcıların var olduğu görülmektedir.

“Eşim cezaevine girince yaşamımdaki değişim daha iyi oldu bence. Psikolojik olarak ben çöküşteydim bir daha toparlanamazdım. Ona rağmen boşanmayı hiç düşünmüyordum. Bu benim kaderim diyordum. Ben daha çok küçüktüm, Rabbim bana bu yolu çizdi, istese karşıma başkasını çıkarırdı diyordum. Ama artık düşünüyorum ara ara boşanma fikrini. Ablamla konuştum, ablam diyor sen bilirsin. Ama abilerim karşı çıkarlar. Korkuyorum biraz, o yüzden ayağımı çekiyorum. Bazen diyorum boşanırsam ne yapacağım, bazen de diyorum şu anda devlet sana destek oluyorsa, bir şekilde idare edebiliyorsan o zaman da idare edilir yani. Şu an çok mutluyum ama karnım tok, kendime üst baş bile

alabiliyorum. Bu duruma geldim. Eşim buradayken çok sıkıntıdaydım.” (K9,33 yaş)

“Rahata kavuştum çocuklarımla. Annemin kapısında çok mutluyum. Durmadan kavga eden yok, onun annesiyle tartışan yok. Bakıyorum çocuğumu, yemeğimi yapıyorum, evimi topluyorum, geçiyorum bir kenara oturuyorum.” (K6,19 yaş)

“Tek başıma çocuklarımla yaşamaya çalışıyorum geçim anlamında. Benim psikolojim o dışardayken daha bozuktur. O içeri girdi biraz daha iyiyim. Çünkü her zaman düşünüyordum nerde ölüp kaldı, nerede içti diye. En azından şu an nerede olduğunu biliyorum.” (K12,26 yaş)

4.3.6. Katılımcıların Eşlerinin Cezaevine Girişi Sonrasında Yaşadıkları Sosyal Dışlanma ve Sosyal İçerme Deneyimlerine Dair Bulgular

Eşin cezaevine girişi ile katılımcıların toplumsal ve özel alandaki ilişkilerinin etkilendiği, aile içi akrabalık ilişkileri ile çevredeki komşuların ve katılımcıların arkadaşlarının yaşamlarındaki değişime ortak olarak bu süreçte olumlu ya da olumsuz, destek sağlayıcı ya da geri planda kalan bir eylem içinde duruş sergilediği görülmektedir. Sosyal dışlanmanın bu bağlamda eşin cezaevine giren kadınların yaşamını zorlaştırıcı bir deneyimi inşa ettiği söylenebilirken; sosyal içermenin ise yaşanan zorluklar noktasında katılımcıların yükünü, paylaşarak hafiflettiği görülmektedir.

Bazı katılımcıların kendi ailelerinin eşleri cezaevine girdikten sonra çözüm olarak kendilerine, eşlerinden boşanmaları önerisinde bulunduğu ve katılımcıları kendileriyle birlikte yaşamak için çağırdıkları görülmekteyken; bu durumla karşı karşıya kalan katılımcıların tamamının eşleriyle boşanmayı düşünmediği ve ailelerinin yanına gitmeden çocukları ile birlikte mücadele verdiği ve mücadelede güç aldıkları unsurun çocukları olduğunu belirttiği görülmektedir.

“Komşulardan kimseye gitmem etmem. Millet o kadar çağıyor ki mesela bizim apartmanda ev sahibimiz çocukları alıp gelsene diyor. Ama sürekli tedirginlik yaşıyorum yani hiç gitmeyeyim diyorum evde oturayım daha iyi diyorum soru sormasınlar diye. Üzülme istemiyorum. Kendi evimde daha iyiyim. Akrabalardan da tedirgin oluyorum, diyorum acaba bir şey mi diyecekler acaba ne gözle bakıyorlar diye düşünüyorum. Çünkü bizim aile de böyle bir şey yok (cezaevi

olgusu). Mesela benim abim bile “Bırak eşini çocuklarını al bize gel” dedi. Üç tane çocuğum var, boşanmakla olmuyor. Çocuklarımla beraber bekleyeceğiz. Ben kime bırakayım çocuklarımı. Zaten benim eşimin tarafı çocukları vermez dedim. Eşim arkamda, eşimin ailesi bana bakıyor, ben çocuklarıma bakıyorum, çocuklarımla sana bir getireceğim iki getireceğim senin çocuklarımla tartışacaklar benim içime uhde olacak dedim abime. Abimin evinde olsam sığıntı gibi olacağım. Abim benim çocuğuma bağırursa, kalkıp bir tane vursa benim içim yanacak yani.” (K1,37 yaş)

“Akrabalar eşim için o bir şey yapamaz derlerdi, o öyle bir insana benzemez derlerdi. Eşimin kardeşini suçluyorlardı. O öyle bir insan değil, o bir yere gidip de baskın yapamaz diyorlardı. Ya nasıl desem benim kendi ailem biraz beni üzdü. Benim ailemden boşan, evini kapat gel diyenler oldu. Ama ben gitmek istemedim. Yani çocuklarıma eziyet yapamazdım.” (K8,37 yaş)

“Anneler boşan diyorlar. Boşansam olmaz yani iki tane çocuğum var. Ne yapacağım bilmiyorum. On sekiz yıl diyorlar. Bir ömür... Dışarda neler çektin diyorlar. Nasıl olacak bilmiyorum. Çocuklarımla düşünüyorum.” (K12,26)

Katılımcılar arasında eşleri cezaevine girdikten sonra ailesinin ve çevresindekilerin kendileri için üzüldüğünü söyleyen katılımcı sayısının az olduğu, katılımcıların söylemleri doğrultusunda; katılımcıların daha çok çevreleri ve akrabaları tarafından sosyal dışlanma olgusuna daha fazla maruz kaldığı açıkça görülmektedir.

“Herkes yanımızda oldu. Bir sıkıntı olmadı. Onun ailesi de benim ailem de yanımızda. Çevreden bir sıkıntı yok. Buna izin vermem zaten.” (K4,42 yaş)

“Akrabalar, çevremdekiler hep üzüyorlar bana. Sanki o gitti de başımız kesildi gibi. Eşim gitti de sanki çok zor günler geçirecekmiz gibi üzüyorlar. Ama ben biliyordum öyle olmayacak, öyle olmadı da. Çevreden bana hep acıyorlar, beni çok seviyorlar. O konuda komşularımdan yana çok mutluyum.” (K9, 33yaş)

“Eşimin içeri girmesinden dolayı akrabalar ve çevreden sevilen de oldu üzümlende oldu diyebilirim. En yakın akrabası bile “Demek ki bu senin için sınav böylesi daha iyi oldu belki de başınızda dursaydı size zarar verebilirdi ” dedi. Benim ailem çok üzüldü. Çünkü genç yaşta eşimin cezaevine girmesi, yaptığı olayların duyulması ailemi çok üzdü.” (K5,43 yaş)

“Dışlama oldu. Çok oldu çok. Anası da dışladı babası da kardeşleri de yeğenleri de. Hangi biri demiş yeğenim var, torunum var orda tohumum var orda hiç biri gideyim de bir yardım edeyim? Hiç biri demedi.” (K6,19 yaş)

“Düşene bir tekme de onlar vuruyorlar. Akrabalardan değil de mesela senle arkadaşız, mesela gelirdin, kapımı açardın, çayımı içerdin. Ama kocam gittikten sonra kapımı açan kimse olmadı, herkes kesti iletişimi, ne amaçla bilmiyorum ama kırk yabancı komşudan destek gördüm, arkadaşlarım kesti.” (K10,30 yaş)

Bazı katılımcıların eşlerinin cezaevi sürecini çevreden gizlediği, bu durumun ardındaki etkenin çevrenin ne tepki vereceğine dair, katılımcının taşıdığı kaygı olduğu görülmektedir. Bu anlamda katılımcının eşinin cezaevinde olduğunu gizlemesi ve taşıdığı kaygı da sosyal dışlanma kapsamında değerlendirilebilmektedir.

“Eşim hakkında kimse kötü konuşmuyor. Yani yüzüme konuşmuyor. Eşimin ailesi zaten gelmiyorlar beş ay oldu. Komşularım bilmiyor söyleyemedim. Nasıl söyleyeyim? Bak kocası yine içeri girmiş diyecekler. Köye gitti diye biliyorlar. Dışarı çıkmıyorum ki ben evden. Bir hastaneye gidiyorum bir de cezaevine, bakkala bile gitmiyorum.” (K11,30 yaş)

“Komşularım yüzüme bakmıyor. Önceleri çok takardım kafama böyle şeyleri. Ama artık insanların ne düşündüğünü umursamıyorum. Allah biliyor diyorum ne yapayım. Yan komşum kapıda görüyor beni yüzünü çeviriyor, artık ne anlatıldıysa ona. Eşim cezaevine girmeden önce ev sahibimiz girer çıkardı evimize, çayımızı içerdi. Şimdi sürekli kapıya geliyor rahatsız ediyor, yıldırmaya çalışıyor bizi evden çikalım diye. Genç kızlarım var sonuçta bende tedirgin oluyorum. Ev bir de bahçe içinde müstakil ya korkuyorum ben yokken gelip kızlarıma rahatsızlık verirse diye. (K15, 36 yaş)

Eşi olmadığı için ve çocuk sahibi olduğu için ev bulma konusunda zorluk yaşadığını belirten katılımcının içinde bulunduğu durum, toplumsal yapının üretip kabul ettiği argümanların yaşam deneyimine yansımaları ifade etmektedir.

“Eşimin ailesi bana karşı fazla bir problem yaratmıyordu. Eşim cezaevine girince ne arayıp ne soruyorlar. Etraftan dışlamalar da alıyorsun. İşte bu durumda buna kim ev verir? Eve birini mi alacak yoksa evi farklı bir şekilde mi kullanacak.

Çocuk başkasından olabilir mi, belki de evli kocasını bırakıp kaçtı gibi cümleler söyleniyor. Çocuğum olduğu için böyle şeyler söyleniyor. Çocuğum olmasaydı bekar birisi gibi ev tutsaydım herkes ev verirdi. Çocuktan dolayı ne yapacak diye bakılıyor. Ev tutmaya gittim. Ev vermediler eşim yok diye. İki tane ev baktım ikisi de vermedi. Yani biz vermeyiz diye açık açık söylediler. Bir tane buldum gecekondular tarzı, mahallenin arasında. Onu tutacaktım. Hani dedim burada yapabilir miyim yapamaz mıyım? Sonuçta gecekondular, altımda üstümden kimse yok. Bağırırsam etsem, biri peşime takılsa musallat olsa kimse duymaz güvenemedim. (K13,22 yaş)

Katılımcıların kendisi ve eşinin ailesi tarafından da ilişkilerde araya mesafe konularak dışlamanın bir çeşidine maruz bırakıldığı söylenebilmektedir.

“Beni kınadılar çoğunlukla. Çevrem ve akrabalarım sen iyi bir insan olsaydın iyi bir adama varırdın diyorlar. Artık nasıl iyi bir insan olacağsam! İyi bir insan olsaydın sevenlerin gelirdi gibisinden söylüyorlar. Şu anda bakıyorum herkes kendi menfaatini düşünüyor öyle söyleyeyim. Mesela gelmemeye başladılar, halimi hatırımı sormamaya başladılar. Evde bayağı bir değişiklik oldu diyeyim size. Yani kimse kapımızı açmamaya başladı. Kimse gelmiyor sormuyor. Tabi, bağlar koptu. Önceden eşim bana anam gelir babam gelir üç dört tencere yemek yap derdi. Gelirlerdi sürekli, şimdi kapımı açmıyorlar.” (K14,30 yaş)

4.3.7. Eşleri Cezaevine Giren Katılımcıların Yaşadıkları Zorluklarla Baş Etme Yöntemleri

Eşleri cezaevine giren katılımcıların, eşlerinin cezaevine girişi sonrasında yaşadıkları zorluklarla mücadele ederken çocuklarından güç aldıklarına dair söylemleri ortaktır. Katılımcıların neredeyse tamamı, çocukları için zorluklara karşı mücadele edeceklerini, çocuklarını kimseye muhtaç etmek istemediklerini, bu sebeple yaşadıkları ekonomik ya da psikolojik tüm sorunların üstesinden gelmeye çabaladıklarını belirtmektedirler.

“Ben yaşadığım zorluklarda çocuklarımdan güç aldım hep.” (K1,37 yaş)

“Herhangi bir yerden destek almadığımdan çocukları için kendim çabaladım. Küçük kızımı düzenli olarak psikoloğa götürdüm. Çözümlerimi kendim ürettim.” (K2,35 yaş)

“Güçlü olmak zorundayım dedim kendi kendime. Ayaklarımın üzerinde durmak zorundayım. Çünkü bir kızım bir oğlum var. Çocuklarım için iyi bir anne olmak isterim. Yani kimsenin çocuklarıma “Senin annen rahatsızlandı, size bakamıyor” demesini istemem. Yani ne iş olsa yaparım. Neden? Çünkü ekmek parası. Alnımın teriyle kazanıyorum sonuçta. Beni hayata bağlayan çocuklarım, başka hiçbir şey değil.” (K5,43 yaş)

“Bazen öyle oluyor ki baş edemiyorum. Çocuklarımdan güç alıyorum. Yoksa öyle bir oluyor ki ne olursa olsun diyorum şu evi dağıtayım diyorum. Çocuklarım için çabalıyorum.” (K12,26 yaş)

“Ben cezaevine girdiğimde eşim çocuklarımıza bakamamıştı ve çocuklarım devlet yurdunda kalmışlardı. Şimdi ben çocuklarımla birlikte olmak için, onların bakımını sağlamak için çabalıyorum.” (K15,36 yaş)

“Yaşadığım zorluklarla baş ederken artık kendimi bayan olarak görmemeye başladım. Çünkü her işi ben görüyorum. Derler ya erkek olmazsa evin düzeni bozulur. Eşimin yerini kapatmaya çalıştım çoğunlukla. Hem erkek hem kadın oldum. Eşim artık yok diyorum o rolü ben almışım diyorum o rolü mecbur ben yapacağım diyorum. Yapacağım, edeceğim çabalayacağım. Yeter ki çocuklarım milletin kapısına gidip ekmek istemesin. Aç mı kaldılar mesela kendi evinde aç kalsın ama milletin kapısına gitmesinler istiyorum.” (K14,30 yaş)

Katılımcı K14, çocukları için çabaladığını ve eşine ait rolleri de üstlendiğini belirtirken ataerkil bir dil kullandığı dikkat çekmektedir. Katılımcı, yaşadığı zorluklarla mücadele konusunda her işi kendisinin üstlenmesi sebebi ile artık kendisini kadın olarak görmediğini belirtirken; bir anlamda katılımcının kadına ve erkeğe dair alanları kendi algısında ayırttığı, yaşamındaki rolleri kadın ve erkek cinsiyeti üzerinden tanımladığı görülmekte ve katılımcının içinde bulunduğu durum ile kendisindeki kadın algısının çatıştığı görülmektedir. Bu çatışma, katılımcının erkeğe dair gördüğü rolleri de üstlenmesiyle ilintilidir.

Katılımcılardan bazılarının, yaşadıkları zorlukların aşılmasında baş etme yöntemi olarak devlete sığındığı görülmektedir.

“Yaşadığım bu ekonomik zorluklarla devletin desteği sayesinde başa çıktım. (K8, 37 yaş)

“Elimden geldiği kadar çocuklarıma sahip çıkacağım. Allah razı olsun devlete gideceğim diyorum, devlete sığınacağım kimseye sığınmayacağım, avuç açmayacağım. Elimden geldiği kadar kafamı çöpe sokacağım ekmeğimi çıkartacağım.” (K10, 30 yaş)

“Eşimin en son cezaevine girişinden sonra ne kendi ailemin yanına gidebildim, ne de onun ailesinin yanına gittim. Kadın sığınma da tanıştığım bir Hayriye abla vardı. Onun desteği ile ev tuttum, iş buldum, kızımın bakımını sağlayacak yer ayarladım.” (K13, 22 yaş)

4.4. Katılımcıların Sosyal Destek Mekanizması Olarak Sosyal Hizmet ve Sosyal Yardıma Karşı Algı ve Düşüncelerine Dair Bulgular

4.4.1. Katılımcıların Faydalandıkları Destek Türlerine Dair Bulgular

Tablo 19’da katılımcıların eşleri cezaevine girmeden önce faydalandıkları destek türleri yer almaktadır.

Tablo 19: Cezaevi Süreci Öncesinde Katılımcıların Faydalanmış Oldukları Destek Türlerine Dair Bulgular

Destek Türleri	Katılımcı Sayısı
Ayni Destek	5
Nakdi Destek	3
Psikolojik Destek	-

Tablo 19’a bakıldığında; eşleri cezaevine girmeden önce beş katılımcının gıda, kömür, ekmek kuponu gibi ayni desteklerden faydalandığı, üç katılımcının ise düzenli olarak nakdi desteklerden faydalandığı görülmektedir.

Tablo 20’de katılımcıların eşleri cezaevine girdikten sonra faydalandıkları destek türleri yer almaktadır.

Tablo 20: Cezaevi Süreci Sonrasında Katılımcıların Faydalanmış Oldukları Destek Türlerine Dair Bulgular

Destek Türleri	Katılımcı Sayısı
Ayni Destek	15
Nakdi Destek	13
Psikolojik Destek	-

Tablo 20'ye bakıldığında ise katılımcıların eşleri cezaevine girdikten sonra faydalanılan ayni ve nakdi desteklerin sayısında büyük artış yaşandığı, katılımcıların tamamının eşleri cezaevine girdikten sonra gıda, kömür, ekmek kuponu gibi ayni desteklerden yararlandığı, 13 katılımcının ise nakdi destek aldığı görülmektedir.

Tablo 21: Katılımcıların Şu Anda Ekonomik, Psikolojik ve Sosyal Destekten Faydalanma Durumlarına Dair Bulgular

Nakdi Destekten Faydalanan Görüşmeci Sayısı	12
Psikolojik Destekten Faydalanan Görüşmeci Sayısı	-
Ayni Destekten Faydalanan Görüşmeci Sayısı	15

Cezaevi süreci sonrasında katılımcıların faydalanmış oldukları destek türlerine dair bulgulardaki rakamlar, katılımcıların şu anda aldığı destekler ile farklılık göstermektedir. Eşi cezaevine girdikten sonra belirli süre düzenli olarak nakdi destek alan katılımcı K4, nakdi desteklerinin sonlandığı, ayni desteklerin ise hala devam ettiği söylenebilmektedir.

Katılımcılar arasında şu anda nakdi destekten faydalanan kişi sayısı 12 iken, psikolojik destekten faydalanan katılımcının bulunmadığı, ayni desteklerden ise katılımcıların tamamının faydalandığı görülmektedir.

Tablo 19, Tablo 20 ve Tablo 21 karşılaştırıldığında; üç tabloda da ortak olan bulgunun katılımcıların eşleri cezaevine girmeden önceki ve sonraki süreçte de psikolojik destek hizmetlerinden faydalanmamış olmasıdır.

Cezaevi süreci sonrasında hizmetten faydalanma durumlarını yansıtan Tablo 20 ve Tablo 21'e bakıldığında psikolojik destek alan hiçbir katılımcının bulunmayışı dikkat çekmektedir. Katılımcıların eşleri cezaevine girdikten sonra yaşadıkları psikolojik sorunlara ve desteğe duydukları ihtiyaç göz önünde bulundurulduğunda katılımcıların söylemleri ile hizmetten faydalanma durumları arasında uyumsuzluk olduğu görülmektedir. Kimi katılımcılar kendisinin profesyonel bir desteğe ihtiyacı olmadığını, kendisinin herkes ile konuşabildiğini ve bu şekilde sıkıntılarını aşabildiğini ifade ederken; kimi katılımcıların ise sosyalleşebileceği

alanların olmadığı ve bu durumun psikolojik anlamda katılımcıya olumsuz yansıdığı bilgisi edinilmiştir.

“Eşim cezaevine girdikten sonra yatış yaptılar bana. İki ay eşimi göremedim. Bakırköy'e yatırdılar. Ben kendim imza atıp çıktım. Ama psikolojik bir destek almadım başka. Sadece sigara içiyorum o kadar. Tek desteğim o. Yönlendirme yapılmış olsa da bilmiyorum gitmezdim herhalde. Çünkü ilaca bağımlı yaşamak istemiyorum. Kendimde hem yanlış gördüğüm hem doğru gördüğüm bir huyum var. Herkesle paylaşabilirim acımı o an da. Benim derdim zaten eşimi anlatmak. Eşimi anlattığım zaman her yerde anlatabiliyorum. Herkes de biliyor. Danışmanlık olayını herkesle yapabiliyorum. O yüzden ihtiyaç kalmıyor.” (K4,42 yaş)

“Ben kendim cezaevinde olduğum süreçte kendime zarar vermekten korkmuştum. Oradaki doktordan ilaç istemiştin. Doktor da çocuklarım olup olmadığını sormuştu. Buradan çıktığında çocukların için iyi olmalısın demişti. O yüzden ilaç içmeden atlatmaya çalışmıştım. Geçen gün de mesela çok daraldım, çok bunaldım evde. Kendimi dışarıya atayım dedim. Sonra düşündüm nereye gideceksin ki! Dertleşecek kimsen de yok.” (K15,36 yaş)

Kendisi ve çocukları için psikolojik desteğe olumlu bakan katılımcı, destek aldığı kurumlar tarafından kendisine yönlendirme yapılmadığını, yapılmış olsaydı bu türlü hizmetlerden faydalanmak isteyebileceğini belirtmiş ve katılımcıların hizmetler konusunda yeterli bilgi sahibi olmadığı görünürleşmiştir.

“Psikolojik destek önerilmedi ama destek aldığım kurumlar tarafından yönlendirme yapılsaydı kendim ve çocuklarım için faydalanmak isterdim.” (K9,33 yaş)

Katılımcılar arasında yalnızca bir kişinin çocuğu için devlete ait bir kurumun psikolojik destek hizmetinden faydalandığı bilgisine ulaşılmıştır. Çoğunlukla katılımcılar kendilerinden önce çocukları için psikolojik desteğe ihtiyaç duyduklarını, randevuların alınmasında zorluk yaşandığını, kendilerinin bu konuda yönlendirilmediklerini belirtmektedirler.

“Hiç psikolojik destek almadım. Son iki senedir şeker rahatsızlığım çıktı üzüntüden, stresten. Keşke benim çocuklarım alsaydı psikolojik destek. Ben çocuklarıma isterdim. Mesela on beş yaşındaki oğlum için çok isterdim. Aslında o

zamanlarda yönlendirme yapıldı ama biraz benim eşim oraya çıkma buraya gitme dediği için götüremedim.” (K1, 37 yaş)

“On üç yaşındaki çocuğumun psikolojik destek alması için geçenlerde randevu aldım. Randevuyu de kaçırdık her yer de dolu. Bir sonraki randevu için de bayağı bir zaman ileriye attı gene.” (K10,30 yaş)

Psikolojik destek hizmetinden faydalanmaya olumlu bakan katılımcılardan çoğu, psikolojik destekten faydalanmasının önündeki temel engelin çocuklarına bakacak kimsesi olmaması ve bu desteğe ayıracak zaman bulamaması ile açıklamaktadır.

“Yani insan bazen arıyor kafasını koyup yaslayacağı birini. Çünkü bütün yük benim sırtımda. Bu yönden psikolojik desteğe ihtiyacım olduğunu düşünüyorum. İki çocuğumun da yaşı küçük, kime bırakayım ki nasıl gideyim psikoloğa.” (K12,26 yaş)

“Zorluklar yaşadığım ilk süreçlerde psikolojik desteğe ihtiyaç duysam bile vakit kalmıyordu çalışmaktan. Oraya gitsem iş aksayacak diye hiçbir şey yapamıyorum. Hafta sonları da çalışıyorum, hafta içi bir gün izinli oluyorsun onu da psikolojik desteğe ayıramıyorsun.” (K13, 22 yaş)

“Psikolojik destek için benim gibi eşi cezaevinde olan bir arkadaşım tavsiyede bulundu bana. Git et zamanla daha kötü olursun dedi. Arkadaşıma dedim tamam varsay ki gideceğim. Ben bu çocuklarımı kime bırakayım. Gittiğimde doktor bana ilaç verecek, ilaç içeceğim. Peki ben yirmi dört saat yatarsam çocuklarıma kim bakacak? Önlere bir tabak yemek kim koyacak. Gelenim olsa diyeceğim ki o koyar eder ben yatarım. Kimsen olmayınca yapamam ben öyle, gidemem dedim. Ben yine çocuklarıma düşündüm o konuda. (K14,30 yaş)

4.4.2. Katılımcıların Yaşadıkları Zorluklar Karşısında Tercih Ettikleri İlk Destek Mekanizmasına Dair Bulgular

Katılımcıların yaşam deneyimleri, içinde buldukları toplumsal koşullar, aile yapısı ve ilişkiler, bütünlüklü olarak katılımcılardaki destek mekanizmalarına yakınlık ve uzaklık bağlamındaki algıyı oluşturmaktadır. Aile ilişkileri güçlü olan ya da çevre içindeki sosyal uyum ya da desteği yüksek kişilerin çoğunlukla yaşadıkları sorunların çözümlenmesinde kendi sistemleri içinde bir uğraş

sergilediği; içinde var oldukları kendi sistemlerinin yanıt vermediği durumlarda daha üst merci olarak gördükleri devlet kurumlarına yöneldikleri söylenebilmektedir.

Çalışma kapsamında yapılan görüşmelerde 15 katılımcı arasından beş katılımcı yaşadıkları zorluklar karşısında ilk önce ailelerini tercih edeceklerini belirtirken; dokuz katılımcı başvuracakları ilk yerin devlet olduğunu belirtmiştir. Katılımcılar arasında bir kişi ise yaşadığı maddi zorluklarda çevresinden destek almaya çalışacağını ifade etmiştir.

Katılımcıların konu hakkındaki düşüncelerinde aileleri ile olan ilişkinin önemi kadar katılımcıların devlet kurumuna olan güveni ve daha önce talep ettiği isteklerin devlet tarafından yerine getirilip getirilmediğinin de önemli olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda birçok kez devlete çocukları adına başvuruda bulunduğunu ancak olumlu yanıt almadığını belirten katılımcı K2, yaşadığı sorunlarda resmi kurumları tercih etmeyeceğine dair ifadeleri devlete olan güvenindeki azalma ile açıklanabilmektedir.

“Yaşadığım maddi sıkıntıları aşamadığım zaman çevreme, büyüklerime başvururum. Onlar yönlendirir. Gidip de bir devlet kapısının, resmi kurumun kapısını çalmam. Çevrem yönlendirir. Bunun sebebi de daha önceki başvurularımın olumsuz yanıtlanması. İnanç kalmadı çünkü. Mesela çevreme, komşuma desem komşumun tanıdığı oluyor arada tanıdık vasıtasıyla yapılan çok iyilik var yani.” (K2,35yaş)

Eşinin cezaevi süreci sonrasında kendi ailesinden ya da eşinin ailesinden destek gören katılımcıların, destek mekanizması olarak ailesini seçen katılımcıların neredeyse tamamını oluşturduğu söylenebilmektedir.

“İlk başta tabii ki aile olur aile bir yere kadar olur. Anne baba olmayınca abla, abi olmuyor. Ondan sonra devletimize başvururum yani devletimizde ben biliyorum ki yardım çok ediyorlar.” (K1,37 yaş)

“Zorluklar karşısında kime başvuracağım yaşadığım zorluğa göre değişir. Eşim cezaevine girdiğinde ilk ailerimize başvurmuştum.” (K4, 42 yaş)

“Önce aile. Devlet kurumuna gitsem ilgilenmiyorlar. Doldurtuyorlar forum. Ben sana haber vereceğim diyorlar. Ben onu bekleyene kadar evde aç kalırım.”

Çocuklarım da aç kalır. Ne yaparım? Bende gelirim annemde otururum. Bir tabak yemek değil mi sanki?” (K7,20 yaş)

“Annem sağ olsaydı annemle konuşuyordum, annemle dertleşiyordum. Sıkıntı yaşadığımda ilk olarak yakınımnda birisi varsa paylaşırım, illaki maddiyat değil yani can sıkıntısını gidermek için arkadaşımıla konuşuyordum mesela. Ama maddi olarak devlet kurumlarına başvurdum.” (K8, 37 yaş)

“İlk devletime başvururum devletimin bana sahip çıkmasını isterim. Eşim cezaevine girdiğinde kız kardeşim destek oldu çocuklarıma baktı ama şimdi onun da çocukları var. Onun desteği de bir yere kadar ama devlet öyle mi?” (K5,43 yaş)

“Tabi ki ilk önce devlete başvururum. Benim ailemden hiç bir beklentim yok. Bence en büyük aile benim için devlettir. Devletten bir şey alamazsam ben sonra aileme giderim çünkü devlete yalvarmıyorum sadece rica da buluyorum.” (K9,33 yaş)

“Nereye gideceksin kimden isteyeceksin? En güzeli devlet. Yani verirse de diyorsun Allah razı olsun vermezse de. Kader utansın diyorsun yardım etmezse. Sokuyorsun çöpe başını bir tane oradan topluyorsun bir tane buradan. Boşver diyorsun. Ne yapacaksın öyle...”(K10,30 yaş)

4.4.3. Katılımcıların Sosyal Hizmet ve Sosyal Yardımlara Ulaşma Biçimlerine Dair Bulgular

Katılımcıların faydalanmış oldukları hizmet ve yardımlara ulaşma konusunda çoğunlukla çevreleri tarafından yönlendirildiği, çevreden sonra ise en fazla resmi kurumlar tarafından yönlendirme yapıldığı görülmektedir. 15 katılımcı arasından yalnızca bir katılımcı kendisinin araştırarak sosyal yardımlar ve sosyal hizmet hakkında bilgi edindiğini belirtmiştir. Sekiz katılımcının hizmetlere ulaşma konusunda çevresi tarafından, altı katılımcının ise resmi kuruluşlar tarafından yönlendirildiği bilgisine ulaşılmıştır.

Katılımcıların hizmetlere ulaşma konusunda ilk olarak çevredeki kişiler tarafından yönlendirilmesi, cezaevine eşlerinin görüşüne gitmesi ve eşi cezaevinde olan kişilerle doğrudan ilişki kurması ya da çevresinde cezaevi deneyimi yaşayan

kişilerin olması ile ilişkili olabilmektedir. Katılımcılar aynı zamanda cezaevindeki eşleri tarafından da ekonomik destek ve yardımlar için yönlendirildiklerini belirtmişlerdir. Resmi kurumlar aracılığıyla yapılan yönlendirmelerde ise çoğunlukla katılımcıların tek bir kuruma gittiği (Muhtarlık, Belediye, Sosyal Yardımlaşma gibi) ve diğer kurumlardan haberdar olmayan katılımcıların gittikleri kurum tarafından ilgili yerlere yönlendirildiği görülmektedir.

“Çevreden, cezaevinden bir kaç kişiden duymuştum. O şekilde gittim başvurum.”
(K4,42 yaş)

“Üsküdar'da eşim karton topluyordu. Yolda birisi bana Abla sana bir şey söylesem yapar mısın dedi. Şimdi ben size bir adres vereceğim oraya gider misin dedi.” Kağıda yazdı. “Evi olanları arabası olanlara çatır çatır yardım ediliyor, sizlere zaten yoksullara yardım edilmiyor” dedi. Dedim bir şansımı deneyeyim, ondan sonra bana 1.500 TL her ay yatırılmaya başlandı.” (K10,30 yaş)

“Eşim söyledi bana. Cezaevindeki arkadaşlarının ailesi alıyormuş ekonomik desteği bu şekilde öğrendim. Diğer gıda yardımı falan kurumlar aracılığıyla onlar beni yönlendirdi.” (K12, 26 yaş)

“Devlet ulaşmadı bana. Ben hamilelik sürecinde çocuk sığınma da kaldığımda orada çalışan gönüllü Hayriye teyze yönlendirdi beni. O olmasaydı ben nereden yardım alınır bilemezdim.” (K13,22 yaş)

“Eşim varken inan ki hep elektriğimi suyum kesiyorlardı. Komşularım yönlendirmişti beni yardım almam için.” (K14,30 yaş)

“Belediyeye gittiğinde yönlendirdiler beni ekonomik destek için de.” (K6,19 yaş)

4.4.4. Faydalanılan Hizmetlerin Katılımcılar İçin Ne İfade Ettiğine Dair Bulgular

Sosyal hizmet ve sosyal yardımların işlevinin anlaşılabilmesi adına, desteklerden faydalanan katılımcılar için, alınan hizmetlerin ne ifade ettiği, desteklerin katılımcıların yaşamlarının hangi noktasında durduğunun ve yaşamlarındaki hangi boşluğu doldurduğunun anlaşılması gerekliliğine inanılmaktadır. Katılımcıların faydalandıkları desteklerin kendileri için ne ifade ettiğinin anlaşılması aynı zamanda katılımcıların sosyal hizmet algılarının ne olduğunu aydınlatacaktır.

Yapılan görüşmeler ve katılımcıların ifadeleri doğrultusunda; faydalanılan hizmetlerin katılımcıların yaşamlarındaki temel ihtiyaçların karşılanması işlevini üstlendiği, katılımcı perspektifi ile bu desteklerin katılımcıları aile, çevre ya da devlet dışındaki bir başka unsurdan destek istemek zorunda bırakmayan, sağladığı ekonomik yarar ile aynı zamanda katılımcıları maddi kaygılarından arındıran bir araç olarak görüldüğü söylenebilmektedir.

Katılımcılar, faydalandıkları hizmetlerin işlevi noktasında “başkasına muhtaç olmamak, kimseden bir şey istemek zorunda kalmamak” gibi ifadeler kullanarak bir bakıma faydalandıkları desteklerin kendilerini özgürleştirdiğini belirtmektedir. Katılımcılar için resmi kuruluşlar aracılığıyla faydalandıkları hizmetlerin, kişilerden alınan yardım ya da desteklerden farklı olarak, karşılıksız, daha serbest ve hak edilmiş kavramları içinde karşılık bulduğu söylenebilmektedir. Bu noktada katılımcılar için faydalandıkları hizmetlerin en birincil işlevi, başka birisinden destek isteme zorunda kalmama ve muhtaç olmamanın sağlanmasıdır.

“İnanır mısın bez mama sıkıntıyla söylüyordum görümceme bitti diye. Çocuğun bezi bitmesin diye sık sık değiştirmezdim. Çocuklarımın eksiklerini alabilmek benim için çok önemli bir şey. Yani aldığım maddi yardımla mesela erzak alıp o gün çocuklarıma mercimek çorbası pişirdiğimde bile ben çok mutlu oluyorum. Milletin kapısını çalıp onu verin bunu verin demektense o her ay gelen destek bana ilaç gibi geliyor.” (K1,37 yaş)

“Kimseye muhtaç olmamayı öğrendim mesela kimse laf edemiyor. Evimde yiyorum içiyorum onun lafını ettirmiyorum. Kimseye muhtaç olmayışım yetiyor bana. Yani nasıl diyeyim size. (K8ek) Eşim oradayken ben rahatım desem inanmazsın belki. Eşim varken elimize para geçmiyordu. Biraz daha rahatım şu an. Kimseye minnet etmiyorum. Ben öyle bir bayanım ki mesela ilk eşimden bile düzgün para almış bir insan değilim. Bir gün cebine girmiş bir insan değilim. Gurur ya işte... Eşimden para istemek biraz zoruma giderdi.” (K14,30 yaş)

Faydalanılan destekler kimi katılımcılar için temel ihtiyaçların karşılanması ve yaşama tutunmak için birincil konumda görülürken; kimi katılımcılar için ise çabalayan kişileri güçlendirici ve içinde bulunulan koşulların devam ettirilmesinde yardımcı bir mekanizma olarak görülebilmektedir. Katılımcıların gözünde faydalandıkları desteklerin temel ya da yardımcı odakta bulunmaları, katılımcıların kendi yaşam koşulları ve kendi güçleri ile de doğrudan ilintilidir.

Genellikle faydalanılan destekleri temel bir olgu olarak değil de kendilerine yardımcı olarak gören katılımcıların, çalışan ve kendisine ait bir kazancı bulunan kişilerden oluştuğu görülmektedir.

“Aldığım destekler benim için çok şey ifade ediyor. Hayat ifade ediyor. Benim burada yaşamamı sağlıyor. Çocuklarıma bakacak, kol kanat getirecek bir şey verdiler bana. Aldığım ekonomik desteklerle psikolojik olarak da rahatladım. Ekonomik kaygım da yok. Kiramı ödeyebiliyorum, faturalarımı ödeyebiliyorum, gıdamı karşılayabiliyorum. Eşim gittiğinden beri aç kalmadım. Eşim buradayken evim çok bereketsizdi. Evde yemek yoktu pişirmeye ama şimdi var çok şükür.”
(K9,33 yaş)

“Destek almasaydım çocuklarımla kim bilir nerde ne halde olurduk. Çocuklarım eğitime devam edemezdi, büyük çocuğum çalışmak zorunda kalırdı bu aldığım destekler olmasaydı.” (K15, 36 yaş)

“Devletten aldığım ekonomik destek, gıda gibi yardımlardan sonra çok şey değişti. En azından rahat oldum, çocuklarıma istediklerini alabildim. Eşimin yanına gitme durumum kolaylaştı. Önceden eşimin yanına gitmek için borç yapıyordum mesela.” (K8,37 yaş)

“Desteklerden sonra aldığım maaş biraz daha yetmeye başladı. Biraz daha ayaklarımın üstünde durabildim. Bunları almasaydım daha fazla zorluk çekecektim Belki evi bile kapatacaktım mücadele edemediğim için. Çocuğumu da alıp kadın sığınma evine gidecektim belki de. Yardımlar ve destek olduğu için şu an bu durumdayım. Tek başıma ayaklarımın üzerinde kalmayı öğrendim Ne olursa olsun çocuğumun arkasında durmayı öğrendim. Yardım aldım ki ayakta durayım diye.” (K13,22 yaş)

Katılımcıların faydalandığı desteklerle yaşamlarında olumlu yönde değişim olabileceği gibi, desteklerin etkisi ile katılımcıların içinde buldukları durumu iyileştirme ya da kendilerini güçlendirme adına herhangi bir girişimde bulunmama ve kendilerine sağlanan desteklere bağımlı hale gelme durumlarının da oluşabileceği görülmekte; bu bağlamda destekler kimi durumlarda katılımcıların güçsüzlüklerinin önünü de açılabilir. Bu noktada sunulan hizmetlerin işlevi ve kişilerin yaşamına etkisi tartışılması gereken bir sorunsal odağını doğurmaktadır. Katılımcıların desteklendiği süreç içinde güçlendirilmesi ile

desteğin çekildiği durumlarda güçlenmiş olmanın da mümkün olacağı düşünülmektedir.

“Çocuklarım adına ekonomik destek almaya başladıktan sonra çok güzeldi her şey. Mesela yirmi dört saat o çöplerle mücadele etmek varken biraz bırakıyorsun. Gelirim var en azından elimden tutanım var diyorsun gitmiyorsun. Şu an mesela ben destek olmazsa yirmi dört saat çocuklarla dilenicem edicem yani.” (K10,30 yaş)

“Aylık 560 TL ekonomik destek alıyordum önceden. Kiramı da devlet ödüyordu o zamanlar. Devlet kiramı ödemeyi bitirdikten sonra aldığım ekonomik desteği kirama veriyordum. Elektriğimi suyumun eşim ve ben çalışıp ödüyorduk. İşte o zaman evime aldığım desteklerle yiyecek aldığımında çok memnundum. Kimseye ihtiyacım kalmıyordu, yardım sayesinde direkt kiramı ödeyebiliyordum. Benim getirdiğim evime harçlık oluyordu. Eşimin getirdiği elektriğe suya gidiyordu. Geçinip gidiyorduk gayet memnunduk. Kimseye muhtaç kalmıyorduk. İşte o param kesilince mecbur kaldım, kira ödeyemediğim için barakaya döndüm ve dilenmeye gidiyorum eşim de olmadığı için. (K7,20 yaş)

4.4.5. Katılımcıların Faydalandığı Hizmetlerin Eksiklikleri Hakkındaki Düşüncelerine Dair Bulgular

Katılımcıların neredeyse tamamına yakını, aynı ya da nakdi destek alıp almama durumu fark etmeksizin faydalandıkları desteklerin miktar ve sağladığı olanaklar anlamında yetersiz olduğunu düşünmektedir. Bu görüşlerinde yaşam koşullarındaki zorluğu ve ekonomik yetersizlikleri öne süren katılımcıların, faydalandıkları desteklerin biçimi ya da sınırlılığı konusunda herhangi bir eksikliği belirtmemesi, daha çok desteklerin miktarını değerlendirmesinin; katılımcıların öncelikle temel ihtiyaçlarını karşılama kaygısı taşımasıyla ilintili olabildiği düşünülmektedir. Bu bağlamda katılımcıların faydalandıkları desteğin eksiklikleri meselesinde kira, fatura, çocukların eğitimi, gıda gibi ihtiyaçlar düşünüldüğünde öncelikli olarak yeterlilikleri sorgulamaları sürecin doğal bir parçası olarak görülmektedir.

“Şu an ki koşullar içinde ancak yetiyor aldığım destek. Çünkü kızımı kreşe veriyorum, kreş bitince ayrı bir kursa daha gidiyor benim iş saatim erken bitmediği için ve servis kullanıyor. Mesela bu sene kirama zam yapılacak, ev

koşulları hiç iyi değil ama destek miktarı ve kazancım belli olduğu için başka bir ev bakamıyorum. Bu ölçüde yetiyor yani destekler.” (K13,22 yaş)

“Ben çocuklarımın bir tanesine destek alıyorum 900 TL. Ama diğer çocuğuma da bir destek alsam okul ihtiyaçlarını karşılamış olurum. İkisi için zorlanmam. Çocuklarım haftada bir et yiyeceklerine on beş günde bir, ayda bir et yiyorlar.” (K5,43 yaş)

“125 lira gıda kartı alıyorum sadece. 125 liraya bez alıyorum, bir kıyma bir tavuk bazen. Ne yeter ki abla biz çadırda oturan insanız. Beş altı paket makarna alıyorum. Günde üç dört kere makarna yapıyorum çocuklarıma.” (K7,20 yaş)

“Aldığım destek yeterli olmuyor tabi. Ben sadece kira ödeyebiliyorum, erzak alabiliyorum diğer şeyler boşa kalıyor.” (K9,33 yaş)

“Aldığım destek yeterli olmuyor abla. Bana her ay ne kadar lazım biliyor musun? 1.600 TL falan tam gelmiş oluyor. 800 TL kiraya gidiyor. Çocuklara her gün harçlık versem okula gönderirken, 50 lira da o adama göndermiş olsam tam 1600 lira ile geçinebilirim.” (K10,30 yaş)

“Aldığım sosyal ve ekonomik desteğin miktar olarak az olduğunu düşünüyorum. Çünkü benim iki kızım da küçük yaşta olduğu için çalışamıyorum. Bu yüzden yeterli olmuyor.” (K12,26 yaş)

“Her şey o kadar pahalı ki, bir yaşındaki bebeğimin hurma, kayısı yemesi gerekiyor ama hurmanın kilosu 35 TL. Aldığım ekonomik destek de gıda yardımı da yeterli olmuyor. Ortanca kızım bu sene ortaokulu bitiriyor ama ben onu okulun balosuna yollayamadım, çok istedi, yalvardı ama para olmayınca ne yapacaksın.” (K15, 36 yaş)

4.4.6. Katılımcıların Faydalandıkları Hizmetlerin Yararlı Olması Adına Sunduğu Önerilere Dair Bulgular

Katılımcılar, faydalandıkları desteklerin eksiklikleri konusunda daha çok sağlanan desteklerin miktarlarına ilişkin bir eksiklik gördüğünü belirtmiş olsalar da desteklerin daha faydalı hale gelebilmesi adına, cezaevi süreci ve bu sürecin zorluklarını doğrudan yaşamlarında deneyimleyen kişiler olması sebebi ile katılımcıların sunacağı öneriler, çalışmanın amacına ulaşması adına önemli

görülmektedir. Katılımcıların bu bölümde sunduğu öneriler, çeşitlilik göstermektedir.

Katılımcıların üzerinde durduğu bir konu, eşlerinin görüşüne giderken oluşan ekonomik maliyettir. Ekonomik zorluk yaşayan katılımcıların eşlerini görmeye gidebilmeleri için bütçelerinden belirli bir gelir ayırma gerekliliği içinde bulunmaları ekonomik olarak oldukça zorlayıcı bir durumdur.

“İnsanlar özellikle eşlerine giderken çok zorlanıyor. Onun için ücretsiz gitme kartı olabilir. Bir kişinin gitmesi 30 lirayı buluyor. Ücretsiz gitme hakkı olabilir. Ya da en azından bir insan işte çalışıyor diye yardımlar kesilmemeli. Çünkü o destek, çocuklar için ayrı bir destek oluyor. Mesela ben destek aldığım zamanlarda sigaramı bile almamışım o yardımdan. Mesela o benim çocuğumun parasıydı, çocuğun harçlığıydı. Harçlıksız gönderemezdim okula başkalarına özenmesin diye. Okul giderlerini o paradan verirdim.” (K4,42 yaş)

“Mesela ben devletimizden şunu beklerim. Eşim cezaevinde. Görüşlerimiz oluyor, biz görüşlere gidiyoruz ve yolda bir ton para harcıyoruz. Neden bu insanlara ücretsiz bir akbil falan çıkarmıyorlar? Ayrıca cezaevlerinin kantinleri de çok pahalı. İnan ki gidiyorum bir kahve içiyorum o kadar. Kahve bile çok pahalı.” (K11,30 yaş)

Katılımcılar kadının güçlendirilmesi ve toplumsal adaletin sağlanması konusunda önemli olan istihdam, emeklilik gibi konulara da söylemlerinde değinmektedir:

“Devletimizin ev kadınlarına sahip çıkması lazım. Daha çok da şiddet gören kadınlara. Ne biliyim emeklilik olsa çok rahat olur, ev içinde çalışan bayanlar için. Bayanlarımız çok eziliyor. Erkek elinden geldiği kadar da ezmeye çalışır. Ama devletimiz bayanların yanında daha fazla olsa o zaman kendilerini daha güçlü hissederler.” (K5,43 yaş)

“Ben şu an iş istiyorum. Gidemiyorum çocuklarım küçük diye. Benim gibi çocukları olan kadınlar için mesela evde yapılabilecek işler istiyorum. Eğer böyle imkanlar sağlanırsa daha yararlı olur.” (K9,33 yaş)

“Devlet benim gibi olanlara erken saatte çıkabileceğim bir iş imkanı sunsa mesela çocuklarımı bırakabileceğim alanlar olsa güzel olurdu.” (K12,26 yaş)

İstihdam konusunda da geçerli olan üzerine değinilen bir sorun ise katılımcıların küçük yaştaki çocuklarının bakımınıdır. Çalışan katılımcıların uzun çalışma saatleri sebebiyle çocuklarının bakımı konusunda zorluk yaşadığı görülmektedir.

“Benim gibi durumda olanlara, babası cezaevinde olan çocuklara devlet uzun saat aralıklarında bakım yeri sunabilseydi daha yararlı olabilirdi. Ben fiyatı uygun diye kızımı bir kreşe verdim ve kreş sonrasında kızım Kuran kursuna gidiyor, bakacak kimsem olmadığı için. Ama devlet böyle bir imkan sağlasaydı ben bilirdim ki benim kızım da kendisiyle aynı durumda olan çocuklarla beraber, devlet koruyor onları başına bir şey gelmez derdim.” (K13,22 yaş)

Katılımcıların faydalandıkları hizmetleri daha yararlı hale getireceğine inanarak sundukları önerilerden biri de kendilerine faydalandıkları desteklerin yanı sıra eşya yardımı yapılmasıdır. Eşya yardımı önerisinin katılımcıların faydalandığı aynı ve nakdi desteklerin yalnızca barınma, beslenme gibi temel ihtiyaçları karşılamasıyla ilintili olduğu düşünülmektedir.

“Nasıl desem ki. Yani çocuklar için ayrı yataklar oluyor ya, çocuklarım için onlardan isterdim. Benim büyük kızım diyor anne bu ne biçim şey hani ayrı bir yatağımız bile yok diyor. Kızlarım aynı çekyatta birlikte yatıyorlar. Eşya yardımı yapılabilir. Benim kiram biraz zamlandı. Miktar anlamında bu aldığım yardım biraz daha fazla olabilirdi. Fazla yüksekte gözüm yok çok şükür.” (K8,37 yaş)

“Çocuklarıma ranza almak istiyorum, odalarımız ayrı zaten ama eşyamız düzgün yok ne kıymeti var ki. Eşya yardımı yapılabilir.” (K10,30 yaş)

“Çocuklar için eğitim yardımı, giysi ya da fazladan gıda yardımı yapılabilir iyileştirme olarak.” (K15, 36 yaş)

4.4.7. Sosyal Hizmet Kavramının Katılımcılar İçin İfade Ettiği Anlama Dair Bulgular

Sosyal hizmet kavramının katılımcılar için ifade ettiği anlamın aktarımı, bir anlamda katılımcıların sosyal hizmeti nasıl algıladığı ile ilintili görülmektedir. Katılımcılar, sosyal hizmetin kendilerindeki karşılığını daha çok ekonomik bir destek, yardımcı bir unsur, çocuklarının bakımını sağlama konusunda temel bir araç olarak görmektedir. Bunun yanı sıra sosyal hizmet kavramını doğrudan sosyal yardımla eşleştirip ifade eden katılımcılarda oldukça fazladır.

“Sosyal hizmet benim için ekonomik desteği parasal desteği ifade ediyor. Annesin, mücadele et demek benim için. Bazı anneler çocuklarını yetiştirme yurtlarına veriyorlar ama sosyal hizmet, biz sana yardım ediyoruz, sen çocuklarına bak diyor. Geçen bir toplantıya katıldım bana dediler ki çocuğun okumuyorsa bile bize gel başvur biz onun maddi manevi ihtiyaçlarını karşılayacağız, çocuklarını mutlaka okut dediler.” (K1,37 yaş)

Sosyal hizmet, yardımcı oluyor. Bir şekilde gelir durumunu sağlıyorsun sosyal hizmet sayesinde, başında kimse olmadığı için. Benim düzenli bir evliliğim olsaydı sosyal hizmetlere başvurmazdım. Çünkü yardım almamı gerektiren bir durum olmazdı.” (K13,22 yaş)

“Sosyal hizmet, herşeyden ileri geliyor abla. Yardım işte... Sosyal hizmet merkezine geliyorsun, başvuru yapıyorsun, boş çıkmıyorsun. Ben o bir ayın içinde o parayı alamamış olsam bir ay boyunca şu yavrum da her gün sokakta olur benimle. Belki o zaman çekçeği de (el arabasıyla çöp toplamayı kastediyor) bırakıcam, Oturucam belki bir yerde dilenicem. Çünkü mecbursun elinde bir meslek yok bir şey yok mecbursun.” (K10,30 yaş)

İki evlilik gerçekleştiren ve ikinci eşinin ilk eşinden olan çocuklarını istememesi üzerine çocuklarını bir süre devlet korumasına vermek zorunda kalan katılımcı sosyal hizmetin işlevini şu şekilde ifade etmiştir:

“Sığınma gibi bir yer. Mesela darda düşene yardımcı olması, bir insanı bir insana muhtaç etmemesidir. Yani nasıl diyeyim size, nasıl tarif edebilirim ki ya... Anneden evladı ayırmamayı ifade ediyor. Yani devlet bir ana gibi baba gibi desem inanmazsınız. Yani millet soruyor anan baban yardım etmiyor mu diye. Ben, benim anam babam devlet diyorum. Gerisi yalan bir Allah bir onlar diyorum.” (K14,30 yaş)

“Sosyal hizmet, benim için aile yakınlığı demek. Ailenin yapmadığı şeyin yapılması demek.” (K15, 36 yaş)

Katılımcılardan K2, sosyal hizmetin kendisi için ekonomik boyutunun haricinde çok yönlü hizmetleri ifade ettiğini belirtmektedir:

“Sosyal hizmet aslında bana göre bireyin bütün ihtiyacını karşılamaları demek. Benim büyük kızım engelli zihinsel olarak. Çocuğumu yüzme kursuna, paten kursuna, basket kursuna yazdırmak istiyorum. Bu tarz sosyal hizmetlere öncelik

tanınması gerekiyor. Onların gelip bize söylemesi gerekiyor. Kızınızı şuraya yazdıralım buraya yazdıralım diye. Benim kızım evde sıkıntıdan patlıyor mesela. Bir sosyal hizmet alıyor mu benim kızım mesela? Yüzmeye başvuru yaptım sıra var iki aydır bekliyorum yüzmeye için. Engelli çocuklar için bir alan yok. Onların sosyal faaliyet yapabileceği alan yok. İyileştirme yapılması gerekiyor. Sosyal hizmetin olduğunu kabul etmemiz için çocukların mutlu olması gerekiyor.” (K2,35 yaş)

İki katılımcının, sosyal hizmet kavramını, kişinin namusunu koruma işlevi ile açıklaması dikkat çekici bir bulgudur. İki katılımcı da sosyal hizmetin olmadığı, bireyin devlet gücünü arkasında hissetmediği durumda, kadının kötü yola düşeceği nitelmesini yaparak namus kavramına atıfta bulunmaktadır.

“Sosyal hizmet, en azından yanımızda olduğunu hissettiriyor. Devlete sığınabiliyorsun, kalkıp yardım isteyebiliyorsun. En azından devlet arkamda diyebiliyorsun iyi kötü. Yine de çok şükür beterin beteri var diyorlar ya. İyi kötü yine en azından ayaklarının üzerinde tutuyor seni. Devlet arkamızda olmamış olsa Allah korusun insan namusu için yaşar, kötü yola da düşer.” (K5,43 yaş)

“Bir insanın eğer geliri yoksa cahilse, çalışmıyorsa bir de çalışma hayatı olmamışsa af edersin kötü yola düşmeye kadar gidiyor. İşte bu destek af edersin namusuna kadar koruyor. Oraya kadar varıyor.” (K14,30 yaş)

4.4.8. Sosyal Hizmet ve Sosyal Yardım Farkındalığına Dair Bulgular

15 katılımcı arasından altı katılımcı, sosyal hizmet ile sosyal yardımın aynı iki kavram olmadığını düşündüğünü belirterek iki kavram arasındaki ayrımı açıklamaya çalışmıştır. 15 katılımcıdan kalan dokuz katılımcı arasında ise yedi katılımcı sosyal hizmet ile sosyal yardımın doğrudan iki aynı kavram olduğunu belirtirken; iki katılımcı ise bu sorunun cevabında biraz çekimser kalmış daha sonra ise iki kavram arasındaki ayrımı bilmediğini, iki kavramın da aynı olabileceğini ifade etmiştir

Katılımcılar arasında eğitim düzeyi en yüksek olan, lise mezunu olan tek katılımcı K2, sosyal hizmet ve sosyal yardım arasındaki ayrımı şu ifadelerle açıklamıştır:

“Sosyal hizmet farklı, yardım farklı bence. Sosyal hizmet, hizmet anlamındaki şeyleri kapsar. Yüzme gibi mesela. İlçemizde Aile Kadın Destek Merkezi var, orası sosyal hizmet sunuyor mesela. Orada engelli çocuklar için yüzme var, dış bölümü var, müzik dersi var. Sosyal hizmet odur. Sosyal yardımsa genelde maddidir. Bir bakım parası, bir engelli maaşı, gıda parası, eğitim parası. Bunların ikisi ayrı bunların ikisi bir değil.” (K2,35 yaş)

“Aynı şey değil sosyal hizmet ve sosyal yardım. Sosyal hizmet dediğin zaman birebir görüşmeler, faaliyetler olabilir, bu tür durumlarda olan kadınlarla topluca görüşülebilir. Mesela çocukları bir park gibi eğlenceli yerlere toplayıp aktivite verilebilir. Devlet bunu yapabilir yani imkan var. Yardım dediğin zaman da o çocukların masrafları olabilir, ailenin kendi masrafları olabilir. Yardım ise ekonomik bir şeyi ifade ediyor.” (K11,30 yaş)

Sosyal hizmet ile sosyal yardım kavramlarının birbirlerinden ayrı olduğunu savunan katılımcıların çoğunun iki kavramı, faydalandıkları hizmetleri almış oldukları kurumlar sosyal hizmet merkezi ve sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakfı ile eşleştirerek tanımlamaya çalıştığı, kavramsal algılarını faydalandıkları destek türleri ile sınırlı tuttuğu görülmektedir. Aynı zamanda düzenli ekonomik destek alan katılımcıların sosyal yardım kapsamı altında aldıkları gıda yardımını yetersiz gördükleri ve bu bağlamda da ekonomik desteği daha kapsamlı olarak niteledikleri görülmektedir.

“Sosyal hizmet ve sosyal yardım aynı şey değil benim için. Sosyal hizmet, her türlü desteğini yapıyor. Ama sosyal yardım içinde gıda olarak yardım var. Ama en azından sosyal hizmette çocuklarıma da destek alabiliyorum. Sosyal hizmet bu anlamda daha kapsamlı.” (K5, 43 yaş)

“Sosyal hizmet daha kapsamlı. Sosyal yardımdan pek memnun değilim. Yani çocuklara okul parası almaya gittim yardımcı olmadılar. Daha dar kapsamlı. Yani daha ne kadar mağdur olabilirsin ki. (K9,33 yaş)

“Aynı değil. Sosyal yardımdan yağ alıyorsun, makarna alıyorsun. Çocuklarına biraz peynir zeytin alıyorsun sosyal markette varsa o da. Öyle her zaman kalmıyor mesela zeytin peynir. Mesela geçen gittim ben kızıma bez bulamadım, bez yoktu. Şeker yoktu. Salça yoktu mesela bu ay. Her ihtiyacını alamıyorsun. Ama sosyal hizmetin verdiği ile temel şeyleri kendin alıyorsun, kiranı ödüyorsun.” (K10,30 yaş)

“Aslında sosyal hizmet ve sosyal yardım birbirine bağlı. Birisi gıda birisi para yardımı oluyor İki de birbirine bağlı şeyler, birbirlerini destekliyor.” (K13,22 yaş)

5. TARTIŞMA

Çalışmanın bu bölümünde, çalışma süresince elde edilen bulguların, literatürdeki karşılığı sorgulanırken aynı zamanda çalışmadaki bulguların, benzer çalışmaların bulguları ile ortak ya da farklı yönlerinin açığa çıkarılması da amaçlanmıştır.

Çalışma, İstanbul ilinde yaşayan ve kartopu örnekleme ile ulaşılan 15 kadın ile gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmelere dayanırken; aynı zamanda eşi cezaevinde olan kadınların yaşadığı sorunların anlaşılmasına ve bu sorunların çözümünde sosyal hizmet ile sosyal politikaların yerinin sorgulanmasına da dayanmaktadır. Bu sorgulamanın yanı sıra yaşanan sorunlar bağlamında kadınlarda var olan sosyal hizmet algısının açığa çıkarılması da çalışmanın temelini oluşturmaktadır.

Eşi cezaevinde olan kadınların sosyal hizmet algısının oluşumunda; katılımcıların sosyodemografik özellikleri, içinde buldukları toplum yapısı, evlilik süreçleri göz önünde bulundurularak; katılımcıların çevresi ve çevresi içinde sosyal ilişkileri ile birlikte var olan kadın imgesi üzerinden bir değerlendirme yapılmış; katılımcıların yaşamış olduğu sorunların toplumsal ve bireysel yönleri göz ardı edilmeden değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Katılımcıların sosyodemografik özelliklerine bakıldığında; yaşları 19 ile 43 arasında değişen katılımcıların genel olarak eğitim düzeylerinin düşük olduğu, katılımcılar arasında lise mezunu olan yalnızca bir kişinin olduğu görülürken; katılımcılar arasındaki çoğunluğu ilkökul eğitimini yarım bırakan ya da ortaokul mezunu olan katılımcıların oluşturduğu söylenebilmektedir. Katılımcılar arasında yalnızca bir kişi lise mezunu iken yüksekokul mezunu katılımcı bulunmamaktadır. Önal Dölek (2004)'in hükümlü aileleri ile gerçekleştirdiği çalışmasında hükümlü eşlerinin %40,4'ü ilkökul mezunu, %10,6'sı okur-yazar olmayan, %21,3'ü ortaokul mezunu, %19,1'i lise mezunu katılımcılardan oluşurken; bu çalışmada da benzer şekilde katılımcılar arasında yüksekokul mezunu kişilerin bulunmadığı görülmektedir. Çepni (2016)'nin yapmış olduğu çalışmada ise eşi cezaevinde olan kadın katılımcıların çoğunluğunun ilkökul mezunu ya da hiç okula gitmeyen kadınlardan oluştuğu görülmüştür. Bu bağlamda bu çalışmadaki katılımcılar ile literatür kapsamında benzer çalışmalara konu olan katılımcıların eğitim yönünden benzerlik gösterdiği söylenebilmektedir.

Eđitim, kadın olgusu üzerinden okunduğunda; toplumsal alandaki adaletsiz yapı ve mevcut ataerkil sistem unsurundan bağımsız bir görüńđü sergileyememektedir. Bu çalışmada ve literatürdeki diğer benzer çalışmalarda kadının eğitim seviyesinin düşük olmasının ekonomik koşulların yetersizliği, erken evlilik gibi sebepler görüńür olsa da en büyük etkenin ataerkil zihniyetin getirisi olan kız çocuklarının okutulmaması düşüncesine dayanan problemdir.

Okur-yazarlık konusunda 2008-2017 yılları arasındaki kadın-erkek oranları incelendiğinde; okur-yazar olmayan kadın ve erkek oranları arasındaki farkın fazlasıyla açık olduğu, süreç içinde okur-yazar olmayan kadın oranlarının düştüğu ancak kadın ve erkek kıyasında oranlar arasındaki açığın devam ettiği söylenebilmektedir. 2008 yılında kadınların %13,1'i okur-yazar değilken; bu oranın 2017 yılında %5,5'e düştüğu görülmektedir (TÜİK, 2018). Bu anlamıyla eğitim konusunda kadının toplumsal alanda sergilediği gelişme ve dönüşümün gerçekliği yadsınamazken; tüm bu değişime rağmen kadının, erkeğin gerisinde kaldığı ve bu eşitsiz yapılanmanın da istatistiklere yansıdağı söylenebilmektedir. Celalettin Vatandaş (2007) toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışına dair çalışmasında toplumsal cinsiyet ayrımının hali hazırda devam ettiğini ancak son yüzyıl içinde değişimlerin söz konusu olduğunu belirtirken; algı ve tutumların yeniden inşa edilmesinde ilk için eğitime düştüğünü, eğitim seviyesi yükseldikçe toplumsal cinsiyet ayrımının belirli bir biçimde azalacağını savunmaktadır.

Eğitim konusuyla ilgili kurulabilecek bir başka odak ise katılımcıların ilk evlilik yaşlarıdır. Çalışmaya katılan katılımcıların çoğunluğunun ilk evliliklerini 18 yaş ve altında gerçekleştirdiği söylenebilirken; çalışmada kadınların ilk evlilik yaşına dair elde edilen bulgular, epni (2016)'nin çalışmasındaki bulgular ile benzerlik göstermektedir. 18 yaş altındaki evliliklerin, kadın yansımasında ocuk gelin kavramını oluşturduğu göz önünde bulundurulduğunda; ocuk yaşta gerçekleşen evliliklerin kadınların eğitim hayatını sonlandırmasında bir etken olduğu söylenebilirken; aynı zamanda eğitimini farklı sebeplerde yarım bırakmak zorunda kalan kadınlar için evlilik olgusu, eğitimi yarım bırakmanın bir sonucu olarak da var olabilmektedir. Türkiye'nin toplumsal yapısı içinde ocuk gelinlerin hiçte azımsanamayacak durumda olduğu söylenebilmektedir. Buna en güzel örneklerden biri de Yüksel Kaptanoğlu ve Ergöçmen (2012)'in ocuk gelinleri ele aldığı çalışması iken; çalışma da her 10 kadından üç kadının ocuk yaşta evlendiği

gerçeğinin sorun haline gelmiş görüngüsünün, toplum yapımızdaki gerçeklikle örtüştüğü görülmektedir.

Çalışmadaki katılımcılar arasında resmi nikah birlikteliği ile evli olan katılımcıların, çoğunluğu oluşturduğu görülürken; gayri resmi birlikteliğin söz konusu olduğu ilişkiler de mevcuttur. 15 katılımcı arasında 12 katılımcı resmi nikahlı birliktelik yaşarken; üç katılımcının gayri resmi birliktelik yaşadığı görülmektedir. Literatüre bakıldığında ise benzer çalışmalar arasında Çepni (2016)'nin çalışmasında katılımcıların tamamının resmi nikahlı olduğu, Önal Dölek (2004)'in çalışmasında ise katılımcıların %85,2 oranda resmi nikah ile birliktelik yaşadığı, %14,8 oranda ise imam nikahlı birlikteliğin yaşandığı görülmektedir. Bu çalışmada resmi nikahı olmayan katılımcıların ilk evlilik yaşlarının 14 ve 15 olması, aynı zamanda iki katılımcının eşi tarafından kaçırlması sonucu cinsel birliktelik yaşamaya mecbur bırakılması katılımcıların ortak noktasıdır. Bu bağlamda resmi nikahın, kadının toplumsal alan içinde yasal haklarını kullanabilmesi adına önemli bir araç olduğuna inanılmaktadır. Eğitim seviyesi, erken evlilik ve resmi nikah arasında ilişkinin var olabileceği düşünülse de çalışma kapsamında kadınların eğitim düzeylerinin düşük olmasına rağmen çoğu kadının eşleri ile resmi nikah birlikteliği ile evli olması gerçeği ve resmi nikahı olmayan kadınların da eşlerine güvensizlik sebebi ile kendi istekleri doğrultusunda resmi nikah gerçekleştirilmediği durumu dikkat çekmektedir.

Eğitim düzeyi ile istihdam ilişkisinin kaçınılmazlığı doğrultusunda; çoğunluğu eğitim düzeyi düşük olan katılımcılardan oluşan bu çalışma kapsamında; katılımcıların mesleki durumlarını, herhangi bir mesleği olmayan ifadesi ile tanımladığı görülmektedir. 15 katılımcı arasından 13 katılımcı herhangi bir mesleğinin olmadığını belirtirken; 13 katılımcının daha önce çalışma yaşamının olması ve farklı birçok işte çalışması da dikkat çekmektedir. Bu noktada eğitim ile nitelikli işlerde çalışma olgusunun karşılıklı bir ilişki sergilediği söylenebilmektedir. Daha önce çalışma deneyimi olan 13 katılımcı arasında eşi cezaevine girdikten sonra çalışmaya başlayan katılımcı sayısı yalnızca üçtür. Çalışmadaki bu bulgular; eşin cezaevine girişi ile kadının çalışma yaşamına katılımının arttığı yönünde bulgulara ulaşan Çepni (2016) ve Önal Dölek (2004)'in çalışmaları ile uyum göstermemektedir. Önal Dölek (2004)'in çalışmasında katılımcıların %36,1'inin çalıştığı, %63,8'inin çalışmadığı,

çalışanlar arasında ise çoğunluğun yakını cezaevine girdikten sonra çalışmaya başladığı görülmektedir. Çepni (2016)'nin çalışmasında da katılımcıların çoğunun iş yaşamı olduğu, çalışanların da daha çok ev temizliği gibi işlerde ya da fabrikada işçi olarak çalıştığı görülmektedir.

Eşin cezaevine girişine müteakip ailenin ekonomik sorunlar yaşamaya başlamasının kabulüyle; eşin cezaevine girişi sonrasında çalışmaya başlayan katılımcı sayısının az olması arasında yeterli düzeyde bir paralellik söz konusu değildir. Bu noktada katılımcıların çalışmasına engel olan çeşitli faktörlerin söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Çalışma kapsamında katılımcıların çalışmasına engel görülen, bu konuda en sık rastlanan sebep, katılımcıların çoğunun küçük yaşta bakıma ihtiyacı olan çocuklarının olmasıdır. Çepni (2016)'nin çalışmasında da katılımcıların çoğunun çocuklarının okul öncesi dönemde, bakıma muhtaç ya da ilkokul öğrencisi olduğu görülmektedir. Her iki çalışmada da katılımcıların çalışmaları önündeki küçük yaşta çocuklarının olması gerekçeleri benzerlik göstermektedir. Dedeoğlu (2009), Türkiye'nin ikinci grup politikalar içinde yer aldığını ve kadınların özel ihtiyaçlarının varlığını kapsayan uygulamalarda oldukça geride kaldığını belirterek; bu durumu oluşturan temel olgunun Türkiye'nin okul öncesi çocukların eğitim ve bakımında oldukça yetersiz olmasıyla ilişkilendirmiştir. Bu noktadan hareketle, okul öncesi çocukların eğitim ve bakımı konusunda uygulanacak işlevsel politikaların kadına ait alanın iyileştirilmesinde doğrudan dokunacağı açıkça görülmektedir.

TÜİK verilerinde, eğitim durumu ve işgücüne katılım ilişkisi incelendiğinde; kadınların işgücüne katılımının eğitim seviyesi ile doğrudan ilişkili olduğu ortaya çıkmaktadır. Eğitim seviyesi arttıkça kadınların işgücüne katılımının da arttığı söylenebilmektedir. Okur-yazar olmayan kadınların işgücüne katılım oranı %15,9 iken; eğitim durumu lise altında kalan kadınların %27,7 oranında; lise mezunu kadınların %34,3 oranında işgücüne katılım sergilediği, yükseköğretim mezunu kadınların işgücüne katılım oranının ise %72,7 olduğu görülmektedir (TÜİK, 2018). Bu çalışmadaki bulgular ile TÜİK verileri kıyaslandığında; çalışma kapsamında aktif olarak istihdama katılan beş katılımcının eğitim durumlarının birbiri ile değişkenlik gösterdiği söylenebilmektedir; eğitim seviyesinin düşük olma durumunun anlaşılabilmesi adına çalışma genelinde en yüksek eğitim

seviyesinin lise mezunu olan tek bir katılımcı ile sınırlı olduğunun belirtilmesi yeterli görülmektedir.

Çalışmada nitel yöntemlerin uygulanması ve çalışmanın örnekleminin niceliksel olarak yalnızca 15 kişiden oluşması, kıyas noktasında bir genelleme sağlayamamaktadır. Ancak çalışma kapsamında istihdam ve eğitim durumu arasındaki ilişki ele alındığında; eğitim düzeyi ile çalışma yaşamına katılımın yanı sıra eğitim düzeyi düşük olup çalışma yaşamına katılan kadınların hangi alanlarda ve ne türlü işlerde çalıştığı üzerinde durulması gereken bir konu olarak görülmektedir. Öyle ki; eşi cezaevine girmeden önceki süreçlerde çalışan ve hatta küçük yaşta çalışmaya başlayan, ilkokul eğitimini tamamlamayan bir katılımcı için çalışmaya çocuk yaşta başlamak, eğitimini yarım bırakmasında olumsuz bir etken olarak görülebilmektedir. Bu bağlamda kadının istihdama katılımının erkeğe göre çok gerilerde olmasının yanı sıra eğitim düzeyi ile ilintili olarak ne türlü işlerde çalıştığı da eğitim faktörünün toplumsal alandaki gerçekliğini oluşturmaktadır. Bu anlamıyla eğitim seviyesi düşük kadınların çoğunun enformel işlerde çalışmasının kaçınılmazlığı söz konusu olabilmektedir.

Cezaevi süreci, özellikle ailedeki ekonomik geliri sağlayan kişinin hükümlülük ya da tutukluğu biçiminde deneyimlendiğinde; ailedeki ekonomik geliri sağlayan kişinin kaybı, ailede kalan diğer bireyler için çalışma zorunluluğunu getirebilmektedir. Bu zorunluluk kadın konusunda biraz farklı biçimlerde görünür olabilmektedir. Daha önceki süreçlerde eş ya da aile baskısı, çocuklarının bakım sorumluluğunun üstlenilmesi, toplumsal ya da kültürel algılar sebebi ile çalışmayan kadın için eşin cezaevine girişi, çalışma yaşamına adım için önemli bir etken haline gelebilmektedir.

Kadın ve erkeği iş gücü noktasında ayrı konumlandıran sistem, kültür, toplum yapısı ya da norm gibi faktörlerle kadın ve erkeğin iş gücü olarak görülme durumu arasında oldukça büyük farklar olduğu söylenebilmektedir. TÜİK (2007), hane halkı iş gücü araştırması sonucunda; 2017 yılı verilerine göre ülkemizde 15 yaş ve üzeri istihdam edilen kişi oranı, %47,1 iken; bu oranın erkeklerde %65,6, kadınlarda ise %28,9 olduğu tespit edilmiştir.

Kadının çalışma yaşamına katılımını engelleyen faktörlerden birisi de kişilere sağlanan sosyal yardımlar ve kadın istihdamını destekler nitelikte olmayan politikalarıdır. Suç olgusunun daha çok gelir seviyesi düşük toplumsal yapılarda görüldüğü ve çalışma kapsamında katılımcıların çoğunun eşleri cezaevine

girmeden önceki süreçte de ailedeki ekonomik yapının yüksek denilebilecek seviyede olmadığı yönündeki ortak söylemleri düşünülduğünde; sağlanan sosyal yardımların, katılımcılar için temel nitelikte olduğu gerçeği, sürecin doğal bir parçası olarak benimsenebilmektedir.

Çepni (2016)'nin çalışmasında devletin sağladığı nakdi desteklerin katılımcıların çoğu için tek gelir kaynağı olduğu görülmektedir. Bu çalışmanın bulguları doğrultusunda da katılımcıların çoğunun istihdama katılım sağlamadığı ve devletin sağladığı yardımlar haricinde aile ya da akrabalarından destek almadığı göz önünde bulundurulduğunda; katılımcılar için devletin sağladığı nakdi yardımların hanedeki tek düzenli geliri oluşturabildiği açıkça görülmektedir. Eşi cezaevine giren kadınların, içinde buldukları yapı, aile içindeki düzenli gelir durumu ve sosyal yardımların ailenin gelir seviyesinde nerede karşılık bulunduğu; katılımcıların sosyal hizmet algısı ve uygulanan hizmetler ile sağlanan sosyal yardımlara bakışını doğrudan etkilemektedir.

Literatürdeki benzer çalışmalar incelendiğinde cezaevi sürecinin çoğunlukla ilk etkisinin ekonomik alanda bireyler üzerinde olumsuz biçimiyle gerçekleştiği görülmektedir. Çalışmalar kapsamında ekonomik zorlukların; ailedeki geçimin sağlanması, ailede düzenli bir gelirin bulunmaması, konut kiralılarının ödenememesi, yoksulluğun derinleşmesi ve çekirdek aileden geniş aileye geçiş gibi konularda somutlaştığı söylenebilmektedir.

Önal Dölek (2004), çalışmasında hükümlülük sonrasındaki süreçte ailelerdeki temel ihtiyaçların karşılanma düzeyinin hükümlülük öncesine göre azaldığını, beslenme ve sağlık ihtiyaçlarının karşılanması konusunda yaşanan zorlukların hükümlülük ile daha da arttığını, çalışmasına katılanların %72,2'sinin ekonomik anlamda zorluklar yaşadığını ortaya koymuştur. Muşanoviç (2018)'in çalışmasında ise kadınların eşleri cezaevine girdikten sonra ekonomik sıkıntılar yaşamaya başladığı ve yoksullaştığı, eşleri cezaevine girmeden önce yaşamından memnun olan kadınların tamamının, eşleri cezaevine girdikten sonra yaşamlarından memnun olmadıkları bulgusu yer almaktadır. Bu çalışmada da literatürdeki diğer çalışmalarla paralel, eşlerinin cezaevine girişi ile ekonomik sıkıntılar yaşadığını, özellikle temel ihtiyaçların karşılanması konusunda yetersiz kaldığını ifade eden katılımcılar mevcut iken; bazı katılımcıların eşlerinin cezaevine girişi ile ekonomik olarak daha iyi koşullara ulaştığına ve psikolojik

anlamda kendilerini daha iyi hissettiklerine dair ifadeleri, diğer çalışmalarda görülmeyen bir sonucu açığa çıkarmaktadır. Sayıca az da olsa bazı katılımcıların eşleri cezaevine girmeden önce, eşin düzenli çalışmamasına bağlı olarak ailede düzenli bir gelir olmaması ve eşin ailenin ihtiyaçlarını karşılamaması söz konusudur. Bu anlamda katılımcıların, eşlerinin cezaevine girişi ile faydalanmış oldukları sosyal yardımların düzenli olma özelliğinin, katılımcıların cezaevi sürecini olumlu olarak değerlendirmelerine olanak sağladığı düşünülmektedir.

Ekonomik zorluklarla orantılı olarak sosyal yardımlardan yararlanma durumunun da cezaevi süreci ile arttığı, hem bu çalışmada hem de konu ile ilgili birçok çalışmada mevcuttur. Önal Dölek (2004)'in çalışmasında, hükümlü ailelerinin %42,8'i belediyelerden, %7,2'si Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'ndan yardım almaktayken; Çepni (2016) de çalışmasındaki çoğu katılımcının sosyal yardım almakta olduğunu belirtmiştir. Sosyal yardım ya da sosyal hizmetlerden faydalanan kişilerin yaşadıkları ekonomik ya da piskososyal sorunların etkisi, çevre, aile yapısı, toplumsal yapı ve içinde bulunulan toplumun bireyde oluşturduğu düşünce ile sosyal hizmete dair algılar ve sosyal yardımların birey için ne ifade ettiği açığa çıkabilmektedir. Bu bağlamda eğitim düzeyi düşük, çalışma yaşamına katılım sağlamayan, ailedeki ekonomik gelir sağlama durumunu erkeğin görevi ile eşleştiren, kendi görev tanımını çocuk bakımı olarak özümseyen ve istihdama katılım konusunda çocuklarının bakımını sağlamayı bir yükümlülük olarak engel gören katılımcılar için faydalanan sosyal yardımların, doğrudan hane ekonomisinin temel gelir kaynağı konumunda olması ve yardımlara yüklenen bu ehemmiyet içinde sosyal yardım ve sosyal hizmetin birbirinden anlam olarak ayırt edilememesi, çalışmaya başlamadan önce ulaşılabilecek sonuçlar içinde beklenen bir olgu iken; belirtilen etkenler sebebiyle katılımcıların, eşlerinin cezaevine girişi sonucu sosyal hizmete dair gerekli gördükleri ihtiyaçları, ekonomik temel üzerinde inşa ederek talep etmesi olağan bir gerçekliği yansıtmaktadır. Çepni (2016)'nin çalışmasında eşi cezaevinde olan katılımcıların hizmet alanındaki isteklerinin ekonomik yardımın miktarının artışı, kira desteği, çocuklara yönelik maddi yardım, iş bulmada kolaylık ve cezaevi ziyaretlerinde kolaylık olarak belirtmektedirler. Bu çalışmada da katılımcıların, faydalandıkları nakdi ve aynı yardımların yeterli miktarda olmadığı düşüncesinde olduğu elde edilen bulgular arasındadır.

Çalışmada, cezaevi sürecinin aile bireylerinde olumlu bir alanda karşılık bulma durumu irdelendiğinde katılımcıların hükümlü ya da tutuklu olan eşlerinin, cezaevi sürecinden önce işsiz olma durumları ya da düzenli çalışıp çalışmama durumlarının sorgulanması gerekliliği açığa çıkmaktadır. Çepni (2016), çalışmasında eşi cezaevine giren kadınların eşlerinin yarısından çoğunun cezaevine girmeden önceki süreçte düzenli bir işte çalışmadığını belirtirken; Önal Dölek (2004)'in çalışmasında durum biraz farklılık göstermektedir. Şöyle ki; Önal Dölek (2004), çalışmasına katılan ailelerinin yakınlarının %81,5'inin cezaevine girmeden önce düzenli olarak çalıştığını, yalnızca %18,5'inin çalışmadığını bulgularına eklemiştir. Görgülü ve Tutarel Kışlak (2014)'in çalışmasında ise çalışmanın gerçekleştirildiği erkek mahkumların yarısına yakınının cezaevi sürecinden önce düzenli bir işte çalışmadığı bilgisi edinilmiş; bu bağlamda Çepni ile Görgülü ve Tutarel Kışlak'ın çalışmalarının birbiri ile paralel olduğu görülmüştür. Bu çalışmada ise katılımcıların eşlerinin çoğunun cezaevine girmeden önce düzenli bir işinin olduğu ve çalıştıkları bilgisi elde edilirken; katılımcıların tamamına oranla sayıları az da olsa kimi katılımcıların eşlerinin çoğunlukla çalışmadığı, düzenli bir işinin olmadığı ve eşleri düzenli çalışmayan katılımcıların neredeyse tamamının eşinin cezaevi süreci sonrasında yaşamından memnun olduğu dikkat çekici bulgu olarak görülmektedir. Aynı zamanda katılımcılar için eşlerinin cezaevine girişi sonrasında yaşamlarındaki değişimin olumlu yönde ilerlemesinin arka planında, eş ile yaşanan sorunlar bulunabilmektedir. Bunun yanı sıra çalışmada katılımcıların, çoğunlukla eşin alkol-madde kullanımı, şiddet uygulaması ve aldatması gibi sorunlarla karşı karşıya kaldığı bilgisi edinilirken; katılımcıların eşleri ile yaşadıkları bu sorunların ileri boyutlara ulaşmasına rağmen içinde buldukları durumu doğal bir olgu olarak kabullenip bu sistemin içinden çıkabilmek ya da sorunları çözebilmek adına bir çaba sergilemediği görülmektedir. Katılımcıların eşleri ile yaşadığı sorunlarda ürettikleri çözümün, içinde buldukları durumu kabullenmek ya da bulunulan ortamdan uzaklaşmak olduğu görülmektedir. Bu anlamda kadınların hem eşleri ile birliktelik sürecinde hem de eşleri cezaevine girdikten sonra yaşadıkları sorunlar ile baş etme mekanizmalarının güçlendirilmesi adına uygulamaların gerekliliği açığa çıkmaktadır. Eşi alkol ve madde kullanan çoğu katılımcının çözüm olarak buldukları çevreden taşınma ve eşlerinin de arkadaş çevresinden uzaklaşma düşüncesinde olduğu dikkat çekici bir bulgudur. Çepni

(2016) çalışmasında, eşi cezaevinde olan katılımcıların çoğunun yaşadıkları çevre ve eşlerinin arkadaş çevresinden rahatsız olduğunu belirtirken; benzer bulguya Özada (2011)'nin, çalışmasında da rastlanılmaktadır. Özada (2011), hükümlü ailelerinden oluşan katılımcıların, buldukları çevreden taşınmayı çözüm olarak gördüğünü belirtmiştir.

Çoğu katılımcı, eşinden gördüğü şiddet ya da aldatılma durumunu, toplumca biçilmiş olan kadın imgesinin gölgesinde; kendisini çaresiz ve güçsüz olarak kabul ederek yaşadıkları mutsuz birliktelikleri sindirmekte ve hatta birlikteliğin bu sorunlu biçimini devam ettirebilmeyi, namus kavramına sığınarak çocukları için yapılan bir fedakarlık tanımı ile ifade edebilmektedir. Kadınların eşlerinden şiddet görmesine, mutlu olmamasına ve evliliklerinde süregelen hale gelen mevcut yapısal tabanlı sorunlara rağmen boşanma düşüncesinden uzak olma durumu, kadının toplumsal alan içinde kendisini nasıl konumlandığı ve sistemin sunduğu düşünceleri nasıl benimsediği ile ilgilidir. Bu noktada boşanma konusundaki düşünce, boşanmanın çözüm olarak görülmesini ifade etmemektedir. Asıl sorun, katılımcıların söylemlerinde eril dili kabullenişlerinin söz konusu olmasıdır. Bazı katılımcıların, eşini evin direği olarak tanımlaması ya da eşi cezaevine girdikten sonra sorumlulukları artan katılımcının kendisini kadın olarak görmediği yönündeki beyanları, ailesinin yüzünü yere eğdirmemek ve namusunu korumak için kendisini aldatan eşiyile boşanmaktan kaçındığını belirten katılımcının söylemleri bu noktada yerinde bir örnek teşkil etmektedir. Bu bağlamda kadının içinde bulunduğu toplum ve aile yapısının etkisi ile oluşan algılarında kadının güçlenmesi adına değişimin sağlanmasının, uygulanacak hizmetler ve yürütülecek politikalarla doğrudan ilintili olduğu düşünülmektedir. Ekonomik yetersizlik ve eşin ekonomik kaynak olarak görülmesi sebebi ile kadının bağımlılığı söz konusu iken; ekonomik sebeplerin bu konuda tek başına etkili bir unsur olmadığı, düşünce ve algının da en az ekonomik sebepler kadar belirleyici olduğu söylenebilmektedir.

Kadınların eşleri ile yaşadıkları sorunlar bağlamında diğer çalışmalardaki bulgulara bakıldığında; Çepni (2016)'nin çalışmasında da bu çalışmanın bulgularıyla paralel olarak kadınların yaşadığı sorunların; aldatılma, şiddet, eşin sorumsuz olması, çalışmaması, alkol-madde kullanımı olduğu görülmektedir. Aynı zamanda cezaevi sürecinin de eşler arasındaki ilişkiyi olumsuz yönde

etkilediği bulgusu; Muşanoviç (2018)'in çalışmasında da yer almaktadır. Çalışmada, katılımcıların %86,5'i eşleri cezaevine girmeden önce eşleri ile aralarının iyi-çok iyi olduğunu belirtirken; %62,7 oranında katılımcı eşi cezaevine girdikten sonra ilişkilerinin gerilediğini belirtmiştir. Bu çalışmada, cezaevi sürecinin katılımcılar ile eşleri arasındaki ilişkiyi olumsuz etkilediği yönünde bir bulguya rastlanılmamış; aksine bazı katılımcılar eşlerinin cezaevine girmeden önce agresif ve çok sinirli olduğunu ancak cezaevi süreciyle birlikte eşlerinin daha anlayışlı olmaya başladığını belirtmiştir.

Eşin ya da aile bireyinin cezaevine girişi ile yaşanan ekonomik zorluklar, beraberinde eşi cezaevine giren katılımcıların ailelerinin yanına taşınması, eğitim çağında olan çocukların eğitimi yarım bırakmak zorunda kalması, aile bireylerinin cezaevindeki aile üyesini ziyaret edememesi gibi sorunları beraberinde getirmekte iken bu sorunlar literatürde karşılık bulmaktadır. Bu çalışmanın bulgularında, eşin cezaevine girişi ile yaşadığı konutun kira bedelini ödeyemeyen ve ailesi ile birlikte yaşamaya başlayan katılımcılar mevcutken; aynı zamanda ekonomik yetersizlikler sebebi ile eşini cezaevinde ziyaret etme konusunda zorluk yaşadığından söz eden katılımcılar da mevcuttur. Önal Dölek (2004)'in çalışmasında yakınına ziyarete gitmeyen %2,8 oranındaki katılımcılar arasında ekonomik yetersizliklerin etkisi ile ziyarete gidemeyen katılımcılar söz konusudur. Bu çalışmada, eşini cezaevinde ziyarete gidemeyen katılımcıların belirttiği asıl sorun, eşin hükümlü ya da tutuklu olduğu cezaevinin ailenin yaşadığı ilden başka bir ilde olmasıdır. Bu anlamda hükümlü ya da tutukluların, ailelerinden başka bir ilde yer alan ceza infaz kurumunda olması, cezaevi ziyaretlerine engel oluşturmaktadır.

Eşin cezaevine girişi sonucunda kendi konutundan ayrılarak aile bireyleri ile yaşamaya başlama durumu, yalnızca ekonomik etkenlerle açıklandığında yetersiz kalabilmektedir. Toplumsal alandaki baskı ve aile yapısı ile toplumun kadına bakış açısı da kadının yalnız yaşamaması, aile bireyleri ile birlikte yaşamaya gerekliliği konusundaki düşüncenin gelişimine etken olabilmektedir. Önal Dölek (2004)'in çalışmasında hükümlü ailelerinin %35,3'ü hükümlülük sonrasında aileleriyle birlikte yaşamaya başlarken; Çepni (2016)'nin çalışmasına katılan katılımcıların dörtte biri ise ailelerinin yanına taşınmak zorunda kaldığını belirtmiştir. Akgün ve Tezel (2017)'in çalışmasında da eşin cezaevine girişi ile

eşinin ailesi ile birlikte yaşamaya başlayan katılımcıların olduğu görülmektedir. Literatürdeki çalışmalarda, katılımcıların cezaevi sürecinden sonra kendi aileleri ya da eşlerinin aileleri ile yaşamaya başlaması ve bu değişimin arkasındaki etkenin toplumsal algılarla ilintili olması söz konusu iken; bu çalışma kapsamında aynı etkiden söz edilememektedir. Özellikle 15 katılımcı arasından üç katılımcının cezaevi sürecinden sonra ailesi ile yaşamaya başlaması ve katılımcılar arasında eşinin ailesi ile yaşayanların bulunmaması önemli görülmektedir. Çalışmada aileleriyle birlikte yaşayan katılımcı sayısının az olmasına dair bulgular; kent yaşamındaki geleneksel aile yapısının çözülmesi ve aileye bağlılığın zayıflaması ile açıklanabilir görülmektedir. Aynı zamanda toplumsal algılar konusunda, eşi cezaevine giren kadının çocukları ile birlikte yalnız yaşayamaması düşüncesinin algısal noktada kırıldığı da söylenebilmektedir. Birçok katılımcı ailesinin, eşleri cezaevine girdikten sonra katılımcılara eşleriyle boşanmaları koşuluyla birlikte yaşayabilecekleri önerisini sunduğu ancak bu öneri ile karşılaşan katılımcıların tamamının eşleri ile boşanmayı kabul etmeyip birlikteliğe devam ettiği ve çocuklarıyla birlikte yalnız yaşam mücadelesi verdiği dikkat çekici bir unsurdur.

Cezaevi sürecinin ve ekonomik etkinin bir parçası olarak aile içindeki çocukların da eğitime devam etmesinin kimi ailelerde sekteye uğradığı söylenebilmektedir. Önal Dölek (2004)'in çalışmasında; hükümlü ailelerinden %16,6'sının çocuğu, eğitimini yarım bırakırken; Çepni (2016)'nin çalışmasında da ekonomik sorunlar nedeni ile bazı katılımcıların çocuklarının ekonomik yetersizlikler sebebi ile eğitimi yarım bıraktığı görülmektedir. Yapılan bu çalışmada da eşi cezaevinde olan kadınlar arasında çocukları eğitimi yarım bırakan kadınların bulunduğu görülmektedir. Ancak diğer çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada çocukların eğitimi yarım bırakma nedeni; ekonomik yetersizliklerin yanı sıra çocuğun arkadaş ortamında dışlanması ve psikolojik etkenler ile okuldan uzaklaşması olarak görünür olmaktadır.

Aile bireylerinin cezaevine girişi ile ailedeki çocukların yaşamına yansıyan ekonomik etkinin yanı sıra cezaevi sürecinin çocuğun psikolojisini de olumsuz yönde etkilediği açığa çıkmaktadır. Cezaevi sürecinin çocuğun psikolojisi üzerindeki olumsuz etkilerinin literatürdeki mevcut olan çalışmalarla ortak olduğu söylenebilmektedir. Önal Dölek (2004)'in çalışmasında; ailelerinde hükümlülük deneyimi bulunan çocuklarda cezaevi süreci ile birlikte hırçınlaşma, alt ıslatma,

içine kapanma gibi etkiler deneyimlenirken; çocukların %41'inin yakınının hükümlülük nedeniyle arkadaş çevresinden utandığı görülmektedir. Bu çalışmada da katılımcıların çocukları arasında, babanın cezaevinde olması sebebi ile arkadaş çevresi tarafından ayrıma maruz kalan ve bu sebeple eğitimi sonlandıran katılımcı çocuklarının olduğu, bulgular arasında yer alırken; bazı katılımcıların söylemleri ile eşin cezaevine girişi sonrasında ailedeki çocukların agresif tavırlar sergilediği, daha sık öfkelenildiği ve ders başarılarında düşmenin gözlemlendiği bilgisi edinilmiştir. Çepni (2016)'nin çalışmasında da benzer nitelikte eşin cezaevinde olan kadınların çocuklarında cezaevi sürecinin etkisi ile kızgınlık, uyku ve davranış bozukluklarının yer aldığı görülmüş ancak bu çalışma için katılımcıların çocuklarının uyku bozukluğu yaşadığına dair bir bulguya rastlanılmamıştır.

Literatürde yakını cezaevine giren bireylerde görülen bir diğer bulgu da yaşanan psikolojik sorunlardır. Bu çalışmadaki katılımcıların neredeyse tamamı, eşleri cezaevine girdiğinde kendilerini ruhsal anlamda kötü, çaresiz ve yalnız hissettiğini, ilk süreçte ne yapacağını bilemediğini belirterek daha sonraki süreçlerde ise psikolojik ve fizyolojik birçok sağlık sorunu ile karşı karşıya kaldığını belirtmiş; katılımcılar arasında eşinin cezaevine girişi sebebiyle eşine kızgın olan katılımcıların varlığı da bulgular arasında yer almıştır. Katılımcıların yaşadığı psikolojik ve fizyolojik sağlık sorunları, diğer çalışmalardaki bulgularla uyum içindedir. Bu çalışmada katılımcıların söylemleri doğrultusunda; eşin cezaevine giren kadınların uyku bozukluğu, karamsarlık, içe kapanma, sigara içimini arttırma, intihar düşüncesi gibi psikolojik etkileri deneyimlediği görülmektedir.

Önal Dölek (2004)'in çalışmasında, yakını cezaevine giren katılımcıların %38'inin sigaraya başladığı, %50'sinin ise sigara kullanımını arttırdığı, %76'sında içe kapanma yaşandığı, katılımcıların %60'sının ise kendisini yalnız hissettiği, %73'ünün de hükümlüye karşı kızgınlık duyduğu görülmektedir. Bu çalışmada elde edilen bulgular ışığında ise eşin cezaevine giren kadınların yaşadıkları psikolojik sorunlar ile psikolojik desteğe daha fazla ihtiyaç duyduğu açığa çıkmış olmasına rağmen katılımcıların yaşadığı psikolojik sorunlar ile faydalanmaları gereken psikolojik destek mekanizmalarının uyumlu olmadığı görülmüştür. Şöyle ki; katılımcıların çoğunun psikolojik anlamda kendisini iyi

hissetmemesine rağmen herhangi bir psikolojik destekten faydalanmadığı bulgular arasında yer edinmekte iken; Muşanoviç (2018)'in çalışmasında eşi cezaevine giren kadınların %3,4'ünün eşi cezaevine girmeden önce psikolojik destek gördüğünü; eşinin cezaevine girişi sonrasında katılımcıların psikolojik destek görme oranının %18,6'ya yükseldiğini belirtmiştir. Muşanoviç'in çalışmasına göre eşin cezaevine girişinin mevcut olan psikolojik desteği arttırdığı görülürken bu çalışmada cezaevi sürecinin aynı etkiyi oluşturmadığı bulgular arasında yer almıştır.

Çalışmada karşılaşılan bir diğer bulgu da, eşi cezaevinde olan kadınların eşlerinin cezaevi girişi ile sosyal dışlanmayı deneyimlemesidir. Sosyal dışlanma, aile, akraba, komşular ya da çevre tarafından gerçekleştirilebilmektedir. Katılımcılar arasında dışlanmaya maruz kaldığını belirten çoğu katılımcının, eşinin cezaevine girişi sonrasında eşinin ailesi ile olan ilişkilerin zayıfladığı, eş cezaevine girmeden önce aile ilişkilerinin devam etmesine rağmen eşin cezaevine girişi ile maddi ve manevi anlamda kopmaların gerçekleştiği söylemi ortaktır. Bunun yanı sıra katılımcıların yaşam deneyimleri doğrultusunda, eşi olmayan, çocuklu kadınların kiralık ev bulma konusunda toplumsal dışlanmanın başka bir boyutu ile karşı karşıya kaldığı, yaşanacak yer seçimi konusunda çekinceler yaşadığı, çevre tarafından rahatsız edilme korkusu içinde olduğu bulgular arasında yerini almıştır. Önal Dölek (2004)'in çalışmasında çalışmaya katılan 108 kişi içinden 13 kişi, komşusunun kendisi ile görüşmediğini, katılımcıların çoğunun komşuları tarafından destekleyici ve hoşgörülü olduğunu belirtirken; yine aynı çalışmada katılımcıların %76'sı akrabaları tarafından dışlayıcı davranışlara maruz kaldığını belirtmiştir. Muşanoviç (2018), çalışmasındaki katılımcıların eşleri cezaevine girdikten sonra eşlerinin akrabaları ile ilişkilerinin kötüleştiğini ve cezaevi sürecinden sonra sosyal çevrelerindeki arkadaş veya komşularının davranışlarının değiştiğini belirtmiştir. Sosyal çevre tarafından dışlanmaya maruz kalma durumunun bir anlamda bu çalışmalar ile örtüştüğü söylenebilmektedir. Çepni (2016)'nin çalışmasında da eşi cezaevinde olan kadınların sosyal dışlanmaya maruz kaldıklarına dair bulgular yer almış; dışlanma ya da dışlanma kaygısı ile katılımcıların eşlerinin cezaevinde olduğunu gizleme durumunun söz konusu olabildiği açığa çıkmıştır. Çepni (2016), katılımcılarının üçte birinin eşlerinin cezaevinde olduğunu çevreden gizlemediğini belirtirken; Önal Dölek (2004),

çalışmasında katılımcıların %31'inin yakınlarının cezaevinde olduğunu çevreden gizlediğini belirtmiştir. Bu çalışmada da katılımcılar arasında az sayıda olsa da eşinin cezaevine girdiğini gizleyen kişiler mevcuttur.

Cezaevi süreciyle birlikte yaşamlarının birçok alanında değişim yaşayan katılımcıların bu çalışma kapsamında; yaşadıkları sorunlar ile baş etme mekanizması olarak en fazla çocuklarından destek aldığı ve çocuklarını öne sürerek güçlü kalma çabası gösterdiği bulgular arasında yer almıştır. Akgün ve Tezel (2017)'in çalışmasında da eşi cezaevine giren kadınların yaşadıkları psikolojik yıkımı en fazla çocuklarından güç alarak atlatabildiği, Çepni (2016)'nin çalışmasında da katılımcıların kendilerine en fazla destek olarak çocuklarını gördüğü bulgular arasında yer alırken; çocuklardan sonra sıranın katılımcıların kendi aileleri, arkadaşları, eşlerinin ailesi ve devlet olarak sunulduğu görülmektedir. Bu çalışmada ise katılımcıların çoğu, yaşanan zorluklarda ilk başvuru mekanizması olarak devlet kurumunu seçeceğini belirtirken; bu sırayı aile ve çevrenin takip ettiği bulgulanmıştır. Eşin cezaevine girişi sonrasında aileden destek gören katılımcıların ilk başvuracağı mekanizma olarak aileyi tercih etmesi aile ilişkileri ve güven konusuyla bağdaşmaktadır. Aile ilişkileri zayıf olan katılımcıların yaşadıkları sorunların çözülmesinde ilk olarak devleti tercih etmesi olağan bir sonuçtur. Çalışmada katılımcılar arasında, eşlerinin ailesinden destek gören katılımcı sayısı tüm katılımcılara oranla oldukça az sayıdadır. Bu bağlamda bulgunun diğer çalışmalar ile uyumlu olduğu görülmektedir. Çepni (2016)'nin çalışmasında eşi cezaevinde olan kadınların yaşadığı en büyük hayal kırıklığının eşin ailesine karşı olduğu bulgusu yer almaktadır. Muşanoviç (2018)'te eşleri cezaevine girmeden önce ailelerinden destek almayan katılımcıların çoğunluğunun eşleri cezaevine girdikten sonra da ailelerinden destek almadığını belirtmiştir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Eşi cezaevinde olan kadınların, eşlerinin cezaevine girişi ile yaşadığı sorunlar doğrultusunda gelişen mevcut sosyal hizmet algılarının açığa çıkarılması amacıyla derinlemesine görüşmelerin yapıldığı bu çalışmada kadına ve sosyal hizmete dair bazı sonuçlara ulaşılmış ve bu sonuçlar doğrultusunda bulguların sorunların çözümlenebilmesi adına öneriler geliştirilmiştir.

6.1. Sonuç

Ulaşılan sonuçların ilki; eşi cezaevinde olan kadınların çoğunlukla eğitim düzeylerinin düşük olduğu ve erken yaşta evlilik gerçekleştirdiği, evliliklerin ise arkadaş çevresi içinde tanışarak çiftlerin birbirlerini tanıma süreciyle biçimlendiği yönündedir. Evlilik öncesinde çiftler arasında eşini tanıma süreci olmasına rağmen çoğu kadının evliliğinde, eşin çalışmaması, ekonomik yetersizlikler, eşten şiddet görme, aldatılma ya da eşin madde-alkol kullanımı gibi sorunlar yaşadığı sonuçlar arasındadır. Çoğu kadının eşleri ile yaşadığı sorunların, eşinin arkadaş çevresinden kaynaklandığı düşüncesini taşıdığı görülmektedir. Kadınların eşlerinin sorumsuzluğu ve düzenli çalışmaması yönünde belirttiği sorunlar, eşin cezaevine girişi öncesindeki süreçte de ailelerin ekonomik seviyesinin yüksek olmadığını gösterir niteliktedir.

Ailelerdeki ekonomik gelirin çoğunlukla erkek/eş tarafından sağlandığı, eşi cezaevinde olan kadınların çoğunlukla evlilik öncesinde çalışma deneyimlerinin olduğu ancak evlilik süreci sonrasında eşin kısıtlaması, ev işleri, çocuk bakımı gibi sebeplerle istihdama katılım sağlamadığı, çoğu kadının sosyal güvencesinin bulunmadığı ulaşılan sonuçlar arasında yer almaktadır. Çalışmaya başlarken sonuçlar arasında ulaşılabileceği düşünülse de bu çalışma kapsamında eşin cezaevi sürecinin, kadınların çalışma yaşamını olumlu etkileyen bir unsur olmadığı, eşi cezaevine giren kadınların ekonomik zorluklar yaşamasına rağmen çocuklarının küçük yaşta olması sebebi ile çalışma yaşamına dahil olamadığı, çoğu kadının eşin cezaevine girişi sonrasında kendi aileleri ve eşinin ailesinden destek görmediği görülmektedir. Bu bağlamda aileden destek görmeyen kadınlar için yaşanan zorluklarda başvurulan ilk destek mekanizmasının devlet kurumları olması muhtemel beklenen bir sonuç olarak çalışmada görünür olmaktadır.

Eşi cezaevine giren kadınların ekonomik alanda yaşadıkları temel sorunların, ailede düzenli bir gelirin bulunmaması, yaşanan konutun kira bedelinin ödenememesi, gıda ve çocukların eğitim giderlerinin karşılanmasındaki yetersizlikler olduğu görülmektedir.

Ekonomik gelir sağlamanın çoğunlukla erkeğe ait bir görev tanımlaması içinde yer etmesi ve eşin cezaevine girişi sonucunda ailedeki gelirin sekteye uğraması ile ailede eksik kalan ekonomik gelirin devlet kurumlarından alınan nakdi ve aynı yardımlarla tamamlanmasının; kadınların devlete olan güvenini arttırdığı ancak bu hizmetlerin sosyal yardım biçiminde gerçekleşmesinin bir yönden de kadınları güçsüzleştirdiği ulaşılan sonuçlar arasındadır. Kadınların güçlendirilmeden uzak politikalarla yardıma bağımlı hale geldiği görülmektedir.

Eşi cezaevinde olan kadınların sosyal ilişkilerinin çoğunlukla eşlerinin cezaevi sürecinden sonra olumsuz etkilendiği, eşleri cezaevine girdikten sonra ailesel ilişkilerin zayıfladığı, cezaevi süreci ile kadınların eşlerinin ailesinden uzaklaştığı, bu uzaklaşmadaki en büyük etkenin kadınların, eşlerinin ailesinden destek görememesi olduğu söylenebilmektedir. Zayıflayan ilişkilerin yanı sıra eşi cezaevine giren kadınların eşlerinin cezaevi süreciyle birlikte akraba, komşu ya da çevre tarafından sosyal dışlanmaya maruz kaldığı, eşlerinin cezaevinde olmasından kaynaklı sorunlarına bir de toplumsal alan içinde kadın olmanın getirdiği sorunların eklenildiği söylenebilmektedir.

Cezaevi olgusuna dair, kadınların cezaevlerine ulaşım ve cezaevi sisteminin iç yapısı konusunda sorunlar yaşadığı görülürken ulaşım konusundaki temel sorunun, kadınların eşlerini ziyarete giderken bütçelerinden ayırması gereken ulaşım masrafları ile eşleri il dışındaki cezaevlerinde hükümlü ya da tutuklu olan kadınların eşlerini ziyaret edememe durumundan kaynaklandığı söylenebilmektedir.

Eşi cezaevinde olan kadınların sosyal yardım niteliğiyle faydalandığı hizmetlerin çoğunlukla aynı ve nakdi yardımlardan oluştuğu; çoğu kadının eşi cezaevine girmeden önceki süreçte eşleri ile ailevi sorunlar yaşadığı ve cezaevi süreci sonrasında psikolojik desteğe daha fazla ihtiyaç duyduğu bulgular arasında yer alırken; kadınların psikolojik sorunlarının yanı sıra eşlerinin cezaevine girişi sonrasında fizyolojik sağlık sorunları da yaşamaya başladığı ancak tüm bu

sorunlara rağmen fiziksel ya da ruhsal sağlık konusunda herhangi bir hizmetten faydalanılmadığı görülmektedir. Kadınların faydalandığı hizmetin sosyal yardım merkezli yürütülmesi sebebi ile kadınlardaki sosyal hizmet algısının da yalnızca ekonomik unsurlar üzerinden şekillendiği, nakdi ve ayni yardımlar haricinde eğitim, sağlık, meslek, hukuk gibi alanlardaki hizmetlerde farkındalık düzeylerinin yüksek olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Sosyal yardım temelinde gerçekleştirilen politikaların kadını güçlendirme konusunda olumsuz bir etki oluşturduğu düşünülse de bu düşünceye rağmen eşi cezaevinde olan kadınların, faydalandıkları ayni ve nakdi yardımların kendilerini muhtaçlıktan kurtarma işlevi gerçekleştirdiği ve yardımların kendilerini güçlendirdiği yönünde söylemlerde bulunduğu görülmektedir. Kadınlar sosyal hizmet ile namus kavramı arasında ilişki kurmakta; ataerkil sistem etkisindeki eril dilin gölgesinde, faydalandıkları yardımların ekonomik niteliğine atıfta bulunarak bu yardımların kendilerinin namusunu koruduğuna inanmaktadır.

Kadınların, faydalandıkları yardımlar hakkındaki temel görüşleri; nakdi yardımların miktar, ayni yardımların da işlevsellik noktasında yetersiz olduğu yönündedir. Sosyal hizmet ve sosyal yardım ayrımında farkındalık düzeyi düşük olan kadınların faydalandıkları ayni ve nakdi yardımların miktar ve çeşidinin arttırılması talebinden sonra iş imkanı ve kreş taleplerini de söylemlerine ekledikleri görülmektedir. Bu anlamda kadınların hizmet odağında kendi içinde buldukları koşulların baskın etkisi sonucunda daha geniş bir perspektiften bakarak hizmet odaklı düşünceye yaklaştıkları ancak bu düşüncenin, uygulanan hizmetlerde karşılık bulamayarak güçlendirilmediği görülmektedir.

6.2. Öneriler

Çalışmada ulaşılan sonuçlar doğrultusunda sunulacak bazı öneriler ile eşi cezaevinde olan kadınların sorunlarının çözümlenmesi ve kadının güçlenerek daha iyi bir konuma ulaşabilmesinde ilerleme kaydedileceği düşünülmektedir.

- Cezaevi sürecinin ekonomik, toplumsal ve psiko-sosyal etkileri göz önünde bulundurulduğunda; eşin cezaevine girişi ile beraber mahkum ve ailesi adına yürütülecek hizmetlerin nitelikli ve kapsayıcı biçimde gerçekleştirilmesi, bu hizmetlerin yalnızca ekonomik unsurlar ve temel ihtiyaçların karşılanması biçimi ile değil aynı zamanda sürecin getirdiği

psiko-sosyal sorunların da göz önünde bulundurularak sağlanan sosyal yardımlar ile eş zamanlı bir hizmet şemsiyesi altında gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

- Özellikle eşi cezaevinde olan kadınların faydalandığı sosyal yardımların işlevselliği konusunda; yardım düzeylerinin ihtiyaç odağında belirlenmesi ve ailelerin ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik daha esnek ve geniş bir hizmet politikası izlenmesinin, bunların yanı sıra psiko-sosyal ve toplumsal olarak ise güçlendirici dokunuşların gerçekleştirilmesinin daha yararlı olacağı düşünülmektedir. Bu anlamda sosyal yardımlarda sağlanacak iyileştirme ile eşi cezaevinde olan kadınlar ve çocuklarının yaşadığı ekonomik sorunların çözümlenmesi söz konusu iken uygulanacak psiko-sosyal müdahaleler ile cezaevi süreciyle kadınlar ve çocukları tarafından deneyimlenen psiko-sosyal sorunların giderilmesinin; ailenin gelecekte daha güçlü bir yapıya ulaşmasında etken olacaktır.
- Eşi cezaevinde olan kadınların eğitim ve mesleki durumlarının yükseltilebilmesi, kadınların toplumsal alanda daha iyi bir konuma ulaşabilmesi adına okur-yazarlık, eğitim ve meslek edindirme kurslarının belirlenerek kadınların sosyal yardımlardan yararlandığı süreç içinde bu kurslara katılım konusunda takibinin yapılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.
- Eşi cezaevinde olan kadınların istihdamında kolaylık sağlanmalı ve kadınların çalışma yaşamına katılamama konusunda gösterdikleri ilk gerekçe olan çocuk bakımı sorumluluğunun çözümlenebilmesi adına kreş ve gündüz bakımevi sayıları arttırılmalıdır.
- Kadının çalışması konusunda okul öncesi ve ilkokul çağındaki çocuklarının engel oluşturduğu göz önünde bulundurulduğunda; ilkokul çağındaki çocuklar için okul sonrasında faydalanabilecekleri ücretsiz eğitim ve aktivite merkezlerinin de kadının güçlendirilmesinde önemli bir adım olacağına inanılmaktadır. Aynı zamanda eşi cezaevine giren ailelerin okullar tarafından da takibinin yapılarak ilk süreçten son sürece kadar eğitime devam eden çocuklar için çeşitli psiko-sosyal destek ve yönlendirilmelerin yapılmalıdır.

- Eşi cezaevinde olan kadınların çoğunlukla sosyal güvencelerinin olmaması sebebi ile fizyolojik ya da psikolojik sağlık sorunlarında tedaviye gitmediği göz önünde bulundurularak eşi cezaevinde olan kadınlara psikolojik desteklerin kolaylıkla sunulması ve sosyal güvencesi olmayan kadınlar için fizyolojik sağlık sorunlarında da kolaylaştırıcı uygulamaların gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır.
- Eşi cezaevinde olan kadınların psiko-sosyal ihtiyaçları ve sosyal dışlanmışlık durumları göz önünde bulundurulduğunda; çoğunlukla ekonomik yetersizlikler, psikolojik sorunlar ve çocukları sebebi ile dışarı dahi çıkamayan, sosyal bir paylaşımında bulunmayan, kendisine ait herhangi bir etkinlik ya da aktiviteye katılım şansı olmayan kadınların düzenli aralıklarla katılabilecekleri, grup çalışmalarının yürütüldüğü atölye ya da sosyal faaliyet merkezleri oluşturulmalıdır. Aynı zamanda bu merkezlerde kadınların küçük yaşta bakıma muhtaç çocuklarının bakımı için kreşlerin mevcut olması durumunda kadınların kendilerine ayırabilecekleri öznel zamanlarının olması ile kadınların içinde buldukları koşulların iyileştirilebileceği, özgüveninin artacağı ve kendisini güçlü hissedeceği düşünülmektedir.
- Cezaevi yapısı ve ziyaretler konusunda yaşanan sorunların çözümüne dair yakınlarını ziyaret eden mahkum aileleri için ulaşımın ücretsiz olarak ilgili kurumlarca sağlanması ve cezaevi ziyaret koşullarının aileler ve özellikle çocuklar için uygun hale getirilmesi gerekmektedir. Cezaevi ziyaretlerinin aileler için işlevsel olabilmesi adına, eşi cezaevinde olan kadın, mahkum ve çocuklar için birlikte ortak paylaşım sağlanacağı alanlar oluşturulmalı; aynı zamanda eşlerin cezaevi süreci öncesinde yaşadıkları ilişkideki sorunlar ve cezaevi süreciyle yeni eklenen sorunların çözümü için ailelere danışmanlık hizmeti verilmelidir.
- Yaşanılan cezaevi sürecinden önce, ailelerde şiddet, alkol ya da madde kullanımı, aldatma gibi sorunların varlığı söz konusu olduğundan tüm ailelere yönelik yapılacak saha çalışmaları ile risk faktörlerinin belirlenmesi ve ailelerdeki risk durumlarına göre uygun koruyucu-önleyici destek hizmetleri sağlanmalıdır.

- Son olarak ise bahsi geçen tüm sosyal hizmet müdahalelerinin gerçekleştirilebilmesi adına ilgili kuruluşlarda çalışan meslek elamanlarının sayısı ve bu meslek elemanlarının mesleki donanımlarının artırılması sağlanarak dezavantajlı grupların güçlendirilmesi ya da sorunlar karşısında uygulanacak müdahalelerin işlevselliğinin daha iyi bir seviyeye getirilmesi sağlanmalıdır.

7. KAYNAKLAR

ACAR, H. (2001). Tek Ebeveynli Ailelere Yönelik Feminist Sosyal Hizmet Müdahalesi. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını*, 12(3), 13-25.

https://www.academia.edu/2298616/Tek_Ebeveynli_Ailelere_Y%C3%B6nelik_Feminist_Sosyal_Hizmet_M%C3%BCdahalesi Erişim: 05.12.2019

ACAR, H. ve ÇAMUR DUYAN, G. (2003). Dünyada Sosyal Hizmet Mesleğinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 14(1),1-19.

AÇIKGÖZ, R. ve YUSUFOĞLU, Ö.M. (2012). Türkiye’de Yoksulluk Olgusu ve Toplumsal Yansımaları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 76-117.

AKBAŞ, E. (2013), Aile ve Kadına Yönelik Sosyal Hizmet Kuruluşları, İ.Tomanbay ve N.Gökçek Karaca, (Ed.), *Sosyal Hizmet Kuruluşları* (1.Baskı) içinde (s. 37-57). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

AKTAŞ, G. (2013). Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 30(1), 53-72.

AKGÜN, R. (2012). *Kadın Hükümlülerin Ceza İnfaz Kurumunda Yaşadıkları Sorunlar ve Başa Çıkma Tarzlarının Belirlenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

AKGÜN, R. ve TEZEL, Z. (2017). Sessiz Kurbanlar: Eşi Cezaevinde Olan Kadınların Psikososyal ve Ekonomik Durumlarının Belirlenmesi-Kırıkkale İli Yahşiyan İlçesi Örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(54), 786-793.

AKSU, B. (2005). *Kadınların Sınıfı Ücretli Ev Emegi ve Kadın Öznelliğinin İnşası* (1.Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

AKTAŞ, A. (2014). Sosyal Dışlanma Bağlamında Sosyal Yardımlar ve Karşılaştırmalı Politika Önerileri (Uzmanlık Tezi) T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Ankara.

AKYÜZ, E. (2016). *Çocuk Hukuku, Çocukların Hakları ve Korunması* (5.Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

ALPTEKİN, D. (2011). Sokaktan Akademiye: Kadın Hareketinin Kurumsallaşma Süreci. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26, 33-43.

ALPTEKİN, K. (2016). *Başlangıçtan Bugüne ve Yarına Türkiye’de Sosyal Hizmet Eğitimi* (1.Baskı). Ankara: Atlas Yayınevi.

Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. (09.03.2018) (Sayı:30473).
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180709M3.pdf>

Erişim: 02.02.2019

ARAT, Y. (1992). 1980’ler Türkiye’inde Kadın Hareketi: Liberal Kemalizmin Radikal Uzantısı. N. Arat, (Ed.), *Türkiye’de Kadın Olgusu* (1.Baskı) içinde (s. 75-95). Say Yayınları.

ATTEPE ÖZDEN, S. (2015). Sistem Kuramı ve Ekolojik Yaklaşım. A. Karatay (Ed.), *Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri* (1.Baskı) içinde (s.25-48). Ankara: Nika Yayınevi.

AYDIN YILMAZ, E.S (2015). *Kadın Hareketinde Yeni Bir İvme: Toplumsal Cinsiyet Adaleti*. Kadın ve Demokrasi Derneği.

<http://kadem.org.tr/sare-aydin-turkish-foreign-quarteriy-dergisine-kadin-hareketinde-yeni-bir-ivme-toplumsal-cinsiyet-adaleti-ni-yazdi/> Erişim:10.02.2019

BALCI, Ş. G. (2007). *Tutunamayanlar ve Hukuk*, (1.Baskı). Ankara: Dost Kitabevi.

BERKTAY, F. (2004). Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye. *Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi, No:7, 1-31.

BORA, A. (2005). *Kadınların Sınıfı Ücretli Ev Emegi ve Kadın Öznelliğinin İnşası*. (1.Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

BOZKIR SERDAR, A. (2012). Sosyal Politikanın Tarihsel Gelişimi. A. Tokol ve Y. Alper, (Ed.), *Sosyal Politika* (3.Baskı) içinde (s.6-24). Bursa: Dora Yayınları.

BOZKIR SERDAR, A. (2012). Sosyal Politika Kavramı, Tarihsel Gelişimi ve Türkiye’de Sosyal Politika. A. Tokol ve Y. Alper, (Ed.), *Sosyal Politika* (3.Baskı) içinde (s.1-6). Bursa: Dora Yayınları.

BUZ, S (2009). Feminist Sosyal Hizmet Uygulaması. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 20(1), 53-65.

CAM, E. (2003). Türk İstihdam Politikasında Çalışan Kadınlar ve Uygulanan Politikalar 2. *Çelik-İş Sendikası Dergisi*, 3(13).

Ceza Muhakemesi Kanunu. (4.12.2004) (Sayı:5271) Resmi Gazete (17.12.2004) (Sayı:25673)

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5271.pdf> Erişim: 18.06.2019

CILGA, İ. (2002), “Aydınlanma Felsefesi ve Sosyal Hizmet” , 5.Ulusal Sosyal Hizmetler Konferansı, Ankara 21-23 Mayıs 1999, Değişen Türkiye’de İnsan Hakları ve Sosyal Hizmetler, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yay. No:6, Ankara.

Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. Resmi Gazete (10.07.2018) (Sayı:30474)

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180710-1.pdf>

Erişim:02.02.2019

ÇAKMAK, C. (2015). Suçun Belirleyicileri Olarak Başlıca Ekonomik Risk Faktörleri. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(4), 125-184.

ÇAVUŞOĞLU, T. (2005). *Sosyal Hizmetlerin Yakın Tarihinden Sayfalar Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu Yaprakları 1917-1983* (1.Baskı). Ankara, SABEV Yayınları.

ÇELEBİ, N. (1990). *Kadınlarımızın Cinsiyet Rolü Tutumları*. (1.Baskı). Konya: Sebat Ofset.

ÇENGELCİ, E. (1985). *Türkiye’de Sosyal Yardımlar, Bir Model Geliştirme Denemesi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü , Ankara.

DEDEOĞLU, S. (2009). Eşitlik mi Ayrımcılık mı? Türkiye’de Sosyal Devlet, Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Kadın İstihdamı. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2, 41-54.

DEDEOĞLU, S. ve ELVEREN, A.Y. (2012). Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet, Toplum ve Refah Devleti, S. Dedeoğlu ve A.Y Elveren (Ed.) *Türkiye’de Refah Devleti ve Kadın* (1.Baskı) içinde (s. 29-47). İstanbul: İletişim Yayınları.

DERİCİOĞULLARI ERGUN, A. (2008). Sosyal Güvenlik Reformunun Öteki Yüzü: Kadınların Eşitliği. *Toplum ve Demokrasi*, 2 (4), 211-218.

DOĞAN, İ. (2009). *Dünden Bugüne Türk Ailesi Sosyolojik Bir Değerlendirme*. (1.Baskı). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

DOĞAN, İ. (2018). Eşi Vefat Etmiş Kadınlar ve Çocuklarının Psikososyal Durumlarının Değerlendirilmesi ve Çözüm Önerileri. *Social Sciences Studies Journal*, 4(15), 727-737.

[https://www.researchgate.net/publication/323660669_ESI_VEFAT_ETMIS_KADINLAR_VE_COCUKLARININ_PSIKOSOSYAL_DURUMLARININ_DEGERLENDIRILMESI_VE_COZUM_ONERILERI] Erişim:12.01.2019

DOLTAŞ, D. (1992). Batıdaki Feminist Kuramlar ve 1980 Sonrası Türk Feminizmi. N. Arat, (Ed.), *Türkiye’de Kadın Olgusu* (1.Baskı) içinde (s. 51-71). Say Yayınları.

DOLU, O. (2011), Suç Teorileri, (3.baskı) . Seçkin Yayınları

DÖNMEZER, S. (1984). Kriminoloji (7.Baskı).İstanbul: Filiz Kitabevi

DÖNMEZER S, ve ERMAN S, (1994). *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku* (1.Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.

DUYAN V, ÖZGÜR SAYAR Ö, ÖZBULUT M, (2008) *Sosyal Hizmeti Tanımak ve Anlamak* (1.Baskı). Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Yayınları.

DUYAN, V. (2014). *Sosyal Hizmet Temelleri Yaklaşımları Müdahale Yöntemleri* (1.Baskı). Ankara: Sosyal Çalışma Yayınları.

ECEVİT Y. (2012). Türkiye’de Sosyal Politika Çalışmalarının Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısıyla Gelişimi, S. Dedeoğlu ve A.Y Elveren (Ed.) *Türkiye’de Refah Devleti ve Kadın* (1.Baskı) içinde (s.11-26). İstanbul: İletişim Yayınları.

ERBAY, E. ve TUNCAY, T. (2006). Sosyal Hizmet Bakışıyla Kadın İstihdamı. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 17(2), 25-40.

ERSÖZ, H.Y. (2011). Sosyal Politika-Refah Devleti-Yerel Yönetimler İlişkisi. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 55 (1), 759-775.

ERTEKİN, E. (Ed.). (2014). 6.Aile Şurası Komisyon Raporları ve Bildiriler (1.Baskı). T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara: Poyraz Ofset.

ERTUĞRUL YILMAZER, I.U. (2012). Kadınlara Yönelik Sosyal Politikalar, A. Tokol ve Y. Alper, (Ed.), *Sosyal Politika* (3.Baskı) içinde (s. 282-294). Bursa: Dora Yayınları.

ESER, Ş. (1997), Part-time Çalışmanın Türkiye’de Kadın İstihdamına Etkisi, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Bilim Serisi 98.

EYÜBOĞLU A, ÖZER Ş ve TANRIÖVER H, (2000). Kentlerde Kadınların İş Yaşamına Katılım Sorunlarının Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Boyutları. Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü.

FİDAN, F.Z. (2016). *Yoksulluk Kısılacında Kadın*. (1.Baskı). İstanbul: Opsiyon Yayınları.

GİDDENS, A. (2008). *Sosyoloji* (1.Baskı). (C.GÜZEL, Çev.). İstanbul: Kırmızı Yayınları.

GÖÇOĞLU, V. (2015). Dezavantajlı Gruplar Üzerinde Yapılan Bir Kamu Politikası Sonlandırmasının Analizi: Eski Hükümlülerin Özel Sektördeki İstihdam Zorunluluğunun Kaldırılması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(36), 846-863.

GÖK, F. (1993). Türkiye’de Eğitim ve Kadınlar. Ş.Tekeli (Ed.), *1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, (2. Baskı) içinde (s. 181-197). İstanbul: İletişim Yayınları.

GÖKÇEOĞLU, A. (2016). Sosyal Yardımların Hak Niteliği ve Dava Edilebilirliği. P. Akkuş ve Ö. Başpınar Aktükün, (Ed.), *Sosyal Hizmet ve Öteki Disiplinlerarası Yaklaşım* (2.Baskı) içinde (s.97-111). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

GÖNÜLLÜ, M. ve İÇLİ, G. (2001). Çalışma Yaşamında Kadınlar: Aile ve İş İlişkileri. *C.Ü Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(1), 81-100.

GÖNÜLTAŞ, B. (2016). Ceza İnfaz Kurumları. D.Yücel ve M.B. Gönültaş (Ed.), *Adli Sosyal Hizmet: Yaklaşım ve Müdahale* (1.Baskı) içinde (s.2-13). Ankara: Nobel Yayınları.

GÖRGÜLÜ, T. ve TUTAREL KIŞLAK, Ş. (2014). Erkek Hükümlü ve Tutukluların Boyun Eğici Davranışları, Depresyon ve İntihar Olasılıkları. *Nöropsikiyatri Arşivi* (s. 40-45) <http://www.noropsikiyatriarsivi.com/sayilar/421/buyuk/40-45.pdf> Erişim: 11.05.2019

GÜLDÜ, Ö. ve ERSOY, M. (2009). Toplumsal Cinsiyet Roller ve Siyasal Tutumlar: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi*, 64(3), 98-116.

İÇAĞASIOĞLU ÇOBAN, A. ve AKGÜN, R. (2011). Ankara Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda Kalan Kadın Hükümlülerin Psikososyal Durumlarının Saptanması ve Sosyal Desteklerinin Belirlenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 22 (2), 63-78.

İÇLİ, T. (2007). *Kriminoloji* (7.Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

İL, S. (2003). HIV/AIDS’le Yaşayan Bireylere Yönelik Güçlendirme Yaklaşımı. *Türk HIV/AIDS Dergisi*, 6(1) 17-23

KARATAŞ, K. ve BAYKARA ACAR, Y. (2008). "Aile Destek Hizmetlerinin Değerlendirilmesi ve Kalite Standartları Geliştirilmesi", T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara.

KESGİN, Bedrettin (2013). *Kamu Sosyal Politikalarında Sosyal Yardım*, (1.Baskı).Açılım Kitap.

KIRLI, E. (2010). Tanzimat Sonrasında Fuhuş Hadisesine Yaklaşımında Yaşanan Değişim. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(12), 39-51.

KOÇAK, O. ve ALTUN, S. (2010). Ceza İnfaz Kurumundaki Mesleki Eğitim Faaliyetlerinin Hükümlü İstihdamına Katkıları. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 1(1), 95-117.

KOLAY ÇEPNİ, Ş. (2016). *Eşleri Cezaevinde Olan Kadınların Yaşam Durumlarının Sosyal Hizmet Bakışı ile İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

KONGAR, E. (1972). *Sosyal Çalışmaya Giriş* (2. Baskı). Ankara: Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.

KONGAR, E. (1978). *İnsanı Yönlendirme ve Sosyal Hizmetler* (2.Baskı). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

KORAY M, DEMİRBİLEK S, DEMİRBİLEK T, (1999) *Gıda İşkolunda Çalışan Kadınların Koşulları ve Geleceği* (1.Baskı). Ankara: T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü.

KORAY, M.(2005). *Sosyal Politika* (2.Baskı). Ankara: İmge Kitapevi.

KOPTAGEL İLAL, G. (1992). Toplumsal Değişimin İçinde Türk Kadınının Psikososyal Kimliği. N. Arat, (Ed.), *Türkiye'de Kadın Olgusu* (1.Baskı) içinde (s. 97-113). Say Yayınları

MUŞANOVIÇ, S. (2018). Eşleri Cezaevinde Bulunan Kadınların Yaşadıkları Sorunlar ve Başa Çıkma Becerileri: Altındağ Sosyal Hizmet Merkezi Örneği (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

ORTAKAYA, A.F. ve TORUN, G. (2010). Devlet Tarafından Verilen Sosyal Yardımlarda Mükerrerliğin Hesaplanması. T.C. *Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü*, 3, 75-91.

<http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423938554.pdf> Erişim:

01.12.2018

ÖKTEM, P. (2004). *Sosyolojide Nitel Araştırma Geleneğinin Tarihçesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

ÖNAL DÖLEK, B. (2004). *Hükümlü Ailelerinin Ekonomik ve Psiko-sosyal Sorunları* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

ÖREN, K. (2015). Sosyal Politikanın İlgili Alanları. D.Yörük (Ed.), *Sosyal Politika* (4.Baskı) içinde (s.47-194). Ankara: Nobel Yayınları.

ÖZADA, A. (2011). *Annelerinin Gözüyle Tutuklu/Hükümlü Çocukların Suça Yönelme Nedenleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

ÖZAYDINLIK, K. (2014). Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye’de Kadın ve Eğitim. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 33, 93-112.

ÖZDEMİR, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (1), 323-343.

ÖZBAY, F. (1992). Kadının Statüsü ve Doğurganlık. N. Arat, (Ed.), *Türkiye’de Kadın Olgusu* (1.Baskı) içinde (s. 151-165). Say Yayınları.

ÖZEN KAPIZ, S. (2002). İş-Aile Yaşam Dengesi ve Dengeye Yönelik Yeni Bir Yaklaşım: Sınır Teorisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(3), 139-153.

PELİZZON, S.M. (2009). *Kadının Konumu Nasıl Değişti? Feodalizmden Kapitalizme* (1.Baskı). (C.SOMEL, E. SADİ, Çev.). İmge Kitabevi.

PIRA, A. ve ELGÜN, A. (2000). Toplumsal Cinsiyeti İnşa Eden Bir Kurum Olarak Medya; Reklamlar Aracılığıyla Ataerkil İdeolojinin Yeniden Üretilmesi. (S. 526-537)

<https://docplayer.biz.tr/4280402-Toplumsal-cinsiyeti-insaa-eden-bir-kurum-olarak-medya-reklamlar-araciligiyla-ataerkil-ideolojinin-yeniden-uretilmesi.html>

Erişim:19.01.2019

SARUHAN, A. ve DEMİREL, Ö. (2001), “Kadının Toplumsal Statüsü”, 1.Ulusal Aile Hizmetleri Sempozyumu, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.

SEYYAR, Ali (2005). *Sosyal Güvenlik Terimleri* (1.Baskı). İstanbul: Papatya Yayınları.

Sosyal Hizmetler Kanunu (1983), T.C. Resmi Gazete, 2828, 24 Mayıs 1983 <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2828.pdf> Erişim: 11.12.2018

SOYTÜRK, S. (2013). *Hükümlü ve Tutukluların Sosyal Hizmet Gereksinimlerinin Değerlendirilmesi: Karaman M Tipi Kapalı- Açık Cezaevi Örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

SÖZER, A.N. (2018). *Türk Sosyal Hukuku (Yoksulluk/Yoksunluk Mevzuatı)*(1.Baskı).İstanbul: Beta Yayınları.

ŞAHİN TAŞĞIN, N.(2017). *Yoksulluk, İnsan Hakları ve Sosyal Hizmetler* (1.Baskı). Ankara: Nika Yayınevi.

ŞEKER, A. (2008). *Sosyal Çalışma Mesleği* (1.Baskı). Ankara: SABEV Yayınları.

ŞEKER, A. (2009). *101 Soruda Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetler* (1. Baskı). Ankara: SABEV Yayınları.

ŞİMŞEK H, YILDIRIM A, (2000) *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (2.Baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.

TAŞÇI, F. (2010). *Sosyal Politikalarda Can Simidi Sosyal Yardım* (1.Baskı). Ankara: Nobel Yayın.

TALAS, C. (1992). *Türkiye'nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi* (1.Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.

T.C. Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı. (1993). *Bağımsız İşyeri Sahibi Kadınların Aile ve İş İlişkileri* (Yayın no.76) Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

TEKELİ, Ş. (1993). *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar* (2.Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

TEKİN, U. ve TURAN, B. (2015). Kent ve Suç, A. Solak ve Ö. Solak (Ed.) *Gündelik Hayat Sosyolojisi Açısından Suç ve Suç Korkusu* (1.Baskı) içinde (s. 585-594). Ankara: Hegem Yayınları.

TİMURTURKAN, M. (2018).Cinsiyet Eşitsizliği Sorunu, N. Adak (Ed.) *Sosyal Problemler Sosyolojisi* (3.Baskı) içinde (s.135-161). Ankara: Siyasal Kitabevi.

TOMANBAY, İ. (1999). *Sosyal Çalışma Sözlüğü*. Ankara: Selvi Yayınları.

TOMANBAY, İlhan (2002), “Türkiye'nin Sosyal Politikası İçinde Sosyal Hizmetlerin Durumu”, Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye'de Sosyal Hizmet Politikaları, Sosyal Hizmet Sempozyumu 2000, Ankara, Hacettepe Üniversitesi SHYO Yayınları s.26-35.

TOMANBAY, İ. (2013). Genel ve Kavramsal Giriş, İ.Tomanbay ve N. Gökçek Karaca, (Ed.), *Sosyal Hizmet Kuruluşları* (1.Baskı) içinde (14). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Türkiye İstatistik Kurumu (Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri)

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27610> Erişim:11.07.2019

Türkiye İstatistik Kurumu (Örgün Eğitim İstatistikleri)

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1018 Erişim: 11.07.2019

Türkiye İstatistik Kurumu (Toplumsal Yapı ve Cinsiyet İstatistikleri)

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1068 Erişim: 11.07.2019

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun(07.05.2004)(Sayı:5170).

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/05/20040522.htm> Erişim: 29.12.2018

YAKUT ÇAKAR, B. (2015). Sistem Kuramı ve Ekolojik Yaklaşım. A. Karatay (Ed.), *Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri* (1.Baskı) içinde (s.49-66). Ankara: Nika Yayınevi.

YAMAN ÖM, AYDIN V, TEL Ö, (2015). *Türkiye Sosyal Hizmet Biriminde Kadın* (1. Baskı). İstanbul: Açılım Kitap.

YILDIRIM, A. (1999). Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 23 (112), 7-17.

YİĞİT, T. (2015). *Feminist Sosyal Hizmet Yaklaşımı Bağlamında Ataerkil İdeoloji ve Erken Evlilikler* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

YOLCUOĞLU, İ.G. (2017). *Sosyal Hizmet/Sosyal Çalışma Bilim ve Mesleğine Giriş* (3.Baskı). İstanbul: Nar Yayınevi.

YOLCUOĞLU, İ.G. (2012). *Sosyal Hizmete Giriş* (2.Baskı). Ankara: Sabev Yayınları.

YORGUN, S. (2010). Sömürü, Koruma ve Pozitif Ayrımcılıktan Çalışma Hayatının Egemen Gücü Olmaya Doğru Kadınlar: 21. Yüzyıl ve Pembeleşen Çalışma Hayatı. *Sosyo Ekonomi Dergisi*, Ocak-Haziran (1), 167-190.

YÖRÜK, D. (Ed.). (2015). *Sosyal Politika* (4.Baskı). Ankara: Nobel Yayınları

YÜCEL, D. (2016). Ceza İnfaz Kurumları. D.Yücel ve M.B. Gönültaş (Ed.), *Adli Sosyal Hizmet: Yaklaşım ve Müdahale* (1.Baskı) içinde (s.36-58). Ankara: Nobel Yayınları.

YÜKSEL KAPTANOĞLU, İ. ve ERGÖÇMEN B. (2012). Çocuk Gelin Olmaya Giden Yol. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 15(2), 128-161.

VATANDAŞ, C. (2007). Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyoloji Konferansları*, 10(35), 29-56.

VURAL DİNÇKOL, B. (Mart 2002). İnsan Hakları Hukuku ve Kadın. *Türkiye'de Kadın Sorunları Paneli*, İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.

ZASTROW, C. (2015). *Sosyal Hizmete Giriş* (3. Baskı). Ankara: Nika Yayınevi.

EKLER

Ek 1. Görüşme Formu

A. DEMOGRAFİK BİLGİLER

Kaç yaşındasınız?

Medeni durumunuz nedir?

Eğitim durumunuz nedir?

Kaç evlilik gerçekleştirdiniz?

Nikah Durumunuz nedir?

Resmi (..) Gayrı Resmi (...)

Kaç Çocuğunuz var?

Çocuklarınızın yaşları ve eğitim durumları nedir?

Eşinizin mesleği nedir?

Sizin mesleğiniz nedir?

Çalışma yaşamınız oldu mu?

Hali hazırda devam ettiğiniz bir kurs var mı?

Ailenizin geçimi, çocukların ihtiyaçları nasıl karşılanıyor?

Gelir durumunuzu nasıl tanımlarsınız?

Konut durumunuz nedir? Kira (...) Kira Bedeli Yok (...) Diğer (...)

B. EVLİLİK SÜRECİ

- 1- Eşinizle nasıl tanıştınız?
- 2- Evlilik süreciniz nasıl gelişti?
- 3- Eşiniz sizce nasıl birisidir?
- 4- Eşinizle iletişiminiz nasıldır?
- 5- Eşinizin çocuklar ile iletişimi nasıldır?
- 6- Aile bağlarınızın güçlü olduğunu düşünüyor musunuz?
- 7- Eşinizin kendi ailesi ve sizin ailenizle ilişkileri nasıldır?
- 8- Sizin kendi aileniz ve eşinizin ailesi ile ilişkileriniz nasıldır?
- 9- Birlikteliğinizde sorunlar yaşadığınız oldu mu? Olduysa ne gibi sorunlardı? Bu sorunları çözmek için nasıl bir yol izlediniz?

C. CEZAEVİ SÜRECİ

1. Eşiniz ne kadar süredir cezaevinde hükümlü ya da tutuklu olarak bulunmaktadır?
2. Kesinleşmiş hüküm süresi ne kadardır ?
3. Hükümlü olmasında etken olan suç nedir? Olayı anlatabilir misiniz?
4. Eşinizin işlediği suça karşı ilk süreçte sizin tepki ve tavrınız nasıldı?
5. Daha önceden eşinizin suç geçmişi var mıydı?
6. Ailede başka kişilerin suç geçmişi var mı?
7. Mahkeme süreçlerinde herhangi bir destek aldınız mı? (Hukuki ya da sosyal)
8. Eşinizle görüşüyor musunuz? Görüşüyorsanız ne sıklıkla ve zamanınızı nasıl geçiriyorsunuz?
9. Eşiniz cezaevine girdiğinde nasıl hissettiniz?
10. Eşinizin cezaevine girişi sizi ve çocuklarınızı nasıl etkiledi? Yaşamınızda değişen şeyler oldu mu?
11. Eşinizin cezaevine girişi ile aile, akrabalar ve çevreden nasıl bir tepki gördünüz?
12. Eşinizin cezaevine girişi ile yaşadığınız zorluklar ne oldu?
13. Yaşadığınız zorluklarla başa çıkarken nasıl bir yol izlediniz?

D. SOSYAL DESTEK SİSTEMLERİ VE ALGI

1. Eşiniz cezaevine girmeden önce herhangi bir kuruluştan yardım alıyor muydunuz?
2. Eşinizin cezaevine girişi sonrasında faydalandığınız destekler oldu mu? Bu destekler ne türlü destek? (Ekonomik, Sosyal, Psikolojik)
3. Aldığınız bu destekleri hangi kurumlar aracılığıyla almaktasınız?
4. Eşinizin cezaevine girişinden sonra aileniz ya da çevrenizden maddi ya da manevi destek gördünüz mü?
5. Bu desteklerden faydalandıktan sonra yaşamınızda ne gibi değişiklikler oldu?
6. Aldığınız destekler sizin için ne ifade ediyor?
7. Faydalandığınız desteklere nasıl ulaştınız?
8. Faydalandığınız destekler size ne gibi yararlar sağlıyor?
9. Faydalandığınız desteklerin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?
10. Faydalandığınız desteklerin ne gibi eksikleri var?
11. Alınan hizmetlerin daha faydalı olması için neler yapılabilir?
12. Sosyal hizmet size göre neyi ifade ediyor?
13. Sosyal hizmet ve sosyal yardım sizce aynı şey mi?
14. Yaşadığınız zorluklarda ilk nereye başvurursunuz?

Ek 2. Etik Kurul Formu

www.uskudar.edu.tr

Altunizade Mahallesi Haluk Türksoy Sokak No:14 34662 Üsküdar/İSTANBUL
T: 0216 400 22 22 F: 0216 474 12 56 bilgi@uskudar.edu.tr

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
GİRİŞİMSEL OLMAYAN ARAŞTIRMALAR
ETİK KURULU BAŞKANLIĞI

SAYI: B.08.6.YÖK.2.ÜS.0.05.0.06 /2018/1058

24/12/2018

Sayın Prof. Dr. İsmet Galip YOLCUOĞLU
(Gülşah Ece PAYZA)

Üsküdar Üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulunun 24/12/2018 tarihinde yapılan 13 No.lu toplantısında “Eşi Cezaevinde Olan Kadınların Yaşadığı Sorunlar Bağlamında Sosyal Hizmet Algısı” adlı araştırma projenizin etik açıdan uygun olduğuna karar verilmiştir.

Bilgilerinize rica ederim.

Doç. Dr. Cumhuri TAŞ
Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik
Kurulu Başkanı

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Gülşah Ece PAYZA
Doğum Yeri ve tarihi : İstanbul-14.10.1991
Yabancı Dili : İngilizce (Orta Seviye)
İletişim : gulsahecebugan@gmail.com
Eğitim Durumu
Lise : Zühtü Kurtulmuş Anadolu Lisesi
Lisans : Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi (2009-2013)
(Sosyoloji ve Kamu Yönetimi)
Yüksek Lisans : Üsküdar Üniversitesi- Sosyal Hizmet
Çalıştığı Kurumlar : Ümraniye Sosyal Hizmet Merkezi / 2016-